

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAPOLYON'UN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI

Yıldız ÇALIKKILIÇ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm TÜTÜNCÜ

İZMİR 2019

TEZ ONAY SAYFASI



YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Napolyon'un Doğu Akdeniz Politikası" isimli çalışmamın tarafımdan; akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

....../....../2019



ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Napolyon'un Doğu Akdeniz Politikası
Yıldız ÇALIKKILIÇ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Tarih Programı

Fransız Devrimine kadar Osmanlı-Fransız İlişkileri açıklanarak ilk ilişkilerin nasıl başladığı, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi ve verilen kapitülasyonlar ile nasıl bir değişim geçirildiğine değinildi. XV. yüzyıl ve XVII. yüzyılda yapılan ticari anlaşmalara ve gerçekleşen siyasi adımlar açıklanarak Osmanlı-Fransa ilişkilerinin genel bir değerlendirmesi yapıldı. Özellikle Akdeniz ve Akdeniz dünyası, stratejik önemi ve bölgede uzun yıllar güçlü devletlerin yaşadığı rekabetin genel bir çerçevesi verilmeye çalışıldı. Napolyon'un İtalya seferi sonrası Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de yarattığı karışıklıklar, bölgenin uzun yıllar boyunca ayaklanmalar ve isyanlar yaşamasına sebep oldu. İtalya seferi sonrası bölgeye yavaş yavaş yerleşmeye başlayan Napolyon ilkin bölgede etkin olmanın yollarını aradı ve bunu da devrim fikirlerini yayarak gerçekleştirdi. Bölgede dağıtılan gazeteler, bölgeye gönderilen misyonerlerin çalışmaları ve bölgenin nüfuzlu kişileriyle yapılan mektuplaşmalar bölgede bir biri ardına ayrılıkçı isyanların başlamasına zemin hazırlandı. Mısır Seferinden sonra Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Doğu Akdeniz'de yaşanan mücadelenin genel bir değerlendirmesi yapılarak Napolyon'un imparator oluşu, tahta geçişi ve kurulan koalisyonlar incelendi. Napolyon ve İngiltere- Rusya- Osmanlı arasında yaşanan çıkar temelli mücadelelere, ilişkilerin düzelmesine, ilişkilerin aniden bozulmaları açıklanmaya çalışıldı. Söz konusu milliyetçilik fikirleri ve faaliyetlerinin Osmanlı topraklarında nasıl yayıldığı, asıl amacın ne olduğu, bölge ve devletlerin politikalarıyla çağdaş arşiv kaynakları ve mevcut literatür kullanılarak incelenmesi, Fransız Devrim ve fikirlerinin bölgeye etkisi, bir sonraki yüzyılı nasıl etkilediği, bölge ve Osmanlı devletinde oluşturduğu tahribat bağlamında incelenerek bunların günümüz siyasetini nasıl etkilediğinin gün yüzüne çıkarılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fransız Devrimi, Doğu Akdeniz, Mısır, Kıbrıs, Balkanlar, Napolyon.

ABSTRACT
Master Thesis
Napoleon's Eastern Mediterranean Policy
Yıldız Çalıklılıç

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of History
History Program

It is mentioned how the first relations established due regard being had to clarify the Ottoman-French Relations until the French Revolution and how it underwent changes with the given capitulations under the reign of Suleiman the Magnificent. It carries out a general assessment of the Ottoman-French relations considering the commercial treaties and political steps which were occurred in XV. and XVII. centuries. It is tried to set an overall framework of the Mediterranean and the Mediterranean World, of the strategic importance and rivalries among the powers in the region for many years. The upheavals wrought by Napolyon in Balkans and Eastern Mediterranean after the Italian Campaign caused the region to experience uprisings and riots through long ages. Napolyon who gradually started to put down roots in the region after the Italian Campaign firstly tried to think of ways to play more active role in the territory and he made it happen by spreading his revolutionary ideas. The newspapers distributed in the region, the works of the missionaries assigned to there and the correspondences with its influential people leaded up to the beginning of the secessionist insurgencies one after another. It carries out a general assessment of the Ottoman-French Relations and the struggle in the Eastern Mediterranean after the Egypt Campaign and examines the coronation and the accession of Napoleon as an emperor and the coalitions. It was tried to be explained the interest-based struggles between Napoleon and England-Russia-Ottoman, the improvement of relations and the sudden deterioration of relations. It aims to study how these nationalistic ideas and activities spread in Ottoman lands and what the main reason of it is by using contemporary archival resources and existing literature with the policies of the region and states, and to unearth how all these affects today's politics considering the effects of the French Revolution and its ideas on the region, how it affects the next century and the destruction on the territory and the Ottoman Empire.

Keywords: French Revolution, Eastern Mediterranean, Egypt, Cyprus, Balkans, Napoleon.

NAPOLYON’UN DOĞU AKDENİZ POLİTİKASI
İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
EKLER LİSTESİ	xiii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM
FRANSIZ DEVRİMİNE KADAR OSMANLI-FRANSA İLİŞKİLERİ

1.1. OSMANLI- FRANSA İLK İLİŞKİLERİ	6
1.2. KANUNİ DÖNEMİ VE KAPİTÜLASYONLAR	10
1.3. OSMANLI-FRANSA XV. YÜZYIL VE XVII. YÜZYIL İLİŞKİLERİ	17
1.4. AKDENİZ	21
1.4.1. Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi	23
1.4.2. Doğu Akdeniz Mücadelesinde Rekabet	25
1.4.2.1. İngiltere ve Akdeniz	29
1.4.2.2. Doğu Akdeniz Mücadelesinde Rusya	34
1.4.2.3. Doğu Akdeniz Mücadelesinde Fransa ve Fransa ile Yapılan Ticaret	36
1.4.2.4. Osmanlı ve Doğu Akdeniz Hâkimiyeti	42
1.5. FRANSIZ DEVRİMİ ÖNCESİNDE OSMANLI-FRANSA İLİŞKİLERİ	47

İKİNCİ BÖLÜM
NAPOLYON DÖNEMİNDE OSMANLI-FRANSA İLİŞKİLERİ VE DOĞU
AKDENİZ POLİTİKALARI

2.1. FRANSA’NIN KISA TARİHİ	53
2.1.1. XVI. Louis Dönemi ve Fransız Devrimi	60
2.1.2. Devrimin Önemi	71
2.1.3. Directoire Yönetimi ve Napolyon’un İmparator Oluşu	73
2.1.3.1. Napolyon'un Kısa Biyografisi	76
2.1.3.1.1. Osmanlı'da Çalışmak İstemesi	84
2.2. FRANSIZ DEVRİMİ’NİN OSMANLIYA ETKİSİ	85
2.3. NAPOLYON'UN FRANSA TARİHİNE ETKİSİ VE AVRUPA İLE İLİŞKİLERİ	97
2.3.1. İtalya Seferi ve Napolyon’un Yükselişi	97
2.4. NAPOLYON’UN DOĞU AKDENİZ'E YÖNELMESİ YEDİ ADA VE DALMAÇYA KİYİLERİNİ ELE GEÇİRMESİ	101
2.4.1. Napolyon’un Tepedelenli İle Münasebeti	106
2.4.2. Mısır Seferi	109
2.4.2.1. Seferin Nedenleri	111
2.4.2.2. Toulon Hazırlıkları	115
2.4.2.3. Napolyon'un Malta’yı Zaptı	116
2.4.2.4. İskenderiye'nin Zaptı	119
2.4.2.5. Kahire’nin İşgali	123
2.4.2.5.1. Pazvantoğlu ve Vehabbilik İsyanları	125
2.4.2.6. 1798 Nelson'un Abukır Limanı'na Saldırısı ve Nil Zaferi	126
2.4.2.7. Suriye Seferi	129
2.4.2.8. Mısır Seferinin Sonuçları	134
2.4.2.9. Mısır Seferinin Bilim Dünyasına Katkıları	137
2.4.3. Osmanlı’nın Napolyon’a Karşı Rusya ve İngiltere ile İttifakı	139

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MISIR SEFERİNDEN SONRA OSMANLI- FRANSA İLİŞKİLERİ VE DOĞU
AKDENİZ

3.1. NAPOLYON'UN İMPARATOR OLARAK TANINMASI SORUNU	146
3.2. NAPOLYON'UN TANINMASININ OSMANLI DEVLETİ'NE VE DOĞU AKDENİZ'E ETKİLERİ	149
3.3. XIX.YÜZYILDA SIRP VE YUNAN İSYANLARINDA FRANSA VE DİĞER AVRUPALI GÜÇLERİN ROLÜ	153
3.4.NAPOLYON-RUSYA YAKINLAŞMASI / İLİŞKİLERİN BOZULMASI VE OSMANLIYA YAKINLAŞMASI	162
3.5. MISIR İSYANINDA FRANSA'NIN ROLÜ	166
3.6. FRANSA'NIN SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİ	174
3.6.1. Fransa'nın Cezayir İşgali	180
SONUÇ	182
KAYNAKÇA	187
EKLER	

KISALTMALAR

AVID	Avrasya İncelemeleri Dergisi
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Lui	Louis
y.y.	Yüzyıl



EKLER LİSTESİ

Ek 1: BOA, HAT / 234 – 13037 – 0 Tarih : H- 29-12-1212-	ek s. 1
Ek 2: BOA, Hat / 234 – 13037 – 0 Tarih: H-29-12-1212	ek s. 3
Ek 3: BOA, HAT / 247- 13954 – 0Tarih : H-29-12-1213	ek s. 5
Ek 4: BOA, HAT / 1098 – 44478- 0Tarih : H- 24-07-1230	ek s. 11
Ek 5: BOA, AE.Sabh.I./64 – 4461 0Tarih: H-06-04-1203	ek s. 12
Ek 6: BOA, AE.SABH.I.. /65 – 4550- 0Tarih:H-09-04-1203	ek s. 13
Ek 7: BOA, Y.. A... RES. / 54- 19-0Tarih:H-13-08-1308-	ek s. 14
Ek 8: BOA, HAT/ 226 – 12584 -0 Tarih :H- 03-09-1214-	ek s. 15
Ek 9: BOA, HAT/ 166-6933-0Tarih :H-07-10-1214	ek s. 16
Ek 10: BOA, HAT / 1417 – 57935- 0Tarih :H-29-12.12113	ek s. 17

GİRİŞ

Fransa'da yaşanan 1789 devriminden sonra uzun bir süre sükûnet sağlanamayarak iç karışıklıklar ve bazı kutuplaşmalar meydana geldi. Napolyon, karışıklıklarda devrimci lider Maximilien Robespierre'nin yanında yer aldı ve böylece işini kaybetti. Bir süre işsiz kalan Napolyon, kurtuluşu Osmanlı Devleti'nde bularak Osmanlı Askeriyesi'nde yardımcı subay olmak istese de komite bunu ret etti. Kral'ın devrilmesi ile işsizliğinin biteceğini düşünüp Kral aleyhine faaliyetlerde bulundu. Bir süre hapis hayatı yaşasa da uzun sürmedi. Napolyon; askeri zekâsı ve başarıları dikkate alınarak 1794 senesinde İtalya'daki topçu birliklerin başına getirildi ve önemli başarılar elde etti. Paris'e döndüğünde Paul François Barras ve Lazare Carnot birliklerine katıldı. Yapılan mücadeleler sonucu yeni bir anayasa ve Directoire'nin oluşumu sağlandı. 26 yaşında İtalya Seferi Komutanlığı'na getirildi. Birinci Koalisyon'a karşı elde ettiği başarı ile Avrupa'da ün kazandı.

Napolyon'un önemli seferlerinden biri de Doğu Akdeniz'e yöneldiği Mısır Seferi'dir. 1798 senesinde gerçekleştirilen sefer adeta sır gibi saklanarak gerçekleştirilmiş olup amacı, nasıl gerçekleştiği ve sonuçları günümüzde dahi tartışma konusudur. Özellikle çalışmamızda üzerinde durduğumuz konu, Napolyon'un Doğu Akdeniz'e yöneldiği sırada Doğu Akdeniz temelinde Mısır, Kıbrıs ve Balkan topraklarında yarattığı karışıklıklar idi. Osmanlı toprakları ve yönetimine ciddi zararlar veren bu sefer sonucunda Osmanlı bünyesinde ayrılıkçı faaliyetler birbirini ardına gerçekleşti. Sultan III. Selim döneminde Napolyon ile gerçekleştirilen mücadele, Osmanlı'nın uluslararası politikada yeni bir yol takip etmesine neden oldu. İlk kez Mısır işgali ile III. Selim denge politikası uygulayarak yüzyıllardır dostane ilişkiler yürüttüğü Fransa'ya karşı İngiltere ve Rusya'dan yardım aldı. Bir müddet İngiltere ve Rusya ile yollar ayrılrsa da Fransa yayılmasına karşın tekrar birleşildi. Fakat Napolyon, imparatorluğunun tanınması aşamasında ve Erdel-Boğdan Beyleri'nin Fransa'nın isteği ile görevden alınması ile İngiltere, Rusya ve Osmanlı ilişkilerinin derin yaralar almasına neden oldu. İngiliz Donanması'nın Boğaz'a yanaşması ve sonrasında Mısır işgali ile yapılan ittifakların geçersiz olduğu görülmektedir. Rusya da tıpkı İngiltere gibi hiç fırsat kaybetmeden Osmanlı'ya

yardım ettiği sırada birçok haklar elde etti ve Osmanlı Devleti ile yapılan anlaşmalardan önemli faydalar sağladı.

Tüm bunlar karşısında III. Selim askerî yenilenmenin gerekli olduğunu görerek ordusunu modernleştirmek adına Nizam-ı Cedîd ordusunu oluşturdu. Fakat bu ordu ile yeniçeri ordusu revize edilmeyerek beraber gelişmeleri hedeflendi.¹ Ordu modernizasyonu ile eş zamanlı olarak özellikle Mısır'da ortaya çıkan boşluk, bölgeye gönderilen güçlü beylerle sağlanmaya çalışıldı. Fakat alınan kararın tamamen yanlış olduğu özellikle Mehmet Ali Paşa örneğinde görüldü. Bölgeye vali olarak yerleşen Mehmet Ali Paşa zamanla bölge ve çevresinin tüm yetkilerini elinde tutarak bölgenin tek hâkimi olmaya çalıştı.² Bu durum bir süre sonra Osmanlı'yı yeni ittifaklara yöneltti.

Çalışmamızda Napolyon'un Doğu Akdeniz Politikası'nın ele alınmasının nedeni; yapılan çalışmalarda genellikle ayrılıkçı fikirlerin Fransız Devrimi ilkeleri ile perçinlendiği kabul edilse de Napolyon'un bölgedeki çalışmaları, dağıttığı gazeteler, bölgeye gönderdiği misyonerlerin faaliyetleri ve özellikle de bölgede nüfuzlu kimselerle kurduğu iletişim göz ardı edilmiştir. Çalışmamızda temel olarak bahsedilen çerçeve üzerinde odaklanıldı. Seçilen konu ile Napolyon'un bölgedeki faaliyetlerinin açığa çıkarılması hedeflenmekte ayrıca özgün bir başlık altında Doğu Akdeniz'de Napolyon çalışmaları gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Tezin konu başlığı altında Napolyon'un Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri özgün bir başlık altında incelenmiş olup bu detaylandırma ile bölgedeki amaç ve politikaların ortaya konulması hedeflenmiştir. Napolyon'un 1805 tarihinde Avusturya'dan aldığı bölgede İllirya Eyaleti'ni kurması ve özellikle Mısır seferi sonrası yarım bıraktığı çalışmalara devam ederek İllirya Eyaletinde oluşturduğu sistem ile tüm Balkan topraklarını etkiledi. Dahası İllirya Eyaleti; Slovenya, Hırvatistan ve Dalmaçya'nın bazı kısımlarını kapsadığı için yapılan faaliyetler geniş bölgeye ve kitlelere yayıldı.³

Genel bir literatür değerlendirmesinde dikkat çeken bir nokta ise konunun yeteri kadar araştırılmamış olması ve farklı çalışmalarda belli kısımların alınmış olmasıdır. Özellikle Doğu Akdeniz'de Napolyon'un tesiri hakkında yeteri kadar

¹ Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II, XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa**, Çev. Server Tanilli, Adam Yayınları, İstanbul, 1995, s.18.

² Mantran, s. 31.

³ İllirya Eyaletinin ismi Klasik Antik Çağda Batı Balkanlar tanımlamak adına kullanılan Iliricum'dan kelimesinin köklerinden gelmektedir.

özgün kaynak bulunmamaktadır. Bu sebeple çalışmanın asıl sebebi Doğu Akdeniz'de meydana gelen Napolyon etkisini değerlendirebilmektir. Bununla birlikte Osmanlının XIX. yüzyılda (yy.)' da uyguladığı politika ve içinde bulunduğu durum kısaca değerlendirilmeye çalışıldı. Dahası Napolyon ile yakınlaşma ve savaşlarda yaşanan sorunların aktarılması hedeflendi. Örneğin Enver Ziya Karal, Fransız Devrimi sonucu Napolyon'un Directoire'yi ikna ederek Mısır'a yöneldiği ve burayı işgal etmeyi hedeflediğine değinmekle birlikte asıl amacının İngiltere ticaretine zarar vermek olduğunu belirtmekte fakat Akdeniz'e etkisine değinilmeden Mısır üzerinden anlatılmaktadır. Enver Ziya Karal, *"Fransa, Mısır ve Osmanlı imparatorluğu (1797-1802)"* eserinde Mısır seferi, aşamaları ve sonuçlarına detaylıca değinse de Doğu Akdeniz ve Balkan halkları etkisine ve sonraki süreçte meydana gelecek olan ayrılıkçı faaliyetlere etkisine yeterince yer vermemiştir. Çalışmamızda ise bu konuya değinilerek Napolyon'un işsiz kaldığı dönemde dahi Osmanlı'ya gitmek hayalinin olduğu, dahası girişimlerde de bulunduğu, İstanbul'a hayranlığı ve İstanbul ile ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Ayrıca Doğu Akdeniz ve Balkanları etkileyen Milliyetçilik faaliyetleri ve ayrılıkçı fikirleri desteklemesine de yer verilmiştir. Türkiye'de Balkan halkları üzerinde çalışan çoğu yetkin tarihçi, ayrılıkçı fikirleri Fransız Devrim ve ilkelerine bağlamışlarsa da Napolyon faaliyetlerini göz ardı etmişlerdir. Tez çalışmamız, yapılan önceki çalışmalarda XIX. yy'da Osmanlı-Fransa ilişkileri, Mısır İşgali, Fransız Devrimi'nin Balkanlar'a etkisinin incelediği çalışmalardan farklı olarak olayların asıl başlangıç noktası ile Napolyon ve bölgeye gelen Fransızların çalışmalarına bir bütün içerisinde değinilmeye çalışılmıştır.

Bununla birlikte kullanılan kaynaklarda literatür ve dönemsel açıdan bazı çelişkiler dikkat çekicidir. Öncelikle Mısır seferinin amacı ve nasıl gerçekleştiği ile ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Kaynakların bazılarında Napolyon'u Fransa'da tutmak istemeyen Directoire'ın Mısır Seferi'ni tasarladığı belirtilmekteyken çoğunluğu oluşturan ve tezimizde de benimsediğimiz Napolyon'un kendisinin Mısır Seferi'ni yapmak istediği hatta bunun için Directoire'yi ikna etmek adına uzun uzun konuşmalar yaptığını bazı kaynaklarda görmekteyiz.

Ayrıca Napolyon askerlerinin sayısı ve Osmanlı Ordusu ile ilgili verilen bilgilerle ilgili saptanan çelişkiler hakkında genel bir değerlendirme yapılmış olup tezimizde bunlara da yer verilmiştir. Bir başka çelişki ise Napolyon ile Tepedelenli

Ali Paşa'nın mektuplaştığı belirtilmişse de Arşiv'de yapılan incelemelerde bu mektuplaşmalar görülememiştir. Fakat yabancı kaynakların çoğunda bu konuya özellikle değinilmektedir. Mısır Seferi'nin amacı ile ilgili Doğu İmparatorluğu hayalini gerçekleştirmek adına yapıldığını belirten kaynakların yanında sadece İngiltere'nin ana karadan uzakta önemli bir ticaret yeri olan bölgede yenilgiye uğratılmasının amaçlandığı belirtilmektedir. Sadece bu yüzden Napolyon'un Mısır'a yöneleceğini düşünmek doğrusu dönemin şartları, uzak bir bölgeye yapılacak seferin maliyeti ve sonuçları düşünülünce uygun bir görüş olmadığı ortadadır. Bunun üzerine çalışmalar yürüten birçok tarihçinin eserlerinde farklı farklı çelişkiler görülmektedir. Çalışmamızda bu düşüncelere yer verilmiş olup Napolyon'un hayatı ve kişiliği göz önüne alınarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmada;

Birinci Bölüm'de Osmanlı-Fransa ilişkilerinin nasıl başladığı ve uzun yıllar nasıl devam ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. Dostluk ilişkileri temelinde ele aldığımız bölümde dostane ilişkilerin nasıl başladığı, her fırsatta yapılan yardımlaşmalar, özellikle Osmanlı ve daha sonraki süreçte Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde büyük bir sorun yaşamasına neden olan kapitülasyon temelinde yapılan ticaretler ve tanınan ayrıcalıklara da yer verilmiş olup kısaca Fransız Tarihi anlatılmıştır. Bu bölümde Hale Şıvgın'ın Geçmişten Günümüze Türk Fransız ilişkileri, Halil İnalcık'ın Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Gelişim, Erhan Afyoncu'nun Sorularla Osmanlı İmparatorluğu, Salih Tunç'un Dünya Savaşı Yaklaşırken Osmanlı-Fransız İlişkilerinde Yakınlaşma Girişimleri: Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti ve Cemal Paşa'nın Paris Seyahati, İsmail Soysal'ın Türk- Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi, Stanford J.Shaw'ın Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Gaziler İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü 1280-1800 adlı kitaplardan ve daha birçok Türkçe ve yabancı eserlerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın omurgasını oluşturan İkinci Bölüm'de asıl konuya giriş yapılarak Fransız Devrimi'ne değinilmiş ve Doğu Akdeniz Dünyası tanıtılmaya çalışılmıştır. Napolyon'un Osmanlıya komşu olması, Doğu Akdeniz'e ve Balkanlara yönelmesi ile Mısır Seferi ele alınmış ve seferin sonuçları açıklanarak önemi vurgulanmaya

alışılmıştır. Bu bölümde Halil İnalçık, Osmanlılar Döneminde Balkanlar zerinde Yeni Bir araştırma, Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Nizamı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856), Ernest-Robert Curtius, Fransa stne Deneme, Roger Price, Fransa Kısa Tarihi, Fahir Armaoğlu, XIX Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), gibi birçok nitelikli eserden yararlanılmıştır. Arşiv de yapılan araştırmalarda özellikle Napolyon'un Mısır seferi sırasında Balkanlarda yaptığı faaliyetler ve Napolyon'un Balkanlara yöneldiği sırada bölgede bulunan Osmanlı Devlet adamlarının Osmanlı yönetiminin tüm yaşananları anlattığı arşiv belgelerine ulaşmayı hedefledik. Napolyon ve askerlerinin bölgedeki uygulamalarını dahası halkın bu seferden nasıl etkilendiğini elde ettiğimiz arşiv kaynaklarından görmeyi hedefledik.

nc Bölüm'de ise Mısır seferi sonrası oluşan siyasi ilişkiler, Osmanlı'nın Rusya ve İngiltere ile yakınlaşması sonrasında Rusya'nın ezeli düşmanı İngiltere ile yakınlaşmasına yer verilmektedir. Osmanlı Devleti'nin sonraki süreçte ezeli düşmanı Rusya'ya gvenmeyerek tekrar Fransa ile yakınlaşması, Fransa'nın sömürgecilik anlayışı ile hareket ederek Osmanlı topraklarında özellikle de Doğu Akdeniz ve Afrika'ya yönelmesi ele alınmıştır. Genel olarak Fransa; Mısır seferi ile sonraki yüzyıl da dahi edindiği kazanımlara değinmekle birlikte bölgede günümüze kadar var olmasını sağladı. Özellikle günümüzde yaşanan mücadelelerde etkin bir şekilde var olmayı Mısır seferinde attığı adımlar ve kazanımlar ile sağladı. Bu çerçevede ele aldığımız Napolyon'un Doğu Akdeniz Politikası Fransa ve Osmanlı açısından hatta diğer Avrupalı devletleri de nasıl etkilediğine değinmeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

FRANSIZ DEVRİMİNE KADAR OSMANLI-FRANSA İLİŞKİLERİ

1.1. OSMANLI- FRANSA İLK İLİŞKİLERİ

Türkler ile Fransızların ilk karşılaşması sanıldığıının aksine yakın geleceğe değil tarihsel temellere dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri ile ilişkilerinde en çok münasebette bulunduğu devletlerden biri Fransa Devleti'dir. Osmanlı, Hristiyanlığı Fransa üzerinden tanır iken Fransa da Müslümanlığı Türkler üzerinden tanır. Fransa, Osmanlının Batılılaşma konusunda örnek aldığı ve yararlandığı bir ülke olmanın ötesinde birçok işbirliği de yaptığı bir devlet konumunda idi. Nitekim Tanzimat döneminde yapılan reformlarda Fransa temelli yeniliklerle sıkça karşılaşılır. Tıpkı Osmanlı gibi Fransa için de iki devlet ilişkileri büyük öneme sahiptir. Osmanlı–Fransa ilişkileri ve sonrasında Türkiye ile süregelen ilişkilerle beraber Fransa'nın bir başka devlet ile kurduğu en uzun soluklu diplomatik ilişkidir.⁴

XV. yy ile Osmanlı Devleti; sınırları genişleyip güçlendikçe Batıya doğru ilerlerken zorunlu olarak Avrupa devletleri içerisine dâhil olup gerek onların kendi aralarındaki ilişkilerinden etkilenirken gerekse kendi izlediği stratejileriyle Avrupa siyasetinin başat aktörlerinden biri haline gelir. Fransızlar ile Müslümanlar ilk kez 1096-1099 yıllarında I. Haçlı seferleri sırasında karşılaşır.⁵ Bu karşılaşmada iki halkın karşılaşmasından ziyade Müslüman–Hristiyan karşılaşması olduğu için karşılaşmayı siyasi bir başlangıç olarak değerlendirmek pek yerinde olmayacaktır.⁶

⁴Fransa-Osmanlı İmparatorluğu ve sonrasında Türkiye ilişkilerinde belli, <https://tr.ambafrance.org/Fransa-Osmanli-Imparatorlugu-ve> , (13.04.2019).

⁵ Işın Demirkent, **Haçlılar**, TDV İslam ansiklopedisi, s.181.

⁶ Hale Şıvgın ve diğerleri, **Geçmişten Günümüze Türk Fransız ilişkileri**, (Ed.Haydar Çakmak), 1. Baskı, Eflatun Yayınları, İstanbul, 2017, ss.2-5.Türk Fransız ilişkileri 1096 Haçlı Seferi sırasında karşılaşmışlardır. Fransa kendisini Katolik Dünyası'nın lideri olarak gördüğü için etkin bir katılım göstermiştir.1291'den sonra Haçlı Seferleri düzenleyenler karşısında Türk kimlikli Osmanlı Devleti'ni bulmuşlardır. Osmanlı ile Fransızların karşılaşması 1391'de Sultan Beyazıt tarafından İstanbul'un kuşatılması sırasında Bizans İmparatoru Manuel, Papa ve Macar Kralı'nın yanı sıra Fransa Kralı'ndan da yardım talebinde bulunur. Osmanlı Devleti Batı'ya doğru yayılırken Fransa ile İngiltere arasında yüzyıl savaşları devam etmekteydi. Bu sebeple Osmanlı yayılmasına karşın harekete geçilemedi. Yüzyıl savaşlarının galibi Fransa oldu ve geniş topraklar elde etti. Fransız birliği kuruldu. Osmanlı yayılması karşısında Fransa Kralı VI. Şarl'ın(Charles) Sultan Murat'ın ölüm haberini duyduğunda Tanrı'ya şükretmesine neden oldu. VI. Şarl (Charles) Türkiye, Suriye ve Mısır bölgesini Müslümanlardan almak adına 1395'de bir şövalye tarikatı kurdu. Aynı zamanda İngiliz ve Fransızlar

İlk siyasi ilişki ise Valois Hanedanı'ndan VI. Charles döneminde Niğbolu savaşı sırasında (1396) Haçlı esirlerinin fidyeleri ile ilgili görüşmeler sırasında kuruldu. Bu savaş sonrasında mücadele dönemi tekrar yaşanmadan diplomatik düzeyde ilişkiler başladı. XVI. yy'da da diplomasi odaklı dostane ilişkiler devam ettirildi. Dostluk sürecini zamanla Avrupa'da yaşanan mücadeleler değiştirecekti.⁷ Uzun yıllar Osmanlı ile Fransa birlikte hareket etse de çıkarlar gereği zaman zaman izlenen politikanın tamamen değiştiği de görüldü.

Türklerin ve Fransızların ilişkilerinin başlangıç noktası kabul etmesek de kısa bir şekilde 1399 yılındaki mücadeleden bahsetmek yerinde olacaktır. 1399 yılında yaşanan mücadelede Fransızlar, Bizans'ın yardım talebi üzerine 1200 şövalye, 2 kadirga ve 4 gemiden oluşan bir birlikle yardım etti. Daha sonrasında da Fransa kralı VI. Şarl (Charles) Bizans'a yardımından sonra Timur ile temasa geçerek Ankara Savaşı'nda Osmanlı'nın zarar görmesine neden oldu.⁸ Kısacası Osmanlı'nın bir elli (50) yıl kaybetmesine sebep olan ve 1402 tarihinde gerçekleşen Ankara Savaşı'nda Türklere büyük zarar veren hükümdarlar arasında Fransa Hükümdarı da yer aldı.

Fransızların Müslümanlara olan düşmanlığı, 1442 yılında Türklere karşı yapılan yeni bir Haçlı Seferi'nde de devam eder. 1453 tarihinde İstanbul'un fethi Fransızları çok üzmeyle birlikte fetih sırasında parlayan Haçlı Ruhu'nun Fransa'yı yeteri kadar etkilemediği ortadadır. Fransa'nın tavrına kızan Papa II. Pius, 25 Ekim 1463 tarihinde Fransa'yı tehdit eder nitelikte bir bildiri yayınladı. Bildiriden etkilenen Hristiyan Dünyası, 1457 yılında yeni bir Haçlı Seferi planı yaptıysa da sefer, Papa'nın tüm desteklerine rağmen kuvvet ve donanma yetersizliği sebebi ile gerçekleşemedi.⁹ Uzun yıllar Avrupa siyasetinde Türklerin İstanbul'dan çıkarılması düşüncesi etkili bir propaganda olarak kullanıldı. Nitekim 1519 yılında Fransa Kralı I. François, tahta çıkar çıkmaz üç yıl içinde Osmanlı'yı İstanbul ve Avrupa'dan

az karşılaşılacak bir ortak amaç için Türklere(Müslümanlara) karşı bir Haçlı Seferi hazırlığında bulundular. Bu Haçlı Seferi'nde kraliyet, ailesinden de birçok şövalye ve asilzade yer almıştır. Fransızlar en şerefli mevki olarak önde savaşmayı istedikleri için birçok Fransız ya esir düşmüş ya da ölmüştür.

⁷ Yaşar Demir, “Otuz Yıl Savaşları Öncesinde Osmanlı-Fransa Münasebetlerine Genel Bakış-Fransa'nın Osmanlı Devletine Yönelik Planları ve Ortaya Koyduğu Uygulamalar”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi**, Cilt.4, sayı. 11, 2015, s.115.

⁸ Şıvgın, ss.5-6. Timur'un Fransa kralı VI. Şarl adına Papaz Johannes ile görüştüğü ve aralarında elçiler gidip geldiği rivayete göre aralarında dünyayı paylaşmayı teklif etmiştir. İki ülke arasında ticaret yapılması adına mektuplaşmalar devam ettiğini dahası VI. Şarl Timur ve İmparatorluğunu tanımak amacıyla raporlar hazırlanmıştır.

⁹ Şıvgın ve diğerleri, s. 6.

çıkarcasını ilan etse de Karl ile mücadelesi sırasında esir düştü. Sonrasında Osmanlı'dan kurtulmak isteyen bu Kral, kurtuluşu yine Osmanlı'da buldu.

Fakat yardım talebinden önce kısaca Cem Sultan olayına değinmek de Fransa-Osmanlı ilişkileri adına önemli olacaktır.¹⁰ İki ülke arasında ilk siyasi temas ise Cem Sultan'ın Fransa'ya kaçırılması üzerine Osmanlı Sultanı Beyazıt'ın Fransız Kralı'na Hüseyin Bey'i göndermesidir.¹¹ Fakat bazı kaynaklarda Sultan II. Beyazıt tarafından gönderilen elçinin Lemnoslu bir Yunanlı olduğu yazılmaktadır.¹²

Cem Sultan olayında Fransa'nın oynadığı rol çok büyük öneme sahipti. 1483 yılında II. Louis'in (Lui) ölümü üzerine Cem Sultan, Şövalyeler tarafından kale kale dolaştırıldı ve 1489 yılına kadar Fransa'da yaşadı. Özellikle de VIII. Charles, Cem Sultanı elinde tutarak ülke dışına çıkmasına izin vermedi. Fakat 1488'de Papa ile anlaşarak bazı şartlar karşılığında Cem Sultan'ın Fransa'dan götürülmesini kabul etti ise de Papa ve Fransa Kralı VIII. Charles' in çıkarları uyuşmadı. Bunun üzerine Fransa Kralı tekrar Cem Sultan'ı ele geçirmeye çalıştı. Kamuoyuna, Papa'nın Sultan ile yazıştığı mektupları ve paraları açıkladı. Papa, Hristiyan düşmanlarıyla ittifak yapmakla suçlandı. Fransa Kralı Charles, Roma'ya gelerek Cem Sultan'ın kendisine verilmesini istedi. Teklif bazı şartlarla kabul edilerek Cem Sultan, Kral Charles'a teslim edildi. Osmanlı Devleti, tüm olup biteni öğrendiğinde Cem Sultan'ın Balkanlara götürülüp buradaki halkın ayaklandırılabilirliğinden şüphelendi. Nitekim bu durumu Venedik Elçisi de doğruladı. Sultan buna karşın önlemler alsa da Cem Sultanın hastalığı sebebiyle bu korkulan durum gerçekleşmedi ve Fransa Kralı, Cem Sultan'a özgür olduğunu söylese de çok kısa bir süre sonra 25 Şubat 1495 tarihinde vefat etti.¹³

Cem Sultan hadisesinden sonra Fransa ve Osmanlı'yı karşı karşıya getiren diğer bir olay ise Fransa ile Venedik'in 1497 tarihinde yaptıkları ittifaktı. Diğer İtalyan devletleri, Milano, Mantua ve Floransa bu ittifaktan tedirgin olarak Osmanlı'ya yardım için başvurdu. Osmanlı ittifaktan memnun olmadığı için yardım etmeyi kabul etti. 1499-1502 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı Venedik savaşı

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için, Cem Sultan sorunu ve Fatih Sultan Mehmet'in politikasına etkisi için bkz. Halil İnalcık- Günsel Renda, **Osmanlı Uygarlığı**, Cilt:1, T.C Kültür Bakanlığı, Ankara. 2002, s.95.

¹¹ Şıvgın ve diğerleri, s. 9.

¹² **Türkiye Fransa İlişkileri**, http://www.mfa.gov.tr/turkiyefransasiyasi_iliskileri.tr.mfa, (13.01.2019).

¹³ Şıvgın ve diğerleri, s. 10.

sonrası Osmanlı Donanmasının, denizlerde Venedik karşısında dahi durabileceğini gösterdi. Bu savaştaki başarı ile Osmanlı, Venedik ile açık denizlerde mücadele edecek güce sahip oldu. Venedik casuslarına göre Osmanlı Devleti'nin 78 kadirga, 25 kalyata ve yeni yaptırılmış olan 2 büyük kökene sahipti.¹⁴ Casuslara göre Osmanlı'nın sahip olduğu kökenler Dünya'nın en büyük gemileridir.¹⁵ Venedik ise Osmanlı'nın güçlenmesi karşısında Avrupa'da bir Haçlı birliğinin oluşumunu sağlamaya çalıştı. Venedik'in yayılmacı siyasetinden memnun olmayan İtalyan devletleri, Venedik'in girişimlerinden Osmanlı'yı haberdar etti. Osmanlı Venedik'e karşı harekete geçerek Modon, Navarin ve Koron'u ele geçirdi.¹⁶ Papa ise önce Türkleri Venediklilere karşı kışkırtsa da sonrasında Türklere karşı bir Haçlı Seferi yapılması girişimlerinde bulundu. Fransızlar, bu Haçlı Seferi'ne de aktif katılımda bulunarak on beş bin asker ile yardım ettiler. Venedik ve Fransız askerleri birlikte Midilli Adası'nı almaya kalkıştıysa da başarılı olamadılar. Bu yenilgiden sonra 14 Aralık 1502 tarihinde Venedik ve 1503 yılında da diğer Avrupa ülkeleriyle barış anlaşması imzalandı. Bu Osmanlı zaferi Akdeniz egemenliği açısından bir başlangıçtı.¹⁷ Akdeniz'de kurulmaya başlayan Osmanlı egemenliği ve bu çerçevede Akdeniz üzerinden şekillenen Osmanlı-Fransa ilişkileri ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak açıklandı.

Türkler ve Fransızlar arasında yaşanan küçük mücadeleler ardından uzun bir barış süreci yaşandı. İyi ilişkilerin kurulmasını sağlayan süreç, 1519 yılında Fransız Volois ve Alman Habsburglar arasında yaşanan İmparatorluk Tacı mücadelesi Osmanlı ile Fransa'yı birbirlerine yakınlaştırdı.¹⁸ Alman İmparatorluğu'na seçilen ise Charles oldu. Fakat bu sonuç Avrupa'yı ikiye böldü ve iki hükümdar arasında bir savaşa yol açtı. İki Kral arasında yaşanan mücadeleler Osmanlı'nın Avrupa siyasetinde başat rol oynamasını sağladı. François Alman İmparatoru'na karşı olan

¹⁴ Halil İncalcık, **Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 55. Basım, İstanbul, 2009, s.133.

¹⁵ Selahattin Özçelik, **Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, ss.141-176.

¹⁶ Halil İncalcık, **Devlet-i 'Aliyye**, s.133.

¹⁷ Şıvgın ve diğerleri, s. 10.

¹⁸ Şıvgın ve diğerleri, s. 10. İşin garip yanı her ikisinin de vaatleri arasında Türklere karşı bir Haçlı savaşı vaadi bulunmaktaydı. François kendisinin seçilmesi durumunda üç sene içinde İstanbul'u fethedeceğini ya da bu uğurda öleceğini söylüyordu. Ayrıca Papa'nın organize edeceği yeni Haçlı ittifakı projesine de asker göndereceğini belirtiyordu.

mücadelesinde Türklere karşı izlediği saldırgan politikasından vazgeçerek Osmanlı'ya yakınlaştı. O sırada Osmanlı tahtının başında bulunan Sultan Süleyman'dan yardım talep etti. Sultan Süleyman ise Avrupalı kralların politikaları ve asıl emellerinin farkında idi; bu sebeple Avrupa birliğinin oluşmasını engellemek adına ince bir diplomasi yürüttü. Yıllarca tartışma konusu olacak olan bu politika hem eleştirildi hem de onaylandı.

1.2. KANUNÎ DÖNEMİ VE KAPİTÜLASYONLAR

Yukarıda kısaca değindiğimiz Fransa'nın yardım talebi yüzyıllarca sürecek olan Osmanlı –Fransa dostluğunun başlangıcı olmasından dolayı gayet önemlidir. Özellikle de Kanuni döneminde istenen bu yardım talebini anlaşılması adına Kanuni döneminde Osmanlı-Fransa ilişkilerinin ele alınması gereklidir. Bu olayı ayrıntılı olarak ele almamakla birlikte Osmanlı-Fransa ilişkilerinin dostluk temelleri ile başladığı bu döneme değinmemiz gereklidir. Osmanlı ve Fransa arasındaki iyi ilişkilerin temeli; 1521 yılında Fransa Kralı I. François' in Osmanlı'dan V. Charles'e (V.Karl) karşı yardım istemesi üzerine başladı fakat Fransa bu ittifakı el altından yürüterek Avrupalı devletlerin tepkisini önlemeye çalıştı. Katolik taassubu yüzünden bir İslam Devleti ile açıktan bir ittifak yapmayı kendine yakıştıramıyor, dahası her sıkıştığında Osmanlı'ya başvuran I. François kurtulunca zaman zaman Osmanlı aleyhine girişimlerde bulunmayı da ihmal etmiyor idi.¹⁹ Yardım talebi 24 Şubat 1525 yılında Kuzey İtalya'da Pavye savaşında yenilerek esir düşen Fransa Kral Naibi olan Louise de Savoie (Düses Dangolemin), oğlu I. François adına Kanunî Sultan Süleyman'a bir takım değerli hediyeler ile geldi. Fakat yolda Bosna Paşası elçi La Forest öldürüldü. Bunun üzerine elçi Kont Jan de Franjipan gönderilerek, Fransa'nın yardım talebi iletildi. Gönderilen mektupta Macaristan'a sefer yapılmasını isteyerek, kendisinin de hapisten kurtarılmasını ve bu yardım gerçekleşirse Şarlken üzerine yürüyeceğini belirtir.²⁰ Kanunî aldığı mektuba şöyle yanıt verdi; “*Fransa Vilayeti'nin*

¹⁹Sıvgın ,s.13.

²⁰ XV. Yüzyıl Ortalarından XVI. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı-Fransa İlişkileri, (07.08.2018), <http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/XV.%20Y%C3%BCzy%C4%B1l%20%20XVI.%20Y%C3%BCzy%C4%B1l%20Ortalar%C4%B1na%20Kadar%20Osmanlı%C4%B1-Fransa%20%C4%B0li%C5%9Fkileri>, Meliha Özpekcan,s.12. Kanunî Sultan Süleyman'a da la Forest adında bir elçi ile mektup ve hediyeler yollar. Ne var ki elçi İstanbul'a ulaşamaz, Bosna

kralı François, (...) her şeyden haberdar oldum. Yenilmek ve hapis olunmak hayret edilecek bir şey değildir. Gönlnünüzü hoş tutup üzülmeysiniz. (...) Gece gündüz atımız daima eğlenmiş ve kılıcımız belimizde kuşatılmıştı."²¹ Osmanlı vesikalarında Kanunî'nin, dönemin en büyük gücü olarak gördüğü kendisi için bir buçuk sayfaya yakın unvanlarını kullanması önemlidir.

Kanunî'nin bu mektubu Fransa Ulusal Kütüphanesi'nde büyük bir önem ve titizlikle saklanmaktadır. Kütüphanenin el yazması bölümünde yer alan bu mektup yalnızca üst düzey özel izinlerle görülebilmektedir. Mektup, parşömen bir kâğıda yazılmış olup 15 satır ve 167,5 santim uzunluğunda ve 35 santim genişliğindedir.²² Altın süslemeli olan bu mektupta bazı harfler de altından oluşmaktadır. Ayrıca bu mektup o dönem için Osmanlı'nın Avrupa siyasetindeki yerinin anlaşılması adına önemli bir belgedir.

Kanunî'den talep edilen bu yardım isteği Avrupalı diğer devletlerce pek olumlu karşılanmadı. Kanunî tarafından Habsburg Hanedanı'nın ağır bir yenilgiye uğratılarak Fransa Kralı'nın kurtarılması Fransa aleyhine propaganda yapılarak I. François için "*Hristiyanların en Hristiyan Cellâdı*" olarak anıldı.²³ Bu yardım talebi Müslüman bir devletten yardım isteyen I. François'ın Avrupa'da işini zorlaştıracakı düşünülüşü için, bir müddet gördüğü yardımları da saklamak zorunda kaldı.

Fransa'nın başka bir yardım talebi de İspanya kralı, Macaristan Kralı'nın desteği ile Fransa'yı mağlup ederek köşeye sıkıştırdığı sırada oldu. Fransa Kralı bir kalede mahsur kalarak yardım aramaya başladı ve bu sırada tekrar Kanunî'den yardım istendi. Bu yardım talebini Kanunî Sultan Süleyman'ın Şeyhülislamı olan Kemal Paşazade "Tevarih –Al-i Osman X. Defter" adlı eserinde detaylıca ele alır. Bu yardım talebini elçi Polen De Lagard ile bildirerek Kanunî'ye;

civarında öldürölür. de Jean Frangipani görevlendirilir. Frangipani beraberinde I.François'in annesinin bir mektubunu da alarak İstanbul'a gelir ve Kanunî'ye sunar. Arıkan , s. 15. Jean de la Forest ile sadrazam Damat İbrahim Paşa arasında bir dostluk, barış ve ticaret anlaşması yapıldığını belirtir. Görölüşü gibi kaynakların bazılarında anlaşmayı elçi La Forest'in imzaladığını bazıları da anlaşmanın onun tarafından imzalanmadığını, yolda öldürölüşünü belirtirler., (19.05.2019).

²¹ <http://www.aljazeera.com.tr/makale/kanuninin-fransuvaya-gonderdigi-mektup>, (06.06.2019).

²² To- Kat Ulusal Toplu Katalog, http://www.toplukatalog.gov.tr/index.php?cwid=2&keyword=Kanunî+Sultan+S%C3%BCleyman%E2%80%99%C4%B1n+I.+Fran%C3%A7ois%E2%80%99ya+iki+mektubu&tokat_search_field=2&order=1, (06.06.2016).

²³ "Fransa-Osmanlı İmparatorluğu ve sonrasında Türkiye ilişkilerinde belli başlı tarihler, (05.9.2017) <https://tr.ambafrance.org/Fransa-Osmanli-Imparatorlugu-ve> , (13.0.12019)

*“Ey yedi ülkenin padişahı, cesaret ve kahramanlığın kaynağı, dünyanın sığınağı, benim hâlimden haberin olsun da bu bitkin perişanlığıma bir çare lütfet. Dünyada senin kadar büyük şah yok, diğer şahlar senin kapında ancak bekçi olabilirler. Senin gibi bir büyük padişaha sığındım”*²⁴
diyerek yardım talebinde bulunur.

Denizden ve karadan yardım gelmesini ister. Kanunî tekrar aynı amaçlar doğrultusunda Fransa'nın ikinci yardım talebini de geri çevirmeyerek yardım eder. Denizden elçi Polen De Lagard ile Hayrettin Paşa'yı yardıma gönderirken kendisi de karadan yardım edecektir. Sefere katılarak dönemin tanıklarından biri olan Sinan Çavuş bu yardıma “*Süleymanname*” adlı eserinde detaylıca yer vermiştir.²⁵

Fransa dönem dönem Osmanlı ile olan ittifakından ayrılacağına dair Papa ve Charles ile görüşse de buradaki amacı tamamen Avrupa baskısını azaltmak adına olup aynı zamanda çıkarlarını da korumak içindir. Yapılan İtalya seferinde Fransızlar üstüne düşeni yapmadıkları için Osmanlı Devleti istenilen başarıyı elde edemedi. Türkleri kızdırdığını düşünen Fransızlar Türklere kızgınlığı unutturmak, yeni imtiyazlar ve ittifaklar yapabilme adına elçi Rincon'u İstanbul'a devamlı elçi olarak gönderdi Kanunî tüm bunları fark etse de ittifakı bozmadı. Çünkü böylece Avrupa'nın birleşmesini önleyebilirdi.²⁶

1538 yılında Haçlı Seferi düzenlendi ve Preveze'de alınan başarı ile Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki egemenliği başladı. 1538-1571 yıllarında Akdeniz'de tam bir Osmanlı hâkimiyeti bulunmakta idi.²⁷ Osmanlı Devleti Akdeniz'de de sürekli Fransa'ya yardımlarını sürdürdü. 1541 ve 1543 yıllarında gerçekleştirdiği seferlerinde de Fransa'ya yardımlarına devam etti. Akdeniz’de Osmanlı hâkimiyeti ile yaşanan değişim ve dönüşümlere değinmekte faydalı olacaktır.

Kanuni döneminde Osmanlı- Fransa arasında gerçekleşen önemli bir olay ise Kapitülasyon ahitnamesinin imzalanmasıdır. Kapitülasyonların gerçekleşmesini sağlayan önemli Fransız Devlet adamlarından biri olan Jean de la Forest'in büyükelçiliği (1535-1537) Osmanlı ve Fransa devletleri ilişkilerinde mihenk taşı kabul edilmektedir. Onun girişimleriyle birlikte diplomatik ilişkilerde süreklilik sağlandı. İbrahim Paşa ile İrakeyn Seferi sonrası kapitülasyon olarak bilinen bir

²⁴ Severcan , ss. 12-14.

²⁵ Severcan , ss. 10-14.

²⁶ İnalçık,s. 157.

²⁷ İnalçık,s. 157.

ahitname imzalandı.²⁸ Kapitülasyonları basitleştirerek Müslüman olan bir devletin Müslüman olmayan bir devlet ile yapılan bir antlaşma olarak değerlendirme kapitülasyonların önemi konusunda oldukça yavan kaçacaktır.²⁹ Ticari temelli olan bu antlaşma iki devlet arasında imzalanan ilk ahitnamedir.³⁰ Antlaşmanın önemi tüccarların yalnızca % 5'lik bir gümrük vergisi ödemesi, iki ülke gemilerinin serbest hareket etme özgürlüğü ve dahası hukukî olarak bazı ayrıcalıkları da kapsıyordu.³¹ Bu ahitnamenin bir diğer özelliği de Fransa'nın aslında Avrupa'da güçsüz olduğunu belirterek kendinden daha güçlü gördüğü Osmanlı Devleti'nin yardımına ihtiyaç duyduğu idi. Ahitnamenin tek taraflı olarak Osmanlı kudreti kabul edilerek imzalandığı göz ardı edilmemelidir. 18 Şubat 1536 tarihinde Kanunî adına Maktul İbrahim Paşa, François adına ise Jean de la Forest bir ticari antlaşma yaparlar.³² Bu antlaşmanın önemi iki taraflı olmasıydı çünkü o zamana kadar yapılan antlaşmalar tek taraflı idi. İki taraflı imzalandığı için İstanbul'da kaygıya neden olup Sadrazam uzun süre Fransızların hazırladığı tasarımı imzalamada tereddüt etti.

Jean de La Forest ile Sadrazam Damat İbrahim Paşa arasında bir dostluk, barış ve ticaret antlaşması olarak yapılan bu antlaşma tarihte çok önemli bir yere sahiptir. Bu antlaşma Damat İbrahim Paşa'nın son siyasi çalışması olarak tarihteki yerini alacaktır. Hammer'e göre:

“İbrahim Paşa barış havasından yararlanarak Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa arasındaki ticari ilişkileri düzenlemek üzere Fransız elçisi La Forest ile bir ahitname yapmak için görüşmelere başladı. Bu antlaşmada her iki hükümete ait surlarda karşılıklı olarak serbest geçiş ve bütün hukuksal konularda Fransız konsoloslarına kesin olarak kaza hakkı sağlanmış bulunuyordu. Fransız uyrukları hakkında açılacak ceza davaları kadılardan Divan-ı Hümayun'a aktarılma ile birlikte, hüküm verecek kadılarla birlikte birer Fransız tercümanı hazır bulunacaktı... Yine bu muahede gereğince Fransız uyrukları yerel mahkemelere başvurmak zorunda olmaksızın kendi isteklerine göre vasiyet hakkına sahip oldular...”³³

²⁸ Erol Özbilgen, **Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniye**, İz Yayınları, 2003 İstanbul, s. 138.

²⁹ Zeki Arıkan, **Kapitülasyonları ve Cumhuriyet İdeolojisi**, (2.05.2019), s. 13.

³⁰ Ayrıntılı Bilgi için bkz, Maurits H. Van Den Boogert, **Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi**, Çev: Ali Coşkun Tuncer, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

³¹ XV.Yüzyıl Ortalarından XVI. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı-Fransa İlişkileri, <http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/XV.%20Y%C3%BCzy%C4%B1%20Ortalar%C4%B1nda%20XVI.%20Y%C3%BCzy%C4%B1%20Ortalar%C4%B1na%20Kadar%20Osmanl%C4%B1-Fransa%20%C4%B0li%C5%9Fkileri>, (10.03.2019)

³² Demirkent, s. 181.

³³ Akt. Arıkan, ss. 15-16.

Anlaşma metnini kısaca değerlendiren Hammer; bu anlaşmanın Kanunî'den ziyade Kanunî kadar güçlü bir devlet adamı olarak gördüğü İbrahim Paşa'nın eseri olarak değerlendirir.

XVII. yy' dan itibaren kapitülasyonlar Osmanlı için ilk imzalandığından çok farklı bir mahiyete ulaşarak devlete onarılmaz zararlar verecekti. Tabii olarak Fransa da Osmanlı'nın üstünlüğü kabul edilerek bu anlaşmanın imzalandığının farkında idi. Fakat Fransa'da bu kapitülasyonlar mahiyetinden biraz farklı aksettirilmeye çalışılıp Kral'a gönderilen name-i hümayunların bilerek doğru çevrilmediği, Fransa Kralı için kendinden üstün görerek İmparator unvanının kullanıldığına inandırıldı.³⁴ Ayrıca bunun bilhassa Fransa Kralı tarafından onurunu koruma adına kendisinin isteyebileceği de hatırd olmalıdır.

Kapitülasyonlarda tanınan haklardan yararlanan birçok Fransız, Osmanlı'nın iyi niyetini kullanarak Osmanlı içerisinde bazı ayrılıkçı faaliyetlerde bulundular. Birçok Fransız misyoneri Osmanlı toprakları içerisinde XVI. yy' da elde ettikleri kapitülasyonlar ile Katolik Cemaati adına çalışarak Osmanlı toprakları içerisinde ayrılıkçı faaliyetlerle bir takım emellerini gerçekleştirmeye çalıştı. Fransız misyonerleri ve girişimcileri kutsal topraklar ve Asya topraklarında ekonomik ve ticari kurumlar yanında Katolik cemaatlerin oluşmasını sağlamak için okul, hastane, dini kurumlar gibi kurumları da kurarak hedeflerini gerçekleştirdiler.³⁵ Dahası Sonraki yüzyıllarda kurulan Fransız şirketleri Osmanlı Devleti'nin birçok farklı bölgesinde demiryolu hatları ve limanlar kurma bir de bunları işletme imtiyazını aldılar. Maden işletmeleri, sanayi ve endüstri alanlarında, bankacılık ve finansal girişimlerde bulundular.³⁶ Bu durum giderek daha etkin hale gelmelerini sağladı. Özellikle Osmanlı Devleti içerisindeki güçlerinin etkisinin gün geçtikçe artmasıyla Fransa, yüzyıllardır sahip olduğu haklar neticesinde kurduğu birçok kurum adına çıkarlarını korumaya başladı. Avrupa devletlerinin de benzer faaliyetlerde bulunması ile Osmanlı toprakları farklı milletlerin misyonerlik faaliyetlerinin merkezine dönüştü. Kapitülasyonların zamanla kötü sonuçlarının baş göstermesi ile

³⁴ Demir, ss. 116-118.

³⁵ Erhan Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 745-749.

³⁶ Salih Tunç, "Dünya Savaşı Yaklaşırken Osmanlı-Fransız İlişkilerinde Yakınlaşma Girişimleri: Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti ve Cemal Paşa'nın Paris Seyahati", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama merkezi Dergisi**, Cilt:5, Sayı:4, 2009, ss.184-185.

kapitülasyonların neden verildiği ve hatta dönemin yöneticilerini aklama ya da bu tarihi gerçeği saklama adına kapitülasyonların verilir verilmediği dahi tartışma konusu oldu.

Kanunî döneminde Osmanlı Devletinin güçlü bir dönemi olduğu için Avrupa seferlerinde Fransa gibi bir desteğe ihtiyacı yoktur.³⁷ Bu yüzden Kapitülasyon konusu ve Kanunî'nin kapitülasyon vermedeki amacı çok tartışılabilir da dönemi için doğru bir adım olarak değerlendirilmektedir. Kanunî'nin amacı; sadece kurulması olası görülen Avrupa ve Hristiyan birliğini engellemekten başka bozulan ve eski önemini yitiren Doğu Akdeniz ticaret yolunu da Fransa'ya tanınacak imtiyazlar ile canlandırmaktır. Sonuç olarak başarılı bir adım olarak değerlendirilse de Kanunî'nin hedeflediği bu amaçların gerçekleşmediği aşîkârdır. Doğu Akdeniz için beklenen canlılık tekrar sağlanamadı. Coğrafi keşifler ve bunun oluşturduğu yeniliklerle Fransa gibi diğer devletler de önemli ekonomik çıkarlar elde etti. Kapitülasyonlar sürekli her padişah döneminde sürdürülerek I. Mahmut döneminde 1740 yılında sürekli hale getirildi. Kısa vadede Osmanlı için doğru bir adım olarak değerlendirildiği halde tahta çıkan her sultan döneminde tekrarlanması ve dönemin ekonomik konjonktürlerine dikkat edilmeksizin alınan kararlar Osmanlı ekonomisine onarılamaz zararlar verdi.

Ayrıca bu imtiyazların Osmanlı'ya verdiği zararların önemli nedenlerinden biri de Coğrafi keşiflerin ardından Sanayi devriminin gerçekleşmesi ve Osmanlı pazarına ucuz malların girmesi idi. Haliyle Osmanlı tüccarları bir süre sonra Osmanlı pazarında Avrupalı tüccarlar ile rekabet edemeyecek duruma geldi. XIX. yy' da da devam eden kapitülasyonların kaldırılması gerekliliği birçok aydın ve devlet adamı tarafından sürekli vurgulandı.³⁸

Fransa'ya kapitülasyon verilmesinin bazı olumlu sonuçları birçok tarihçi ve yazar tarafından Kanunî'nin ileri görüşlülüğüne bağlanır. Fakat bazı tarihçiler ise bunun süreklilik sonrasında ortaya çıkan ağır sonuçları ile ilgilenererek Kanunî Sultan Süleyman'ı eleştirirler. Tarihçilerin bazıları ise Kanunî'nin verdiği kapitülasyonları Kanunî'nin zaafî olarak değerlendirirler. Dahası Kanunî'nin bu kapitülasyonları vermesi ile ülkesinin geleceğine rehine koyduğu varsayımlarını da ileri sürmekten

³⁷Osmanlı – Fransa İlişkileri Nasıl Başladı ve İlk Kapitülasyonlar, <http://www.nkfu.com/osmanli-fransa-iliskileri-nasil-basladi-ve-ilk-kapitulasyonlar/>, (30.01. 2019)

³⁸ Fransa'ya Verilen Kapitülasyonlar, (09.02.2019)

geri durmadılar. Araştırmacılar bazıları ise bu konu da görüş belirtmek istemeyerek kapitülasyon sorularından adeta kaçındılar. Ayrıca araştırmacılardan bir kısmı tıpkı Prof. Ercüment Kuran gibi kapitülasyonların verilmediğini söyleyerek Fransız tarihçilerin bunu ispat ettiklerini iddia ederler.³⁹ Osmanlı'nın altın çağı diye tabir edildiği Kanuni döneminde verilen kapitülasyon sonraki maiyetinde olmadığını belirtir.⁴⁰ Görüldüğü gibi tarihi aklamak adına birçok tarihçi kapitülasyonların ağır şartlarını ya görmezden gelerek ya da verilmediğini iddia ederek değerlendirmekten kaçınırlar.

Fransa'ya verilen kapitülasyonlar ilk kez bir devlete verilmeyerek daha öncesinde Venediklere de verilmişti; fakat Fransa'ya verilen kapitülasyonlar günümüzde dahi tartışma konusudur. Fransa'ya tanınan hakların bu kadar tartışma yaratmasının asıl sebebi Prof. Şerafettin Turan'ın da açıkça belirttiği gibi Venedik'e verilen kapitülasyonların mahiyetinin Bizans'tan elde edilen imtiyazların devamı niteliğinde olması idi.⁴¹

Kapitülasyonlar zamanla Osmanlı'yı çıkmaza götürmesinin nedeni ise zamanın koşullarına göre iyi ayarlanamamış ekonomik ve siyasi alanlarda bazı gerilemeler olmasıdır. Devletin düşüşü ile bir çıkmaza dönüşen kapitülasyonlar zamanla Osmanlı Devleti'ne büyük zararlar verdi. Kapitülasyonların kaldırılması için çok mücadele edildi özellikle de İttihat ve Terakki Cemiyeti Kapitülasyonları kaldırılması adına önemli adımlar atılar. Cemiyet I. Dünya savaşı sırasında Devletlerin birbirleriyle olan mücadelelerinden faydalanarak 9 Eylül 1914'den itibaren Devletin idari ve adli bağımsızlığını zedelediği gerekçesi ile kapitülasyonları kaldırdığını ilan etti. Bunun üzerine birbirleriyle savaş içinde olan Avrupalı devletlerin çıkarları söz konusu olduğunda ortak bir görüşe vararak önce tek tek sonra ise birleşerek İttihat ve Terakkinin kararını protesto etmişlerdir.⁴² Kapitülasyonlar devletin ekonomik ve milli bağımsızlığına zarar verdiği gerekçesi ile Türk Kurtuluş Savaşı sırasında kesinlikle kaldırılması gerektiği düşünülüp ancak

³⁹ Arıkan, s.12.

⁴⁰ Ercüment Kuran, **Kanuni Sultan Süleyman:Osmanlı'nın Altın Çağı**, osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıl Dönümü,Osmanlı, E.d. Güler Eren, Cilt:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999. ss. 398-401.

⁴¹ Akt. Arıkan, s.13.

⁴²Ozan Arslan, "I. Dünya Savaşı Başında Kapitülasyonların İttihad ve Terakki Yönetimi Tarafından Kaldırılması ve Bu Gelişme Karşısından Büyük Güçlerin Tepkileri", **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2008, s. 261.

1923 yılında imzalanan Lozan Barış Anlaşması sırasında kesin bir şekilde kaldırılabilirdi.

1.3. OSMANLI-FRANSA XV. YÜZYIL VE XVII. YÜZYIL İLİŞKİLERİ

Osmanlı ile Fransa ilişkileri XVI. yy'da ilkin siyasi, ekonomik ve askeri temellerde ilerlerken XVII. yy ile ekonomik ve ticari bir boyuta evrildi.⁴³ Fransa ile Osmanlı Devleti arasında kültürel ilişkiler başlangıçta temel olarak diplomatik görevlilerden ziyade seyyahlar üzerinden gerçekleşmekteydi. XVI. Lui döneminde Osmanlı'ya seyahat etmek bir tutkuya dönüştüğünü dönemin eserlerinden biri olan "Seyahat Tiyatrosu" adlı eserden anlayabiliriz.⁴⁴ Öyle ki birçok seyyah Osmanlı topraklarına gelip araştırmalar ve incelemeler de bulunmuştur. Fransızlar ve neredeyse birçok Avrupalı XV. yy'dan başlayarak Osmanlı topraklarında Oryantalizm (oryantalistler) adı altında Şark'ı tanımaya çalışırlar. XVII. yy'da Osmanlı'nın yavaş yavaş gücünü kaybetmeye başlarken, Fransa'nın ise Avrupa'da ciddi rekabetler yaşamaya başlayarak adım adım güçlenmeye başladı.

Yukarıda değindiğimiz gibi Osmanlı-Fransa ilişkileri genel olarak çıkar odaklıydı. XVII. yy. ile Fransa'nın uygun bir fırsat yakaladığı bu dönemde Otuz Yıl savaşlarının ardından Osmanlı ile ilişkilerinde dostluğu bırakarak kaygan bir politika takip etmeye başladı; fakat yine de tüm Fransız idareciler aynı görüşte olmasa gerek çünkü Fransa için Avusturya büyük bir tehlike idi. Dahası İngiltere'nin bir büyük güce dönüşmesi, İtalya sorununun Fransa'nın istediği gibi çözilememiş olması Fransa'yı güvenli liman olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nden kopmak yerine daha temkinli olmaya itti. Bu politikanın tamamen bırakılması ise 1683 yılındaki Viyana yenilgisi ve 1699 yılında imzalanan Karlofça antlaşması sonrası 1799 yılında gerçekleşen Mısır Seferi'ne kadar bekleyecekti.⁴⁵

13 Mart 1547 tarihinde Fransa Kralı I.François'in vefatı üzerine yerine oğlu II. Henry geçti. Osmanlı-Fransa ilişkileri sekteye uğratılmadan II. Henry döneminde

⁴³Sevil Gözübüyük, "Osmanlı - Fransa ilişkileri ve kapitülasyonlar (xvi.-xvii. Yüzyıllar)", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, 2017, s.1.

⁴⁴Akt. *Faruk Bilici*, **XVI. Louis Döneminde Fransa ile Türkiye Arasındaki Kültürel İlişkiler**, <https://books.openedition.org/ifeagd/1656> <https://books.openedition.org/ifeagd/1656> AUTEUR, 01.04.2019, Eserde Osmanlı Fransız kültürel ilişkilerini ele alan François Moreau Seyahat Tiyatrosu Klasik Çağdan Bir Sahneleme adlı eserinde detaylı bir şekilde ele alarak günümüze ışık tutmaktadır.

⁴⁵ Demir, s. 18.

de sürdürüldü. Tıpkı babası gibi o da Osmanlılarla ittifakı Cateau –Cambresis anlaşmasına kadar esas olarak gördü. Fransa için Habsburg üstünlüğüne karşı Osmanlı ittifakını vazgeçilmez bir koz olarak yıllarca devam ettirmeyi karlı buldu. Fransa Kralı Osmanlı'ya olan yakınlığı sayesinde Osmanlı ile ticaret veya diplomatik ilişki kurmak isteyen devletler içinde aracı oldu. Bu devletlere de yaptığı yardım sayesinde hem o devletlerden bazı ayrıcalıklar ve çıkarlar elde ederken hem de Osmanlı Devleti nezdindeki konumu ve önemi giderek arttı. Fransa, bu ilişkileri kendi çıkarına kullanmayı ihmal etmedi. Fransa Habsburglara karşı Alman Protestan Prensları ile de ittifak içindeydi; böylece Fransa teşviki ile Osmanlı'nın da bu devletlerle ilişki kurmasını sağladı. Kanunî'nin Zigetvar'da vefatı üzerine yerine Sultan II. Selim tahta geçti, II. Henry'nin yerine ise IX. Charles geçti. Kanunî'nin vefatıyla 1536 yılında kapitülasyon anlaşması yürürlükten kaldırılıp, bir ara iki ülke ilişkileri ve birbirine olan ihtiyaçları azaldığı için anlaşma yenilenmedi.⁴⁶ Kapitülasyonların yenilenmesi isteği ise İskenderiye'de Fransız tüccarların müsadere ve haciz olayları sırasında yeniden gündeme geldi. 18 Ekim 1569 tarihinde Fransa ile birinci kapitülasyondan daha kapsamlı ikinci bir kapitülasyon anlaşması yapıldı. Bu anlaşma süresiz ve Türk limanlarına girecek yabancı gemilere Fransız Bayrağı çekme zorunluluğu getirir.⁴⁷ Bu madde Osmanlı ile ticaret yapmak isteyen devletlerin doğrudan Osmanlı'ya ulaşma yerine Fransa ile anlaşmasını sağlayarak zamanla Osmanlı için kötü sonuçlar doğmasının bir başka nedenini oluşturdu.

Osmanlı'nın yaptığı savaşlarda dost gördüğü Fransa'nın aracılığı sıkça karşılaşılan bir durumdu. Bu aracılığı sayesinde Fransa birçok imtiyaz elde ederek karşılığını alıyordu. 1571 yılında Kıbrıs fethinin gerçekleşmesi ve bu fetih Fransa'da Katolik ve Kalvenistler arasındaki mücadeleyi de şekillendirecek kadar geniş bir etki yarattı. Osmanlıların Haçlı Seferi sonrası İnebbatı'da büyük bir yenilgi alması ve bu yenilginin Osmanlı Devleti'nin Dünya Devleti olma projesinin suya düşmesine neden oldu. Osmanlı'nın dostu olan Fransa için ise İnebbatı yenilgisi rahatlatıcı oldu. İnebbatı yenilgisi ile Fransa Osmanlıya göndermekle mükellef olduğu ordu ve yardımların maliyetinden kurtulabildi.⁴⁸ Haliyle bu seferi yapamayacak düzeyde bir

⁴⁶ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi(1538-1640)**, Cilt: 3.Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005, s. 86.

⁴⁷ Şıvgın ve diğerleri, s. 19.

⁴⁸ Şıvgın ve diğerleri, s. 19.

Osmanlı'nın bırakılması Fransa'nın işine gelse de tek sebep bu değildi. Osmanlı'nın daha fazla güçlenmesini de istemeyen Fransa Osmanlı'nın bir yenilgi almasını kendi için avantajlı da buldu. Türk donanmasının aldığı büyük darbenin Fransız Elçi tarafından büyük bir sevinçle karşılanması Osmanlı Devleti'nin hiç hoşuna gitmemekle birlikte Fransa diplomasisinin ikiyüzlülüğünün önemli bir göstergesi olduğu hatırdan canlı kalmalıdır. Nisan 1573 yılında Osmanlı-Venedik arasında Kıbrıs'ın Osmanlı'ya terki konusunda anlaşma imzalandı ve bu anlaşma için Venedik'i ikna eden Fransa Elçisi oldu. Fransa'nın yaptığı iyilikler karşılıksız kalmayarak yeni imtiyazlar olarak geri döndüğü aşikârdır. 1604 yılında tekrarlanan kapitülasyon anlaşmasında Fransa'ya Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Katoliklerin himayesi verildi ve Cezayir-Tunus korsanlarına Osmanlı Devleti'ne danışmadan karşı koyma hakkı da elde etti.⁴⁹ Tüm bu haklar Fransa'nın güçlenmesine yol açarken Osmanlı'nın da kan kaybetmesine neden oldu.

İyi ilişkilerin XVII. yy ile Osmanlı'nın sorunlarının gün yüzüne çıkmaya başlaması ile iki ülke arasındaki çıkara dayanan temel ilişkilerin bozulduğu görülmektedir. Fransız Kralı XIV. Lui (1638-1715) döneminde iyi ilişkiler bozulmaya başladı. XIV. Lui dönemi boyunca Doğu imparatorlukları ile mücadeleler arttı, bir yandan Hristiyan ittifakı amacıyla Avrupalı devletler ile hareket edilmeye çalışılsa da diğer taraftan da Osmanlı Devleti ile Akdeniz ve Orta Avrupa'da rekabetleri sebebiyle kendini Hristiyanlığın koruyucusu olarak nitelendirdi. Tüm bunlara rağmen Kral, Osmanlı ile kan bağı kurmaktan kaçınsa da Osmanlı Devleti ile yakın ilişki kurmayı ihmal etmemiştir. Fakat iki devletin karşı karşıya geldiği dönemler de oldu. Fransa ve Osmanlı'nın açıkça karşı karşıya geldiği ilk olay ise Osmanlı- Avusturya arasındaki Sen-Gotar savaşı idi. Fransa, açıkça Avusturya'yı destekledi. Ardından 1669 yılındaki Kandiye kuşatmasında Venedik'e yardım etti. Bu yardım Kandiye'nin alınmasını engelleyememişse de geciktirdiği aşikârdır.

Osmanlı Devleti'nin 1680 yılında II. Viyana kuşatmasına hazırlandığı sırada Papa XI. İnosan tüm Avrupa'yı Türklere karşı bir ittifaka davet ediyordu. Fransa Kralı XIV. Lui ise bu ittifak talebi karşısında Sen-Gotar ve Kandiye kuşatmaları sırasında aldığı ağır ticari ve ekonomik sonuçlar karşısında ittifaka girmek istemiyordu. Avrupa devletlerinin kurduğu bu ittifak sonucu Osmanlı Devleti içeride

⁴⁹ Şıvgın ve diğerleri, s. 21.

ve Avrupa politikalarında bir daha geri toparlanmamak üzere bir çöküş dönemine doğru sürüklendi. Yalnız Osmanlı'nın eski gücünü yitirmesi bir tek dış nedenlere bağlı değildi. İç politikada değişen durumlar Osmanlı'nın gücünü yitirmesi ve değişen dünya standartlarının yakalanamamasına sebep oldu. Fransa ise Papa'nın oluşturduğu ittifak karşısında Osmanlı'yı cesaretlendirerek Avusturyalılara saldırmaya teşvik etti. Bunda ki amacı kendi sınırlarını Ren nehrine kadar uzatmak ve güçlü bir Fransa kurmaktı. Nitekim bu girişimlerinde başarılı da oldu. Dört cephede on altı (16) yıl Osmanlı ile Avusturya mücadelede bulundu. Bu mücadele Osmanlı'nın prestijine zarar vermekle birlikte gücüne ve kuvvetine zarar verdi. Tıpkı Charrief gibi düşünen bazı tarihçiler, Avrupa'da Fransız ittifakını kaybeden Osmanlı'nın hızlı bir çöküşe geçtiğini dahası Avusturya karşısında da yalnız kaldığını vurgulamışlardır.⁵⁰ Bir nevi Osmanlı'nın güçsüzleşmesini Fransa'dan ayrılmasıyla temellendirirler. Fakat gerçekte Osmanlı'nın zayıflaması tek bir nedene bağlanamayacak kadar komplike birtakım durumlardan sonra yaşanmış olup oldukça uzun süren bir dönemin sonucunda meydana geldi.

Bu sırada yaşanan bu gelişmelerin hemen öncesinde ve sonrasında Fransa ile ticari ilişkilerde sürdürülerek 10 Kasım 1679 tarihinde Elçi Marguis de Natiel ile Fransa'nın imtiyazlarını artıran bir anlaşma yapıldı. Dahası İngiltere, Venedik ve Felemenklerin kendi bayrakları ile Türk Limanlarında gemi işletme imtiyazları kaldırılıp Fransa'nın ise devam ettirildi. Fransa Devleti Doğu Hristiyanların tek hamisi olarak tanındı. Gümrük vergisi de % 5'den % 3'e düşürüldü ve Kudüs'teki Saint Sepulcre Kilisesi'nin tamiri imtiyazı verildi(1716). Bu haberi siyasi görevle gönderilen ilk elçi Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi Fransız Hükümetine bildirdi. 1721 yılında Fransa'da XV. Lois ile görüşen Mehmet Çelebi Fransa'da birçok davete de katıldı. Nitekim bunlardan birinde Osmanlı Elçisi Mehmet Çelebi, Fransa Kralı'nca kabul edildiğinde bir operaya davet edilir. Buraya teşrif ettiğinde Kral'ın yanında oturacağı söylenir ve özel ilgi gösterilir. Kral'ın sağında akrabaları ve prensler yer alırken solunda ise elçiler oturur, her elçi bulunduğu mevkiye göre oturur, gönderilen Mehmet Çelebinin önceliği olması sebebiyle Kral'ın yanına oturmuştur.⁵¹ Mehmet Çelebi burada yalnızca davetlere ve toplantılara katılarak gün doldurmamıştır. Aynı

⁵⁰ Akt. Şıvgın ve diğerleri, s. 2.

⁵¹Gilles Veinstein, **İlk Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Anıları "Kafirlerin Cenneti"**, Çev. Murat Aykaç Erginöz, Özgü Yayınları, İstanbul, 2002, s. 99.

zamanda gözlemlerde bulunarak raporlarda tutmuştur. Fransa'ya asıl askeri destek sağlamak hedefiyle gitse de Avrupa'daki iktisadi, teknik ve kültürel gelişmeler hakkında raporlar yazmıştır.⁵² Özellikle bu sefaretnameden sonra Fransa'nın askeri ve teknik alanda ki ilerlemesi fark edilerek Osmanlı Devleti uzun yıllar askeri ve teknik alandaki ıslahatlarında Fransız subaylarından ve yardımlarından yararlandı.

1739 yılında Avusturya ve Rusya ile Belgrat anlaşması yapıldığı sırada Fransız elçisi Villeneuve yardımları sayesinde Sultan I. Mahmut her hükümdar tarafından yenilenen kapitülasyonlara 1740 yılında süreklilik kazandırarak devamlı hale getirdiğine değindik. Bu olay adeta Osmanlı ekonomisi ve ticareti için sonucun başlangıcı oldu. Genişletilen haklar Osmanlı için diğer devletlerinde aynı hakları talep etmelerine neden oldu.⁵³ Osmanlı Devleti bir süre sonra verdiği bu imtiyazların altında ezilerek her bir yardım sonrası birçok imtiyaz daha vererek kendi sonunu hazırladı.

1.4. AKDENİZ

Tarihte her dönemde Akdeniz bölgesi birçok uygarlığın yerleştiği bölge olup güçlü devletlerin mücadele alanı halinde idi. Akdeniz coğrafya üç büyük İmparatorluğa uzun yıllar ev sahipliği yapmıştır. Dahası çevresinde de uygarlıkların gelişmesinde ve oluşmasında önemli rol oynadı. Akdeniz coğrafyasında Mısır, Minos Miken, Fenike, Roma, Selçuklu ve Osmanlı gibi devletler kuruldu. Bu sebeple Akdeniz'i medeniyet beşiği olarak görmek doğru olacaktır. Bu devletler bulundukları coğrafyanın kaderi olarak her daim mücadele içinde var olmaya çalıştılar. Burada ki mücadelelerde özellikle önemli olan bulundukları coğrafi konumdur.

*“Akdeniz ülkeleri birbirinden kopuk soyut bölgelerin bütünüdür; fakat ticari ve ekonomik olarak birbirine yine de bağlıdır. Bunu da özellikle bölgeler arasındaki göçebeler aracılığıyla yapmaktadır. Akdeniz denizler toplamı olup, bu denizlerde bünyesinde birçok ada ve kıyılar barındırmaktadır, Akdeniz adeta kara ile bütünleşmiştir.”*⁵⁴

Akdeniz XIV. yy'dan XVI. yy'a kadar kendine kendine yeten ve kendi başına bir dünya ekonomisiydi. İlk Akdeniz'in ekonomik yapısı İtalya yarımadasında ki

⁵² Demirkent, s. 182.

⁵³ Demirkent, s.182.

⁵⁴ Fermanda Braudel, **II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası 1**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 1. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017, s.22.

kıyı kentlerince örölmüşse de zamanla bu durum değışmiştir.⁵⁵ Doğu Akdeniz ölkeleri özellikle 1500'lerden önce Doğu ve Batı arasında mal alışverişinin en önemli bölgesiydi.⁵⁶ Bu durum bölgeyi ilgi odağı haline getiriyordu.

Özellikle de XVII. yy' da baharat ticaretinin Doğu Akdeniz'den Atlantik ve Kuzey Deniz limanlarına kayışı Doğu Akdeniz için ticaretin duraklaması ve hatta sonlanmasına neden oldu. Akdeniz'de ticaretin durması Akdeniz ticaretinde etkili olup bölge limanlarını elinde tutarak ticareti yönlendiren İtalyan kent devletlerini etkilemekle birlikte Osmanlı ekonomisine de ciddi zararlar verdi. Doğu ticareti 1600'den sonra İtalya'dan Amsterdam ve Londra'ya kaymış olması bazı Alman şehirlerinin de ekonomisine zarar vermiştir.⁵⁷ İtalyan Kentleri tüccar, gemici, finansör ve İmalatçılığı ortaçağda ki kadar bir anda yitirmedi. Uzun yıllar Hindistan ve Çin'e giden yollar kullanılarak mal ve insan dolaşımını sınırlıda olsa devam etmiştir. Bunun yanında Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz'de ve İran ile ticaretlerine devam etti. Fakat İtalyan kentleri ticaretin devamını sağlayabilmek adına sıklıkla Osmanlı ile karşı karşıya geldiler.⁵⁸

Türklerin Akdeniz'de hâkimiyeti ise XII. ve XIII. yy' da gerçekleşmiş olup Mısır, Suriye ve Türk Memlûklularının Doğu Akdeniz'de önemli bir güce sahip olması ile başladı. Akdeniz'de Türk hâkimiyeti altın çağını Osmanlı Devleti ile yaşadı. Özellikle de Osmanlı Devleti Barbaros Hayrettin Paşa ile büyük bir başarı yakaladı. Türk Amiral Barbaros Hayrettin Paşa “*Denizlere hâkim olan Cihana hâkim olur*” sözü ile harekete geçerek birçok başarı elde etti.⁵⁹ Buna istinaden tahta geçen her hükümdar da Akdeniz'e önem vererek özellikle de XVI. yy' da Kanunî Sultan Süleyman'ın Akdeniz'e hâkim olmasıyla doruk noktasına ulaşıldı. Trablus (1511-1551), Cerbe (1510, 1520,1560), Tunus (1535, 1573, 1574), Bizarte (1573,1574), Malta(1565), İnebahtı (1571), Modon (1572), Koron (1534) ve Preveze (1538)'de

⁵⁵ Faruk Tabak, **Solan Akdeniz 1550-1870 Coğrafi Tarihsel Bir Yaklaşım**, 1.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 9.

⁵⁶ İnalçık, s.315.

⁵⁷ Herbert Heaton, **Avrupa İktisat Tarihi**, Cilt:1, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay- Osman Aydoğus, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s. 249.

⁵⁸ Heaton, s. 250.

⁵⁹ Cihat Yayı, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, **Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Cilt:4, Sayı:4, 2012, ss. 2-4.

Ferdinand, V.Charles, Kanunî ve II. Felipe döneminde iki denizin (Batı ve Doğu Akdeniz'in) birleştiği bölgelerde deniz savaşları yaşandı.⁶⁰

XVI. yy'ın ikinci yarısında Akdeniz ve Karadeniz'de büyük bir güce sahip olan Osmanlı Devleti, XVII. yy'da ise artık dönemin deniz gücü ve gerekliliklerinin gerisinde kalarak bölgedeki üstünlüğü yavaş yavaş kaybederek Venediklilerin güç kazanması ile bu dönemi sonlandıracaktı. Sonraki süreçte elli (50) yıl boyunca sürecek olan Venedik'in Akdeniz hâkimiyeti de dönemin sonuna doğru son bulur. XIX. yy'a kadar sürecek olan Osmanlı Hâkimiyeti dönemin sonlarında yerini tam bir mücadeleye bıraktı. Osmanlı Devleti bölgede etkin olduktan sonra gücünü çağın gerisinde kalan deniz teknolojisi ve yeni yolların fark edilmesi ile İtalyan kentlerinin kaderini yaşadı. Hint Okyanusu'na uzanan coğrafi keşiflerin bölgede meydana getirdiği değişimi Hintli Tarihçi şöyle betimler;

Yüzyıllarca faaliyette olan Asya ve Avrupa arasındaki ticaret düzeni XV. yüzyıl sonunda Portekizlilerin keşifleriyle değişime uğramıştır. Keşiflerin tarihsel sonuçları arasında iki kıta arasındaki ticari büyümeye engel olan ulaşım-teknolojisinin aşılması bulunmaktadır. Bu ticaretin hacmi, bundan böyle, Ortadoğu'daki yük hayvanlarının ve nehir gemilerinin kapasite sınırlamalarına bağımlı kalmamıştır. Gerek eski gerekse yeni yol XVI. yüzyıl boyunca işlemiştir; fakat XVII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren -kuzey Avrupalı kumpanyalar tüm deniz yollarında Portekizlilere meydan okuyunca- bu yeni yol kıtalararasındaki malların taşınmasında tamamen öne geçmiştir.⁶¹

Hint Okyanusu üzerinde bulunan yeni yol Osmanlı yönetiminin etkili olmadığı bölgeye ticaret güzergâhının kayması ile Osmanlı uzun süredir Akdeniz üzerinden yaptığı ticaret üstünlüğünün kaybına sebep oldu.⁶² Fakat zamanla Akdeniz'in tekrar ticaret odağı olması adına girişimler oldu. XIX. yy ortalarında buharlı gemilerin Akdeniz'e girmesiyle bölgeye ekonomik dinamizm getirildi.

1.4.1. Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi

Akdeniz bölgesinin önemi Kıbrıs, Malta Adaları, Sicilya, Doğu Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu birleştiren Süveyş Kanalı'nın olması ve bu kanal aracılığıyla ticaret ve petrolün korunması ve taşınması açısından önemli bir güzergâhtır. Doğu Akdeniz bölgesi ise Tunus Bon Burnu'ndan İtalya'daki Sicilya adasının Libeo Burnu

⁶⁰ Salih Özbaran, "Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi, Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası", **Türk Denizcilik Tarihi**, (Ed.İdris Bostan-Salih Özbaran), Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2009, ss. 99-103

⁶¹ Özbaran, ss. 99-103

⁶² Salih Özbaran, "Avrupa'nın Okyanuslarda Yayılması" **Türk Denizcilik Tarihi**, (Ed. Salih Özbaran-İdris Bostan), Boyut Yayıncılık, 2009, s.107.

arasındaki bölgeye kadar uzanan saha için kullanılmaktadır. Doğu Akdeniz kıyıları ise İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyılarını kaplar. Doğu Akdeniz bölgesi birçok tarihçinin değimiyle “*verimli hilal*” denilen bölgede yer almaktadır.⁶³ Doğu Akdeniz; Türkiye ve Suriye üzerinden Mezopotamya ve Yakınoğu'ya, Süveyş kanalı ile Arap yarımadasına ve Basra körfezine ulaşan bir yolu takip etmektedir. Bölgenin önemli adaları arasında Messina, Meis, Malta, Sicilya ve Kıbrıs bulunmaktadır. Kıbrıs bölgesi Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgelerinin güvenliği ve kontrolünün sağlanması açısından önemli olduğu için birçok sömürgeci devletin de odak noktası olup tezin ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.⁶⁴ Asya-Afrika dahası Asya-Pasifik bölgesinde güç edinmek isteyen devletlerin her biri Doğu Akdeniz bölgesine hâkim olmaya çalışırlar. Ayrıca Kıbrıs ve Doğu Akdeniz bölgesel ve küresel üstünlük sağlamanın yanında barış ve istikrarı sağlama açısından da önemlidir.

Batı Akdeniz Doğu Akdeniz'e oranla dar karalar ile sıkışmış bir bölge olmasından dolayı kolayca ele geçirebilir. Renne Lespes Batı Akdeniz için Akdeniz'in “*Cahannel*”i olarak adlandırır.⁶⁵ Bölge Doğu Batı yönündeki deniz seferleri için kolay değildir. Batı Akdeniz'in doğusu geniş bir mekâna açılırken, Batı Akdeniz'in batısı daha geniş bir coğrafya olan Atlantik'e açılmak demektir.⁶⁶

XIX. yy'da Akdeniz bölgesi ve özellikle Doğu Akdeniz'de çok hassas bir sürecin olduğu sık sık dengelerin değiştiği görülmektedir. Bu dönemde mücadele içinde olan devletler Osmanlı, Fransa, İngiltere ve Rusya olup diğer devletler de zaman zaman bu mücadelelerde taraf olurlar. Bu dönemde Yedi Ada Cumhuriyeti'nin

⁶³ Yaycı, ss. 2-4.

⁶⁴ Yaycı, ss. 4-8.

⁶⁵ Akt. Braudel, s. 193.

⁶⁶ İbrahim Altuntaş, Levant Ticaretinin Çerçevesi ve Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Yaşanan Sosyoekonomik Gelişmelere Bir Örnek Olarak Beyrut'taki Dönüşüm, <https://medium.com/@ibraltunbas/levantti%CC%87careti%CC%87ni%CC%87n%C3%A7er%C3%A7evesi%CC%87-ve-do%C4%9Fu-akdeni%CC%87z-li%CC%87man-kentleri%CC%87ndeya%C5%9Fanan-sosyoekonomi%CC%87k-5718f4731eb5>, (12.05.2019), s.13. Doğu Akdeniz için kullanılan Levant kelimesinin kullanımı hakkında bilgi vermek doğru olacaktır. Akdeniz bölgesi için Avrupalılar genelde Levant sözcüğü kullanmışlardır. Bu kelimenin ilk ne zaman kullanılmaya başlandığı bilinmemektedir. Levant sözcüğü meydana çıkma, yükselme” anlamına gelmektedir. X. yy'dan itibaren bu sözcük Avrupa'da Doğu Akdeniz bölgesini anlatmak için kullanılır. Levant sözcüğünün hangi ülkeleri kapsadığı tartışmalı bir konu olup Yunanistan, Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır ve Türkiye bölgelerini kapsayan coğrafi alan için kullanılır.

kurulması, Kale-i Sultaniye anlaşması, Mora isyanı, Kırım savaşı, Girit İsyanı, Osmanlı-Rus harbi ve Yunan isyanı gibi olaylar peşi sıra yaşanır. Akdeniz bölgesi yüzyıllarca insanlık tarihini yönlendiren medeniyetlere ev sahipliği yapar. Burada doğan bu medeniyetler insanlık tarihi, bilim ve teknolojinin yayılmasına ön ayak olurlar. Akdeniz bölgesine özel önem veren Fernand Braudel, David Samuel Abulafia ve Adnan Husain ile Katherine Elizabeth Fleming'in eserleri bu bölgedeki mücadeleleri ve tarihi anlamamız adına önemlidir.⁶⁷

1.4.2. Doğu Akdeniz Mücadelesinde Rekabet

Avrupa da XVII. ve XVIII. yy'da yaşanan değişim ve dönüşümler güç kazanan devletlerin yenedünya arayışına girmesine neden olur. Büyük donanmalara sahip olan Avrupalı güçler yeni bölgelere doğru açıldılar. 1815 yılında düzenlenen Viyana Kongresi'nin ardından 1870 tarihine kadar yeni devletler doğdu. Milliyetçilik ve milli birlik sağlamayı hedefleyen İtalya ve Almanya gibi yeni devletler tarihteki yerlerini aldı. Özellikle bu süreç denizlere açılma yerine milliyetçiliğin öne çıktığı bir dönem olup XVIII. yy'da Yedi Yıl Savaşı'nın ardından Fransa Devrimi sona ererek Napolyon dönemi başladı.⁶⁸ Napolyon bir süre kıta ablukası Avrupa'ya uygulayıp ticari bir baskı oluşturarak büyük çapta güçlü devletlerin ticari ve ekonomik hayatına zarar verdiği, bunun da doğrudan Doğu Akdeniz ticaretini etkilediği düşünülür.⁶⁹ Genel olarak bu baskı mekanizmasının birçok zarara sebep olduğu su götürmez bir gerçek olsa da baskı mekanizmasının kırıldığı ve ticaretin kısıtlı da olsa sürdürüldüğü görüldü.

Akdeniz'deki düzenin oluşumu ve Osmanlı topraklarının geleceği, dahası Avrupa devletlerinin durması gereken sınırlarının belirlendiği 1815 yılında düzenlenen Viyana Kongresi'nde, Avrupa'daki düzenin devamı hususunda fikir birliğine varıldı. Bu kongre'de alınan kararlar sayesinde bölgedeki tüm karışıklık ve mücadelelere rağmen bölge Kırım Savaşı'na kadar ciddi bir savaş yaşamadı. Viyana

⁶⁷ Fatih Erbaş, “19. Yüzyıl Doğu Akdeniz Donanma Mücadelesinde Öne Çıkan Devletler ve Faktörler”, (20.10.2018), **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı: 8, 2016, ss. 134-135.

⁶⁸ E.J. Hobsbawm, **Millîyetler ve Milliyetçilik**, Çev. Osman Akıntay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 125-158.

⁶⁹ Erbaş, ss. 133-135.

Kongresi'nde alınan kararlar gereği huzur ve barış ortamının Avrupalı devletlerin gücüne güç katacağı düşünülse de sonuç beklenilen gibi olmadı. Bu dönemde Fransa'nın gücünü kaybedişi, İngiltere'nin güçlenmesi yeni devletlerin ve birliklerinin ortaya çıkması ile sonuçlandı. Osmanlı Devleti'nde ise bu dönemde ayrılıkçı faaliyetler, isyanlar, küçülmeler ve parçalanmalar yaşandı. Bu süreçte Avrupa siyasetini yönlendiren İngiliz donanması idi. Özellikle 1815'de gerçekleşen Viyana Kongresi sonrası İngiltere, Fransız donanmasını imha ederek bir nevi kendine bağımlı bir yapı oluşturmayı hedefledi. Fransa ise etkin bir donanması bulunmamasından dolayı bundan sonraki süreçte düşmanlarının düşmanlarını destekleyen bir politika takip etti. Mehmet Ali Paşa'nın desteklenmesi buna güzel bir örnektir. İngiltere ise yaşanan süreçte Akdeniz'de güçlü bir oluşum yerine kendisine muhtaç bir Osmanlı hâkimiyetini görmeyi daha yaralı buluyor idi.⁷⁰ XIX. yy'da Osmanlı'nın güç kaybı ve parçalanması ile İngiltere'nin diğer devletler karşısındaki durumu da değişim gösterdi. İngiltere ve Osmanlı arasındaki ilişkilerde Fransa boşluğundan yararlanan bir İngiltere'nin oluşması süreci yaşandı.

XIX. yy'da Akdeniz bölgesini daha çok bölge dışındaki devletlerin etkisine girerek teknolojik değişimler, Osmanlı'nın güç kaybı, Süveyş kanalının açılması, devletlerarasındaki rekabet, gibi meydana gelen gelişmeler bu yy'da Akdeniz'i mücadele alanı haline getirdi. Ayrıca bu yy' da diğer bir çarpıcı olay ise menfaatleri bakımından farklı olan İngiltere, Rusya ve Fransa 1827 yılında Navarin'de Osmanlı donanmasını yakmalarıdır. Bu olayın devamında 1827 yılında Yunanlılar bağımsızlığı ilan etti.⁷¹ Görüldüğü gibi zaman zaman karşı karşıya gelip birbirleri aleyhine ittifaklar kuran Avrupalı güçler, çıkarları uyuşunca birlikte hareket edebilme ve bir süre dost oldukları devletler aleyhine ittifaklar kurabilme sürecine girdiler. Uluslararası ilişkilerde temel argümanın çıkar olduğu ve devletlerin de buna göre hareket ettiği unutulmamalıdır.

Osmanlı Devleti' nin ise tüm bu mücadeleler karşısında geliştirebildiği politika ise XIX. yy' da bu devletlere karşı denge politikası takip ederek kendisine karşı yapılan saldırıları bu şekilde bertaraf etmeye çalışmak idi. Osmanlı Hükümeti güçlü bir donanmaya olan ihtiyacın farkında idi, bu sebeple donanmasının 1770 yılında Çeşme faciasından sonra tekrar yapılandırmaya çalışsa da pek başarılı

⁷⁰ Erbaş, ss.133-135.

⁷¹ Erbaş, ss.135-137.

olamadı. Çeşme Baskını sonrası Osmanlı bahriyesi modernleşme fırsatı yakalamışsa da bunun yeterince gerçekleşip gerçekleşmediği tartışma konusudur. Cezayirli Gazi Hasan Paşa kaptanıderyalığa getirilerek Bahriye'nin yapılandırılması hedeflendi. Gazi Hasan Paşa Bahriye mektebi açarak(1773), burada yabancı uzmanlardan yararlanılarak onların ders verilmesi sağlandı. Osmanlı Devleti hızlıca gemi personelinin eğitimini artırmayı ve gemi inşasına önem vermeye başladı. 1790 yılında dönemin gerekliliklerinin gerisinde kalsa da bir donanma hazırlanabildi. II. Mahmut Döneminde Bahriye ıslah ve reform hareketleri gözlenmekte fakat bunun yeterli olmadığı aşikârdır. Bu sırada Türk donanmasının güçsüzlüğünden yararlanan Rumlar korsan bir filo meydana getirerek Osmanlı sularında başıbozuk adımlarda bulundular. 1821 Mora da oluşan ayaklanma sırasında bu korsan donanma Rumlara çok büyük faydalar sağladı. Dahası Osmanlı donanması içerisinde bulunan Rumlarda, Mora isyanlarına gerekli desteği el altından sağladı. Dahası ilerleyen süreçte Osmanlı donanmasından kaçıp Rumların oluşturdukları donanmaya katıldılar.⁷²

Donanmanın tekrar yapılandırılma sürecine girilse de geliştirilen donanma dönem boyunca etkin kullanılamadı. Doğu Akdeniz'de İngiltere ve Fransa mücadelesinin yaşanması, Rusya'nın bu sürece dâhil olup Akdeniz'de yayılmacı siyaset izlemesi, Yunanistan ve Sırbistan isyanlarının patlak vermesi, Navarin'de Osmanlı Donanması'nın yakılması Osmanlı'yı denizlerde hayli kötü durumda bıraktı. Navarin baskını Türk Denizciliğini geliştirmek adına III. Selim Döneminden beri devam eden güç ve bilginin yakılması demektir. Osmanlı'nın baskın ile sadece donanması yok olmayarak aynı zamanda hatırı sayılır nitelikte yetişmiş denizcisini de kaybetti. Aynı tarihlerde yeniçeri ocağının kaldırılması ile Osmanlı hem donanmasız hemde ordusuz kaldı. Bu fırsatı kaçırmayan Rusya 1828-1829 da Osmanlı ile savaştı.⁷³

1804 yılında özellikle denizlerdeki mücadeleyi yakalamak adına Bahriye Nizamnamesi'ni yayınladı. 1805 ve 1806 yıllarında bu nizamnamenin kapsamında bazı düzenlemeler yapıldı. Sultan Abdülaziz döneminde donanma sayısal olarak dünyanın en büyük üçüncü donanması olup gelişmesi adına çalışmalar devam ettirildi. Sultan II. Abdülhamit döneminde de çalışmaların devam ettiği görüldü.

⁷² Ali İhsan Gencer, **Bahriye**, DİA İslam Ansiklopedisi, Cilt.4, ss. 501-509.

⁷³ Gencer, ss. 503-509.

Osmanlı donanması birçok isyanda yalnız hareket edemeyerek güçlü Devletlerden yardım alarak mücadelesini sürdürdü. Mehmet Ali Paşa İsyanı ve ülkenin başka yerlerinde oluşan isyanlar da yapılan yardımlar sayesinde bertaraf edilebildi.

Osmanlı donanması dört ana parçadan oluşmakta idi. Bunlar; Mısır donanması, Cezayir Donanması, İstanbul Donanması ve Adalar Donanması idi.⁷⁴ Ayrıca hangi donanma nereye yakınsa o bölge ile o donanma ilgilenirdi. Osmanlının nüfuzunun azalması ile Cezayir ve Mısır'ın Osmanlı kontrolünden çıkması sonucu Osmanlı Cezayir ve Mısır donanmalarını da kaybetti. Haliyle uzun bir dönem Osmanlı devleti donanma eksikliğini bir diğer devlete karşı diğer devlet yardımı ile sürdürdü. Tanzimat döneminde yapılan reformlarda da donanmanın düzenlenmesi adına bazı düzenlemeler yapıldı. Bahriye Meclisi Tanzimat döneminde oluşturuldu ve Kaptanpaşalık payesi kaldırılarak Bahriye Nezareti kuruldu.⁷⁵ Fakat bu reformlar Donanmanın tekrar yapılandırılması ve düzenlemesi adına yeterli olamadı. Osmanlı sonraki süreçte büyük donanma gücünü yakalayamadı.

Osmanlı'nın denizcilik faaliyetlerinde bu denli çağın gerisinde kalma sebepleri; denizci olmayanların deniz kumandanı olmaları, büyük deniz savaşlarının verdiği yorgunluk, denizci personelin yetişmemesi, Batı'daki denizcilik alanında yaşanan değişim ve dönüşümlerin yeterince takip edilmemesi, donanmanın modernizasyonu ve tadilatının yapılamaması gibi hususlardır. Dahası Osmanlı'nın gerilemesi sadece denizcilik ya da askeri alanda olmadığından bir bütün olarak değerlendirilmeli ve her alandaki geri kalışın bir diğer alanı da etkilediği unutulmamalıdır.

Akdeniz'deki bu karışık ilişkiler ve inişli çıkışlı durum I. Dünya Savaşı'na kadar sürdü. Doğu Akdeniz'deki bu çatışmalar devletleri, birbirleriyle karşı karşıya getirirse de bazen de bir diğer büyük güce karşı beraber hareket etmek zorunda bıraktı.⁷⁶

⁷⁴ Erbaş, ss. 138-142.

⁷⁵ Gencer, ss.501-509.

⁷⁶ Durmuş Akalın- Cemil Çelik , “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz’de İngiliz-Fransız Rekabeti Ve Osmanlı Devleti”, **Turkish Studies**, Cilt:7, Sayı:3, 2012, s.40.

1.4.2.1. İngiltere ve Akdeniz

Akdeniz’de var olmayı amaçlayan Avrupalı güçler bölge ve bölge halkı üzerinde yüzyıllarca çalışmalar yürüttüler. Nitekim Akdeniz de çıkarları olan ve bölgede etkin olmaya çalışan devletlerden biri de İngiltere idi. İngiltere’nin başlangıçta planlı ve düzenli bir deniz gücü bulunmasa da beratlı korsanlık faaliyetlerine dayanan bir deniz ticaret filosu bulunmakta idi. Bu deniz ticaret filosu eksikliklerine rağmen Avrupa’da İngiltere’nin güçlenmesini sağlamaktaydı. Özellikle XVIII. yy’da İngiltere donanmasını güçlendirerek gelişmiş bir deniz gücü haline geldi. Zamanla savuma amacıyla harp bahriyesi kuruldu.⁷⁷ Daha sonra denizlere önem verilerek giderek gelişen bir donanmaya sahip oldu. Aydınlanma hareketleri sonrasında yaşanan sanayi devrimi ile İngiltere neredeyse denizlerin tek hâkim gücü haline geldi.⁷⁸ Trafalgar Savaşı’nda, Amiens Barışı’nda hedeflerine ulaşamayınca İngiltere ve ezeli rakibi Fransa karşı karşıya geldi.⁷⁹ Trafalgar Savaşı on beş yıl boyunca devam eden Napolyon savaşlarının akışını değiştirdi. Özellikle savaşta beraber hareket eden İspanya ve Fransız donanmalarına İngiliz komutanı Amiral Horatio’na Nelson tarafından ağır bir darbe vuruldu. Trafalgar’da alınan ağır darbe sonrasında Napolyon’un İngiltere’yi ele geçirme hayali son buldu.

Osmanlı Devleti ve İngiltere arasında Akdeniz’ de yapılan ticaret ise, ilk aşamada verilen ahitname ile yapıldı. İlk Ahitname Sultan Murat döneminde verilmiş olup üç yıl sonra yürürlüğe girdi. Ahitname tıpkı diğer devletlere olduğu gibi İngiltere’ye de kendi bayrağı ile Osmanlı sahillerinde ticaret yapma, İstanbul’da bir elçi, liman ve şehirlerde konsoloslar bulundurma hakkı veriyordu.⁸⁰ Bu haklar ile İngiltere’nin Osmanlı toprakları ve denizlerindeki faaliyetleri de arttı. Osmanlı topraklarında İngiliz ticareti Londra merkezli, İngiliz Levant Kumpanyası tarafından yürütülmekteydi. 11 Eylül 1581 tarihinde ahitname sonucu kurulan Turkey Company’ ye Osmanlı topraklarında ticari faaliyetlerin tekeli veriliyordu.⁸¹ Bu yıllarda Osmanlı’ dan İngiltere’ ye ticaret malları taşınması işlemini üstlendi.

⁷⁷ Erbaş135-137.

⁷⁸ E.J. Hobsbawm, **Sanayi ve imparatorluk**, Çev. Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi, İstanbul, 2013, ss. 25-33.

⁷⁹ Ali Çiçek, “Trafalgar Deniz Muharebesi’nin Napolyon Savaşları’ndaki Yeri ve Avrupa Siyasetinde Bıraktığı İzler”, **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, s.2.

⁸⁰ M. Sait Türkhan, “Doğu Akdeniz’de İngiliz Ticareti: İskenderun-Londra Hattında İngiliz Ticaret Filosu) 1704- 1706)”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)**, Cilt:4, Sayı: 1, 2015, s.28.

⁸¹ Türkhan, s.35.

Taşımayı gerçekleştiren gemilerden dördü (Mediterranean, Drayton, Massareen, Leghorn) Londra'ya beşinci İngiliz gemisi (Sun) ise İskenderun'dan Livorno'ya ticaret mallarını taşıdı.

Osmanlı toprakları ve denizlerine yönelen İngiltere, çıkarları gereği Mısır ve Kıbrıs'a büyük bir önem vermiş olup buradaki ticaretinin bozulmaması adına Fransa ile bir dizi savaşa sürüklendi. Güçlü bir devletin denizlerinde başka bir güçlü devletin görülmesi ancak diğer devletin kendine yetmemesi sonrasında gerçekleşir. İngiltere'nin Akdeniz'e yönelmesi ise Osmanlı'nın Akdeniz' de yavaş yavaş gücünün azalması ile doğru orantılıdır. Özellikle de XIX. yy' da Akdeniz' de takip ettiği politika ile dönemin ve Akdeniz' in tek hâkim gücü haline geldi. İngiltere sadece Fransa' ya karşı değil bölgede doğabilecek diğer etkin güçler karşısında da sert bir tutum takınarak Osmanlı' nın yanında hareket etti. İngiltere, Akdeniz' de güçlü bir Fransa veya Rusya yerine güçsüz bir Osmanlı' yı görmeyi yeğlemiştir. Bu nedenle İngiltere ve Osmanlı arasında bir müttefiklik doğarken Fransa da oluşan şartların zorlaması ile Rusya ile ittifak yapmaya mecbur kaldı.

Akdeniz, güçlü devletlerin yeni sömürgelere erişeceği, hammadde ve pazar olanağı sunan Afrika ve Hint Okyanusu'na giden güzergâhın başı idi.⁸² Çıkarları gereği İngiltere Osmanlı'ya karşı yönü sürekli değişen bir politika uyguladı. XIX. yy'da Osmanlı'ya karşı politikası genellikle Osmanlı bütünlüğünü savunmak iken aynı zamanda Osmanlı'nın gücünü kaybetmesine neden olacak girişimleri desteklemek ve üçüncü bir güçlü devletin bölgede etkin güç olmasına da engel olma sürecini devam ettirdi. XIX. yy'da dostluklar ve düşmanlıklar sürekli değişim gösterdi.

Fakat yine de İngiltere bölgede kendi gücüne zarar vereceğini düşündüğü güçler karşısında Osmanlı ile hareket etti. Mehmet Ali Paşa isyanında Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak birçok yardımda bulunmaya çalışsa da bu yardımların amacı, Osmanlı'ya yardım etmekten ziyade kendi bölgesi olarak gördüğü Akdeniz'de güçlü bir oluşumu engellemek adına idi.

İngiltere bu isyanın Mısır'la sınırlı kalmayacağını farkında idi. Bu sebeple isyanın karşısında yer aldı. Mehmet Ali Paşa'nın Suriye' ye ve Kıbrıs' a yönelmesinin ardından Fransa ile ittifakta bulunması, daha sonraki süreçte Mehmet Ali Paşa' nın

⁸² Erbaş, ss. 142-145.

gücünün doruk noktasına çıkması ile İstanbul' a yönelmesi bu korkuların yersiz olmadığını kanıttır. Mehmet Ali Paşa isyanının bu denli büyümesinde Osmanlı kadar telaşlanan bir devlet de İngiltere oldu. Bu sebeple İngiltere, Osmanlı' nın Mehmet Ali Paşa ile olan mücadelesinde yer almaya çalıştı. İngiltere' nin bulunduğu durum konuya yeterince ilgi göstermesini engellediği için Rusya bundan istifade ederek Osmanlıyı zor şartlar altında bırakarak Osmanlı'yı ittifaka zorladı. Bu anlaşma ile Rusya birçok imtiyaz elde etti. Bazı İngiliz tarihçiler İngiltere'nin bu yardıma geç kalmasıyla Rusya' nın onun yerini almasını eleştirir. Dahası dönemin ikinci yarısından itibaren çıkarları kesişen İngiltere ile Rusya rekabet nedeni ile ilişkileri bozuldu. Dönemin sonlarına doğru Akdeniz'de İngiltere ve Rus mücadeleleri yaşandı. Dahası Rusya'nın İspanya ile yapması olası anlaşmayı da kendileri aleyhine değerlendiren İngiltere, Karadeniz'in Osmanlı dışındaki devletlere kapalı olmasını menfaatine uygun bulduğundan destekledi.⁸³ Bu durum iki devletin birbiri ile mücadelesini kaçınılmaz kıldı. İngiltere Akdeniz'deki çıkarları söz konusu olduğunda sadece Osmanlı ile ittifakı yeterli görmeyerek en az kendisi kadar çıkarları zedelenecek olan Fransa, Rusya, Prusya ve Avusturya ile de işbirliği içerisinde bulundu. Bazen Rusya'ya karşı Fransa ile bazen de Fransa'ya karşı Rusya ile beraber hareket etti.

Birçok İngiliz devlet adamı da İngiltere'nin Akdeniz ve Şark' taki ticareti için bölgedeki politikasının gerekliliğini dile getirerek destek ve teşvik ettiler. Bu devlet adamlarından biri olan Sir Julian Corbett'e göre “denizde üstünlük şart olup İngilizlerin Akdeniz'de var olmayı geciktirdiklerini düşünmektedir”.⁸⁴

İngiltere için Doğu Akdeniz'de en önemli bölgelerden biri de Kıbrıs idi. Kıbrıs sadece ticaret olarak değil aynı zamanda Mısır ve Suriye bölgeleriyle Hindistan yolu üzerinde bulunmasından dolayı büyük önem taşımaktaydı. İngiltere'nin Cebelitarık ve Malta'ya sahip olması Kıbrıs kazanımı için önemli idi. Kıbrıs bölgesi İngiliz tüccarı ile Hindistan'a giden ikinci gücün güvenliğinin sağlanması adına önemlidir. Tüm bu sebepler Kıbrıs'ın alımını gerekli kılıyor bunun için bahane olarak Rusya'nın durdurulmasında mecbur kaldığı belirtiliyordu. İngiliz Başbakanı Beaconsfield Kıbrıs'ın alımının gerekliliğini Parlamento'da yaptığı konuşmasında şöyle belirtiyordu: “Kıbrıs'ı almak bir Akdeniz hareketi değil, bir

⁸³ Erbaş, ss.135-137.

⁸⁴ Akt. Akalın, s.31.

Hindistan hareketi ve Asya'yı korumak içindir. Orada İmparatorluğumuzun devamı ve barış içinde var olması için gerekli olduğunu düşündüğümüz bir adım attık...”⁸⁵ demiştir.

Kıbrıs'ın işgali ile Osmanlı' nın Doğu Akdeniz'deki gücü gün geçtikçe azaldı, Kıbrıs sonrası İngilizlerin güzergâhı Mısır oldu ve bu Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'de yok olması anlamına geliyordu. Her ne kadar Osmanlı Devleti diplomasi ile bu işgalleri engellemeye çalışsa da başarılı olmadı. İngiltere' nin Mısır ile alakalı hedefinin, Kıbrıs'ı n karlı amacının devamı için ek bir takviye merkezi olmak üzere Mısır' ın işgal edilmesi olduğu şu şekilde ifade edilir:

Ada'nın coğrafik önemini inceledikleri ve değerinin ne kadar da yüksek olduklarını belirtirler, özellikle de ada'nın İskenderiye ve Port Said'e uzanan coğrafi konumuna değinerek öneminin altını çizmişlerdir. İngiliz gemilerinin yakıt ikmali için İngiltere'den Port Said'e uzanan Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs'ın ele geçirilmesinin kaçınılmazlığını vurgulamaktadır. Böylece yolun güvenceye alınacağı vurgulandı. Kıbrıs Adası'nın olağanüstü bir coğrafi avantaj sağladığına değinilmiştir. Doğu Akdeniz'de stratejik öneme sahip irili ufaklı birçok bölgenin varlığına değinerek bölgeye tam hâkimiyet için buraların da ele geçirilmesini aksi halde Doğu Akdeniz'in ülke için bir hapishaneye dönüşeceğine dikkat çeker...”⁸⁶

Anlaşıldığı üzere Kıbrıs' a sıkışıp kalan bir İngiltere ile karşılaşmama adına denizlerdeki hâkimiyet vurgulanarak bölgede yakıt ikmali yapılacak güzergâhların olması gerektiği her hangi bir olumsuzlukta kendilerine bağlı başka merkezlerin olması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

İngilizlerin Kıbrıs' a yerleşimi gerçekleştiği sırada bu durum Doğu Akdeniz' deki ilişkilerini de etkiledi. Fransızlar buna karşın Suriye ve Cebel-i Lübnan' daki ilgilerini daha da arttırdılar. İngilizler, Fransa'nın Tunus'u işgaline; Fransa ise Kıbrıs'ın işgaline sessiz kaldığı için harekete geçmemiştir.⁸⁷

İngiltere'nin bir diğer üzerinde durduğu ve yoğun bir şekilde ilgilendiği bölge Halep'tir. Doğu Akdeniz' de önemli ticari noktalardan biri olan Halep şehrinde XVI. yy. ortalarından itibaren İngilizler bölgeye yerleşmeye başladı.⁸⁸ Osmanlı toprağı olan Halep şehrine Anadolu ve Arabistan ticaretin kavşak noktası olması sebebiyle büyük önem verildi. XVIII. yy. ile burası İngiltere'nin önemli ticaret merkezlerinden biri haline geldi. İngiltere' nin Halep–Londra içinde gerçekleştirilen Doğu Akdeniz

⁸⁵ Akt. Akalın, s.31.

⁸⁶ Akalın, ss. 30-31.

⁸⁷ Akalın , s.31.

⁸⁸ Türkhan, s.28.

ticaretini İskenderun' daki İngiliz liman temsilcisi düzenliyordu.⁸⁹ Sadece İngiltere değil diğer Avrupalı devletlerinin de ilgisini bu bölge çekti. Bölge de XVII. ve XVIII. yy' larda ticaret tekeli İngilizlerin elinde bulunmakla birlikte bu süreçte hep 30-40 İngiliz firması baskın olmuştur.⁹⁰

İngiltere'nin Doğu Akdeniz'de ilgilendiği bir diğer bölge Malta'dır. Malta bölgesi Doğu Akdeniz için stratejik bir bölgeydi. İngiltere'nin Doğu Akdeniz'de var olması 1581 yılında verilen onayla birlikte başlasa da oluşturduğu ticaret ağıyla bölgeye adeta kazınmıştı. Tıpkı Malta gibi Kıbrıs'taki ticareti Turkey Company, Venice Company ve Levant Campony aracılığıyla yürütüyor idi.

İngiltere'nin Akdeniz ve Osmanlı ticaretinde başat rol oynamasını sağlayan en önemli adımlardan biride 1838'de imzalanan Balta Limanı Ticaret Anlaşmasıdır. İngiltere Sanayi Devrimi sonrasında ham maddeye ihtiyacının artması onu yeni arayışlara yöneltmiştir. 1820-1840 yılları arasında Latin Amerika'dan Çin'e kadar olan bölgede birçok yerel yönetici ile anlaştı.⁹¹ Ayrıca bir çok ülke ile anlaşarak ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştı.⁹² Nitekim İhtiyaçları için anlaştığı devletlerden biri de Osmanlı idi. Osmanlı yapılan bu anlaşma ile kapitalist Dünya ekonomisi ile bütünleşti.⁹³ İngiltere Doğu Akdeniz ve Osmanlı ticaretinde Balta Limanı ticaret anlaşması ile ham madde, pazar gibi gereksinimlerini karşıladı. ⁹⁴ Balta Limanı Ticaret Anlaşmasının Osmanlıya etkisi çok yönlü olup Osmanlı ticaretinde yeni bir dönemin ve dönemecin yaşanmasına neden oldu.

Doğu Akdeniz temelli özellikle de Kıbrıs bölgesinde 1839-1856 yılları arasında bölgede İngiltere, Sardunya, Yunanistan, Amerika, Rusya, Fransa, Avusturya, Danimarka, İsveç ve Prusya Kıbrıs'da konsoloslukları bulunması bölgenin önemini ve bölgeye verilen değeri de göstermektedir.⁹⁵ Bu bölgelerin tümü

⁸⁹Türkhan, s.27.

⁹⁰ Bayram Kodaman, "XIX. Yüzyıl Sonunda Güney-Doğu Anadolu'da Fransız- Politikası", **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt : 6, Sayı: 1, ss. 57-60.

⁹¹ E.J. Hobsbawm, **Yaşasın Devrim Latin Amerika Üzerine Yazılar**, Çev. Saliha Nilüfer, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2018, ss. 5-14.

⁹²B. Ali Eşiyok, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası: 1838 Serbest Ticaret Anlaşması / A Turning Point at adding Ottoman Empire in to The World Economy: 1838 agreement of Free Commerce", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:34, Sayı:266, s.67.

⁹³ Abdunnur Yıldız, "Osmanlı İmparatorluğunun Borçlanmasında Yabancı Sermayenin Etkisi", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 37, 2007, ss. 213-214.

⁹⁴ Balta Limanı Ayrıntılı bilgi için Bkz.Mübahat S. Kütükoğlu, **Balta Limanına Giden Yol / Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580- 1850)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013,

⁹⁵ Akalın, s.29.

ilkın ticaret ile İngiltere'nin tekeli altına girse bile ticari hayatın yanında idari hayatta da baskın güç haline geldiği görüldü. Sonraki süreçte bu yayılmacı hareket giderek genişledi ve I. Dünya Savaşı yıllarına kadar sürerek İngilizlerin burada hak iddia etmelerine zemin oldu.

1.4.2.2.Doğu Akdeniz Mücadelesinde Rusya

Rusya'nın bir devlet olarak oluşumunu tamamlamasıyla birlikte politikasını Akdeniz'e inmek üzerine şekillendirdi. Çalışmamızda özellikle Rusya'nın Akdeniz'e yavaş yavaş sızmaya çalıştığı XVII. yy' dan sonraki dönemi incelemek faydalı olacaktır. XVIII. yy sonlarında İngiltere'nin Rusya'ya *“Akdeniz'i ve büyük devlet olmayı öğrettiği bir yıl”* olarak kabul edilir.⁹⁶ Bazı tarihçiler bunu İngiltere'nin Rusya'yı Asya'daki menfaatlerinden uzak tutmak amacıyla yaptığını düşünmektedir. Dolayısıyla İngiltere'nin Osmanlı ile doğrudan mücadele etmeyerek Rusya'yı kullandığı düşünülüyordu; fakat bunu eleştiren tarihçiler ve siyasetçiler hiç de az değildir. Doğu Akdeniz'de İngiltere Rusya işbirliği Fransa'ya zarar verecek mahiyette idi. XVIII. yy' da Rusya, Osmanlı ile savaşlarında deniz üssü olan Sivastopol'e temellerini atarak denizlerde daha etkin olma anahtarını elde etti. Zamanla Rusya elde ettiği bu gücü Osmanlı Devleti' ne baskı oluşturmak adına kullanmaya başladı. Rusya baskısı Osmanlı üzerinde deniz yetkileri, ticaret ve Ortodoks tebaa konularındaki haklar üzerinde şekillendi. Rusya her fırsatta Osmanlı' nın hâkimiyetindeki sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmeye yönelik adımlar atmaktan deri durmadı.

Özellikle XIX. yy' da Ortodokslar üzerindeki haklarını kullanarak Osmanlı Devleti içerisindeki birçok isyanı destekledi ve bu isyanların teşvikinde rol aldı. Sırp ve Yunan isyanlarının da Rus baskısı ile gerçekleştiği açıktır. Dönem itibarı ile Osmanlı Devleti tek başına Rusya karşısına çıkamayacağından Napolyon'un Rusları ve Avusturya'yı sıkıştırmasından yararlanarak söz konusu devletlerden aldığı destekle Rus isteklerine karşı koyma konusunda cesaretlendi. Osmanlı Devleti ilkin Rusya'ya sağladığı imtiyazları kaldırdı. Fransa ile iş birliğini hedefledi, bunun nedeni ise Rusya'yı baskı altında tutmanın tek yolunun bu olduğunun düşünülmesi idi. 1806

⁹⁶ Erbaş, s.147.

yılında Osmanlı, Rus gemilerine Boğazı kapattı ve Ruslar buna kızarak Osmanlı'ya savaş açtı. Eflak-Boğdan ve Bulgaristan'ın kuzeyini ele geçirdi.⁹⁷ Rusya, XVIII. yy sonu ile Balkanlar, Doğu Akdeniz, İran ve Merkezi Asya'da Birleşik Krallık menfaatlerine uygun olmayan bir güce dönüştü. Bu oluşum İngiltere'nin hoşuna gitmedi ve ilk fırsatta Rusya'nın denizlerdeki hâkimiyetine zarar vermeye başladı. Kırım Savaşı İngiltere için çok önemli bir fırsat oldu. İngiltere Rusya'nın bölgedeki etkinliğini Kırım Savaşı ile biraz olsun törpüleyerek bölgenin tek etkin gücü olmayı sürdürdü.

Başlangıçta İngiltere Rusya'nın hamisi, yönlendiricisi, teşvikçisi olurken zamanla Rusya'yı törpüleyen güç olmasının nedeni, kesinlikle Rusya'nın tahmin edilemeyen yayılmacı politikası idi. Rusya güçlendikçe İngiltere kendi politikasını kendi içinde eleştirmeye ve sorgulamaya başladı. Özellikle Çariçe Katerina döneminde Rusya'nın Baltık'la sınırlı kalınmaması gerektiği yoksa dünyada var olan yarıştan geri kalınacağı düşünülmesi ve politikalarının buna göre şekillenmesi Rusya'yı bölgenin etkin gücü haline getirecekti. XIX. yy' da Rusya Osmanlı'ya karşı daha fazla güç kazansa da bu üstünlüğe rağmen hala İngiltere, Fransa ve hatta Almanya'nın gerisinde kaldı. Rusya bunun üzerine sıcak denizlere inme politikasına önem vererek, İngiltere ve Fransa ile işbirliği yaparak, Doğu Akdeniz ve Hint Okyanusu'ndaki ticarete hâkim olup payını almayı hedefledi.

Rusya ayrıca İngiltere gibi Osmanlı Devleti'nin ayakta kalmasını istiyordu fakat bu istemesinin nedeni Osmanlı yerini Fransa ya da İngiltere alacaksa Osmanlı'nın kalmasını menfaatlerine uygun bulurken aynı zamanda Osmanlı topraklarını da elde etmeyi hedefliyordu. Bu politikanın ışığında Mısır Seferi ile Fransa'nın Osmanlı'ya yönelmesi üzerine Çariçe, Fransa'ya karşı kullanılmak üzere dokuz (9) savaş gemisini Osmanlı'ya vermeyi teklif etti. O sıralarda güçlü bir donanma tertibatı bulunmayan Osmanlı'nın, Rusya'nın bu teklifini kabul etmesi Osmanlı'nın durumunu göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı Devleti'nin her sıkıştığında başka bir devletten özellikle de donanma yardımı alması Osmanlı'nın uzun süre değişmeyen politikası haline geldi. Kutsal yerler sorununda Rusya'nın donanması görüldü ve Osmanlı'nın Rusya donanması karşısındaki güçsüzlüğü gözler önüne serildi. Bu duruma müttefikler el koyarak Osmanlı Devleti'ne donanma

⁹⁷ Erbaş, ss. 147-150.

yardımında bulundular. Bu savaşta Osmanlı için ilk harekete geçip donanma gönderen devlet, Fransa oldu. İngiltere ise yardım göndermeyi hedeflese de hareketsiz kaldı. Bunun sebebi ise muhtemelen İngiltere Kraliçesi Elizabeth'in, *“bir harpten çıkıldığında ne düşmanların, ne de dostların ve ne de tarafsızların Britanya'dan daha güçlü kalmaması esastır”* anlayışından kaynaklanmış olmasıdır.⁹⁸

Sonuç olarak İngiltere ve Fransa'nın yardımıyla Osmanlı Devleti, Kırım savaşında Rusya'dan kurtulabilmiştir. Kırım Harbi 1856 tarihinde Paris Anlaşması ile sonuçlandı. Anlaşmanın en önemli maddesi, Karadeniz'in kapalılığı ilkesi olup Rusya'nın yayılcılığı engellenerek Osmanlı toprakları güvenceye alındı. İngiltere için bu anlaşma büyük bir başarı oldu. Böylece Doğu Akdeniz ve Hint yolunu güvenceye aldı. Rusya ise ara ara İngiltere sayesinde bölgede etkin olurken yine İngiltere sayesinde bölgeden uzaklaştırıldı. Fakat temel politikası olan denizlere inme ülküsünden de uzaklaşmadı. I. Dünya savaşına kara dönem dönem amacını gerçekleştirmek adına adımlar attı.

1.4.2.3. Doğu Akdeniz Mücadelesinde Fransa ve Fransa ile Yapılan Ticaret

Fransa'nın Doğu Akdeniz bölgesinde ki etkinliği kapitülasyonlar ile başladı. Fransa, İngiltere'den önce Doğu Akdeniz topraklarına girse de, İngiltere ticaret yolu bağlantısı ile bölgede zamanla daha etkin olmayı başardı. Fransa Akdeniz'i kendisi için doğal bir deniz olarak görmekte idi. Fakat zamanla kendi denizi olarak gördüğü Akdeniz'de İngiltere ile rekabet etmek zorunda kaldı ve sonrasında İngiltere üstünlüğü ile son buldu. Uzun yıllar süren Fransa-Osmanlı iş birliği Akdeniz'deki ticari ilişkileri değiştirerek bölgedeki birçok Akdeniz ticaretini yapan devletleri de derinden etkiledi. Özellikle Venedik ve diğer İtalyan şehir devletlerinin ticaretini de etkiledi. Burada ticaret yapan Girit ve Malta Şövalyeleri gibi bazı devletlerin de ticareti zedelenerek Fransa'ya karşı düşman olmalarına neden oldu.⁹⁹ Fransa'nın yapılan mücadelelerde destekçisi ise Osmanlı devleti oldu.

⁹⁸ Akt.Erbaş, ss. 147-150.

⁹⁹ Erbaş, ss.145-147.

Akdeniz’e XVII. yy’da ve XVIII. yy’da Osmanlı ve İspanyolların hâkim olduğu bölgeye Akdeniz’ li olmayan Devletlerde gelmeye başladı. Venedik güç kaybı ile Akdeniz’de İngiltere ve Fransa’nın yıldızı parlamaya başladı. Akdeniz’de yeni güçler ortaya çıkmaya başladığı sırada bölge hâkimi İspanyollar ve Osmanlı ise güç kaybı yaşıyor idi. Fransa Asya’dan Akdeniz’e ulaşan ticaretin giriş noktalarının Basra Körfezi, Kızıldeniz ve İskenderiye olduğunun farkında idi, Akdeniz’e giriş için Cebelitarık, Doğu Akdeniz’e geçiş için Malta ve Ege’ye giriş için Mora ve Girit önemli idi. Karadeniz ve Akdeniz bağlantısı içinde Türk Boğazları, bölgeleri kontrol altında tutmak açısından önemli olduğunu görebilmiştir. Özellikle de bu bölgelerde etkin olmaya ve Fransız vatandaşlarının buraya konuşlanmasına önem vermekte idi. Fransız tüccarı için bu bölgeler önemli bir ticari fayda sağladığı ve Akdeniz ticaretinin odak noktaları olduğu için önemli idi. XVII.yy’da Fransa için Akdeniz ticareti Atlantik ticaretinden daha önemliydi.¹⁰⁰ Akdeniz Bölgesi’nin iç deniz trafiği kendine yetecek düzeyde idi. XVII. yy’ da Fransa, Akdeniz ve Avrupa politikalarında kalıcı değişimler geçirdi.¹⁰¹ Osmanlı ile ilişkilerinin seyri değişti. Çeşitli bahaneler ileri süren Fransa ve diğer Avrupalı devletler Osmanlı toprakları ve denizlerine müdahale için fırsat kollamaya başlayarak burada çeşitli müdahalelerde bulundular. Özellikle de Osmanlı Devleti, Akdeniz ticaretini canlandırmak adına Fransa’ya ve diğer güçlere tanıdığı imtiyazlar yine bu devletler tarafından Osmanlı’nın lehine kullanılmaya başlandı.

Osmanlı gücünün doruk noktasında olduğu dönemde yüzyıllardır var olan birçok imtiyazından faydalanmayan Fransa Osmanlı’nın güç kaybı ile Katolikler üzerindeki haklardan yararlanmaya başladı. Sonrasında bu hakları baskı ve genişleme politikası olarak etkin bir şekilde kullandı. Bu gibi faaliyetler aslında Fransa–Osmanlı dostluğunun başından beri süregeldi. Papalık, Osmanlı devleti içerisinde vatandaşlarının olmasından dolayı I. François ve Kanunî dostluğuna dayanarak Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetlerine başladı, Kral XIV. Lui’ de (1643-1715) Osmanlı Devleti’ndeki Katoliklerin hamisi sıfatıyla bu amaca hizmet etti. Osmanlı için bu hakkın sorun olduğu güç kaybının yaşanmaya başladığı dönem

¹⁰⁰ Akalın, s.23.

¹⁰¹ Nihat Karaer, “Paris’te İlk İkamet Elçiliğimiz Kuruluncaya Kadar (1797) Osmanlı- Fransız Diplomasi İlişkilerinin Genel Seyri”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 28, 2010, s. 66.

ile anlaşıldı. Misyoner rahipler faaliyetlerine başlayarak birçok bölgede çalışmalarını yürüttüler. En etkin oldukları şehirler ise İstanbul, İzmir, Adalar, Halep, Kudüs, Mısır, Irak, Suriye ve Filistin idi. Misyonerlik faaliyetleri Paris ve Tours kentlerinde organize ediliyordu. Osmanlı'daki merkezleri ise İstanbul ve Suriye idi. Dahası misyonerlik faaliyetlerini zamanla kurumsallaştırarak çalışmalarını daha çok kitleye duyurabilme hakkını da elde ettiler. Osmanlı İmparatorluğu'nda o dönem için fiilen var olup izinsiz bulunan Fransız kurumlarının yaklaşık 477 olduğu öngörülmektedir. Bunların en önemli kısmını çeşitli tarikatlara(misyonerlere) ait manastır ve kiliseler oluşturmakta idi.¹⁰² Misyonerlik faaliyetleri çok kapsamlı olup Osmanlı ekonomisi, ticareti ve kültürü üzerine tesir edilebilecek temeller üzerine şekillendirilmiştir.

XVII. yy sonlarına doğru Osmanlı-Fransa ilişkileri ve ticareti başka bir boyuta evrildi. Bu değişimin temelinde Fransa'nın gerçekleştirdiği Sanayi inkılâbı, kolonizasyon edinimleri ile Fransa'nın güçlenmesine karşın Osmanlı'nın ise bu değişimlere ayak uyduramaması sonucu geri kalması ile ilişkilerin seyri değişti. Dönem boyunca Osmanlı hala toprak ve nüfus olarak dünyanın önemli ticaret noktalarına sahipti.¹⁰³ Fakat devam eden ilişkiler XVIII. yy'da boyut değiştirecek ve düşmanca bir tutuma dönüşecekti.

Osmanlı'nın nüfuzu azaldıkça ülke içinde İngiltere ve Rusya'da Fransa'ya karşı rakip olarak yer almaya başladılar.¹⁰⁴ Dahası bu mücadeleler çeşitli ittifaklar ve düşmanlıklar da yarattı. Yapılan bazı konferanslarla var olan statükolar korunmaya çalışıldıysa da yeterince başarılı olamadı. Bunlardan bir örnek de Rus tehlikesi karşısında 1856 yılında yapılan Paris Anlaşması ile Doğu Akdeniz'i Rus tehlikesinden korumayı amaçlasalar da ne kadar başarılı olduğu sonraki süreçte yaşanan gelişmelerde görüldü.¹⁰⁵ XIX. yy' da Fransa'nın Tunus'u işgali onu İtalya ile karşı karşıya getirdiği gibi bölgede çıkarları zedelenen devletlerin birçoklarının da birbiriyle mücadelelerine sahne oldu.

¹⁰² Şerife Yorulmaz, "Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet kazanması, (XIX. yüzyıl - XX. yüzyıl başları)", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı: 11, 2000, s.10. Birçok fransız misyoneri osmanlı toprakları içerisinde XVI. yy'da elde ettikleri kapitilasyonlar ile Katolik cemaati adına çalışarak Osmanlı toprakları içerisinde ayrılıkçı faaliyetleri ve bir takım emellerini gerçekleştirmeye çalıştı.

¹⁰³ Kodaman, s. 157.

¹⁰⁴ Hasan Şahin, s. 284.

¹⁰⁵ Yorulmaz, s. 705.

Osmanlı Devleti, İran ve Doğu Akdeniz Bölgesinde Avrupalı Devletleri ve Fransa ile yaptığı ticaretlerde hatta bölge idare ve hukuk yönetiminde de Osmanlı geleneklerini kabul etmekle birlikte aynı zamanda İslamiyet Öncesi Türk gelenek ve göreneklerini de korur.¹⁰⁶ Yapılan ticaret anlaşmaları bu kurallara bağlı olsa da aynı zamanda bölgede Bizans hukuku ve idaresinden de destek alınarak bir yönetim ve idare şekli kurulmaya çalışıldı. Bölgenin idare şeklinin ticareti de etkilediği düşünülerek Bizans ticareti korunmaya çalışılıp bazı eklemeler ve çıkartmalar da yapıldı.

Akdeniz ticareti için de Osmanlı ve Fransa sürekli yardımlaştı. Barbaros Hayrettin Paşa'nın yardımını isteyen I. François'den sonra II. Henry de Turgut Reis'in Akdeniz ticaretini güvenceye alma adına kendilerine yardımını talep eder ve Osmanlı yine yardım edecekken gerekli tasarılar yapılmışsa da sefer gerçekleşmedi. Dahası 1 Şubat 1553 tarihinde Sadrazam Rüstem Paşa ile Fransız elçi Gabriel d'Aramon arasında Doğu İtalya kıyısında bir üs elde edebilmek amacıyla anlaşma yapılır, Fransız donanması ile Korsika Adalarına akınlar yapılarak bazı yerler ele geçirilir. Amaç, Akdeniz'deki ticareti güvence alarak Akdeniz ticaretinin hâkimi olmayı başarmaktır; fakat amiral ile çıkan anlaşmazlıktan dolayı Akdeniz'de ortak hareket edilemedi. Fransızlar ise bu girişim sonrasında zaman zaman elçileri vasıtasıyla Osmanlı ile ticaret ve yardım odaklı anlaşmaları devam ettirdiler. Özellikle denizlerde yapılan yardımlar ile Alman-İspanyol ve İngiliz güçleri karşısında Fransa kendi gücünü korumaya özen gösterirken de Osmanlı desteğinden yararlandı.¹⁰⁷

Fransızlara verilen kapitülasyonlar sayesinde Osmanlı-Fransa ticareti özellikle de Akdeniz temelli ticareti uzun yıllar boyunca büyük ölçekte devam etti. Fakat Sultan III. Murat döneminde (1574-1595) Türk-Fransız ilişkileri bozulmasa da eski canlılığı bulunmamaktaydı. Sokullu Mehmet Paşa döneminde ilişkilerde bir dönem kopukluk yaşandı, 1577 yılında iki ülke arasındaki ticarete zarar vermesinden dolayı Fransa, Osmanlı'ya elçi Jacques de Germigny'i gönderdi ve ilişkiler tekrar düzeltildi. 1581 yılında iki ülke arasındaki ticaret anlaşması da yenilendi. Germigny'in daha fazla imtiyazlar koparmaya çalışmasına kızan Sultan III. Murat elçiye; *"....Şimdiye kadar size ettiğimiz inayetlere karşı sizin tarafınızdan da bilmukabele*

¹⁰⁶Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, 10.Baskı, Çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 30.

¹⁰⁷Özpekcan, ss. 13-16.

insaniyet ve mürüvvet gösterilmesi icab eder...." ¹⁰⁸ diyerek isteklerin aşırılığa kaçtığını belirtti.

Bu sırada İspanyollara karşı Akdeniz'de bir savaş sürekli dile getirilse de Sultan III. Murat bu teklifi kabul etmedi. XVII. yy'da ise Osmanlı içerde Celali İsyanları, Doğuda İran ile Batı'da Avusturya ile mücadele ettiği yoğun bir döneme girdi. Fransa ise iç ilişkilerde özellikle yaşanan mezhep kavgaları ile bir hayli meşgul olmanın yansıması Doğu'da bir takım imtiyazlarını arttırmak için de büyük çaba sarf etti. Fransa kralı Savar sayesinde Mayıs 1604'de Fransızların Osmanlı tebaasındaki Katolikleri ve Kudüs'ü ziyaret edecek rahipleri koruma hakkı elde etmesi; Fransa için hem Osmanlı'daki etkin güç olmasını sağlama adına hem de ülkedeki ticaretini daha rahat kontrolünü sağlama adına adeta bir mihenk taşı oldu. 1618, 1624, 1640 ve 1649 yıllarında kapitülasyonların devamı sağlandı. Fransa ise dönem boyunca iç sorunlarını çözmeye odaklandı ve giderek güçlenerek yy' ın sonuna doğru dönemin en önemli kara gücü haline geldi. ¹⁰⁹

Sultan IV. Murat'ın hükümdarlığında Avrupa yarımadasının tamamı Sap Denizi'nin iki sahili Palestine ve Suriye Osmanlı hâkimiyetinde idi. Fas ise Osmanlı gücünü kabul ediyor, Balkan yarımadası ise Tuna Irmağı'ndan Mataban 'a kadar Osmanlı hâkimiyetinde idi. ¹¹⁰

XVII. yy. boyunca Osmanlı Eflak-Boğdan ve Ukrayna Kazakları sebebi ile Lehistan ile Erdel içinde Avusturya ile bir dizi savaş silsilesi yaşar iken denizde ise Venedik ile mücadele halinde olup Girit'i elde etti. Fransa ise İspanya, Hollanda ve Almanya –Avusturya ile mücadele içindedir; hem Fransa hem Osmanlı Avusturya ile mücadelelerinde birleşirler; fakat dönem boyunca iki devlet ilişkilerinde bazı kopmalar da yaşanır. Özellikle Osmanlı-Venedik savaşında Fransa'nın Venediklilere yardımı, Osmanlı'nın hiç de hoşuna gitmedi. Dahası Doğu'da yaşanan İngiliz ve Felemenk işbirlikleri ticari girişimlere zarar veriyordu. Fransız Elçilerinin yaşadıkları bazı sorunlar ve Osmanlı düşmanı olan Venedik'e yaptıkları bazı casusluk girişimleri ile iki ülke ilişkileri son derece gerginleşti. Osmanlı'ya karşı yapılan Kutsal İttifak'a katılması ve Venedik'e yardımcı kuvvetler göndermesi iki ülke ticaret ve ekonomik

¹⁰⁸ Akt.Özpekcan ,ss. 16-20.

¹⁰⁹ Özpekcan, ss. 16-22.

¹¹⁰ Yusuf Akçura, **Osmanlı Devletinin Dağılma Devri XVIII ve XIX yüzyılda**, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010, s. 2.

ilişkilerini sarstı. Bu duruma kızan Osmanlı Fransa ile yapılan ticari anlaşmaları yenilemeyerek vergisini % 3'den % 5'e yükseltti. Osmanlı Venedik'le barış yaptığında dahi Fransa'ya olan kızgınlığı bitmeyerek protokolde en önemli olan Fransız elçilerinin sırası değiştirilerek Venedik elçisinden sonra konumlandırıldı. 1670 yılında Marquis de Noitel Büyükelçi olarak İstanbul'a gönderildi, bu elçi bir yandan Babıâli'nin gönlünü kazanmaya çalışırken bir yandan da gözdağı vererek Osmanlı ile Fransa arasında anlaşma zeminini oluşturdu. Sultan IV. Mehmet Edirne'de olmasından dolayı Edirne'ye giderek burada gerekli faaliyetlerde bulunarak başarı sağladı. Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa, Noitel'in Fransız dostluğuna sürekli değinmesi üzerine; *"Siz bana mütemadiyen Fransa'nın dostluğundan bahseylemektesiniz, bununla beraber ben, her harp ettiğim yerde kralınızın askerleriyle karşılaştım...."* ¹¹¹ diyerek Fransa'nın dostluğuna güvenmediğini de belirttir.

Osmanlı Devleti'nin bu sırada Avusturya ve Rusya ile savaşıyor olmasını fırsat bilen bazı Avrupalı devletlerinin Osmanlıya yönelmesi üzerine Osmanlı, Fransa'nın dostluk teklifini kabul etti. 10 Kasım 1679 tarihinde Sultan IV. Mehmet ile XIV. Lui arasında bir anlaşma yapılarak Fransa'ya eski ayrıcalıklarıyla birlikte yenileri de tanındı. Örneğin İngiltere, Venedik, Hollanda gibi devletler, Osmanlı topraklarında kendi bayrakları ile dolaşmayarak Fransız bayrağı altında ticaret yapacaklardı.¹¹² Özellikle bu madde ile Osmanlı'nın denizlerdeki ticaretine büyük darbe vurulduğu görüldü. Osmanlı-Fransa ilişkileri özellikle ticaret odaklı olup Fransa'nın büyük faydalar sağladığı sürece devam etti. Osmanlı'nın bölgede eski gücünü yitirmesi ile Osmanlı-Fransa ticareti de kötü etkilendi. Artık Fransa Osmanlı topraklarında yabancı devlet olarak sağladığı büyük avantajların diğer güçlere de tanınması ile Osmanlı ticaretinde ki tekelliliğini yitirdi.

XVIII. yy'da Fransa, Osmanlı devleti ile Doğu Akdeniz için siyasi ve ekonomik çıkarlar doğrultusundan beraber hareket etmeyi çıkarlarına daha uygun buluyorsa de zaman zaman bu politikadan uzaklaşarak tam tersi bir siyasette izlemiştir. Osmanlı'nın Akdeniz'deki durumu ile diğer devletler yakından ilgilenerek

¹¹¹ Özpekcan, s. 22.

¹¹² Özpekcan, ss.22-25.

birbiriyle mücadelede bulundular.¹¹³ Güçlü Devletlerin Akdeniz'e yöneldiği ve peşi sıra birçok mücadele yaşadığı XVIII. ve XIX. yy da Akdeniz'de yaşananlar tezimizin ilerleyen bölümlerinde daha detaylı ele alınarak, Fransa'nın Akdeniz'de ki faaliyetlerine yer verilecektir.

1.4.2.4. Osmanlı ve Doğu Akdeniz Hâkimiyeti

Doğu Akdeniz bölgesi Asya, Afrika ve Avrupa arasında kalan önemli bir jeopolitik ve stratejik bölgedir. Osmanlı İmparatorluğu'nu dış ilişkiler temelinde değerlendirdiğimizde en çok Doğu Akdeniz ve Orta Doğu coğrafyası ile ilişkide olduğu açıktır.¹¹⁴ Bölge, siyasi olarak birçok devlet ile toplumun yöneldiği ve mücadelelerin ardı ardına yaşandığı yer oldu.

Osmanlı'nın Akdeniz'de var olmaya başlama sürecine baktığımızda en önemli adımların Fatih Sultan Mehmet dönemi ile başlamış olup yerine gelen hükümdarlar da bu politikayı takip ettiklerini görüyoruz. Fatih Sultan Mehmet denizlerde yaptığı fetihler ile Sultanü'l -berreyn ve Hakanü'l-bahreyn (Anadolu ve Rumeli ile Akdeniz ve Karadeniz'in hâkimi olmak) istiyordu.¹¹⁵ Fatih Sultan Mehmet'in vefatı ile Mısır, İtalya ve Akdeniz seferleri yarım kaldı. Yakın arkadaşı tarihçi Hamza Bey'in oğlu Tursun Bey, otuz yıl boyunca Osmanlı'nın iki deniz ve iki karanın hâkimi haline gelmesini sağladı. Bu durum dört yüz yıl boyunca Anadolu ve Rumeli hâkimiyeti için mihenk taşı oluşturdu.¹¹⁶ Fatih'in denizlerdeki politikasını takip eden Yavuz Sultan Selim, hükümdar olur olmaz Fatih'in Orta Avrupa kapısı olan Belgrat ile Akdeniz kapısı olan Rodos'u ele geçirmek amacıyla İstanbul'da tersane yapımını başlattı¹¹⁷ 1521 yılında Belgrat sonrasında Rodos'un fethedilmesi Avrupa'da büyük heyecana sebep oldu.¹¹⁸ Akdeniz'in Doğusu'ndaki mücadele Portekiz'in girişimleri ve yeni yol arama çalışmaları, Prens Henry'nin Afrika kıyılarında yeni güzergâhlar

¹¹³ Hasan Şahin, “Doğu Sorunu Çerçevesinde Osmanlı- Fransız İlişkiler (Başlangıcından Paris Barışı'na 1856)”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı:40, Erzurum, 2009, s. 284.

¹¹⁴ Hasan Kale, “Genel Hatlarıyla XV.ve XVI yüzyıllarda Osmanlı Dış ticaret Politikası”, **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt.4,Sayı.5, ss.1-3.

¹¹⁵ İncalcık,s.112.

¹¹⁶ İncalcık,s.116.

¹¹⁷ Osman Gümüşçü, **Türk Denizcilik Tarihi Bildiriler, Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu 26-29 Eylül**, Cilt:6, Sayı:9, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, ss.195-221.

¹¹⁸ İsmail Soysal, “Türk- Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi”, **Tarih Dergisi**, Sayı:5-6, 2011, s. 10.

bulabilmek amacıyla casuslar yollaması ile başlasa da 1488 yılında Portekizli gemiciler Ümitburnu yolunu bularak bir ticaret güzergâhı ortaya çıkardılar. Yaklaşık on yıl sonra 1497 yılında Vasco de Gama bu yolu kullanarak ticareti başlattı. Buraya doğrudan ulaşan Portekizliler, Mısırlı ve Suriyeli tüccarlarla rekabet ederek ticarete üstünlük sağladılar. Güçlenen Portekiz, 1502 yılında bölgedeki ticareti iyice tekeline alarak Hindistan ve Avrupa arasındaki ticareti denetimine aldı. Bunun başlıca nedeni ekonomik olduğu kadar Papa'nın Portekiz'e İslam Dünyası'nı arkadan vurma, çevreleme ve de Ön Asya ve Hindistan'da Hristiyanlığı yayma görevi de vermesidir.¹¹⁹ Fakat zamanla denizlerde etkin olan Osmanlı önlenemeyerek bölgede uzun bir süre bölge politikasını şekillendiren yegâne devlet oldu.

Kanunî'nin denizlere yönelmesinin ilk işareti, babası Yavuz Sultan Selim'in Rodos Seferi'nden etkilenmesidir. 1522 yılında Doğu Akdeniz için büyük sorunlara neden olan St. Jean Şövalyelerini Rodos'tan çıkarmaya başlayıp denizlerin hâkimi olana dek mücadele eder. Osmanlı'nın Doğu Akdeniz hâkimi olmasını sağlayan savaşlar, özellikle Sultan I.Selim'in gerçekleştirdiği Mercidabık ve Ridaniye savaşları olup Osmanlı'ya Ortadoğu diye adlandırılan toprakları kazandırmıştır.¹²⁰

1532 yılında Şariken denizde Osmanlı'ya beklenmeyen bir darbe vurdu ve Mora'nın güneyinde bulunan Koron Limanı'nı ele geçirdi. Osmanlı da bölgeyi tekrar ele geçirebilmek adına uzun süre Akdeniz'i Şariken ile mücadele alanı haline getirdi. Bunun içinde Barbaros Hayrettin Paşa göreve davet edilerek yardım istendi.¹²¹

Osmanlı'nın XVI. yy'da denizlerde inanılmaz güce ulaşması Veziriazam İbrahim Paşa ve Kaptanıderya Barbaros Hayreddin Paşa sayesinde. Her ikisi Akdeniz ticaretini ve hâkimiyetini sağlamak adına çok gayret gösterdiler. Türklerin Kuzey Afrika hâkimiyetinin temeli ise özellikle bu döneme dayanır. Barbaros Hayrettin kendisi için ele geçirdiği Cezayir Bölgesi'ni Osmanlı'ya itaat ederek 1533 yılında Derebeylik olarak bağladı.¹²² Barbaros Hayrettin Paşa, Kaptanı Derya ve Cezayir Beylerbeyi olması karşılığında Osmanlı'nın eline geçen Cezayir ve sonrasında 1551 yılında St. Jean Şövalyelerinin elinden Trablusgarp'ı da aldı. 1574

¹¹⁹ Stanford J.Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Cilt 1,Gaziler İmparatorluğu Osmanlı imparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü -1280-1800** , E yayınları, Cilt:1, İstanbul, Cilt:1, 2016, s. 134.

¹²⁰ Akalın, s.41.

¹²¹ İnalçık,s.156.

¹²² Suphi Nuri İleri, **Siyasi Tarih XVIII inci Asırdan XX nci Asra Kadar**, Güneş Matbaası, Ankara, 1940, s.141.

yılında ise Beni Hafs Hanedanı'ndan Tunus'u alarak Mısır'dan Fas'a kadar uzanan bölgeyi ele geçirdi. Böylece Kuzey Afrika topraklarının tümü Osmanlı Hanedanı'na bağlanır. 1587 yılında Kılıç Ali'nin ölümünün ardından farklı beylerbeylikler şeklinde bulunan bu bölgeler Osmanlı yönetimine katıldı. Zamanla beylerbeyleri burada güçlenerek kontrolü iyice ele alırlar. Bölgedeki asker ve beylerin onlara desteği ile İstanbul'dan da payeler alarak bölgede kalıcı olmaya çalışırlar.¹²³ İbrahim Paşa ve Barbaros Hayrettin Paşa sayesinde Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki hâkimiyeti 1531 yılında Karadeniz, Akdeniz, Hint Okyanusu, Kızıldeniz, Hazar Deniz'i ve Taberistan Gölü'ne kadar uzanır.

Osmanlı Devleti Barbaros Hayreddin Paşa, Hasan Paşa, Turgut Reis, Piri Reis, Arap Ahmed Reis, Sinan Reis, Salih Reis, Uluç Ali Reis gibi ünlü denizcileriyle Kuzey Afrika sahilleri ve Akdeniz'de önemli başarılar elde ettiler. Sicilya, Korsika, Gozo ve Malta gibi Orta ve Batı Akdeniz adalarını ele geçirilmesini sağladılar.¹²⁴ 1538 yılında gerçekleşen Preveze deniz savaşıyla Akdeniz mücadelesini Osmanlı'nın kazanmasıyla Hristiyanlar Akdeniz üstünlüğünü uzun bir süreliğine kaybetti. Böylece Osmanlı devleti Frenk, Mağrip ve Hint denizlerinde gemiler yürüten devlet olmayı başardı.

Akdeniz dünyası, Barbaros ve I. François'in vefatları ile bir süreliğine duruldu. 1547 yılında İspanya ve Fransa krallarına beş yıllık bir ahitname verildi. Bu ahitnamede İspanya'nın Cezayir ve Kuzey Afrika'daki bölgelere zarar vermeyerek bölgedeki ticari faaliyetlerinin güvenliği temin edilmesiyle bölge kısa süreliğine de olsa duruldu.¹²⁵ Osmanlı Devlet adamlarının deyimiyle ahitnamelerin en önemli amacı Akdeniz ticaretini canlı tutmak idi.

Doğu Akdeniz bölgesinde XV. ve XVI. yy'da Venedik-Cenevizlilerin Osmanlı karşısında gücünü kaybetmesi ile var olan siyasi dengeler de değişiklik gösterir.¹²⁶ Osmanlı Devleti, Doğu Akdeniz ticareti üzerindeki Venedik tekeli kaldırarak adına yoğun mücadele eder. XVI. yy boyunca sürdürülen bu mücadeleler çok yönlü olup bazen Venedik düşmanları olan Ceneviz, Floransa ve diğer İtalyan

¹²³ Abdurrahman Çaycı, **Büyük Sahrada Türk –Fransız Rekabeti (1858-1911)**, Atatürk Üniversitesi Basımevi , Erzurum, 1970, s 8-9.

¹²⁴ İdris Bostan, **Kanunî Akdeniz'de güç dengelerini nasıl değiştirdi?** <https://www.gzt.com/derin-tarih/kanunî-akdenizde-guc-dengelerini-nasil-degistirdi-2620887>, Derin Tarih, (28.02.2019).

¹²⁵ Bostan, <https://www.gzt.com/derin-tarih/kanunî-akdenizde-guc-dengelerini-nasil-degistirdi-2620887>, Derin Tarih, (28.02.2019)

¹²⁶ Akalın , s.40.

devletleri ile iş birliği yaparak bazen de bu devletler ve Venedik çıkarlarını zedeleyebilecek diğer devletlere imtiyazlar vererek sürdürdü.¹²⁷

XVI. yy'da Akdeniz bölgesinde yoğun bir nüfus artışı yaşanmış olup Osmanlı'nın o günkü sisteminde nüfus artışına oranla bir üretim artışı yaşanmaması bölgede açlık, yokluk, sefalet, kanunsuzluk, eşkıyalık, gibi sonuçlar doğurmuştur.¹²⁸ Anadolu'da bu durum Celali isyanlarına başlama sebeplerinden biri oldu. Tüm bu kargaşanın nedeni ise uzun yıllar Akdeniz coğrafyasında salgın hastalıklar görülmemiş olması ve dahası gelişen ticaretle İngiliz, Fransız ve daha birçok milletten tüccarın bölgede yaşamaya başlaması idi. Haliyle bölgedeki nüfus artışının ihtiyacını sağlamayan bu üretim zamanla karmaşaya sebep oldu.

Venedik ve Ceneviz'in elinde olan Karadeniz'de ise Osmanlı hâkimiyeti, bölgedeki ticareti İstanbul'un fethi sonrasında gerçekleşen savaşlarla Karadeniz'in Avrupalı devletlere kapanmasını sağlamasıyla bölge ticareti tamamen Osmanlı eline geçti. Karadeniz ticaretinin gelişmesini sağlayan iki liman Kefe ve Akkırman olup 1774 yılında Küçük Kaynarca anlaşmasına kadar Karadeniz'in Türk Gölü olarak kalması sağlandı.¹²⁹ Böylece hem Akdeniz hem de Karadeniz'de üstünlüğü elinde tuttu.

Zamanla Osmanlı bu bölgelerde ki üstünlüğü kaybetmeye başladı ve bu sırada diğer ülkeler arasındaki çıkarlar bir diğerinin bölgede üstün olmasını engellemeye yönelikti. Bu da bölgede sık sık mücadelelerin yaşanmasına neden oldu. Özellikle Fransa bu konu da çok temkinli olup her an çıkarlarını korumak üzere Osmanlı'nın yanı başında yer aldı. Osmanlı'nın Akdeniz ticaretinde önemli sorunlarından biri Cezayir, Tunus ve Libya da var olan tehlikelerle birlikte Kuzey Afrika'daki korsanlar yüzünden ticaretin büyük zarara uğraması idi.¹³⁰

Garp ocaklarındaki korsanlar Osmanlı'nın donanmasının güçlerinden biri idi. Akdeniz'de korsanlık yapan ünlü isimler Kemal Reis, onun yeğeni Piri Reis, Barbaros kardeşler, Turgut Paşa ve Kılıç Ali Paşa gibi önemli bazı denizci

¹²⁷ Kale, ss. 1-3.

¹²⁸ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, 23.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 15.

¹²⁹ Kale, ss. 1-3.

¹³⁰ Sevinç, ss. 121-122.

komutanlar da var idi.¹³¹ Padişahın emrinde olmalarına rağmen zaman zaman kendi istekleri doğrultusunda hareket edip başka devletlerin donanmalarına saldırılarda bulunabiliyorlardı. Daima harp vaziyetinde bulunan bu korsanlar bahri ve askeri bir grup niteliğindeydi. Korsanlar Akdeniz korsanlığından kazandıklarıyla geçiniyorlardı. Osmanlı'ya bağlılıklarının nişanesi olarak her yıl hazine vergisi gönderiyorlardı. Dahası Osmanlı'nın savaş durumunda olduğunda bu korsanlar da Osmanlı'nın donanması ile savaşa katılırdı; fakat XVIII. yy'da Osmanlı'nın gücünün azalmasıyla ocağı idare edenler de Osmanlı'ya bağlılıktan uzaklaştılar. Buradaki dayılar ve beyler İstanbul'da kendi menfaatlerine uygun emirlere uyuyorlardı uygun olmayanları ise önemsemiyorlardı. Özellikle XVIII. yy'da fiilen Osmanlı'ya bağlı olan bu beyler ve bölge aslında Osmanlı bağlılığından çıkmış kendi faydalarına göre bir politika takip etmeye başlamışlardı.¹³² Takip edilen saldırgan politika yalnız Osmanlı'yı ilgilendirmiyor idi, aynı zamanda Osmanlı ile bölgede ticaret yapan diğer devlet içinde korsanlık faaliyetleri büyük zarara uğramalarına neden olmaktaydı. Bu durum Osmanlı'nın Akdeniz ticaretine olan güveni de azaltmakla birlikte başka yolların ve güzergâhın tercih edilmesine sebep olmakta idi.

XVIII. yy'da Osmanlı Devleti'nce Doğu Akdeniz'de deniz ticaret güvenliğini sağlamak adına Mora'nın geri alınması, İstendi ve Sudan'ın ele geçirilmesi, adaların giriş ve geçişlerinde bazı istihkâmların yapılması, donanmanın yapılandırılıp düzenlenmesi amaçlandı. Korsanlarla mücadele gibi adımlar atılarak bölgenin ticareti korunmaya çalışılıp aynı zamanda diğer devletlerin de bu bahane ile Osmanlı topraklarına saldırmasını engellemeye çalışılsa da pek başarılı olmadı. Savaşların olduğu dönemde korsan faaliyetleri de artıyordu.¹³³ Osmanlı devleti bölgesinde öyle etkin bir oyun kurucu idi ki gücünün azalması ile bölgede birbiri ardına olaylar ve savaşlar patlak verdi.¹³⁴

Osmanlı, Akdeniz mücadelesinde güçlü bir konumda iken gücünün azalması ile hem Akdeniz mücadelesinde hem de kendi maiyetindeki diğer bölgeler için Osmanlı siyasetçilerinin yeni yeni öğrenmeye başladığı Uluslararası siyaseti etkin bir

¹³¹ İdris Bostan, “Akdeniz’de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü”, **Türk Denizcilik Tarihi**, (Ed. Salih Özbaran- İdris Bostan) Boyut Yayıncılık, 2009, s. 227.

¹³² Akçura, s. 30.

¹³³ Yusuf Alperen Aydın, “18. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Ege (Adalar) Denizi ve Doğu Akdeniz’e Yönelik Güvenlik Parametreleri” , **Osmanlı Araştırmaları**, Cilt belirtilmemiştir, Sayı:45, 2015, ss. 161-162.

¹³⁴ Akalın, s.41.

şekilde kullanarak varlığını uzun bir süre korumaya çalıştı. Osmanlı'nın Çeşme baskını sonrası donanması tekrar toparlanamayarak çağın gerektirdiği yenilikleri yakalayamadı. Her ne kadar yabancı teknik adamlar getirerek (özellikle de Fransa'dan) çağın teknolojisini yakalamaya çalışsa da bu durum kalıcı olmayıp yenilikleri getiren şahısların reformları olarak değerlendirildiğinden benimsenmez. Yeni teknoloji ve yeni gemiler, teknolojik ticarete dayalı anlaşmalar (ABD, İngiltere ve Almanya), yeni silahlar gibi yapılan yenilikler olumlu karşılanmayarak ıslahat ve yenilik karşıtı bir politika takip edilir. Donanma ve personelini 1770 yılında Çeşme Baskını'nda kaybeden Osmanlı artık Donanma personelini de yerine koyamaz. Nizam-ı Cedid ile bu açık kapatılmaya çalışılsa da bu kez de ıslahat karşıtları tarafından başka bir mücadelenin başlatılmasına neden olarak Osmanlı'nın kendi içinde iyice güç kaybetmesine neden oldu.

1.5. FRANSIZ DEVRİMİ ÖNCESİNDE OSMANLI-FRANSA İLİŞKİLERİ

XVIII. yy'ın son dönemecinde Türk-Fransız ilişkileri değişim ve dönüşüm yaşadı, Türk-Fransız ilişkilerinde Fransa bazen Rusya'ya karşı Osmanlı'yı desteklerken, bazen de Osmanlılar karşısında Rusların yanında yer aldı.

Osmanlı ile Fransa arasındaki gerginlik XVIII. yy'da da devam etti; fakat Sultan III. Ahmet ve Damat İbrahim Paşa döneminde (1718-1730) ilişkiler ve ticaret tekrar eski seyrine geri döndü. XVIII. yy başlarında elçi olarak gönderilen Marguis de Ferriol'un tutumu ve Sultan II. Mustafa'nın tahta çıkışı sırasında protokole uymaması ve uymamakta diretmesi dokuz yıllık görev süresi boyunca da devam etti. Elçinin değişmesi ile ilişkiler tekrar iyileşmeye başladı. Fransa, bu sıralarda iyice güçlenen Rusların ticaretlerine zarar vermesi üzerine Rusya karşısında yer aldı. Dahası veraset sisteminden dolayı anlaşmazlık içinde olduğu Avusturya karşısında Osmanlı'nın yanında yer alarak Rusya ve Avusturya tehlikesine karşı güç birliği içinde olundu. Marki de Bonnac'ın elçiliği ile Babıâli ile Fransa ile yakınlaştı ve Osmanlı ordusunun yenilenme sürecinde yardımcı oldu.¹³⁵ Fransa'nın çıkarları için Marquis, Osmanlı-Rus savaşının olmasını engelleyerek 1724 yılında bir anlaşma

¹³⁵ Marki de Bonnac, **İstanbul'da Fransız Elçiliği-Marki De Bonnac'ın Tarihi Hatırat ve Belgeleri**, Çev. Ali Şevket Bizer, Haz. Mustafa Daş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, ss.57-71.

imzalanmasını sağladı. İlişkilerin güzel ilerlediği bu noktada Osmanlı Devleti de ilk kez büyükelçi olarak Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi'yi Paris'e elçi olarak gönderdiğine değindik. Fransa uzun yıllar 7 yıl savaşları (1756-1763) ile uğraşmakta idi. XVIII. yy' da Fransa büyük bir emperyal güç olmayı hedefleyerek çalışmalarını sürdürdü ise de bu savaş sonucunda pek çok sömürgesini geçmişte neredeyse dünyanın dörte birini yöneten İngiltere'ye kaptırdı.¹³⁶ Avrupa ve Akdeniz'i ele geçirmeye çalışan Fransa, ezeli rakibi olan İngiltere'yle karşı karşıya kaldı. Sonraki süreçte Fransa ve İngiltere mücadelelerini yoğun bir şekilde devam ettirerek kendi anakaraları dışında mücadele ettiler. Savaşı kaybeden Fransa, Paris anlaşması ile 1763 yılında Kanada ve Hindistan'da var olan sömürgelerini İngiltere'ye bıraktı. Sömürgelerini kaybeden Fransa ile İngiltere'nin savaşı 1783 yılında imzalanan Versay Anlaşması'na kadar Hint Okyanusu, Akdeniz ve Atlas Okyanusu'na kadar yayıldı.

XVIII. yy'da Fransa dış politikasını şu temellere dayandırmıştı: İngiltere'ye karşı başarılı olmak, Akdeniz'de üstünlük sağlayarak Uzakdoğu ticaret merkezini ele geçirmek, Osmanlı toprağı olan Mısır'ı da ele geçirerek gerekirse Osmanlı ile de karşı karşıya gelmek ve Osmanlı aleyhine Rusya ile Tilsit anlaşmasını imzalamak. XVIII. yy'da Avusturya ve Rusya ise giderek güçlenerek Balkan ve Akdeniz bölgesinde yayılma politikası takip ettiler.¹³⁷ Tüm bunlar yaşanırken Fransa Osmanlıya askeri açıdan yardımlarda bulunuyor idi. Osmanlı Fransız subaylarını ülkeye davet ederek, incelemelerde bulunmalarını ve gerekli reformların nasıl yapılacağı aşamasında onların görüşlerini alıyordu. Özellikle bu yardımlar da sadece askeri boyutta kalmayarak birçok alana yayıldı. Osmanlı'ya yardım için XVIII.yy başında gelen Fransızlar arasında Huguenotlar bulunmaktaydı.

Huguenotların başında Rochefort bulunmaktaydı. Rochefort, Osmanlıya gelerek, Osmanlının yabancı subaylarından biri oldu. Özellikle Osmanlı'nın mali sıkıntısı üzerine bazı değerlendirmelerde bulunulması istendi. Bu sebeple ele aldığı çalışmada; Osmanlı mali sıkıntısının sebebini Avrupalıların Osmanlı Devletinden aldığı ham maddeyi işleyerek Osmanlıya sattığında Osmanlı Devleti'nin ciddi bir zarara uğradığını belirtmiştir. Böylece Osmanlı parası Avrupalıların zenginleşmesine

¹³⁶ Niall Ferguson, **İmparatorluk Britanyanın Modern Dünyayı Biçimlendirışı**, 5. Baskı, Çev Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s.11.

¹³⁷ Nihat Karaer, İkamet Elçiliği ss. 66-67.

neden olurken, Osmanlı devletinin de gün geçtikçe ekonomik zarara uğramasına sebep olduğunu belirtir. Huguenotlar, Osmanlının bu kısır döngüden kendilerinin getirdiği bilim, teknoloji ve düşüncelerle kurtulacağını iddia etti. Osmanlı Devletinde yerli bir sanayi kurmayı bunun karşılığında da Osmanlı topraklarında yaşamayı teklif ettiler. Huguenotların Osmanlıda yaşamak isteme nedeni ise Fransa'da Katolik-Protestan çatışmasında Katolikler tarafından baskı ve şiddete maruz kaldıkları için XVIII. yy da çeşitli ülkelere göç etmişlerdir. Rochefort askeriye ile ilgili bir rapor hazırlayarak Osmanlı Devletine sundu.¹³⁸ Raporda birçok konuya değinildi.

Bu konulardan biri de Osmanlı Askeri düzenlemelerine de değinerek Nizam-ı Cedid hareketinden önce Damat İbrahim paşa döneminde 1718'de Avusturya – Venedik ittifakında alınan büyük yenilginin sebebini askeri alanda eğitimsizliğe ve başıboşluğa bağladı. Osmanlı'nın Askeri anlamda ilk ıslahat girişimleri De Rocherfor 'dan yararlanıldığı düşünülmektedir. Rocherford risalesi (raporu) Osmanlı tarafından dini taassup yüzünden ret edildiği düşünülse de gerçekte projenin kapsamından ve uygulanması aşamasında çıkarları zedelenecek Fransız tüccar ve Katolik çevreler yüzünden ret edildi. Ayrıca bu raporda ilk olarak Nizamı cedid ifadesi geçmesi açısından da önemlidir. Özellikle Fransız elçisi Marquis de Bonnac Osmanlı devlet adamlarını bu projeyi ret etmesini sağlamak adına birçok rüşvet dağıtmıştır.¹³⁹

Fransa ile iyi ilişkiler Sultan III. Selim'in döneminde doktoru Lorenzo aracılığıyla XVI. Lui ile mektuplaştığı dönemde görülür. Sonrasında iletişimi İshak Bey sağladı. Sultan III. Selim'in yenilikçi görüşleri Kralın ilgisini çekti. Saray arşivlerinde bulunan mektuplarda III. Selim'in Devlet'in 1768- 1774 Osmanlı Rus Harbinin meydana getirdiği sorunları, Osmanlı'nın çağın gerekliliklerini yakalayabilmesi adına mecbur olduğu ıslahat girişimlerine değinir.¹⁴⁰ Mektuplarda Osmanlı-Fransa kadim dostluğuna değinilerek kendisinin padişah olduğu zaman

¹³⁸Burak Karaaslan, **XIX. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı Devleti'nde Sanayileşme Gayretleri**, T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2017,ss.31-32.

¹³⁹ Bahadır Apaydın, "Kapitilasyonları Osmanlı- Türk Adli ve İdari Modernleşmesine Etkisi", **İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2009, Cilt ve Sayı numarası belirtilmemiştir., ss. 251-252.

¹⁴⁰ Salih Tunç, "Osmanlı Sultanı III. Selim'den Fransa Kralı XVI. Louis'e Bir Nâme-i Humâyûn A Letter from the Ottoman Sultan Selim III to the French King Louis XVI", **Mediterranean Journal of Humanities**, 2018, Cilt ve Sayı belirtilmemiştir, s.371.

Fransa'nın yardım etmesi ve Osmanlı'nın yanında yer almasını talep etti. Kral ise mektuba Mayıs 1787 tarihinde cevap yazarak Fransa'nın Osmanlı dostluğuna her daim destek verdiği, Rusya ile savaşın kaçınılmaz olduğu, her ne kadar Fransa bunu engellemeye çalışsa da gerçekleşeceği, Osmanlı'nın güçlenmesi için ellerinden gelen her şeyi yapacakları ve Osmanlı'nın bir savaş kararı almadan önce iyice savaş hazırlıklarının tamamlanması gerektiğini tavsiye etti. Fransa, Osmanlı'nın yanında sadece Osmanlı istediği için yer almıyor aynı zamanda Rusya'nın emellerinin de farkında idi. Attığı her adımı yakıdan takip ediyordu. Özellikle Kırım'ın ilhak edilmesinde Rusya'nın Karadeniz'de tamamen hâkim olmasını istemiyor, bunun için ilhakın amacını öğrenmek adına XVI. Lui II. Katerina'ya bir mektup yazarak işgalin geçici olup olmadığını sordu. II. Katerina'nın cevabı ise bu işgalin Osmanlı'ya kabul ettirilmesini talep etti. Fransa ise ilkin kararsız kalarak Osmanlı'yı sakinleştirmeye çalıştı, Osmanlı'nın da zaten böyle bir savaşa girecek durumda olmamasından dolayı Rusya ilhakını reddeden bir beyannameyi dahi ilan edemedi.¹⁴¹

Fransa Devleti'nin politikası 1786 yılında Avusturya İmparatoru Josef ve II. Katerina'nın İstanbul'u zapt etmek ve Osmanlı'yı paylaşmak adına yaptıkları görüşmelerden haberdar olmasıyla birlikte değişti. Fransa için bu kabul edilebilir bir olay değildi, Rusya ve Avusturya Fransa'nın kabul etmeyeceğinin farkın idiler. Kendilerini engelleyebilecek tek güç olarak gördükleri Fransa'yı yanlarına çekmeye çalıştılar. Rusya ve Avusturya Fransa'ya planlanan işgal için yeni vaatlerde bulundular. Avusturya, Fransa'ya bir Türk-Rus savaşının çıktığında Fransa'nın da Mısır'ı işgal etmesini tavsiye etti. Fransızlar ise bu tavsiyeyi pek avantajlı bulmadıkları için Osmanlı düşmanlarına karşı korumaya çalıştılar. Yine de Rusya ve Avusturya'ya karşı doğrudan bir cephe alamadı. İngiltere ise olan bitenlerin farkında olarak Fransa'ya iş birliği teklifinde bulundu. Fransa da İngiltere–Fransa–Prusya gibi bir oluşumun içinde yer almayı istemiyor aynı zamanda Rusya ve Avusturya işbirliğine de girmeyi istemiyor idi. Dışişleri Bakanı'nın değişimiyle Montmorin'in (1787) göreve gelmesiyle Türklere karşı izlenen politika daha çekimser bir politikaya evrildi. Fransa'nın savaşı engellemeye yönelik tüm çabaları sonuçsuz kalarak 1787 yılında Kırım anlaşmazlığı savaşa dönüştü. Fransa, Karadeniz'e girebilmek için Rusların saldırılarına karşı kendi donanmasıyla Osmanlı'ya yardım etmeyi talep etse

¹⁴¹ Salih Tunç, ss. 368-377.

de ilkin Osmanlı bu yardımı gerekli görmedi. Çünkü savaş öncesi Rusya-Fransa iyi ilişkileri Osmanlı'ya Fransız–Rus işbirliğinin olması ihtimalini düşündürdüğünden bu da yardım talebinin reddi ile sonuçlandı. Dahası halk arasında da bu düşünce iyiden iyiye yayıldı. Fransız uzmanlarının şüpheli davranışları halkın dikkati çekti ve elçinin evi basılarak yakıldı. Yine de İstanbul'daki elçi görevini sürdürmeye devam etti. Boğazların kapatıldıysa da diğer limanlarda ticaretin sürdürülmesine izin verildi. Fakat yine de uğranılan zararı bertaraf edemedi. Özellikle de Boğazlardaki ticaretin engellemesi ile büyük zarara uğramışlardır. Boğazların, Karadeniz'in hatta Akdeniz'in Rusya ve Avusturya eline geçmesi demek Fransa'nın buralara bağlı olan ticaretlerinin tamamen sarsılması anlamına geliyordu. Bu sebeple Fransa Osmanlı'nın yanında yer alarak başka ülkelerin Osmanlı ile ilişkilerini geliştirip ve yakınlaşarak ticari ekonomik kazanımlar elde etmelerinin de önüne geçti. 1788-1789 yılları kış aylarında İstanbul'da başlayan yiyecek sıkıntısı için Fransa, İstanbul'a 1789 yılı bahar ayında yardım ederek gemiler dolusu hububat yardımında bulundu. Fransa, Osmanlı ile ilişkilerini sağlam tutmaya çalışırken aynı zamanda kendi ticareti içinde dikkatli adımlar attı. Özellikle bu dönemde Avrupa'da yaşanan sıkıntılardan daha çok Fransa'nın kendi sorunları ile uğraştığı bir dönem yaşanır.¹⁴²

XVII. ve XVIII. yy'da Osmanlı Devleti, Avrupa devletleri ile ilişkilerinde merkezden uzak olan bölgeleri kendi inisiyatiflerine bıraktı. Bu bölgelerin özel idareleri ve kendini koruyacaklarına inandığı için Avrupa Devletleri ile olan ilişkilerinde özgür bıraktı. Özellikle 1830 yılında Cezayir'in Fransızlarca işgali ile Osmanlı bu bölgelerdeki serbest bırakma tutumunu değiştirdi. Osmanlı Cezayir'i siyaset yolu ile almaya çalışırken diğer taraftan da Tunus ve Trablusgarp'taki güçlü aileleri bertaraf etmeyi hedefleyerek bölgeyi doğrudan merkeze bağlamaya çalışıyor idi.¹⁴³

Osmanlı Devleti ve Fransa uzun yıllardan beri dostane bir şekilde hem siyasi hem de ekonomik ilişkileri devam ettirerek bu dostluğu uzun süre devam ettirmişlerdi. Ancak XVII. ve XVIII. yüzyıllardan itibaren değişen dünya, bu iki dost devletin birbirine düşman olmasına giden süreci de ortaya çıkardı. Meydana gelen devrimler ekonomik, sosyal ve siyasi hayatta büyük değişimlere yol açtı. Osmanlı

¹⁴²Özpekcan , ss.34-36.

¹⁴³Çaycı , s 9.

Devleti ise Avrupa'daki olaylardan kendini ne kadar uzak tutmaya çalıştıysa da en sonunda Avrupa'daki iç ve dış mücadeleler Osmanlı'yı da etkilemeyi başardı.



İKİNCİ BÖLÜM

NAPOLYON DÖNEMİNDE OSMANLI-FRANSA İLİŞKİLERİ VE DOĞU AKDENİZ POLİTİKALARI

2.1. FRANSA'NIN KISA TARİHİ

Fransa'nın kuzeyinde Manş kanalı, batısında Atlas okyanusu ve güneyinde de Akdeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Günümüzde toplam 2889 km kara sınırı bulunmakta olup bu sınırın 620 km'si Belçika, 73 km'si Lüksemburg, 451 km'si Almanya, 573 km'si İsviçre, 488 km'si İtalya, 4,4 km'si Monako, 56,5 km'si Andora ve 623 km'si İspanya ile sınırlanmıştır. Fransa coğrafi konumundan dolayı ikliminde de değişiklik göstermektedir. Atlas okyanusu kıyılarında okyanussal iklim gözlenmekteyken Akdeniz kıyılarında ise Akdeniz iklimi görülmektedir. İklim gibi bitki örtüsü ve yüzey şekillerinde de bölgesel farklılıklar gözlenmektedir.¹⁴⁴

Fransa tarihinde toplum temelli bazı sınıfsal ayrımlar olduğu bilinmektedir. Aristokratlar, köylüler, burjuva sınıfı, rahipler gibi ayrımlar bulunmaktadır. Fransa tarihindeki bu ayrımlar sonrasında siyasal temelde de bir takım ayrışmaları ve farklılıkları beraberinde getirdi. Fransa ilkin burjuvazinin siyasal ideolojisi, liberalizm aristokratların muhafazakâr ideolojisi ile mücadele içinde oldu. Sanayi devrimi ve sonrasında işçi sınıfının oluşmasıyla beraber sosyalist ideolojinin meydana gelmesini sağladı. Bu da muhafazakâr ve onlara katılan liberaller ile sosyalistlerin mücadelesini doğurdu.¹⁴⁵ Toplumdaki bu ayrışma Fransa tarihinin tüm tarih çizgisini değiştiren sonuçların da doğmasına sebep oldu.

Fransa İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu yıkılınca onun yerini Frenk krallıkları alması ve onlar da çökünce birbirine rakip büyük arazi sahipleri önce yerel sonra bölgesel en sonra da ulusal mücadelelerde bulundu.¹⁴⁶ Bu da devleti meydana getirdi. Fransa Devleti Korolenj İmparatorluğunun yıkıntılarından kuruldu. Vedun anlaşması ile Batı Krallığı oluştu. Zamanla Batı Krallığı kendini Fransa diye adlandırdı. 1000 yılından Fleury –sur-Loire'de Aimoin adındaki Papaz Batı Frank

¹⁴⁴ Eşref Hilmi Açıık, **Geçmişten Günümüze Türkiye Fransa İlişkileri Kitabı**, I.Baskı, IQ Kitap Sanaat Yayıncılık, İstanbul, 2008, ss.113-117.

¹⁴⁵ H.Açıık, ss. 122-123.

¹⁴⁶ Roger Price, **Fransa Kısa Tarihi**, 2.Baskı, Çev. Özkan Akpınar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006, s.29.

Krallığı'nı Roma Galyası'yla özdeşleştirerek Fransa'yı Hristiyanlığın kalesi olarak betimledi. Modern Fransa, Charlemagne Krallığı'nı yeniden meydana getirme idealinden esinlendi ve XII. yy'a kadar siyasal- bölgesel parçalanmalar dönemi yaşandı. Lordluklar, prenslikler oluştu, zamanla eski kraliyet idarecileri yerel kentlerden ve sonraları onların vekilliğini yapan Castellan'lardan (kale komutanlarından) bağımsız hale geldi.¹⁴⁷ Birbirleriyle mücadeleler karşısında müttefikler arayarak kendilerini güvenceye almaya çalıştı. Kaleler artarak devam etti bu da iktidar parçalanmasına ve anarşinin yayılmasına zemin hazırladı. Kaleler yerel halkı hem koruma hem de denetlemekte idi. Kilise kalelerin ve içinde bulunan kişilerin sınırsız yetkilerine karşı olduğu için Hristiyan şövalyelerine derin idealler teşvik ederek zamanla ortadan kalkmalarını sağladı. XII. yy ortalarında ve XIII. yy başlarında Fransa'da kalıtsal imtiyazlı bir zümre ortaya çıkmaya başladı.¹⁴⁸ Köylüler bu lordlara onları korumaları karşılığında ürün/para *cens* (kelle vergisi) olarak ağır vergiler ödüyordu, Lordların topraklarında köylüler Lordlar için çalışıyor ve istedikleri yerlere gitme haklarına sahip değildiler. Dahası çocuklarına mallarını bırakmak Lordlardan alınan izin belgesine bağlıydı. Alınan önemlerin ekonomik bütünlüğü korumak adına yapıldığı söylenmekteydi. 1789 yılına kadar köylüler tarafından yönetime ve sisteme karşı birçok kitlesel ayaklanmalar jacquerie (köylü ayaklanmaları) gerçekleşti.¹⁴⁹ Halktan kilise ve devletin aldığı ağır vergiler çok fazla idi.¹⁵⁰

Fransa'da Karolenj Hanedanı'ndan gelen son hükümdar V. Lui ölünce yerine yapılan toplantı sonucu Capet Hanedanı'ndan Hugh Capet'e tahtı önerdiler. Böylece yönetim Capet hanedanına geçti ve Capet de oğlu Robert'i varisi ilan etti. Capet Hanedanı Fransa'nın Avrupa'da güçlenmesini sağladı.¹⁵¹ Bununla birlikte kraliyet vesayete dayalı monarşiye dönüştü. Kral gücünü artırmak için daha fazla toprak ele geçirmeye çalıştı, sınırların sürekli değişmesi ittifaklar ve düşmanların sürekli değişmesine neden oldu.

¹⁴⁷ Price, ss. 47-71.

¹⁴⁸ Karl Marks, **Fransa' da Sınıf Savaşları (1848-1850)**, 1. Baskı, Çev: Erkin Özalp , Ankara, 2013, s. 6.

¹⁴⁹ Price, ss. 47-71.

¹⁵⁰ George Rude, **Fransız Devrimi**, Çev. Ali İhsan Dalgıç, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 12.

¹⁵¹ Açık, s. 52.

Daha sonraki dönem de kralın sadece kendi topraklarından gelen gelirlerle geçinmesi imkânsızlaştı. Siyasal gelişme ve feodal vergileri toplayan askerler için kaynak sağlanamaz hale gelince bu da iç dinamikleri etkiledi. Kral bu sebeple 1306 yılında Yahudilerin, 1307 yılında ise Tapınak Şövalyeleri'nin mallarına el koydu. Fakat bunlar geçici önlemlerdi. Gerekli kaynağı sağlamak adına Philippe Aguste, Aziz Lui, Haçlı Seferleri'ne katılmakla birlikte öncüsü dahi oldular. Bunun için ciddi vergiler alındı ve sadece Haçlı Seferleri değil diğer savaşlar da yeni vergileri meşrulaştı.¹⁵² Zaman zaman Taille adı verilen kişi başı ve mülk başı alınan toprak vergisi arttırıldı. Dahası içki, çiftlik hayvanı, tuz vergileri de arttırıldı.¹⁵³ Özellikle de İngiltere'ye karşı yürütülen savaşların finanse edilmesi için sık sık bu yol izlendi.

VI. Lui veya Philippe Aguste az sayıda etkin danışmanlarca desteklendi. Kendi hâkimiyeti için yasallık bağlarını güçlendirmeye çalıştı. Castellan kale komutanlarını da kendi hâkimiyetinden çıkmasını engellemek adına askeri araçlardan yoksun bıraktı. Böylece hâkimiyetin tanınırlığı zorunlu hale geliyordu. Philippe Aguste döneminde (1180-1223) faizle devletin gelişmesi sağlandı. İngiltere Kralı karşısında büyük zafer kazandı, alınan zaferle Avrupa'da güç dengelerini değiştirdi. İngiltere'de kralının gücü azalırken Fransa'da kraliyet geliri % 160 ile % 180 dolayında arttı.¹⁵⁴

Philippe Aguste'nin oğlu VIII. Lui (1223-1226) fetihleri tamamlayarak kraliyet iktidarını Lanquedoc' a kadar genişletti. Kilise krallığın gücünün artmasını destekledi. Ardından Aziz Lui (IX. Lui 1226-1270) döneminde kurumlar uzmanlaştırıldı, faaliyetleri genişletildi ve karmaşıklaştı. Aziz Lui mahkemeler kurdu, bu mahkemeler temyiz mahkemeleri yetkisindedir.¹⁵⁵ IX. Lui koyu Hristiyan olduğu için Haçlı Seferi'ne çok önem verdi. Birçok düzenleme ile Fransa'yı toplumsal ve ekonomik olarak yapılandırmaya özen gösterdi.¹⁵⁶ Tahta geçen Yakışıklı Philippe tahtını doğrudan Tanrı'dan aldığını belirttiği için bazı iç huzursuzluklara sebep oldu. Yakışıklı Philippe (4) 1314 yılında öldü. 1328 yılında üç oğlu da vefat etti. Böylece Capet Hanedanı'nın babadan oğula geçen çizgisi son

¹⁵² Price, ss. 47-71.

¹⁵³ Mehmet Ertuğruloğlu, "Fransız Gelir Vergisinin Ana Hatları", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, s. 22.

¹⁵⁴ Price, ss. 47-71.

¹⁵⁵ Price, ss. 47-71.

¹⁵⁶ Açık, s.50.

buldu. Tahtın alternatif talipleri Phillippe'in kızı Isabelle (onun oğlu İngiltere tahtına oturur) ve kuzeni Volois Kontu Philippe idi.(Volois Hanedanı'nın kurucusu).

Fransa tahtını 1328- 1589 yılları arasında yöneten Volois hanedanıdır. Hanedan 7 kola ayrılmaktadır. Volois hanedanının önemli bir adımı olarak görülen Osmanlı ile ittifak yapmasıdır. Bu durum Avrupa da skandal olarak nitelendirilmiş olup zambak ve hilalin tehlikeli birleşmesi olarak adlandırmışlardır. Volois Hanedanının birinci döneminde Fransa ve İngiltere arasında yüzyıl savaşları (1328-1453) yaşanır. İkinci döneminde ise soylulara tanınan bazı imtiyazların kaldırılması, brujavizinin doğuşu ve merkezi sistemin güçlenmesi yaşanır. Volois hanedanının dan sonra Fransa da Bourbon Hanedanı etkin olup başa geçti. Bourbon hanedanı Capetianların uzantısı olup Navara krallığı ve Fransa'yı XVI. yy da yönetti. XVIII. yy da İspanya, Sicilya, Napoli ve Parmada da yönetimi ele aldı. Sadece Fransa krallarının soyu olmayıp Avrupa da bir çok krallın soyu bu aileye dayanmaktadır.¹⁵⁷ Tezimizde Fransa da yönetime geçen tüm hükümdarları ve önemli olayları konumuz gereği ele alamayacağız. Fakat yine de devrime giden süreci anlamak adına küçük küçük bazı önemli olaylara ve sosyal sınıflar arasındaki ayrışmanın derinleşme sürecini kısaca özetlemek adına bazı önemli olaylara değinilecektir.

Fransa ve İngiltere *Crecy* (1346) ve *Poitiers* (1356) savaşlarında karşılaşmaları sonucunda Fransa yönetiminin başında bulunan II. Jean İngiltere yöneticisi III. Edward tarafından Poitiers'de esir alındı. Uzun müzakereler sonrasında 1360'da Bretigny'de yapılan anlaşma ardından II. Jean serbest bırakıldı. Karşılık olarak İngiltere Güneybatısının büyük bir bölümü ve altın verildi. Fakat İngiltere ve Fransa arasında yapılan anlaşma kısa sürdü. İki ezeli rakip tekrar karşı karşıya geldi.¹⁵⁸ Fransa Ardından V. Charles döneminde (1364-1380) uzun süre malikâne sahipleri şikâyetleri ile ilgilenmek zorunda kaldı. Taşralı ileri gelenlerin talepleri ve Charles'ın bu teklifleri kabul etmemesi uzun süre Fransa yönetimini bununla meşgul etti. Charles bu hakların verilmesi ile halkın hâkimiyetine zarar vereceğini dahası çıkarları bozulan soylu kesimin desteğini kaybedeceğini düşündü.

¹⁵⁷https://www.turkcebilgi.com/fransa_krallar%C4%B1_ve_devlet_ba%C5%9Fkanlar%C4%B1_listesi, (19.04.2019).

¹⁵⁸ Price, ss. 47-71.

1368 yılında V. Charles hükümdarlığında on (10) yıllık şiddetli bir savaş dönemi yaşandı ve 1388 yılında uzun süreli bir ateşkes yapıldı.¹⁵⁹Yüz otuz (130) yıl boyunca peş peşe gelen kıtlıklar, savaşlar, salgınlar nüfusu 16-17 milyondan 12 milyona düşürdü. VI. Charles (1380-1422) tahta çok küçük yaşta geçtiğinden dolayı yönetimde ilk başlarda yeteri kadar etkin olamadı. Ancak 1388 yılında yönetimi eline geçirebildi. Paris'te çıkan karışıklıklardan dolayı İngiltere Kralı V.Henry den yardım istenir ve Henry yardım etti. Fakat bu yardım hiç de Fransa halkının hoşuna gitmez, aynı karışıklıklar 1418 yılında tekrar başladı. Bu sefer Burgonya grubu 1418 yılında yönetimi ele geçirmeyi başardı. Fakat Fransa da karışıklıklar devam eder, Armagnac grubu önderi Veliaht Prens Charles ve Burgonya grubu etkisinde olan VI. Charles Troyes anlaşması ile (1420) Henry'i Fransa tahtının varisi ilan etti. 1422 yılında iki kralda birbirleri ardına ölünce VI. Henry hem İngiltere hem de Fransa Kralı oldu. VII. Charles (1422-1461) kendisini kral ilan etti. Burgonya Dükü uğradığı başarısızlıkları kapatmaya çalıştı. Krallığını meşrulaştırmaya çalışsa da, bu çalışmalar sonuç vermedi.¹⁶⁰

Fransa, uzun yıllar güçlü kral temelini “ *en Hristiyan Kral*” politikası üzerinden sağladı, askeri kökenli soylular kraliyet hizmetine alınarak hâkimiyet sağlandı. Vergilere karşı hoşnutsuzluklar ve başkaldırıları herkesin yararına söylemleri ile engellenmeye çalışıldı. VII. Charles hükümdarlığında (1422-1461) ve ardılı XI. Lui (1461-1483) döneminde ciddi bir siyasal yapılanma yaşandı. Vergiler artırıldı ve askeri harcamalara önem verilerek daimi ordunun temelleri atıldı. Britanyalı Anne 1491 yılında VIII. Charles ile evlendi. VIII. Charles reşit değildi, bu sebeple yönetimi Anne de Beaujeu ele aldı ve Estates adında bir meclis kuruldu. Ardılları IV. Henri ve I. François hükümdarlık dönemi (1515-1547) güçlü, kararlı bir merkezi otoriteye önem verildi. Feodal ilişki uzun savaşlar nedeniyle çöktü ve yerini daha az resmi olan hami ve tâbi ilişkilerine bırakıldı.¹⁶¹ I. François ve V. Karl arasındaki mücadele uzun yıllar devam etti. Bu mücadeleler yeni ittifaklar ve yeni arayışlara yöneltti.

II. Henry (1547-1559) babasının aksine dinsel konularda daha hassas daha inançlı bir yol takip etti. Ardından II. François (1559 – 1560) başa geçti fakat uzun

¹⁵⁹ Price, ss. 47-71.

¹⁶⁰ Açık, s. 56.

¹⁶¹ Price, ss. 71-111.

süre tahtta kalmadı. Onu IX. Charles (1560 – 1574) takip etti. Navare Prensi Henri ile Marquerite de Volois evlendi ve bu evliliği kutlamak için yapılan şenlikte IX. Charles Protestanların öldürülmesini emretti ve olaylar kontrolden çıktı. Dört günde Fransa'da 12.000 insan öldü ve büyük bunalım yaşandı. III. Henri (1574 – 1589) başa geçti ve bu dönemde sapkınlıkla mücadele de başarısız olduğu iddia edildi. “Barikatlar Günü” (12 Mayıs 1588) ve sonrasında III. Henri Paris denetimini kaybetti, köylerde de anarşi ortamı oluştu, bu dönemin ardından ancak IV. Henri'nin Protestan bir hükümdar olarak başa geçmesiyle birlikte yaşanan karışıklıklar bir müddet duruldu ve kutsal ittifakın kurulmasını sağladı. Paris kutsal birliğin kalesi durumuna geldi.¹⁶² 1598 yılında Nantes Fermanı'yla Protestanlarla uzlaşıldı. Toplumda birçok hak kazanmaları sağlandı. Fransa tarihinde bir diğer önemli olay ise 1604 yılında Paulette adlı vergi olup bu vergi karşılığında mevki ve makamın satılmasıdır. XVII. yy'da bu durum iyice yaygınlaştı, sistem burjuvazi azizlerin soylulaşmasına imkân sunarak onları ticaretten koparıp hukuki ve idari mesleklere doğru yönlendiriyordu.¹⁶³

IV. Henri 1610'da suikasta uğradı. Ardılı XIII. Lui (1610-1643) yaşı küçük olduğu için annesi Marie de Medrici onun yerine naiplik yaptı, din savaşları son buldu. 1635 yılında on yılda vergi geliri iki katına çıkarıldı. Bu da soylu ailelere olan bağlılığı azalttı ve otuz yıl savaşları için gerekli kaynak böylece sağlandı fakat bu ağır vergiler halkı bezdirdi. XVII. yy'da kronik yoksulluk, başıbozuk köylü faaliyetleri, isyan eden askerler, kötü hasat, halk içinde huzursuzluğa sebep oluyor ve yönetime karşı feodal beylerin ve kralın temsilcileri dövülüyor, ekinler ateşe verilerek Fransa'da tam bir kargaşa yaratılıyordu. 1660'da 282 halk ayaklanması yaşandı ve ayaklanmacılar ayaklanmaları meşrulaştırmak için adetleri, dinsel inançları kullanarak yeni vergilerin çıkacağı dedikodularına inanarak daha büyük isyanlar meydana getiriyorlardı.¹⁶⁴ XIV.Lui 'in taç giymesi bu karışık dönemin son bulması olarak nitelendirildi, fakat olaylar devam ediyor bir yandan da önlemler alınıyordu. Bu olaylar karşısında alınan önlemler devletin baskıcı aygıtının gelişmesine neden oldu.

¹⁶² Price, ss. 71-111.

¹⁶³ Price, ss. 71-111. Mevki ve makam satma girişimi XIV.yy da özellikle I.Fronçois döneminde hayli fazladır.

¹⁶⁴ Price, ss. 71-111.

XIV. Lui hükümdarlığı (1643-1715) IV. Henri döneminden bile daha büyük ölçüde efsanelerle perdelendi. Kralın en büyük başarısı hükümdarlığın ilk yıllarında iç barışı sağlayabilmesiydi. 1661 yılında Lui krallık yönetimini bizzat denetimi altına aldı. Bu dönemde Protestanlığa yönelik yeni bir saldırı gerçekleşti ve Nantes Fermanı 1685 yılında kaldırıldı. XIV. Lui döneminde ordu epey genişledi, asker sayısı 80.000'den 1696 yılında 340.000'e çıkarıldı. Ordu teçhizat, talimleri, taktikleri sağlanarak daha iyi bir ikmal sağlandı. Fakat bu köylü için büyük bir vergi yükü idi. Çünkü soylular ve ruhban sınıfının mali muafiyetleri vardı. Kral olası ayaklanmaları engellemek adına vergilerden ziyade Paris sermaye piyasasına başvurarak borçlandı.¹⁶⁵ XIV. Lui soyluların gücünün azaltılması adına girişimlerde bulundu ve etkisiz hale getirebilmeyi başardı. Etkin ordu gücünü kullanan XIV. Lui etkin bir yayılma hırsına da sahipti.¹⁶⁶ Onun döneminde Fransa cumhuriyetçileri ve serbest fikirlileri dahi “*Büyük asır*” diyerek bu dönemin milli ruha daimi olarak şekil ve düzen verdiğini belirtirler.¹⁶⁷ 1715 yılında ölmek üzere olan hükümdar, halefine öğüt verir. Savaştan kaçınmasını, savaşın halk için yıkım olduğunu, kendisinin kötü örnek olduğunu (savaştığı için) ve barışçı bir hükümdar olması öğüdünü verdi.

Ardılı XV. Lui alınan bu borçlarla finansörlere bağlandı ve artan borç ile finansörler daha etkinleştiler. Özellikle de çıkarları doğrultusunda reformların önünü tıkadılar. Keyfi hareket etmeye başlamaları halkı bezdirdi, halkı kötü etkileyen sebeplerden bazıları da kötü hasat ve değişen iklim koşulları, artan vergiler halk içinde ayaklanmalara sebep oldu. 1715 – 1774 yılları arasında uzun süre barış devam ettirilse de bu durum pek korunmadı. Avusturya ile veraset savaşları ve ardından yedi yıl savaşları yaşandı. 1745-1770 yılları arasında ekonomik ve demografik bir kalkınma yaşandı, soylular zorunlu yoksullaştırıldı. İlk başlarda sıradan köylülerle aralarında mesafe varken sonrasında bu mesafe ortadan kalktı. XVIII. yy'da vergilere karşı büyük bir isyan çıkmadıysa da uygulanan dolaylı vergiler (gobelle) ciddi bir kızgınlığa sebep oldu. XV. Lui döneminde Fransa dış politikası İngiltere ile rekabet üzerine şekillendi. Bu rekabet bazen iktisadi bir yarış bazen de bunların getirileri olan savaşlar idi. Kral diplomatik sisteme uymadan gelişigüzel hareket ederek bazen

¹⁶⁵ Price, ss. 71-111.

¹⁶⁶ Açık, s. 66

¹⁶⁷ Ernest-Robert Curtius, **Fransa Üstüne Deneme**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.75.

dışişleri bakanlığının dahi haberi olmadan yabancı saraylar ile temasa geçiyor, buralara özel görevliler yolluyordu. Tabii olarak bu gibi girişimler dış ilişkilerin daha karmaşık hale gelmesine neden oluyordu.¹⁶⁸ Fransız politikasında beklenmeyen dönüşümlere neden olmakla birlikte olaylar ve savaşların belki de en önemli sebebi bu olabilir. XV. Lui sonrasında tahta XVI. Lui geçti.

2.1.1. XVI. Louis Dönemi ve Fransız Devrimi

XV. Lui 'in çiçek hastalığından ölmesinin ardından tahta XVI. Lui (1774 – 1793) geçti. XVI. Lui daha 6 yaşını doldurmadığı için naiip atandı, naipliği amcası Philippe d'Orleans yaptı.¹⁶⁹ Naipliği süresince kendi aralarında mücadeleler olan sarayı sakinleştirerek yaptığı vaat ve entrikalarla bazı kazanımlar elde etti, özellikle konsey ve saray takımına birçok vaatte bulundu.¹⁷⁰ Böylece bazı kazanımları devam ettirdi. Özgür düşünceli bir kimse olarak belirtilen Phillippe bazılarıyla anlaşarak, bazılarını da kandırarak ya da entrikalarla kendisinin desteklenmesini sağladı.¹⁷¹

XVII. yy ortalarından itibaren aydınlanma ile Fransız Devrimi'nin siyasal, ideolojik alt yapısını hazırladı.¹⁷² Özellikle devrime giden süreçte Fransa edebiyatçıları hiçbir ülkede ve Fransa'da da tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar siyasete karıştılar. Fransız Devrimi boyunca siyaset dönemin hemen hemen her kitabında bazen yüzeysel, bazen de derin bir şekilde kendine yer buldu. Öyle ki dönemin şiiri, şarkılarına kadar hemen hemen her eserde izler bıraktı. Yazarlar ise kendi içinde aynı görüşü benimsememekle birlikte derin ayrımlar olan farklı düşünceleri benimsiyorlardı.¹⁷³ Yazarları aynı minimalde toplayabilmek, tek kuram etrafında bir görüş birliğine bağlayabilmek imkânsız idi.

Devrimin fikirlerini hazırlayanlar edebiyatçılar ve filozoflardı. Okul ve üniversiteler bu fikirlerin yayıldığı kurumlar haline geldi.¹⁷⁴ 1789 yılında Devrimci bazı soylular Avrupa'nın bazı şehirlerine (Lozan, Monheim, Coblenz, Bürüksel gibi)

¹⁶⁸ Tanilli, s. 37.

¹⁶⁹ Tanilli, s. 19.

¹⁷⁰ J.M. Roberts, **Avrupa Tarihi**, Çev. İnkılap Kitabevi, Çev. Aret Demirkaynak, İstanbul, 2017, ss. 356-358

¹⁷¹ Tanilli, s. 20.

¹⁷² Alp Hamuroğlu, <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2011/06/01/buyuk-fransiz-devrimi/>, 1, 2011, (18.04.2019)

¹⁷³ Tocqueville, s. 188.

¹⁷⁴ Garan, s.12.

giderek buralarda toplanıp, Avrupa güçlerinin desteğini de almaya çalıştılar.¹⁷⁵ XVIII. yy' da Fransa'da düşünürler arasında siyasal liberalizmin rüzgârı hâkim oldu, Montesquieu (1689-1755) "*Kanunların Ruhu*" adlı eserinde (*De L'sprit Des Louis*) sosyal, siyasal, dini kurumları temelinden sarsan mutlaka monarşi yerine anayasal monarşiyi savundu. Jean- Jacques Rousseau (1712-1778) "*İçtimai Mukavele Sosyal Sözleşme*" adlı eserinde demokrasiyi savunuyordu. Diderot (1713-1784) ansiklopedisinde vergi adaletsizliği, adalet, özgürlük kavramlarına değinerek halkı bilgilendirmeye çalıştı ve belki isteyerek belki de istemeyerek halkı harekete geçirdi. Voltaire (1694-1778) Kilise'yi sert bir şekilde eleştiren yazılar yazıp Kral'ın hükümdarlığının Tanrı'dan kaynaklı olmadığını belirtir.¹⁷⁶ Devrimi başlatmasını sağlayan ve kamçılayan yazılar ve söylemler gerçekleştirdiler.

Fransız Devrimi'nde özellikle kadınlar çok aktif rol aldılar. Bu kadınlardan bazıları Theorigne de Mericourt, Charlotte Cordey, Manon Roland, Madam Du Birry, Laire Lacambe, Lucile Desmoulins, Elizabeth Lebas, Madam Tallien, Josephine Bonaparte gibi birçok öncü kadın derin yaralar aldı ve Paris'teki tüm bu karışıklıkların içinde çırpınan bir dal gibi olaylara katıldılar. Kimisi olaylar sırasında vefat etti, kimisi olayların sonuçlarındaki derinliği karşısında akıl yetisini yitirdi (binlerce kişinin vahşice ölmesi, öldürülmesi gibi), kimisi vahşice katledilerek öldürüldü, kimisi ise bu vahşeti aktarmak adına kitaplar yazdı. Ama hepsi kapanmaz derin yaralar aldı.¹⁷⁷

Fransız Devrimi'ne giden süreç sadece yazarlar ve aydınların yazıları olmayıp asıl arkasında ki sebep ekonomikti. Fransız bütçesinde 160 milyon franklık bir açık vardı.¹⁷⁸ Fransa, XVIII. yy'dan beri peşi sıra yaptığı savaşların neredeyse tümünde başarısız oldu ve bu savaşlar için ciddi harcamalar yapıldı. Her bir savaş devletin ekonomisine zarar veriyor, alınan vergiler ve toplanan yardımlar da halkı usandırıyordu.¹⁷⁹

¹⁷⁵ E. J. Hobsbawm, **Devrimler Çağı 1789-1848**, Çev. Jülide Ergüder-Alaeddin Şenel, Dost Yayınları, Ankara, 2016, ss.63-89.

¹⁷⁶ Fahir Armanoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara, 1997, s. 35.

¹⁷⁷ Galina Sarebryakova, **Fransız Devriminde Kadınlar**, Çev.Ahmet Açı, Evrensel Basım Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 17-55.

¹⁷⁸ Armanoğlu, s. 37.

¹⁷⁹ Açı, s.71.

Fransa'da ciddi bir şekilde okur kitlesi arttığı için sorgulayan beyinler devrimi inşa etti. 1789'da erkeklerin % 47'si, kadınların ise % 27'si okuryazar idi. XVI. Lui dönemi de “*Fransa idari, fikri ve manevi olgunluğuna hiçbir millet varmış değildi, bu olgunluk devrimi getirecekti*”.¹⁸⁰ Devrim öncesi krallığın durumu içler acısıydı. XV. Lui döneminden kalan borçlar, savaşların getirdiği ekonomik bozulma, vergilerin artması, Fransa'da 1775 yılından beri ara ara kıtlıkların yaşanması, giderek zenginleşen tüccarla burjuvaların mücadelesi Fransa'yı devrime sürüklüyordu.¹⁸¹ Hükümet borçları giderek arttı. Saray müsrifliği düşüncesi halk içinde yoğundu. Özellikle de Kraliçe için birçok ön yargı bulunmaktaydı.¹⁸² Kraliçe Marie Antoinette'in müsrifliği halk içinde yaygın kanı olup ciddi eleştiriler yapıyordu.¹⁸³ savaş ve savaş hazırlıkları bir hayli maliyetliydi. XVI. Lui yedi yıl savaşlarında yenilginin intikamını almak için Amerikan bağımsızlık savaşına Fransa'nın da katılması konusunda ısrarcıydı. Bu girişimle İngiltere'ye büyük zarar vereceği ve bazı sömürgelerini kaybettireceğini düşünür ve başarılı da oldu.¹⁸⁴ 1756- 1763 yılları arasında meydana gelen Yedi yıl savaşlarında Fransa, İngiltere'den büyük bir darbe aldığı için Hindistan ile Kanada da sömürgelerine kaybetti.¹⁸⁵ XVI. Lui bu büyük hezimetin karşılığında harekete geçerek İngiltere karşısında Avusturya ve İspanya ile birlikte hareket edip ittifak kurarak, İngiltere ve Prusya'nın birleşmesini önlemeyi hedefliyordu. İngiltere'yi güçsüzleştiren oluşumları destekleyen Fransa, Amerikan bağımsızlığının teşvikçisi oldu ve olayların gelişmesi sırasında da Amerika yardımını esirgemedi. Fransa Amerikalılara başlangıçta yardımlarını gizlice yürüterek Beaumarchais “Hortales et Cie” adında sahte bir şirket kurarak Amerika'ya silah gönderir, bu sırada Fransa Amerika'yı daha kötü bir durum ile karşı karşıya bırakmak için Amerika ve İspanya'yı yanına çekerek İngiltere'ye savaş açmaya

¹⁸⁰ Ernest-Robert Curtius, **Fransa Üstüne Deneme**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.75.

¹⁸¹ Necati Demircan, “Fransa Devriminde Ulus Devlet Oluşumunda Kapitalizmin Rolü”, **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, 2016, Cilt: 5, Sayı: 5, s. 9.

¹⁸² Stefan Zweik, **Marie Antoinette: Vasat Bir Karakterin Portresi**, 3. Baskı, çev: Tefvik Turan, Can Yayınları, İstanbul, 2017.

¹⁸³ Alp Hamuroğlu, **Büyük Fransız Devrimi**, <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2011/-06/01/buyuk-fransiz-devrimi/>, (01.06.2019.)

¹⁸⁴ Alphonse Aulard, **Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi- Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804**, Cilt.1, Çev. Nazım Poroy, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011,s. 48.

¹⁸⁵ J.M Roberts, **Dünya Tarihi 18. Yüzyıl ve Sonrası**, Cilt:2, Çev. Fethi Aytuna, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2019, ss.652-658.

karar verdi. Fakat İspanya bu teklifi ret etti, çünkü İspanya Amerika ve İngiltere arasında arabuluculuk yapmak istiyor bunun karşılığında da Yedi yıl savaşlarında İngiltere'nin aldığı Cebelitarık ve Minorka'yı geri almayı hedefliyordu. Bunun üzerine Fransa yalnız hareket ederek Amerika ile Şubat 1778'de bir anlaşma yaptı. Fransa, İngiltere'ye zarar vermek için Amerikan bağımsızlık mücadelesine 8.000.000 dolar yardım yapar fakat bu yardım Fransa'yı kendi devrimine götürdü. Bu rakamın miktarı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Necker ve Soubol çok farklı rakamlar belirtmektedir.¹⁸⁶ Fakat Soyluların Fransa Kralının amacı ile aynı doğrultu da değillerdi, yapılan her yardım soylulara zarar verdiği için yapılan yardımların karşısında yer aldılar. Özellikle 1781'de çıkarılan yeni ordu yasası ile üst rütbe subay rütbelerini en az 4 nesil boyunca soylu ailelere mensup erkeklerle sınırlaması yeni soyluların tepkisine neden oldu. Bunda ki amacı Amerikan Bağımsızlık savaşında alınan borçların kapatılması yeni soylulardan alınacak vergiler ile sağlanmayı hedeflemekte idi. İmtiyazlı sınıfların ödediği vergileri artırmaya yönelik adımlar yüksek mahkemelerce ret edildi. 1788 yılı yazında hükümet tam anlamıyla iflas etti ve Ağustos ayında Genel Malî Müfettiş Lambert borç faizi ödemelerini askıya almak zorunda kalıyor, reformlar yapılmaya çalışılıyorsa da bunun önünde hem teknik hem de toplumsal engeller belirliyordu.¹⁸⁷ Tam bir kargaşa döneminin hâkim olduğu bu sırada Fransa yavaş yavaş devrime sürükleniyordu.

20 Mayıs 1786 tarihinde Müfettiş Calbourne, Devletin malî çöküşünün eşiğinde olduğunu XVI. Lui'e bildirdi. Yapılabilecek olanları ve yapılamayacak kısıtlamaları bir bir açıklayarak genel tabloyu değerlendirdi. Daha sonra Turgot ve Necker 'in eski tasarılarından da yararlanarak malî durumun düzeltilmesi için bir plan hazırladı. Hazırladığı “Plan Özetini” Kral'a sundu.¹⁸⁸ Plan'da devletin rasyonel ilkeler ışığında kapsamlı bir biçimde yeniden örgütlenmesini önermekteydi. Bu sırada halk arasındaki huzursuzluk üst seviyede idi. Mutlak monarşi gücü azaldıkça (Kral'ın) soylular ve soylu olmayanlar arasında siyasal iktidara erişim mücadelesi doğuyordu.

Devrimin ateşlenmesi ise halkın %96 temsil ettiklerini ilan eden Üçüncü tabaka meclisi 17 Haziran 1789' da kendilerini ulusal meclis ilan ettiler. XVI. Lui bu

¹⁸⁶ Necati Demircan, s. 12.

¹⁸⁷ Price, ss. 71-111.

¹⁸⁸ <https://www.britannica.com/biography/Jacques-Necker>, (21.04.2019)

durumdan hoşnutsuz olarak soyluların yanında yer aldı ve üçüncü tabakanın toplanacağı meclis salonunu kapattı. Fakat Üçüncü tabaka meclisi, toplantıyı yapmakta ısrar ederek tenis kortunda toplandılar. Burada Fransa'ya yeni bir anayasa yapılana kadar dağılmayacaklarını bildirdiler. Bunun üzerine kral, kraliçe ve kralın kardeşinden dağılmaları için baskı geldi. Kral, Üçüncü zümrenin 10-17 Haziran'da aldıkları kararları iptal etti. 23 Haziran'daki toplantıya katılmayan Necker 11 Temmuz'da azledildi. XVI. Lui daha da bozulan düzenden sonra 23 Haziran'da bir Etats Generaux toplayıp inisiyatifi geri almaya çalışsa da bu isteği geri tepti. Toplantıda soylular kralın konuşmasını memnuniyetle karşıladı fakat kendine ulusal meclis adını verip ve kralın otoritesine açıkça meydan okuyan üçüncü zümrenin dağıtılmamasından da endişeliydiler.¹⁸⁹ Kral'ın onları bir toplantı da dinleyeceğini duyurması halkı daha da cesaretlendirdi. Vergiler verilmeyerek isyan desteklendi ve halk hükümeti yardım yapmamakla, yoksulları açlıktan ölüme terk etmekle, tüccarları ve spekülâtörleri korumakla suçladı. Hatta ekmek fiyatının artışını aristokratların komplosu olarak değerlendirdiler.

Dahası Paris bölgesindeki askeri garnizonların bazı yerlerde paralı birliklerle takviye edileceği kararı devam eden eylemlerin baskısını artırdı. Etkili bir önder eksikliği, Fransız muhafızlarının disiplini ve moralini bozuyordu. Kral ve danışmanları arasında güven bunalımı yaşanıyor, vatanseverlere göre bu durumu kurtaracak tek bir reformcu Necker olabilirdi. Onun azli ve fiyatların yükselişi, olası bir askeri darbe söylentisi ise siyasal çalkantıları körükledi. Bu haberler kıtlık komplosu, soylulara yönelik korkular kırsal bölgede kargaşaya neden oldu. Toprak sahipleri, senyörler, vergi tahsildarları, kapitalist çiftçiler, tüccarlardan oluşan bir sömürücüler grubunun gasplarına karşı köylüler kendi çıkarlarını savunmaya çalıştılar. Köylüler gizli yiyecek ambarları ararken soylulara ait birçok yeri ve onların şatolarını da yağmalayarak yaktı. Büyük Korku denilen bir süreç yaşandı. 12 Temmuz'da Paris'te bir ayaklanma gerçekleşti, bu sırada nefret edilen iç gümrük mekânları yakıldı, dükkân sahipleri, küçük tüccarlar, işçiler silahlandı. Bu silah arayışı 14 Temmuz'da Bastille hapisanesine yönelik bir taarruza neden oldu.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Price, ss. 71-111.

¹⁹⁰ Price, ss. 71-111.

Bastille eski bir kale olduğu için ele geçirilmesi imkânsızdı, bunun için günlerce kuşatmak ve askeri bakımdan üst seviyede teçhizatlı olunması gerekti.¹⁹¹

Bastille hapishanesinin içinde sadece 4 kişi varken basılma sebebi ise isyancıların Invalides Otel'de buldukları tüfekleri için barutu buradan sağlamayı düşünmeleri idi. Fakat buradan hedeflenen askeri teçhizat çıkmayacaktı.¹⁹² Zaten hapishanede yalnızca 4 kişi bulunmakta idi. Öyle ki Kraliyet taraftarları Bastille'nin araştırma yapılmadan basılmasıyla dalga geçtiler. Fakat Bastille hapishanesinin basılması eski rejimin bir sembolünün yıkılmasını temsil etmesi açısından çok fazla anlam yüklendi.

Devrime giden süreçte, 1775 yılında ekmek fiyatları ve açlıktan dolayı tahlil isyanları yaşandı. 1725, 1739-40, 1752 ve 1768 yıllarında çeşitli isyanlar çıktı. Paris'te ekmek fiyatları; 2 kiloluk ekmek, Mart başında 11.5, Nisan sonunda 13.5, Mayıs başında 14 kuruş oldu.¹⁹³ Ardından un savaşları yaşanır, un savaşları yayılarak Paris'e ulaştı. İsyan sonrasında ilkin un fiyatlarında düzeltmeler yapılarak halkı sakinleştirmeye çalıştılar. Bastille düşünce ekmek fiyatı 2 kiloluk 14,5 dan 13,5 a düşürüldü. Fakat bu da halkı memnun etmedi. İki hafta sonra belediye binası önünde gösteriler oldu bunun sonucunda ekmek fiyatı 12 kuruşa düştü. Buğday hasadı iyi olsa da uzun süren kuraklık buğday kıtlığına sebep oluyordu, bu durum Ağustos ve Eylül ayında Paris'de Versay ve St. Denis'te ekmek isyanlarına sebep oldu.¹⁹⁴ Bu isyanlar Fransa'nın hemen hemen her bölgesinde baş göstermekle beraber özellikle daha liberal diye tabir edilen bölgelerde etkisi ve şiddeti daha keskin oldu.

¹⁹¹ Garan, ss. 52-53.

¹⁹² Rude, s. 82.

¹⁹³ Rude, s. 52. 25 Kasım 1788'de ve 13 Şubat 1789 'da Hardy iki tane el yazmasında şuna değinir, birinci el yazmasında ekmek fiyatlarının 12,5 kuruşa yükseldiği ve çalışan bir ev kadının fırında bu fiyat yüksekliği karşısında isyan ederek yoksulların açlığa terk edildiği ve yoksulların bunun karşısında susmayıp Versay'da sarayı ateşe vermeleri gerektiğini yazar. İkinci el yazmasında ise ekmek fiyatlarının daha da artarak 14.5 kuruşa çıktığı ve Kraliçe'nin bunu bilerek yaptığını, buğday stoklandığını bunun sebebinin ise Necker'in görevden alınması için yapıldığı dedikodularını duyduğunu yazar.

¹⁹⁴ Rude, ss. 85-86. Sonraki süreçte çatışmalar artarak devam etti, Polis raporunda öğleden sonra 3 sularında 500-600 işçinin Bastille yakınlarında bir araya gelerek Reveillon 'un (adlı bir fabrikacı) kuklasını yaktığını belirtir. Camille Desmoulin adlı gazetecinin yazdığı yazı halkı galeyana getirdi ve Bastille hapishanesine yöneltti. Ertesi gün isyan büyüdü. Fabrikadaki işçiler ve işçi liderleri de bu isyana katıldılar. Akşam saatleri isyanın en hareketli saatleri idi. Reveillon' un evine girilerek içindeki eşyalar ve ev yakılıp yıkıldı. Reveillon adil bir işveren olup her patron çalışanlarına 20 Fransız kuruşu vermediği halde o çalışanlarına 25 Fransız kuruşu veriyordu, sadece isyanı ona yönelten maliyet artışlarından yakınmasıdır. Maliyet artışının büyük ağırlığı ise işçi ücretlerindendi. O yüzden isyan ona yoneldir. Ayrıca isyana onun çalışanları da katılmaz. Bu isyanda birçok köylü öldü.

Fransız Devrimi ilk başında dahi şiddet eğilimli olup Bastille hapishanesi baskınında Bastille yöneticisi Lounay Markisi'nin ve Paris tüccarının başkanı Jacques de Flesselles'in başlarının koparılmasıyla kutlanması gibi bir hafta sonrasında ise Kral'ın damadı Dışişleri Bakanı Joseph-Fronçois Foullon de Doue ve damadı öldürüldü. Ekim 1790 yılında devrimciler Versaile'de kraliyet ailesine saldırdı.¹⁹⁵ Saldırıları ve şiddet giderek artıyor ve önlenemez hale geliyordu.

Devlet bir yandan baskınlara karşı şiddete başvururken bir yandan da halkı sakinleştirmeye çalışıyordu. Haksızlık defterleri tutuluyor ve bu defterlere şikâyetler yazılırken halkın talepleri de bulunuyordu. Bu talepler mülkiyet hakkı, inanç özgürlüğü, basın özgürlüğü, isteğe bağlı tutuklanmalara son verilmesi, eşitlik, özgürlük, adalet ve vergide insan yaşamına saygı olarak toparlanabilir. Ayrıca bu defterlerin bazılarında üçüncü sınıftan kapitalist ve zenginleri eleştiren ağır sözleri de içeriyordu.¹⁹⁶

Savaş bakanı Dük de Broglie (Victor François) 16 Temmuz'da Kral'ı artık orduya güvenemeyeceği konusunda uyarır. Rejim asker üzerindeki gücünü yitirmiştir. Kral halkı ile savaşmayı istemediğinden kurucu meclise geldi, burada askerleri geri çekeceği ve Necker'i tekrar göreve getireceği sözünü verdi. Necker'e bir otelin kapısının önünde üç renkli bir kokart takarak (mavi, kırmızı, beyaz) halka duyurdu. Dahası vatanseverlerden Bailly'yi Belediye Başkanı, Lafayette 'yi de Ulusal Muhafızlar ismiyle siyasal niyetlerini ortaya koyan yeni bir milis gücünün komutanı olarak göreve getirdi. Kraliçenin ricaları ile çağırdığı Necker ise büyük bir zafer kazanmış oldu. Tüm gece dışarıdan “Yaşasın Kral”, “*Yaşasın Necker*” nidaları duyuldu.¹⁹⁷ Kral 17 Temmuz'da yeni rejimi kabul etmiş olarak Paris'e gitti. Paris'te seçmenler Kral'ın yetkisi ve onayını almadan kurduğu belediyeler tarafından karşılandı. Necker hiç zaman kaybetmeden çalışmalara başlayarak 2 Ağustos'da Etats Generaux'u (ulusal meclis) topladı.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Niall Ferguson, **Uygarlık, Batı ve Ötekinler**, 3. baskı, Çev.Nurettin El Hüseyini, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2017, s.174.

¹⁹⁶ Rude, ss.80-92

¹⁹⁷ Stefan Zweig- **Marie Antonette, Vasat Bir Karakterin Potresi**, Çev.Tefik Turan,Can sanat Yayınları,3.baskı, İstanbul, 2013, s.101.

¹⁹⁸ Uğur Erözkan, 6.kasım, 2018<https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2018/11/06/fransiz-devrimi-hangi-kosullarda-olustu/>, (18.04.2019)

4 Ağustos' ta derebeylik sistemi lağvedildi, bu girişim Georges Lefebres tarafından “*eski düzenin ölüm belgesi olarak adlandırılır*”.¹⁹⁹ Dahası sefilliği, emek hizmetleri, derebeylik adaleti, özel avlanma hakları ile tüm feodal ondalık vergileri lağvetmeye karar verdiler. Bunlar kırsal kesimi yatıştırmaya yönelik eylemlerdi. Fakat vekiller sonra düşününce bunları çıkarına uygun bulmadılar. Onların isteği devrim değil reformdu. Bu kararlar halkı memnun etmedi ve şatolara saldırımlara neden oldu. 26 Ağustos'ta İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ilan edildi. Lafeyete tarafından hazırlanan bu bildiri, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile benzer nitelikte olsa da farklılıklar mevcuttu.²⁰⁰ Amerikan bildirgesinin yazarlarından olan Thomas Jefferson Fransız Bildirgesi yazılırken Paris'de idi. Belki de ondan bazı fikir ve yardımlar alınmış olabilir.²⁰¹

Fransa'da yaşanan ayaklanmalar ve kargaşa maliyeye büyük zarar verdi. Bu zararları hafifletmek adına Kurucu Meclis, 2 Kasım 1789 tarihinde Autun Psikoposu Taleyrand tarafından dile getirilen kilise mallarına el konulması teklifini kabul etti, Mali durumun kötüleşmesine üzerine Mart 1790 tarihinde hazine bonosu basılmaya karar verildi. Sonraki süreçte bu senetler fazlaca basıldı ve değeri düştü. Kilise mallarına el konulması Papa'nın kabul edebileceği bir şey olmasa da Papa VI. Pius doğru zamanı beklemeye karar verdi. Bardağı taşıran son nokta ise papazların devlet çalışanı olarak yeni görevlerine başladığında yemin etmek zorunda bırakılması oldu. Bazı papazlar yemin etmeyi kabul etse de bazıları etmemekte ısrar etti. Hatta bazı bölgeler haritalarda yemin eden ve etmeyen diye ayrılarak sınıflandırıldı. XIX. yy'da sağ-sol ayrımını gösteren haritalarla benzerlik gösterir. Bu durum Avrupa'da yaşayan papazlarında Fransa'ya yönelik propagandasına sebep oldu.²⁰² Soyluların 5/4'ü devrimin niteliğinin onların çıkarlarına uymamasından dolayı devriminin dışında kaldı. Unvan, güç ve statü kaybettikleri için endişeliydiler.

İlk başlarda devrimin ateşleyicisi olan köylüler zamanla devrime ve siyasete olan ilgilerini kaybettiler, devrim dönüşü olmayan bir noktadaydı. Temmuz ayı başlarından itibaren taşrada “Büyük Korku” yaşandı. Köylüler aristokratlardan, Brujuvalardan ve dışarıdan gelebilmesi muhtemel tehlikelerden korkuyordu.

¹⁹⁹ Price, ss. 71-111.

²⁰⁰ Armanoğlu, s. 36.

²⁰¹ Rude, ss. 20-21.

²⁰² Price, ss. 71-111. Bu sırada hem piskoposlar hem de rahipler, kilise için reform yapılması gerekliliğin farkında idiler. Halk ise kilisenin zenginliğinin artmasından son derece memnuniyetsizdi.

Özellikle de Kralın yabancı birlikleri kullanması bu korkuyu artırdı. Taşrada işsizlerin artıp köylülerin mahsullerine dadanmaları ve köylüyü rahatsız etmeleri dahası köylülerin soylulardan korkması bir kaos ortamı yarattı. Köylüler soylu ailelerin evlerine girerek yağmaladılar. Olayların giderek artmasını engellemek adına şiddet ile bastırıldı. 1790 yılı başlarında olayların beklenmedik şekilde olmasından rahatsız olan pek çok soylu-ruhban, vekil, meclisten çekildi. Bu sırada Avrupalı devletler de Fransa'daki hareketlenmelere karşı önlemler almaya başladı. Kral ise Avrupalı güçlerinin müdahalesini kendi tebaasının aklını başına getireceğini ümit etse de pek çıkar yolunun da olmadığını düşünerek bekledi. Fakat kardeşi Dük d' Artois ve pek çok saray maiyeti ise eski rejimin piskoposlar ve yüksek mahkeme üyeleriyle birlikte durumlarının katlanılmaz olduğunu düşünmekte ve ilk göçmen dalgasını oluşturmaktaydı. Onlara 1791 tarihinde itaatsizliği hazmedemeyen ve Kral'ın adının çıkardığı sadakat yemini yapmayan büyük miktarda soylu subaylarda katıldı (yaklaşık 6.000). Bu göçmenler devrimin karşı kadrolarını oluşturacaktı, görevde kalan subaylar ise tıpkı Napolyon gibi hızlandırılan terfi imkânlarıyla karşılaştılar.²⁰³

Lui görünürde devrimi kabul etmiş gibi görünmeyi hedefleyerek 1791 Nisan'ında Comte de Montmorin'i başka ülkelere göndererek devrimi güzel ve yüzyıllardır halk ve yöneticilerin hatalarından oluşan kötü uygulamalara son verilmesi olarak anlatmasını istiyordu. Fakat devrim öncesinde ve sonrasında gizlice İspanya, İsveç, Avusturya'daki yandaşlarla yazışıp üçüncü sınıf ve kurucu meclisin yönetimi zoraki ele geçirdiğini anlatıyor ve reddedilmesini istiyordu.²⁰⁴ Bu dedikodular zamanla kuvvetlenerek halk arasında yayıldı. Dahası halk Kraliçe için de Avusturya sarayı ile gizli ilişkiler yürüttüğü gibi suçlamalarla monarşiyi yeniden getireceği söylenerek ona karşı öfke doluyordu. Hatta Kral'ın ikiye bölünmüş politikasında Kraliçe'nin etkisi olduğu yaygın kanı idi.

Kral tekrar tahtını ele geçirebilmek ve yaşananlar karşısında kendini korumak adına bir mektup bırakarak ülkesinden kaçtı, (mektupta yapılan yanlışlar -ona göre-) yer almaktadır. Kralın amacı kayınbiraderi II. François yanına giderek Avusturya İmparatoru olmaktı. Bu kaçış sırasında XVI. Lui arabadan sık sık çıkmasıyla tanındı ve Sainte- Menehbult kasabasında yakalandı. Kaçması ise eşi Marie Antoinette'in

²⁰³ Price, ss. 71-111.

²⁰⁴ Rude, s. 113.

teşviki ile oldu.²⁰⁵ Kral'ın kaçmasının iki sonucu oldu; Krallığın yıkılıp Cumhuriyet rejiminin kurulmasını isteyenlerin haklı gerekçeleri oluştu ve Avrupalı diğer krallar, bir kralın halkı yüzünden düşebileceğini görerek kendileri için de korkmaya başladılar. Bu olaylara ilk tepkiyi Prusya ve Avusturya gösterdi. Bunda da Rusya'nın etkisi büyüktü. Çünkü II. Katerina bu devletleri Fransa ile meşgul edip bağımsızlık hareketi olan Polonya'da (Lehistan) hareketinden yararlanmayı istiyordu.²⁰⁶

Fransa'da 1789'da yaşanan olayın devrim olup olmadığı ile ilgili farklı çalışmalar olup bazı çalışmalarda ihtilal olarak ele alınarak Fransa'da yaşanan olayın maiyeti daraltılmıştır. Devrim kelimesi geniş bir anlama sahip olup müzikte, edebiyatta, sanatta, teknikte ve daha birçok alanda köklü değişikliği anlatmak adına kullanılmaktadır.²⁰⁷ Tarihsel açıdan ele aldığımız Devrim kelimesi çalışmamızda Fransa'da 1789 yılında meydana gelen olaylar için kullanılmıştır. Fransa'da 1789 yılında meydana gelen olayları Devrim mi ya da İhtilal mi olarak tanımlamalıyız? Fransa'da meydana gelen isyanlar dizisinin sonucunda yaşanan yıkım kimilerince devrim kimilerince ihtilal olarak açıklanır. Çalışmamızda Fransa'da meydana gelen olgunun nitelendirilmesi adına devrim ve ihtilal kelimelerini açıklamamızda fayda bulunmaktadır. Devrim, devrilmek kökünden türeyen bir kelime olup ihtilalin ardından gelen yeni bir düzeni belirtmek adına kullanılır. Devrim, uzun süreli bir hareket olmasının yanında ihtilal daha kısa sürelidir. TDK' da İhtilal kelimesi Redhouse'un 1856 yılındaki İngilizce-Türkçe sözlüğünde olduğu gibi, ihtilali karışık, kargaşa hali olarak açıklar, “*Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim.*” şeklinde açıklanır.²⁰⁸ Uzun yıllar Fransız Devrimi aydınlar ve toplum tarafından ihtilal olarak nitelendirildi. Zamanla devrim ve ihtilal kavramları ele alınarak Fransa'da meydana gelen bu olgu düşünülüp devrim diye nitelendirildi.

Kısacası devrim eski düzenin tamamen gitmesi ve yeni meydana gelen güçlerin kendi düzenlerini getirmesi olarak açıklanır. Arent “*devrim kelimesini özgürlük, yeni bir başlangıç, karşı konulmazlık üzerinden temellendirir*”, Kemal

²⁰⁵ Armanoğlu, ss. 44-45.

²⁰⁶ Armanoğlu, s. 45.

²⁰⁷ Server Tanilli, **Dünyayı Değiştiren On yıl, Fransız Devrimi Üstüne 1789-1799**, 3.Baskı, Say Yayınları, İstanbul, s. 11.

²⁰⁸ Onur Fişek, “İnkılap, İhtilal ve Devrim”, **Qolmnist Dergisi**, 2016, Cilt ve s. 22.

Karpat ise “devrimi *modernleşme yolunda bir vasıta*” olarak açıklar.²⁰⁹ Niyazi Berkes devrimi “*topluma dönme eğilimi*” olarak tanımlar ve Mahmut Goloğlu'na göre “*devrim (inkılâp), üstün yetenekli bir kimsenin veya kimselerin yeni bir toplum düzeni ortaya atarak veya bu hususta bağlamış olan evrimsel bir gelişmeye el koyup hızlandırarak değişiklik yapmasıdır*” diye belirtir.²¹⁰ Haliyle devrim kelimesinin anlamından yola çıkarak Fransa'da ihtilalden ziyade bir devrim olduğu ortada olup çalışmamızda Fransa'da yaşanan bu olayı devrim olarak ele alacağız. Önemli bir diğer nokta da Fransa'da ortaya çıkan olaylar dizinin devrim olarak algılanmasında olayların birden ve hızlıca bir değişim eseri olup olmadığı idi. Fransa'da yaşanan devrim öncesinde onlarca yaşanan küçük isyanların ardından gelen daha sert ve yıkıcı bir olgudur.

Lefebvre Fransız Devrimi'ni dörde ayırır. Bunlar Burjuvazi devrimi, Kent devrimi, Aristokrasi devrimi ve Köylü devrimidir.²¹¹ Batı Dünyası XVII. yy'da ilkin İngiltere devrimi ile devrimler çağını yaşamaya başlar. XVIII. yy'da Amerika'da bağımsızlık hareketi ve ardından da Fransız Devrimi yaşandı. Hemen hepsinin yoğunluğu aynı hedefler, aynı sonuçlar çerçevesinde birleşti.²¹² Avrupa'da birbiri ardına yaşanan bu devrimler neden Fransız Devrimi kadar etki bırakmadı ya da Fransız Devrimi'nin söylemlerinin kitleleri sürüklemesinin ardında ki neden ne idi?

Günümüzde dahi tartışma konusu olan bu soruya net bir cevap verebilmek mümkün olmamakla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan devrim özgün ve ilk yaşanan olgu olma özelliğinden öteye gitmemesidir. Fransız Devrimi'nin çok eskiden beri bilinen karşı çıkmayı artık yüksek sesle dile getirmek ve daha derin bir sonuç yaratması ikisinin farkını ortaya koymaktadır.²¹³ Bir diğer önemli nokta ise Amerika'nın bağımsızlık söylemlerini yeterince kitlelere ulaştıramaz iken Fransa'nın özellikle de Napolyon ile bunu etkin bir politikaya dönüştürmesi Fransa Devrimi'nin başarısına sebep oldu. Dahası Amerikalılar Fransız düşünürlerinin tabiriyle

²⁰⁹ Kemal Karpat, “Kemal Karpat ile Siyaset Üzerine”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2003, s. 399.

²¹⁰ Akt. A. Mevhibe Coşar ve diğerleri, **Zamanın İzleri İlkeler, İdeolojiler, ve İsyenlar Bir “Kavram Alanı” Belirlemesi: Devrim, İhtilal, İsyen**, E.d. Temel Öztürk, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 2017, ss. 11-29.

²¹¹ Price, s. 115.

²¹² Tanilli, s.209.

²¹³ Tocqueville, s. 195.

“Amerikalılar yalnızca Fransızların hayallerini yerine getirdiler, Fransa da hayal edilen rüya, Amerika'da gerçekleşmişti”. ²¹⁴Nitekim Fransız yazarları, sanatçıları Amerika bağımsızlığında etkin rol oynadı.

Bu yazarlar ve düşünürlerin oluşması ve fikirlerin yaygınlaşması geniş bir zamana yayıldı. Devrim Fransa'da birden ortaya çıkmış, hiçbir şey yokken bir anda belirmiş değildi. Uzun bir süreç sonrasında gelişen bir durumdu, zaten devrim olarak nitelendirilmesinin nedeni de bu idi.

Özellikle sınıfsal ayrımlar ve tanınan ayrımcılık Fransa'yı devrime götüren başat aktörlerden biri oldu.²¹⁵ 1789 yılı ve öncesi devrime giden süreci ve karşılıklı mücadeleleri daha ayrıntılı bir şekilde yer verdiğimiz bu bölümde Fransa'da yaşanan mücadelelere değineceğiz. XVI. Lui döneminde yaşananlar oldukça önem arz etmektedir.

2.1.2. Devrimin Önemi

Fransız Devrimi yeniçağdan yakınçağa geçişte mihenk taşı niteliğindedir. Devrim önceden planlanmamıştı.²¹⁶ Olayların yaşandığı süreç isyanı devrime götürdü. Devrim insanın doğuştan özgür ve bağımsız olduğu, yaşama hakkına sahip olduğu ve bunun toplum tarafından korunması gerektiği üzerine temellendirilmişti. Fransız devriminin gerçekleşmesi ile Fransa dâhil birçok ülkede (özellikle Fransa'da) insanlar arasındaki sosyal eşitsizliğin biteceğini ümit etmiş ve bu devrimi desteklemişlerdir.²¹⁷ Devrim rastlantı sonucu oluşan bir olgu olmayıp süreç içinde gelişip olgunlaştı.²¹⁸ Fransa'da devrim sonrası milli birlik doruğa ulaştı, ülkenin çeşitli bölgeleri arasında ayrımlar oluşturarak kutuplaşmaların oluşmasını sağlayan duvarları yerle bir etti. Devrim kültürde derin izler bıraktı, yeni edebi türler yarattı, yeni anlayışların doğmasını sağladı, ayrıca yazarlara ele alabileceği birçok yeni konu imkânı da yarattı.²¹⁹

²¹⁴ Tocqueville, s.195.

²¹⁵ Armaoğlu, s. 33.

²¹⁶ Armanoğlu, s. 36.

²¹⁷ Dimitris Loules, **Fransız Devriminin Yunanistan Üzerindeki Etkisi**, Çev.Selda Kılıç, s.291.

²¹⁸ Tanilli, s. 11.

²¹⁹ Tanilli, s. 207.

Devrim kişisel hak ve özgürlükler açısından da Tanrı haklarına dayalı “egemenliği” değiştirerek milliyetçiliğe dayandırıyor ve zannedildiği gibi amacı dinsel temelli imparatorluğu altüst etmek değildi. Aslında toplumsal ve siyasal bir ihtilali gerçekleştirmekti.²²⁰ Yeni bir devlet anlayışı ile yeni bir dünya anlayışı da getiriyordu. Fransa'da millî irade kavramı Fransa'yı aşarak milletlerarası hukuk alanını da etkiledi. Bu da Avrupa'nın Fransa'ya karşı harekete geçmesine neden oldu. Devrim karşısında sessiz kalan Avrupalı güçler, tehlikeyi fark edince önlemler almaya başladı.

Fransız Devrimi, 1790 yılından 1900 yılına kadar tarihçiler tarafından sosyal ekonomik yönlerine değinilmeden politik ve ideolojik olarak açıklanmaya çalışıldı. Genel kanı devrimi gerçek ve yaygın bir reform arayışından ziyade bazı grupların entrikaları ve hırslarına bağlanarak yorumlandı. Alexis de Tocqueville, Fransız devrimini “*hazırlıkların en uygar yollarla başladığı ama bunu yapanların en kaba ve barbar sınıflar olduğunu*” dile getirdi.²²¹ evrim uzun yıllar bir olaydan ziyade bir bilanço olarak ve bir çığır değil dönem olarak ele alındı. Fransız tarihçileri ise devrimi kaleme aldıklarında çoğu zaman fark etmeden bazen devrimci, bazen liberal, bazen de jakoben öğretilerini onayladılar. Uzun yıllar devrim tarihçileri Michelet ve Tocqueville'in ileri sürdükleri görüşler ve yaptıkları değerlendirmelerin takipçisi oldular. Tocqueville ve Michelet bazı konularda devrim üzerine aynı görüşü paylaşmıyorlardı.

*“Michelet devrimin içinde yer alan bakışıyla onu yeniden yaşatır. Tocqueville aktörlerin niyetleriyle oynadıkları tarihi rol arasında sezdiği çakışmazlığı durmazcasına sorgularken, Michelet tinsel bir özdeşleşme yaşamakta, anmaktadır. Devrim saydamlığına rahatça yerleşen Michelet değerler, halk ve insanların eylemleri arasında ki o unutulmaz örtüşmeyi kutlar. Tocqueville ise bu saydamlığa ya da örtüşmeye yalnızca inanmamakla yetinmez. İnsan eylemi ile bu eylemin arasında ki gerçek anlamı arasındaki en yüksek dereceden bir saydamsızlığı perdelediklerini düşünür ki bu saydamsızlıkta demokratik ideolojinin oynadığı rol dolayısıyla tarihi dönem olarak devrime özgü bir ögedir”.*²²²

Fransa devrime kolayca ulaşmadı. Yıllarca süren birçok ayaklanma ve isyanın ardından ideallerine kavuştu. Nitekim bunun farkında olan bazı yazarlar Engels gibi Fransız devrimi için şunları yazar “*Fransız devriminin tamamı, bütün nabız atışlarının*

²²⁰ Alexis de Tocqueville, **Eski Rejim ve Devrim**, Çev. Turhan Ilgaz, Kesit Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.58.

²²¹ Akt. Rude, s. 27.

²²² Furet, s. 46.

ona bağılı olduğu savaş koalisyonu altında geçti” diye bu süreci tanımlar.²²³ 1789 Devrimi Fransa'ya benzersiz dramatiklikte bir siyasal senaryo çizmişti. Paris'te 1843, 1848 ve 1871 yıllarında büyük çaplı isyanlar meydana geldi.²²⁴ Bu isyanların hepsi de Avrupa ve Avrupa imparatorluklarını sarstı.²²⁵ Bu dönemde devrim yalnızca Fransa'da değil, Cenevre, Belçika, Hollanda'da yaşıanıyordu.²²⁶ Fransa'da yaşanan devrim ilkin İngiltere, Almanya, İtalya ülkelerinin elit sınıflarında, burjuvalar, bazı soylular ve entelektüellerince olumlu karşılandı. Hatta Bastille'in ele geçirilişi kutlandı. Fransa ve Avrupa'daki diğeri burjuvaların devrimin sonradan karşısında olma nedeni, mal sahibi olmalarından dolayı mallarına zarar geldiğinden ancak bir kral yönetimi ile mallarının güvende olacağını düşünmeleridir. Ayrıca devrimin sağladığı avantajların da sürekliliğinin bir kralın varlığına bağılı olduğu düşünölmekte idi.²²⁷

Bu sebeple Fransa'da da devrim hareketleri geride kaldı ve bir müddet sonra güçlü hükümdar arayışı başladı. Nitekim aranan kan bulunacak ve Napolyon tarih sahnesine çıkarak tüm Avrupa'yı kasıp kavuran ve Balkanları etkisi altına alan kendi deyimi ile yeni bir Ceaser dönemi başlayacaktı.

2.1.3. Directoire Yönetimi ve Napolyon'un İmparator Oluşu

Fransa'da Devrimin ikinci aşaması denilen 1795-1799 yılları arasında Konvansiyon'dan ve Thermidor Directoire Hükümeti döneminden sonra Directoire hükümeti yönetimin başına geçti. Directoire Hükümetinin amacı Fransa da yaşanan kargaşayı sonlandırarak tekrar merkezi gücü oluşturarak Devrime son vermeyi amaçlıyor idi. Fakat Directoire hükümeti içerisinde bu konuda bir görüş birliğı bulunmamakta idi. Hükümet içerisinde bazı yetkililer kazanılan hakların kısmen devam ettirilip yeni bir düzenin uygulanmasını savunurken, bazıları özellikle de kralcılar ve karşı devrimciler eski sistemin tamamen yeniden getirilmesini savunuyor idi. Fakat bazı üyeler ise farklı ve yeni bir sisteme duyulan ihtiyaca dikkat çekiyordu.

²²³ Akt. Rude, s. 112.

²²⁴ Murray Bookchin, **Fransız Devriminden İkinci Enternasyonale Devrimci Halk Hareketleri Tarihi**, Cilt.II, Çev. Devrim Keskin, Ankara, 2017, ss. 99-120.

²²⁵ Karl Marx, **Fransa'da İç Savaş**, Çev. Erkin Özalp, Yordam Kitap, İstanbul, 2016, ss. 3-19.

²²⁶ Michel Vovelle, **Gençler İçin En Güzel Fransız Devrimi**, Çev.Yonca Aşçı Dalar, Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 2.

²²⁷ Vovelle, s. 75.

1795 yılında Fransa da yaşanan sefalet, kıtlık, kargaşa ve terör bozukluğu karşısında Paris’li Sankülotlar demokratik bir yönetim isteyerek son kez ayaklandı. Fakat şiddetle bastırılıp silahları ellerinden alındı. Paris’in taşra kısımlarında ise devrimi destekleyen halk bütün kıtlık, sefalet ve yaşanan düzensizliği Devrime fatura etti. Dalga dalga devrim karşıtı hareket yayılmaya başladı. Beyaz Terör adı verilen bu hareket Muscadins adı verilen çeteler ve gençler terörist olarak adlandırdıkları vatanseverleri öldürüyorlardı.²²⁸ Bundan cesaret alan rahipler vatanlarına geri döndü ve kralcılar da tekrar ayaklandılarsa da bastırıldı. Özellikle rahipler yeni bir isyanın destekleyicisi ve teşvikçisi oldu.

Bu sırada Ulusal Konvansiyon özellikle eğitim ve kültür alanında birçok reformu tamamladı. III. Yıl anayasası adı verilen bir anayasa hazırladı. Yayınlanan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi’nde eşitlik kaldırılmıştı. En büyük amacın merkezi otoritenin tekrar sağlanması idi, nitekim halkta bundan yana idi. Bu sistemde iki meclis bulunmaktaydı; Beş Yüzler Meclisi ve ihtiyarlar Meclisi. Önemli kararların çoğu kanun yapma, hükümetin yürütülmesi yeni eklenen beş Direktör arasında arasın da paylaşılmaktadır.²²⁹

Directoire döneminde göze çarpan olay kâğıt para enflasyonu sebebi ile fiyatların aşırı yükselmesi ve nüfusun büyük kısmının sefalete düşmesine sebep olurken bir kısmın da zenginleşmesine neden oldu. Muscadin olarak adlandırılan zengin gençler ve onların eşleri Merveilleuse (Harika Kadınlar) halkın çektiği tüm sıkıntıya rağmen giderek zenginleştiler. Devlet otoritesi sarsıldığı için vergiler ve maaşlar ödenmiyordu. Taşrada durum kargaşa ve terör hâkimdi. Özellikle Directoire yöneticilerinden Barras’a karşı halk içinde büyük bir öfke oluşmaktaydı. Fakat ılımlı brujuvalar cumhuriyetçilikten ödün vermedi. Kısa sürede Demokrat Jakobenler mücadeleye başladı.²³⁰ Jakobenlerden biri olan Gracchus Babeuf “Eşitlerin Komplosu” adında bir gizli örgüt kurdu. Jakobenlerin amacı iktidarı ele geçirerek toprağın herkese ait olacağı ve ürünlerin eşit dağılacağı bir düzen kurmayı hedeflediler. Fakat Babeuf ve arkadaşlarının amacı anlaşıldığından Directoire

²²⁸ Doyle, ss. 95-117. Sankülotlar Fransız Aristokratlarınca malı-mülkü bulunmayan yoksuzları betimlemek için kullanılan bir deyim olup “pantolonsuz” anlamına gelmektedir.

²²⁹ Vovelle, ss. 73-74. Directoire üyelerinin uyuşmazlığı durumunda ise tek hakemin olmadığı meclislerde tartışılmakta, bunda da çözülmese Hükümet Darbeleri ile yönetim değiştirilebiliyorlardı.

²³⁰ Eric J. Hobsbawm, **Fransız Devrimine Bakış**, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, s. 167.

yöneticileri tarafından ya öldürüldüler yada intihar etmelerine neden oldular. Jakobenler Babeuf düşüncelerin tamamını paylaşmasalar da fikirlerini paylaşarak dernekler ve kulüpler kurdular. Amaçları için yurt dışına kaçtıktan sonra gelen rahiplerden ve haydut çetelerden yararlandılar. Eylül 1797’de amaçlarını gerçekleştirdiklerini düşündüler fakat direktörler generallerin de desteği ile 18 Fructidor darbesiyle seçimleri iptal ettiler. Sonra kralcılar tutukladılar.²³¹

Bu sırada Napolyon İtalya’ya yönelmesi ile sonrasında Avusturya zaferi gerçekleşti. Napolyon; Po ovasında Cisalpine Cumhuriyetini kurdu ve kendi insiyatifi ile Avusturya ile barış anlaşması yaptı. Böylelikle ilk kardeş cumhuriyet tanınmış oldu. 1795’de ele geçirilen Batavya Cumhuriyeti ilk tanınan devlet olmasına rağmen anavatana bağlı olan İtalya da kurulan Cumhuriyet idi. Bu Cumhuriyet ardından Cenova (Ligurya) Cumhuriyeti, Roma Cumhuriyeti (1798), Napoli Cumhuriyeti (1798) ve Helvet Cumhuriyeti’ni de kurdu. Napolyon genişlemek istediği bir diğer toprak da Mısır idi. Directoire ise başlangıçta bu işgali istemediği varsayılsa da ele geçirilen bölgelerden alınan vergiler Directoire için birer kurtuluş idi.

Fransa ‘da direniş hızlıca yayılmakta idi, devlet otoritesi giderek azalıyordu, dahası Devlet kasabalarda tanınmamaya başlıyordu. 1799’da seçimler yapıldı ve solun baskın olduğu taraf kazandı. Direktörler görevinden alındı. Devrimi gerçekleştiren ve bundan yarar sağlayan brujuvalardı.²³² Brujuvalar bu yaraların onların sonu olacağını düşündüğü için kendilerine bir kral gerektiğini düşündüler. Çünkü onların malını, mülkünü ve kazandıkları hakların devamı için bir kralın varlığını şart görüyorlardı. Bu yeni kralın kim olması gerektiği üstüne düşünceler öne sürülse de Bonaparte’nin varlığı ve gücünün farkına varılarak, Sieyes desteği ile Napolyon yönetimi ele geçirebildi. Napolyon tarafından VIII. Yılın Brumaire’nde yapılan (9 Kasım 1799) da darbeyle milletvekillerin görevlerine son verildi. Böylece Bonaparte ilk konsül oldu, İmparator olmadan önce 1800-1804 yılları arasında görevde kaldı. Ve Napolyon dönemi başladı.²³³

²³¹ Rude, ss. 109-121.

²³² Doyle, ss. 95-98.

²³³ Voveyle, ss. 66-69.

2.1.3.1. Napolyon'un Kısa Biyografisi

Napolyon'un asıl adı Napolyon de Bonaparte olup 15 Ağustos 1769 tarihinde Korsika adasında Ajaccio kentinde, İtalyan kökenli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi.²³⁴ Napolyon'un doğum tarihi kesin değildir. Bazı kaynaklarda 1768, bazılarında da 1769 yazmakta fakat 1769 yılı olduğu tahmin edilmektedir.²³⁵ 1796 yılında evlendiği sırada doğum tarihi ilkin 1768 yılı olarak verilse de sonrasında değiştirilerek 15 Ağustos 1769 tarihinde olarak yazılmıştır. Doğum tarihinin önemli olmasının nedeni, Napolyon'un doğduğu Korsika adasının 1768 yılında Ceneviz'in elinde iken bir yıl sonra Fransa'nın eline geçmesidir. Yani Napolyon 1768 yılında dünyaya gelmiş ise Cenevizli, 1769 yılında doğmuş ise bir Fransız'dır. Napolyon kendisinin bir Fransız görülmesini istese de Cenevizli gelenek ve görenekleri ile büyüyen bir çocuk idi.²³⁶ Özellikle İtalyan aksanı konuşmasında belirgin idi.

Kaynaklar onun soylu bir aileye mensup olduğuna değinseler de soylu olmadığını belirten birçok kaynak bulunmaktadır. Babası Avukat Carlo Bonaparte olup annesi ise Laetitia Ramolin'dur. Napolyon'un babası yaptığı hizmetler karşılığında Kral Lui ona 2.000 Frank vererek ödüllendirmekle birlikte onun sadece iki oğlu ve kızlardan birine Asiller Okulu'nda burs sağladı, böylece oğullarından biri rahip diğeri de subay oldu. Ayrıca bu başarısı sayesinde Napolyon'un babasına soyluluk payesi de verildiğine değinilmektedir. Askerliğe ilgi duymasından dolayı 15 yaşında abisi Joseph ile Paris'teki bir askeri okula kayıt oldu. Askeriye'ye olan ilgisi giderek arttı ve başarıları da beraberinde getirdi. Napolyon'un üst sınıfındaki arkadaşları onun ketum ve gayretli, çalışmayı seven ve sürekli kitap okuduğu, az konuştuğu, yalnızlığı sevdiği, küskün, sessiz bir doğaya sahip olduğu ve fazlasıyla egoist olduğunu belirtmişlerdir.²³⁷ Okul yıllarında sanat ve edebiyat alanında başarılı olamasa da matematik ve geometrisi oldukça iyi olduğu belirtilmektedir.²³⁸ Hem bir maceraperest, hem de hayalperestti. Bilge değil fakat zeki biri idi.²³⁹ Napolyon kısa,

²³⁴ Akçura, s. 59.

²³⁵ Robert Matteson Johnston, **Tarihte İz Bırakanlar Dizisi- Napolyon**, Çev. Uğur Yılmaz, 1. Baskı, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2011, s. 11.

²³⁶ Johnston, s. 12.

²³⁷ Ludwig, s. 18.

²³⁸ Johnston, s. 12.

²³⁹ Ludwig, Cilt:2, s. 6.

esmer, yanık tenli ve gözleri mavidir.²⁴⁰ Napolyon'un boyunun kısalığı günümüzde dahi vurgulansa da boyunun kısalığı algısı o dönemde Fransa ölçü biriminden kaynaklandığını belirten kaynaklar da vardır. Bu kaynaklara göre boyunun 1.80 cm. olduğu dile getirilmiştir fakat yaygın kanı boyunun 1.60 cm. olduğu belirtilmektedir.

Napolyon, askerî okullarda sağladığı başarılar sayesinde 1794 yılında topçu birlikleri komutanlığına getirildi. Fakat Napolyon'a verilen görev uzun sürmedi. Çünkü Paris'te Jakoben çevreler ile görüştüğü düşünüldüğünden La Vendee' ye gönderilmek istendi, Napolyon bunu kabul etmeyince görevinden alındı. Bu sırada Kamu Selamet Komitesi Başkanı Maximillien Robespierre idaresinde on (10) yıllık bir kargaşa dönemine son verildi. Napolyon ise Robespierre ile yakınlığından dolayı tutuklandı. Napolyon'un Robespierre'e katılma nedeni içinde ulunduğu kötü durumdan kurtulmanın tek yolunun kralın düşmesine bağlı olduğunu düşünmesi idi.²⁴¹

İşsiz kaldığı dönemde ise yeni iş arayan Napolyon, Osmanlı ihtimalini düşündü.²⁴² Napolyon'un Osmanlı'ya gitmek istemesi, kendisine karşı olan baskı ve şöhretin zaman geçtikçe unutulması ile Osmanlıya gidip yeteneklerini orada göstermeyi hedefledi. Fakat Napolyon'un bu girişimi savaş devam ettiği gerekçesi ile ret edildi.²⁴³ 5 Eylül'de kardeşine yazdığı mektupta “ *komite savaş devam ettiği sürece Fransa'nın dışına çıkmamın imkânsız olduğunu düşündü. Topçu sınıfını yeniden düzenleyeceğim ve muhtemelen komite 'de kalmaya devam edeceğim*” diye yazdı.²⁴⁴ Napolyon Osmanlı'ya gitmeyi tasarlarken komite de genç generali kralcıların başlattığı ayaklanmayı bertaraf etmek için kullanmayı amaçladı ve bu sebeple tekrar orduya çağırdı. Napolyon üst üste birçok zafere imza attı.²⁴⁵

Bu sırada Ulusal Konvansiyon'a karşı saldırıları bastırmak adına Paul François Barras ve Lazare Carnot da yardımlarda bulundu. Gelişen olaylar yeni bir anayasa ve Directoire oluşumuna zemin hazırladı. Napolyon ise başarılarından dolayı 1796 yılında İtalya'daki Fransız güçlerinin komutanlığına getirildi. Napolyon

²⁴⁰ Johnston, s. 13.

²⁴¹ Ludwig, s. 36.

²⁴² Erhan Afyoncu- Ahmet Önal- Uğur Demir, **Fransa'ya Osmanlı Tokadı**, 1. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

²⁴³ Erkan Evlice, **Tarihin En Sıradışı Liderlerinden Olan Napolyon Hakkında Muhtemelen Duymadığınız 14 Bilgi**, <https://tarihin-en-siradisi-liderlerinden-olan-napolyon-hakkinda-muhtemelen-duymadiginiz-14-bilgi-711319>, (17. 05.2019).

²⁴⁴ Afyoncu ve diğerleri, s. 124.

²⁴⁵ Afyoncu ve diğerleri, s. 124.

Fransa'nın yetiştirdiği önemli devlet adamı ve askerlerinden biridir. Birçok sefer yaparak büyük başarılar elde etti.²⁴⁶ Campo Formio anlaşması sonrası Napolyon, artık ülkesinde bir kahraman olarak karşılanmış ve ünü giderek yayılmıştır. Napolyon, ününe ün katabilmek dahası Mısır ve Suriye de büyük bir Fransa devleti kurma hedefleriyle Osmanlı topraklarına yöneldi. Napolyon'u Mısır'a yönelten sebeplerden biri okuduğu kitaplar idi. Bu kitaplardan biri olan Volney tarafından yazılan “*Considerations sur la guerre actuelle des Turcs (Londres 1788)*” adlı eserdir.²⁴⁷ Mısır Seferi Doğu planının bir parçasıdır. Doğu planı aslında Napolyon'a ait bir düşünce değildi. Bu düşünce ilkin Leibnitz'in planı olup XIV. Lui'e önerildi.²⁴⁸ IV. Lui'yi Osmanlı ittifakından çıkararak Avrupa'da Hristiyan Birliği'nin kurulması amaçlandı. Fakat Paris bu planı kabul etmedi, Fransa Dışişleri Bakanı Arnaud de Pampone , “*Biliyorsunuz bu tür projeler Aziz Louis (1226-1270)'den beri moda olmaktan düşmüştür*” diye cevap verdi. ²⁴⁹ Leibnitz'in projesi ve önerilerinin Napolyon tarafından gerçekleştirilmeye çalışıldığı düşünülmektedir. Napolyon'un Grandereve /Grandepense Mısır, Suriye ve İstanbul'u kapsayan Doğu hayali birçok devlet adamı tarafından dönem dönem gündeme getirilir. Seferini zoraki bir şekilde belki de Directoire'nin onu başından atmak istemesi sonucu kabul ettirdi. Fransa ve Napolyon'un amacı bir dünya imparatoru olmaktı.²⁵⁰ Napolyon dünya hükümdarı olmak için İstanbul'un ele geçirilmesini gerekli görmüştü.²⁵¹ Doğu cazibesine kapılarak orada bir imparatorluk kurmayı hayal ediyordu, bu hayal “*Büyük Hayal*” olarak adlandırılıp “Grand reve” veya “Grande pense” diye anıldı. Napolyon bu hayalini gerçekleştiremese de hayatının sonuna kadar hayalini devam ettirdiği bir gerçektir.²⁵² Doğu İmparatorluğu hayali için seferler düzenleyerek bölgeyi tamamen

²⁴⁶ Erkan Karaca, Napolyon Bonapart kimdir ? Hayatı hakkında bilgi, <https://bilgihanem.com/napolyon-bonapart-kimdir/>, (05.05.2019).

²⁴⁷ Olcay Özkaya Duman, “Yakınçağlarda Osmanlı- Fransa İlişkileri ve Fransa’nın Ortadoğu Diplomasisi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:11, 2009, s. 528.

²⁴⁸ Yüksel Çelik, “Mısır’ın Napolyon tarafından İşgali Üzerine III. Selim’e Sunulan Tesliyetname”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, The Journal of Turkish Cultural Studies, Sayı: 22, s. 89.

²⁴⁹ İnalçık, Fütuhât, s.220.

²⁵⁰ Enver Ziya Karal, **Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi , İstanbul Milli Mecmua Basımevi, 1. Baskı, İstanbul, s. 3.

²⁵¹ Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, Haz. Mehmet İpşirli, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 43.

²⁵² Soysal, s. 161.

ele geçirmeye çalıştı. Napolyon ve Fransa için İstanbul, Suriye ve Boğazlar büyük bir öneme sahipti.²⁵³

Napolyon Mısır'a yöneldi fakat burada işler tasarladığı şekilde gitmedi. Mısır'da Piramitler Savaşı'nda başarı elde ettiyse de Nil Savaşı'nda talih Napolyon'un yanında olmadı. Nelson (İngiliz komutan) Fransız ordularını yok etti. Burada aldığı darbe ile Napolyon, Fransa'ya geri döndü. Fakat Mısır'da aldığı yenilgi ile değil, İtalya'daki zaferi ile karşılandı.

Napolyon Fransa'ya döndüğünde şartlar ona tahtı getirdi. Başa gelen Napolyon, döneminde bazı düzenlemelerde yaptı. İlk Directoire yönetimine son vererek, Jakobenleri kendi liderliğinde tekrar yönetime getirmek isteyen Abbe Sieyes'in darbe girişiminden haberdar oldu. Abbe Sieyes, Directoire'nin beş üyesinden birisi idi fakat diğer üyelerle anlaşmazlık içindeydi. Napolyon, halkın sevgisi ve desteğini arkasına alarak Sieyes ile anlaşarak yönetimi ele geçirmeye çalıştı. 8 Ekim'de Napolyon Meclis'i bastı ve Beşler Meclisi çalışmaları durduruldu. Üç (3) kişiyi geçici konsül olarak atadı ve kendisi de bu geçici konsüllerden biri idi. Bu darbe 18 Brumaire darbesi olarak anıldı. Ülke bir müddet bu üç konsül tarafından yönetildi. Yasama gücü zayıflatılarak hakimiyetleri arttırıldı. 7 Şubat 1800 tarihinde halk oylaması sonucu Birinci Konsül unvanını elde ederek gücü elinde tuttu. Özellikle halka verilen barış ve huzur sözlerinin gerçekleştirilmesi sağlandı. İkinci koalisyon savaşında Rusya'nın savaşı bırakması, Avusturya ile 1801'de Luneville'de Campo Formio anlaşmasının yenilenmesi ve İngiltere'nin de Malta'yı boşaltmasını taahhüt etti. İngiltere ile de Amiens barışı yapıldı. Napolyon, Fransa içişlerine yönelerek bir takım reformlarla halkı yanına çekmeyi başardı. Katolik kilisesi ile ilişkilerini düzenleyerek resmen tanıdı. Papalık da Napolyon'un bu adımları karşısında eski kilise toprakları üzerinde hak iddia etmekten vazgeçti. Halkın Napolyon'a olan güveni ve desteği arttı. Bundan destek alan Napolyon 1802 yılında halk oylaması sonucunda kendisini ömür boyu konsül seçti. Bununla da yetinmeyen Napolyon 1804'de halk oylaması ile yeni bir anayasa hazırlayarak rejimi imparatorluğa dönüştürdü. Böylece Napolyon, I. Napolyon adıyla Fransızların İmparatoru oldu.

²⁵³ Hüner Tuncer, **19.yüzyılda Osmanlı Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, 1. Baskı, Ümit yayıncılık, Ankara, 2000, s. 99.

Böylece Fransa 1789 yılında devrim ile gerçekleşen ve çok büyük bedeller ödenen Cumhuriyet Rejimi yerine tekrar on beş (15) yıl sonra devrimin getirdiği kurum ve kurumların bazıları korunarak tekrar başladığı yere geri döndü.

Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet adlı eserinde Napolyon'un tahtta olduğu süre boyunca halkın yönetimden memnun olmadığı ve halk arasında birlik sağlanamadığını belirtmiştir.²⁵⁴ Napolyon ise Fransa da yaptığı düzenlemelerle tahta kalmayı sağlamlaştırmaya özen gösterdi. Özellikle Papa ile ilişkileri kötü iken sonrasında yığınlar için dinin önemini görerek Papa ile ilişkilerini düzeltmeye çalıştı.²⁵⁵

1809 yılında eşi Josephine'den erkek çocuk doğuramadığı için boşandı. İlk karısının soylu, dul ve çocuklu bir kadın olması Napolyon çevresince onun bu evliliği kendisine soyluluğu kazandırmak amacıyla yaptığını düşündürdü.²⁵⁶ Sonra Avusturya İmparatoru'nun kızı Marie Louise ile evlendi. Bu evliliğin politik olduğu düşünülebilir. 1811 yılında doğan oğluna Roma Kralı unvanını verdi. Napolyon, yakınlarını ele geçirdiği Hollanda, İtalya ve İspanya gibi ülkelere kral olarak görevlendirdi. Böylece Avrupa'yı elinde tutmayı hedefledi.

Daha çok başarı ve daha çok toprak isteyen Napolyon, bu kez de kendisi için büyük bir yıkım olan Rusya Seferi'ne 1812 yılında başladı. Rusya iklimine alışkın olmayan binlerce Fransız askeri donarak can vermiştir. Rusya yenilgisinden cesaret alan Avrupalı güçler, Napolyon'a karşı tekrar bir koalisyon kurdu. 1814 yılında İngiltere, Avusturya ve Prusya Fransa'yı işgal etti. 31 Mart'ta Paris müttefiklerce ele geçirildi. Napolyon'un imparatorluğu düşürüldü. Napolyon ve ailesinin hiçbir ferdi ile görüşülmemesi, meşru kralın yönetiminde Fransa toprak bütünlüğüne saygı duyacaklarını ve dahası Fransız halkının kabul edeceği bir anayasayı tanıyacaklarını bildirdiler. Napolyon'un oğlundan 11 Nisan 1814 tarihli *Fontainebleau Anlaşması* ile imparatorluktan vazgeçmesi istendi. Fakat Napolyon kardeşlerinin prens ve prenses unvanlarının devamı Napolyon'u birazda olsa rahatlatır. Aile üyelerine maaş bağlanması ve Napolyon'un Elba adasına yerleşmesine karar verildi. 30 Mayıs 1814 tarihinde Paris'te Fransa ve Dört Müttefik devlet ile barış anlaşması yaptılar. Bu

²⁵⁴ Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, Haz. Mehmet İpşirli, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 23.

²⁵⁵ Armanoğlu, s. 61.

²⁵⁶ Ludwing, s. 62.

anlaşma ile Fransa 1792 sınırlarına çekildi. Napolyon'un yerle bir ettiği Avrupa haritası Viyana Kongresi'nde tekrar düzenlenmesi ve Fransa'nın kongrede alınacak kararları peşinen kabul edeceği kararı kabul edildi.²⁵⁷ 1814-1815 yıllarında düzenlenen Viyana Kongresi'nde Avrupa'da düzen tekrar sağlanmaya çalışıldı. İngiltere, Fransa, Rusya gibi gücü elinde tutan devletler 1815 yılı ile “yasallık” ve “güç dengesi” ile Avrupa'yı şekillendirmeye çalışmışlardır.²⁵⁸

11 Nisan'da Napolyon, Akdeniz'deki Elba Adasına sürgüne gönderildi. Napolyon kişiliği itibariyle hiçbir zaman yenilgiyi kabul etmediği için Elba Adası'ndan kaçarak Fransa'ya tekrar geri döndü. Fakat XVI. Lui 'in kardeşi XVII. Lui Fransa tahtına oturmuştu. XVII. Lui 'yi tahtan indiren Napolyon ikinci kez imparatorluğunu ilan etti. Bu döneme Fransa tarihinde yüz gün adı verilmiştir. Waterloo Savaşı'na kadar Napolyon Fransa'da hâkimiyetini sürdürdü.²⁵⁹ Napolyon Avusturya, Prusya İngiltere ve Rusya karşısında yenilgiye uğradı. Napolyon bu başarısızlığıyla ikinci defa tahtan indirilerek St. Helena'e sürgün edildi. Burada kaldığı tüm süre boyunca tekrar kaçması ihtimaline karşın sıkı önlemler altında hayatını sürdürdü. Öldükten sonra da buraya gömüldü. Sürgün edildiği Sainte Helena'de şunları söyler; “ *Mısır da kalsaydım çok daha iyi ederdim. Belki şimdi doğu imparatoru olurum*” diyecektir.²⁶⁰ Napolyon kurmayı hedeflediği büyük imparatorluğu kuramadı.²⁶¹ Bunun üzüntüsünü hayatının son zamanlarında daha fazla yaşadı. 5 Mayıs 1821 tarihinde ölen Napolyon'un naşı ancak 1840 yılında Paris'e getirildi. Büyük bir hükümdar olan Napolyon'un naaşından dahi ne derece korkulduğu aşikârdır.

Napolyon'un ölümü ile ilgili olarak beş İngiliz cerrahı, üç İngiliz subayı ve üç Fransız subayı naaşı üzerinde otopsiyi kısa sürede bitirir. Doktorlardan biri onun karaciğerini kaldırıp midesindeki ülserin karaciğerin bir bölümüne nasıl geçtiğini gösterir. Sonuç olarak St. Helana'nın ikliminin Napolyon'a yaramadığı, genel olarak tüm organlarının sağlıklı olduğunu fakat mide ülserinden öldüğü sonucuna varılır.

²⁵⁷ Ludwing, Cilt:2, s. 337.

²⁵⁸ Hüner Tuncer, **19.yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, Çev. Enis Üner, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010 s. 12.

²⁵⁹ Halil İbrahim İnal, **Osmanlı Tarihi**, 41. Özel Baskı, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul, 2015, s. 380.

²⁶⁰ Soysal, s. 161.

²⁶¹ Driault, s. 375.

İngiliz yetkilileri Napolyon'un naaşının Avrupa'ya gönderilmesine izin vermeyerek buraya gömülmesini sağladılar. İngiliz Generali gibi tören gerçekleştirilip mezarı başında top ve tüfek atışları yapmayı da ihmal etmediler. Dahası İngiltere XIX. yy boyunca mezarı başında bir nöbetçi bulundurdu ve sonrasında Napolyon'un naaşı 1840 yılında vatanına götürüldü.²⁶²

Napolyon'un zehirlenerek öldürüldüğü iddiaları yaygındır. Arsenikten zehirlendiği iddia edilmektedir. Fakat bu şehir efsanesi de olabilir. Ölümünden sonra saçında bulunan arseniğin duvar kâğıtlarında kullanıldığından bulaşabileceği düşünülmektedir. Bazı kaynaklarda yoğun arseniği şarap fıçıları ve kapların arsenikle yıkanmasına bağlanmıştır.²⁶³ Bazı kaynaklar ise arseniğin yapıştırıcılarda yoğun bir şekilde kullanıldığı ve böylece bulaşabileceği de iddia edilmektedir. Sıcak ve nemli havanın arseniği etrafa yaydığı düşünülmektedir.²⁶⁴

Zehirlendiği yâda mide ülserinden öldüğü uzun yıllar tartışıldı ve son yy' a kadar tartışmalar devam etti. Son yapılan çalışmalarda doktorların Napolyon'un saçları üzerinde yaptıkları çalışmalara göre Napolyon'un vücudunda olması gerekenden 13 kat fazla arsenik bulunmakla birlikte bunun yavaş yavaş küçük dozlar halinde vücuda verildiği ortaya çıkarıldı. Napolyon'un, hayatının son günlerinde sinirsel bozukluklar ve uykusuzluk problemleri yaşaması da verilen küçük dozlardaki arseniğe bağlandı.

Napolyon sadece savaş adamı değildi. Aynı zamanda Fransa ve kendine bağladığı krallıkları yaptığı reformlarla da düzenlemeye çalıştı. Napolyon, birçok reform gerçekleştirerek Fransa kurumlarında ve Batı Avrupa'da derin iz bıraktı.²⁶⁵ Napolyon yaptığı 40 savaştan daha çok önem verdiği 1807 yılında "*Napolyon Kanunu (Code Napoleon)*" adı verilen Birinci Konsül ve devlet konseyinin çıkardığı medeni kanundur. Bu kanunda hiç olmayan kurallar getirilmemekle beraber sistematik ve düzenli kurallardan oluşmaktaydı. Devrimden bu yana zaman zaman yayınlanan maddelerin toparlanarak bir kanun adı altında sunulması idi.²⁶⁶ Napolyon

²⁶² Ludwing, Cilt:2, s.338.

²⁶³ Erkan Karaca, Napolyon Bonapart kimdir ? Hayatı hakkında bilgi, <https://bilgihanem.com/napolyon-bonapart-kimdir/>, (30.01.2019).

²⁶⁴ Erkan Evlice, "Tarihin En Sıradı Tam şı Liderlerinden Olan Napolyon Hakkında Muhtemelen Duymadığınız 14 Bilgi", (17.04. 2019).

²⁶⁵ Jacques Godehot, **Napolyon Fransa İmparatoru**, <https://tr.qwerty.wiki/wiki/Napol%C3%A9on>, (17.7.2019).

²⁶⁶ Rude, s. 192.

Medeni Kanunu ile Fransız yönetimi hukuk düzeninde derinden bir değişiklik yaşattı. Fransız soyluları, rahipleri, loncaları ve kent oligarşisinin ayrıcalıkları kaldırıldı. Yasa önünde eşitlik benimsendi.²⁶⁷ Medeni kanunda babalık, boşanma, evlilik ile ilgili maddeler Roma Hukuku örnek alınarak hazırlandı. Fakat maddeler kadın için umut verici değildi. Karı-koca arasında karşılıklı hak ve yükümlölükler bulunuyor idi. Koca, karısını korumak ile kadın ise kocasına mutlak itaatle sorumlu idi. Kadının boşanma talebi, kocasının eve başka bir kadın getirmesi şartına bağlanmıştı. 1793 yılında liberal ilkeleri ret edilirken, 1789 yılında devrimcilerin mülkiyet ve vatandaşlık hakları o güne uyarlanarak tekrarlandı. Kanunda mirasın erkek çocukları arasında eşit bölünmesi maddesi yer aldı.²⁶⁸ Kadının miras hakkına yer verilmemesi kadınlar için büyük bir kayıp idi.

Avrupa'da Napolyon hayranlığı üst düzeydedir. Bunlardan biri de Beethoven idi. Beethoven Napolyon'a hayran olduğu için III. Senfoni'sini ona ithaf etti, fakat Napolyon kendini İmparator ilan edince kızıp senfonisinden çıkardı.²⁶⁹

Napolyon'un tarihte önemli bir yere oturtulmasının sebebi; Avrupa'da ilerlemesi sırasında Fransız devriminin öğretileri ve ilkelerinin yaygınlaşmasını sağlaması idi. Yalnız yayılmasını sağladığı bu düşünceler, her ne kadar ele geçirdiği toprakların krallık yönetimine karşı bölge halkını uyandırmak amacı taşısa da aynı zamanda bu bölgelerdeki Fransız egemenliğinin de sonunu getirdi.

Dünyayı, daha önce görmediği yıkımlarla tanıştıran Napolyon'un ordusu, savaş sahnelerine getirdiği alışlagelmemiş yöntemler ve taktikler, birçok Avrupalı sivil ve savaş generali tarafından kopya edildi. Askerî başarıların arkasında XVII. yy'da Friendric'de Brummer (hırlayan köpek) olarak tanınan 12 librelik on adet topu bulunuyordu. Bu toplu atlı-topçu bataryalarını daha da geliştiren Napolyon ardından da bunu kullanarak zaferlerinde anahtar rol oynayacaktı. Napolyon askeri taktikleri farklı olup ani hareket edebilen birliklerden oluşmakta idi. Bugün de hâlâ pek çok askerî düşünce bu büyük Fransız'ın komutanın tesiri altındadır. Fransa'da Napolyon'un eğitim aldığı askerî okul yıllarca Napolyon'u yetiştiren okul olarak anılıp, ün yaptı. Amerika'daki meşhur “Batı Noktası” akademisi de dâhil olmak üzere

²⁶⁷ Ferguson, s. 180.

²⁶⁸ Rude, s. 193.

²⁶⁹ Erkan Evlice, Tarihin En Sıradışı Liderlerinden Olan Napolyon Hakkında Muhtemelen Duymadığınız 14 Bilgi, (17 .05.2019).

farklı coğrafyalardaki akademilerde öğrencilere Fransız dili öğretilmekte ve öğrencilerin Napolyon taktiklerine dair kitapları okutulmaktadır. Napolyon hakkında yazılan farklı dillerde en az 220.000 kitap ve makale olduğu iddia edilmektedir.²⁷⁰

Napolyon askerî başarılarını askerî taktiklerine borçludur. Napolyon, askerlerinin moralini sürekli yüksek tutulmasını sağlamayı hedeflemiş, askerlerini gönüllüler arasından seçerek, ödül sistemi ile askerlerini dinç tutmayı başarmıştır. Ordu için de aristokrat sınıfı gibi bir ayrımcılık yoktu ve her asker başarısına göre en yüksek makama gelebilirdi. Ordusunu müfreze şeklinde eğiterek her birini savaş anında kendisine yetebilmesi şeklinde yapılandırmıştır. Savaşta etkili, hızlı ve kuvvetli olmayı amaçlayarak generallerine geniş haklara verdi.²⁷¹ Böylece basit kararların alımı hızlanıp sonuca odaklanılması sağlanıyordu. Binlerce askeri tek merkezden yöneterek daha hızlı hareket etmeyi hedefledi. Alexander, Hannibal, Caesar, Gustavus, Turenne, Eugene ve Freder'in seferlerini örnek göstererek merkezi güce önem vermiştir.

2.1.3.1.1. Osmanlı'da Çalışmak İstemesi

Napolyon'a İtalya seferi teklif edilince çok mutlu oldu fakat İtalya seferinden önce görevinden uzaklaştırıldı. Bu sırada işsiz kalan Napolyon, gençliğinden beri Doğu hayali bulunduğu için Doğu'ya yönelmeyi düşündü. İşsiz kaldığı dönemde Fransız elçisi Descarches aracılığıyla Osmanlı Ordusu için Fransa'dan subaylar istenirken o da bu görevde yer almayı isteyecekti. Napolyon'un Osmanlı İmparatorluğu'nda çalışmak için verdiği mektupta onun komite arkadaşlarına (mektubu) sunan Jean Debry, bir not yazar. Bu notta şunları söyler;

“Comite de Salut Public'in Cumhuriyet'in bilhassa şu anında böyle bir subayın uzaklaşmasına muhalefet etmesi lazımdır. Benim fikrimce onun hizmetlerini mükâfatlandırmak için komite kendisini mesleğinde ilerletmelidir. Eğer ısrar ederse kendisi ile görüşüldükten sonra talebi tasdik edilmelidir” demiştir.²⁷²

²⁷⁰ Niall Ferguson, **Uygarlık, Batı ve Ötekinler**, 3. Baskı, Çev. Nurettin El Hüseyini, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 106.

²⁷¹ NAPOLYON SAVAŞLARI, <https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhtB6GoB1/wiki/Napolyon.html>, (17.2.2019).

²⁷² Soysal, s. 162.

Bonaparte kararlılığını sürdürünce 1 Ekim 1795'de Cumhuriyet Hükümeti birçok başarılar gösteren General Bonaparte'yi iki emir subayı ile (*Junot ve Marmont*) kabiliyet ve bilgisi ile Türkiye'deki topçuluğun yeniden inşasına çalışmak ve Babıâli tarafından verilecek emirleri yerine getirmek üzere padişahın emrine vermeyi kararlaştırmıştır. Orada rütbesini muhafaza edecek ve Türk generalleri gibi muamele görecektir.²⁷³ Kendisine yardımcı olarak topçu tabur komutanı Songis ve Roland ile Mormount ve Aquettant, Yüzbaşı Blaise de Villeneuve, Çavuş Moissennet, Mathieu ve Scheir ile Teğmen Bourgeois refakat edecekti. Dış münasebetler Komisyonu'nu İstanbul'da onun emrine bir sandık riyaziye ve resim aletleri yollayacaktı. Umumî eğitim ve resim komisyonu da topçuluğa ve harp sanatına ait bir sandık kitap gönderecekti. Napolyon bunun üzerine İstanbul hazırlıkları yapmaya ve ailesinden birilerini de yanına almaya çalıştı. Ama bu sırada Kraliyetçilerin Paris'te Konvansiyon karşı harekâtı ciddi boyutlara ulaşınca, 4 Ekim'den itibaren iç orduları başkomutanlığında olan Barras, isyanı bastırmakla görevlendirildi. Barras eski tanıdığı olan Napolyon'u hemen göreve çağırarak kendisine yardım etmesini istedi. Napolyon bunu kabul edip harekete geçerek bu isyanı önledi. Napolyon'un bu başarısına istinaden alınan rütbesi tekrar geri verildi ve kısa zaman sonra istifa eden olan Barras'ın yerine getirildi.²⁷⁴ Böylece Napolyon bu yeni tayin ile Osmanlı hayali en azından yardımcı subay olarak kalmadı. Napolyon'un yargılanmasından sonra özellikle de Josephine ile evlenmiş olması onun hakkında ki suçlamalardan kurtulmasına da yardım etti. İsyanın bastırılmasında yer almasıyla da giderek güçlendi.

2.2. FRANSIZ DEVRİMİ'NİN OSMANLIYA ETKİSİ

Fransa Osmanlı ilişkileri devrime kadar iyi nitelikte devam etti. Fransa, tıpkı Osmanlı Devleti gibi uluslar arası arena da yalnız kaldığında Osmanlı Devletine yakınlaştı. Fransa, bir müddet Avrupa devletlerinin tümünün yönetimini tanımadığı aşamada Osmanlı'ya yönelerek yönetiminin tanınmasını istemek üzere birçok elçisini Osmanlı'ya gönderdi. Fransa, devrim hareketlerinin yaşanmaya başladığı dönemden

²⁷³ Ayrıntılı Bilgi için Bkz. William Doyle, **Fransız Devrimi**, Çev: Hakan Gür, Dost Kitapevi, Ankara, 2001.

²⁷⁴ Soysal, s. 163.

başlayarak 1792 yılına kadar Osmanlı'ya ilgisiz kalıp kendi iç sorunları ve Avrupa ile uğraştı. Osmanlı'ya yönelmesi ise devrimden sonra Avrupa'da birbiri ardına Fransa'ya karşı savaşa giren devletler ve oluşan koalisyonlar karşısında yegane müttefik Osmanlı'nın Fransa'yı tanınması ile oldu. Osmanlı ise yaşadığı savaşlar ardından yorgun olması ve Avrupalı devletlerin Fransa'ya karşı tutumuna göre hareket eden Osmanlı bu isteğe temkinli yaklaşarak Fransa'yı ret etmeyerek oyalamaya çalıştı. Osmanlı'yı yanına çekmeye çalışan Fransa ilkin elçi olarak Semonville'yi görevlendirdi, Semonville'nin aşırı davranışları Osmanlı'yı bunaltınca azledildi. Yerine eski elçi Antoine Fonton gönderildi. Bu sırada İngiltere, Rus ve Avusturya elçileri de Fransız elçinin İstanbul'dan gönderilmesini istedi. Osmanlı, elçileri oyalayarak zaman kazandı. Bunun üzerine başka bir büyükelçi olarak tüccar kimliği ile Descorches gönderildi fakat Bosna'da tutuklanıp ilk ay hapse mahkum edildi. Durum anlaşıncı serbest bırakıldı. Descorches'in görevi Fransa Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nce tanınmasını ve Fransa yanında savaşta yer almasını sağlamaktı. Fakat bu görevi gerçekleştiremeden İstanbul'dan ayrıldı. Yeni elçi Raymond Verninac oldu. Osmanlı'nın Fransa'yı tanınmasını sağlayamasa da Prusya'nın 11 Haziran 1795 tarihinde Fransa'yı tanıdığını haber vermesi ile Osmanlı da Eylül 1794 tarihinde Fransa'yı tanıdı. Verninac, Osmanlı'yı Rusya'ya karşı savaşa çekmeye çalıştı fakat Osmanlı böyle bir savaşa girmeye razı değildi. İki devlet arasında toprak bütünlüğünün korunması, Osmanlı saldırıya uğrarsa Fransa'nın savaşa gireceği üzerine bir metin hazırlandı. Verninac, anlaşmanın imzalanmasını sağlayamadan Fransa'ya çağrıldı.²⁷⁵ Bu sırada Fransa politikası tamamen değişiklik gösterdi.

Tüm dünyada Fransız Devrimi hareketi yaşandı. Fransız devrimi, Fransız ordularının saldırıları ve Fransız düşünürlerinin fikirleri Osmanlı ve Rusya batısından kuzey Pireneler'e kadarki tüm Avrupa ülkelerini etkiledi.²⁷⁶ Başlangıçta bütün Avrupalı ülkeler gibi Osmanlı Devleti de devrimi Fransa'nın bir iç sorunu olarak görmekle birlikte, Fransa'da gerçekleşen 1791 Anayasası sonrası Kral'ın yetkilerinin azalması, azli, nihayetinde idamı Fransa'daki sınıf farklılıklarından kaynaklandığını düşündü. Osmanlı, sosyal ve siyasal düzeninin farklı olması, dahası Osmanlı'nın İslam Devleti olması, Avrupa devletlerinin hukukuna sahip olmaması ve Osmanlı'da

²⁷⁵ Karaer, s.80.

²⁷⁶ Rude, s.204.

sınıf farklılıklarının olmaması gerçeği ile böyle bir olayın Osmanlı'yı etkileyeceğini düşünmeyerek uzun bir süre ilgisiz kaldı.²⁷⁷ Hatta Fransa'nın Avusturya ve Rusya ile mücadelelerde bulunması Osmanlı'yı rahatlattığı düşünülerek olumlu da karşıladığı düşünülebilir.²⁷⁸ Fakat Osmanlı-Fransa dostluğu düşünüldüğünde Fransa kendi iç sorunlarına yöneldiğinde Osmanlı, uzun bir süre önemli bir ittifak alternatifinden yoksun kalacağını farkında idi.²⁷⁹

Osmanlı Devleti, Fransa'nın “*milletlerin kendi kaderini belirlemesi*” sloganı ile Yedi Ada'ya el koyup Yunanlılar arasında milliyetçilik ve bağımsızlık söylemlerini yayması, Mora isyanında Yunanlıları desteklemesi ile devrimin kendi aleyhine olduğunu anladı.²⁸⁰

Devrim'in neden Osmanlı Devleti'nin bir başka bölgesinde değil de Balkanlarda yayıldığı sorusu önemlidir. Öncelikle Balkanlar diye adlandırdığımız bölgenin nüfus ve ekonomik yapısına bakılması gerekmektedir.²⁸¹ Osmanlı, Balkan halklarını himayesine çekebilmek amacıyla hoşgörü temelli bir politika takip edip dönemin siyasi politikasından farklı bir politika uygulayarak başarıyı yakaladı.²⁸² Uzun yıllar Osmanlı egemenliğinde kalan toprakların zamanla Osmanlı'dan ayrılmasına götüren sebepler önemlidir. Balkanlar dağlarla çevrili, nehirlerle kaplı olup Asya ve Avrupa geçiş yolları üzerinde yer almaktadır. Balkanların etnik yapısı çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliği Tudor “*insanları, etnik yapısındaki farklılıkları, dilleri, kültürleri, gelenekleri, dinlerinin farklılığı sayesinde*” Balkanları daha başka hiçbir yerde karşılanamayacak benzersiz bir yere dönüştürdüğüne değinmektedir.²⁸³ Fakat her ne kadar benzersiz güzellikleriyle övse de aynı zamanda bu farklılıkların Balkanlar için “*barut fıçısı*” ve “*tarih kazanı*” deyimini de kullanarak bölgenin şartlarının yarattığı sonuçları açıklamak adına bir betimlemede bulunur. Haliyle bu farklılığın ilerde Milliyetçilik akımı ile bölgedeki halkın

²⁷⁷ Armanoğlu, ss. 81-82.

²⁷⁸ Doğu Sorunu, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3777/mod_resource/content/1/9-hafta.pdf.(12.02.2019), s. 3.

²⁷⁹ Açık, s. 429.

²⁸⁰ Soysal, ss. 63-64.

²⁸¹ Osmanlı nüfus dağılımı ve oranları için bkz. Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu, 1830-1914**, Çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 61-110.

²⁸² Halil İnalcık, “Osmanlılar Döneminde Balkanlar Üzerinde Yeni Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2012, s. 7.

²⁸³ Akt. Muhammet Kaçmaz, “Balkan Coğrafyası- Türk Tarihinde Balkanlar”, **Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları**, Cilt: 1, ss. 1-2.

karşılacağı olayları özetler niteliktedir. Balkan bölgesinde sadece 3-4 kentte ve az sayıda kasabada yoğun Hristiyan nüfus bulunuyordu.²⁸⁴

Balkan toprakları ayrılıkçı fikirlerle yoğun bir mücadele dönemine girdi. Osmanlı topraklarında Balkanlar, Anadolu ve Ortadoğu'da yoğun faaliyetler göze çarpmaktaydı. Balkanlar'da ayrılıkçı hareketleri değerlendiren araştırmacıların bazıları bunu bir tür yabancılaşma olarak algılamak, Lory gibi araştırmacılar ise “kavramsal zemine” dayandırarak Bulgaristan örneğinde de “*Osmanizatsiya Osmanlılık'tan ve Osmanlı'ya ait şeylerden uzaklaşma olarak*” tanımlamışlardır.²⁸⁵ Ayrıca Avrupalılaşmayı Doğu sorunu, Şark'ın izlerinden kurtulma ve Batı kültürüne dayandırma olarakda görmüşlerdir.²⁸⁶ Doğu sorunu 1774- 1924 yılları arasında Avrupalı devletlerin başat gündemlerinden biri haline geldi.²⁸⁷

Fransız Devrimi Akdeniz kıyılarında olağanüstü bir etki yarattı, öyle ki bu etki en güçlü bir kralın bile yaratacağı etkiden kat be kat üstündü. Bu etkinin hiç tereddütsüz birçok nedeni olmakla beraber Fransa'nın coğrafi konum olarak bir İanus ülkesi olması sebebiyle bir yüzünün Akdeniz kıyısından güneye ve doğuya uzanmasıydı. Bu sebeptendir ki Akdeniz üzerinde Fransa ve İngiliz mücadelesi tıpkı daha önceden İngiltere ve İspanya arasındaki mücadelenin bir benzeri idi.²⁸⁸ Bölgeye yerleşen Fransa çeşitli girişimlerle bölgede etkin olmaya başladı. Fransız devrimi sürecinde Avrupa'nın her bölgesinde meydana gelen ayaklanmalar zamanla Balkanlara da sıçradı. Bu ülkelerin ortak özelliği ekonomik olarak tarıma dayalı, köylü toplum olmalarıydı. Bu dört ayaklanma zamanla milliyetçi bir görünüme dönüştü. Ayrıca genel olarak Hristiyan toplumlarda çıkan ve isyancıların neredeyse tümünün Katolik olması başka bir benzer özellikti. İsyancılar orta sınıfa mensup

²⁸⁴ Misha, Glenly, **Balkanlar (1804-1999)Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, Çev. Mahmut Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 2000, s. 21.

²⁸⁵ Akt. Galip Çağı, **Balkanlarda Ayrılıkçı Birlik**, 19.yy sonunda Balkan –Ermeni Komiteleri, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı:60, 2014, s.75.

²⁸⁶ Doğu sorunun Avrupa açısından değerlendirilmesi Ayrıntılı bilgi için bkz, Karl Marx ve Friedrich Engels, **Doğu Sorunu (Türkiye)**, Çev. Yurdakul Fincancı, 1. Baskı, Sol Yayınları, Ankara, 1977.

²⁸⁷ Sabri Sürgevil, **Türkiye’de Çağdaşlaşma Hareketleri**, 3. Baskı, Ege üniversitesi Yayınları, 2012, s. 146. Doğu sorunun başlangıcı ve niteliği ile ilgili fikir birliği olmasa da temel husus Türkleri Avrupa’dan atmak ve dahi geldiği yere Orta Asya’ya sürmektir. İlk Kez Şark meselesi 1815 Viyana Kongresi’nde kullanıldıysa da çok eski tarihsel temellere dayanmaktadır. Kongre sırasında Rus Çar’ı Aleksandre, Kongre delegelerini Rum davasına yöneltmek amacıyla Şark Meselesi kavramını kullandı. Şark meselesi kavramı Viyana kongresinden sonra diplomatlar arasında çokça kullanılmaya ve çeşitli anlamlara geldi. Şark meselesi temel hatları 1071-1683 yılları arasında ki birinci safhasını oluşturmaktadır. Şark meselesi ikinci safhası ise 1683 ile başlamıştır. İkinci aşama ise 1920 ye kadar etti.

²⁸⁸ Bradford, s. 461.

etkin kişilerce desteklendi ve dahası aydınlar da bu harekete destek verirlerdi.²⁸⁹ Osmanlı'da ise Sırp İsyanı başlangıcında milliyetçilik bağımsızlık gibi fikirler olmasa da zamanla bu mahiyete büründü. Özellikle Sırp İsyanı'nda etkili olan bir gelişmede burjuvazinin gelişmesi idi.²⁹⁰

Osmanlı tebaasında devrim fikirlerinin daha etkin bir şekilde yayılması, Fransa'nın Avusturya ile 1797 yılında Compo Formio Anlaşması'nı yapmasından sonra gerçekleşti. Bu anlaşma gereği Fransa ile Avusturya Venedik topraklarını paylaştı, Fransa İyonya adalarını (Yedi Adalar) ve Arnavutluk sahillerindeki bazı Venedik kalelerini ele geçirdi. Ayrıca Zarite ve Kefalonya adalarını da ele geçirdi.²⁹¹ Böylece Fransa Osmanlı ile sınır komşusu oldu. Çıkarları gereği Fransa ile sınırdaş olmak Sultan III. Selim'i üzdü.²⁹² Bu sırada Fransa hiç zaman kaybetmeden askerleri aracılığı ile Yunan coğrafyasına etkide bulunarak “özgürlük” ve “eşitlik” gibi temel sloganları yaymaya başladı. Napolyon'un Arnavutluğu ele geçirmesinden sonra Mora Valisi Hasan Paşa, Fransızların Yunanlılar arasında milliyetçilik propagandası yaptığı ve Napolyon'un amacının Girit ve Mora'yı işgal etmek olduğunu bildirdi.²⁹³ Osmanlı'nın bu uyarılarını dikkate alarak bazı önlemler aldı. Fransa'nın Dalmaçya kıyılarına yerleşmesi ile (İtalya zaferinden sonra) Osmanlı bundan tedirgin oldu, çünkü Fransa bölgedeki azınlıkları devrim fikirleriyle doldurmaya başladı.²⁹⁴ Devrimin ana materyallerini oluşturan liberalizm ve milliyetçilik fikirleri 1821 yılına kadar Osmanlı'da Avrupalıların beklediği etkiyi yaratmadı.²⁹⁵ Napolyon çalışmaları ile Osmanlı tebaasında özellikle de Balkanlar'daki küçük çaplı ayaklanmalar kartopu

²⁸⁹ Glenny, s. 21. 1804 Sırp isyanı diğerlerinden farklı bazı niteliklere sahipti. Öncelikle Müslüman bir devlette olması ve Ortodoks Hristiyan olmaları yönüyle diğer isyanlardan ayrılıyordu. Bu ayaklanma ilkin milliyetçi bir özelliğe sahip değildi. Devletin güçsüzlüğüne karşı çıkmıştı, yeniden Osmanlı idaresinin geçmişteki gibi güçlü bir şekilde işlerlik kazanması amacıyla çıktı. Milliyetçi nitelik taşımasa da dört köylü isyanı içinde sadece Sırp isyanı başarı kazanır. Unutulmamalıdır ki XIX. yy da milli bilinç Avrupa'ya kıyasla Balkanlar'da daha azdı.

²⁹⁰ Sabri Sürgevil-Cihan Özgün, **Balkanlar I**, Ege Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 54.

²⁹¹ Açıık, ss. 433-434. Bu adaların öneminin farkında olan Napolyon, Directoire'ye mektubunda açıklar. Bu adalar ile İtalya arasında bir tercih yapmak zorunda kalsaydım, hiç şüphesiz bu adaları tercih ederdim, ticaret ve zenginliğimiz için bir basamak olduğunu ayrıca er ya da geç Osmanlı'nın yıkılacağını bu sebeple aslan payı için bölgeye yakınlığın önemli olduğunu dahası Mısır'ın zaptı ile İngiltere'ye büyük zarar verileceğini bunun içinde buranın önemini vurgular. Yunanistan halkı onları bağımsızlığa götürecek Napolyon'u sevinçle karşılar.

²⁹² Driauld, s. 6.

²⁹³ Kuzucu, s. 77.

²⁹⁴ Azınlıkların Osmanlı Devletinin yıkılmasında etkisine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Salahi R. Sonyel, **Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014,

²⁹⁵ Doğu Sorunu, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3777/mod_resource/content/1/9-hafta.pdf, (12.02.2019), s. 2.

gibi giderek büyüdü ve Balkan uluslarının peşi sıra isyanları, ayaklanmaları ve bağımsızlığına giden süreci başlattı.

Fransa ordusunun komutanı olan Napolyon 'un Yunanistan'da milliyetçi duyguların yayılması en önemli hedefleri arasında değildi. Napolyon, yeni ele geçirdiği bölgelerde halkı kendine karşı ısındırmak için bağımsızlık ve milli duyguları kullanıyordu. Napolyon'un asıl hedefinin ise Mısır olduğu düşünülmektedir.²⁹⁶ Napolyon'un belirlediği yerleri ele geçirmek için kullandığı materyal genellikle devrim argümanları olup ele geçirdiği yerlerde baskı sistemi kurduğu da unutulmamalıdır.

Balkanlarda ayrılıkçı faaliyetleri yeşerten sebeplerden biri de bölgenin ekonomik yapısı idi. Bu sebeple fazlaca ayrıntıya inmeden bu konuya da değinmek faydalı olacaktır. Balkanlar'da bağımsızlık hareketleri XIX. yy başında gelişen Rum tüccarları ve entelektüel zümre sayesinde gerçekleşti. Balkan bölgesinde merkezi yönetimin yeterince baskın olmadığı yerlerden biri olan Mora gibi bölgelerde devrim alt yapısı daha kolay hazırlanabildi. Özellikle de Rumların desteklediği bağımsızlık hareketleri Osmanlı zümresini şaşırttı. Çünkü Rumlar Osmanlı tebaası arasında ayrıcalıklı ve farklı bir konumda idiler. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı tebaasındaki Müslümanlardan sonra en fazla nüfusa sahip topluluktur. Devletin en üst kademelerinde yer buluyor dahası Osmanlı ekonomisi içinde kayda değer bir yere sahiptiler. Özellikle deniz ticaretinde etkindiler, XVIII. yy 'a Osmanlı toprakları, Avrupa, Güney Rusya ve Akdeniz'de gerçekleşen deniz ticaretinin bir kısmını ellerinde tutuyorlardı. Uluslararası Avrupalı tüccarlar ile bağlantıları vardı.

XIX. yy'da Avrupa'ya tarım ürünü ve ham madde satarak İmparatorluk içinde de endüstri ürünleri satarak güçlü bir ekonomiye sahip oldular. Fransız devriminin etkisi ile küçük bir burjuvazi sınıfı oluştu ve bu yıllarda Balkan bölgesinde ekonominin kapitalistleşmesi süreci başladı.²⁹⁷ Kapitalistleşme ile Yunan aydınlarının çalışmaları da hız kazandı. Fakat Rum köylüsü durumundan memnun

²⁹⁶Doğu Sorunu, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3777/mod_resource/content/1/9-hafta.pdf(12.02.2019), s. 3.

²⁹⁷ Loules, ss. 292-296. Philiki Etairia (dostluk derneği)kuranlar Fransız devriminden etkilenen yunan zengin ve aydın sınıfıdır. Rumlar içinde milliyetçi duyguların gelişmesinde etkili bir dernek olarak kurulan filiki eterya'nın kurucu ve destekleyicileri ekonomik açıdan güçlü ve Fransız devriminden etkilenen Rum tüccarlardır.

değildi, vergiler ağır geliyor, valiler ile yerel beyler ve ayanlar tarafından sürekli vergiler toplanıp kötü yönetiliyorlardı. Rum köylüsü arasında eşkıyalık, haydutluk yaygın idi. Yunan bağımsızlık hareketine Hobsbawm 'ın belirttiği gibi sosyal haydutlar (kleft'lerde) da geniş katılım gösterdi.²⁹⁸

Osmanlı topraklarında Fransız devrimin etkisi özellikle Balkanlar bölgesinde Rumlar ve Sırlar arasında ciddi yankı uyandırdı. Adem-i merkeziyetçilik ile tımarın dereceli çöküşü padişahın da taşradaki denetim gücü azalttı. Padişah yerine ayanlar güç kazandı ve ayanları etkileyen söylemler ile devletler bölgeye daha hızlı etki edebildiler. Taşrada yeniçeriler giderek başına buyruk hareket etme ve yönetimi dinlemeyen bir tavır takınmaya başladı. Buna karşın Osmanlı yönetimi, Nizam-ı Cedîd'i kurarak hem imparatorluğu savunmak hem de merkezi otoriteyi güçlendirmeyi amaçladı.²⁹⁹ Fakat artık isyan ve ayaklanmalar önlenemez bir durum idi.

XIX. yy başlarında Napolyon savaşları Doğu Akdeniz'deki Batı Avrupa ticaret filosunu zayıflatmıştı, bu zayıflıktan da Yunanlılar yararlandı. Avrupa, sahillerine sahip olmaya çabalıyor idi. Bağımsızlık öncesi Yunan adalarında Teselyalı Rhigar Phezaior Fransız yapılarından etkilenecek bu yapıların benzerlerini ülkesine getirmek için büyük bir çaba sarf etti. Balkan konfederasyonuna bağlı demokratik bir yapı kurmayı amaçlıyordu. Fransa hayranlığı üst düzey de olduğu aşikâr olan Teselyalı Rhigar, Fransız Devrimi dizelerinden esinlenerek bir marş kaleme aldı. Rhigar'ın yazıları Viyana'da ve birçok Avrupa şehrinde birçok matbaada basıldı. Napolyon ile iletişim kurmaya büyük önem verdi. Amacı kendisine yardım bulmaktı fakat başarılı olamadı. Napolyon ise doğuya sefer yapmak istediğinde ve Güney Pelepones'de Yunanlılarla temas kurmayı amaçlıyordu. Rhigar'ın hazırladığı anayasa (yapma) saygın Yunanlı rahiplerce kınandı. Bu kınamanın nedeni olarak rahipler Ortodoks inançlarına karşı anlaşılması güç olan görüşler olduğunu dile getirdiler.³⁰⁰ Devrim fikirlerinin ve Napolyon öğretileri bölgeye yavaş yavaş yayılması ile bölgede iç huzur bozuldu. Osmanlı yönetiminden ve değişen dünya şartlarına uyum sağlayamayan bir devletin içinde bulunan Rumlar, doğrudan

²⁹⁸ Akt. Mehmet Seyitdanlıoğlu, “Yunan İhtilali ve II. Mahmud’un Politikaları”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 12, ss. 50-51.

²⁹⁹ Akşin, II.Meşrutiyet, ss. 25-26.

³⁰⁰ Loules, s. 296.

yönetimi ve yöneticileri eleştirmeye başladılar. Özellikle Avrupa da Yunan hayranlığının fark edilmesi ile Rumların bulundukları konumu sorgulamaları ve beğenmemeye başlamaları doğru orantılıdır. Nitekim ayrılıkçı fikirlerinin ilk kıvılcımı Napolyon döneminde başlamıştır. Fikirlerin yeşermesini sağlayan bir sebep de balkanlarda uygulanan eğitim sistemidir.

Balkanlar'da eğitim sistemi farklı bir temelde idi. Osmanlı devleti temel bir eğitim sistemi oturtamamakla beraber azınlıklara okullar açma yetkisi tanımıştır. Bu okullar, Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerine nazaran daha iyi eğitim veren Avrupa ülkelerindeki okullara benzer sistemler ve müfredatlar ile oluşturulmuştu. Balkanlar'da ilerici bir grup olmakla birlikte bunun karşısında olan gruplar da yok değildi. Özellikle rahipler kendi çıkarlarını koruma adına burada verilen eğitimi eleştirmekle birlikte verilen derslerin de kısıtlamasını istemekteydi. Bu rahiplerin Osmanlı yönetiminden memnun olan rahipler olduğu düşünülebilir. Çünkü Osmanlı'nın saygın din adamlarının en üst konumunda olmak onları memnun ediyordu.

İlerici okullarda ise Devrim'in argümanları işlenmekle birlikte, doğa bilimleri ve matematik gibi derslere de önem verilmekteydi. Eski sisteme (skolâstik) karşın, İngiliz eğitim sistemi oturtulmaya çalışılıyordu.³⁰¹ Yunan aydınlarının Helen Eğitim Sistemi'ni çağdaştırmaları, Yunan milliyetçiliği ve egemenlik idealini güçlendirdi. Batı tarzı eğitim veren okulları tercih eden Yunan, Sırp, Roman ve daha birçok Balkan ülkelerindeki gençlerin etkileri de büyük öneme sahiptir.³⁰² Ayrıca bu gençler Fransa ve Batı'daki birçok değişim ve dönüşümleri destekleyerek, taraftarları oldular. Bir o kadar yarı-politik dernek faaliyetleri de bu aşamada büyük öneme sahiptir. “Maconry” bunlardan biridir.

Balkanlarda yardım komiteleri sıklıkla bölge halkına eğitim desteği verdiler. Yunan gençlerine eğitim ve burs olanakları sağlanarak birçok Avrupa ülkesinde amaca yönelik eğitim almaları sağlandı. Eğitim verilen bölge gençlerinde bilhassa küçük yaşta, anne ve babasız olmalarına özen gösterildi. Bu okullarda tarih ve coğrafya dersleri ağırlıkta olmuştur. Balkan topraklarına da bu derslerin bilimsel kitapları fazlaca gönderildi. Zamanla bölgede ihtiyacı karşılayabilmek adına matbaa

³⁰¹ Loules, s. 293. Bu okullarda önceki eğitime kıyasla doğa bilimlerine bir yönelim olmakla birlikte klasik ve dini öğretim eski önemini de kaybetmiştir.

³⁰² Loules, s. 294.

kuruldu. Bu matbaalarda Avrupa şehirlerinden ve yapılan yardımlar ile gönderildi. Balkanlarda yeni okullar, yeni eğitim sistemleri ve bu okullara özel müfredatlar oluşturuldu. Yunan gençleri ve diğer balkan gençlerine Avrupa destekli eğitimler verilmesi görevini Filhen komiteleri üstlendi. Filhen Komiteleri bu gençleri Avrupa'da bazı ailelerin yanına yerleştirerek farklı bir ağ oluşturdu. Bu ailelerin genellikle koyu milliyetçi ailelerden olmasına dikkat edildi. Avrupa'da bu ağın içerisinde olmak isteyen aileler o kadar çoktu ki resmi dilekçeler ile başvurup bu gençleri evlat edinmek veya eğitim masraflarını üstlenmek için yoğun başvuru bulunmaktaydı. Nitekim Avrupa da eğitim alan bu gençler yurda kısa sürede dönerek Mora isyanında etkili oldular. Burslu olarak eğitim alan öğrenciler başta Fransa olmak üzere, Alman ve İsviçre de eğitim görmeleri ve dini- ahlaki duyguları canlandıran bir eğitim verildi. Avrupada verilen eğitim bir süre sonra kültür alışverişinden çıkarak (ki zaten baştan beri amacı siyasi idi), propaganda malzemesi olarak kullanılmaya başlandı. 1914 yılında birkaç yunanlı gence geleneksel kıyafeti giydirilerek(*fustanella*) Londra sokaklarında gezdirilir, yürüyüş Londra halkı tarafından büyük bir coşku ile desteklendi. Bu yürüyüş İngiliz borsasında Yunan şirketleri kağıtlarının değerinin çok üstünde değer görmesini sağladı. Bu durum Avrupanın bir çok şehrinde modaya dönüşerek bir süre devam etti.³⁰³

Ayrıca fikirlerin nasıl gelişim gösterdiği düşünce hareketlerine bakılması ve değinilmesi de konumuz gereği önem taşımaktadır. Balkanlar' da her ne kadar ayrılıkçı fikirlerin devrimin yayılması ile başladığı iddia edilse de devrimden önce halk arasında bağımsızlık fikirleri var idi. Özellikle de 1776 yılındaki Amerikan Bağımsızlık Savaşı sonrasında yayınlanan “vatandaşlık hakları bildirgesi” Yunan Milliyetçiliği'nin doğuşuna derin etkide bulundu.

Fransız Devrimi ve Sanayi İnkılâbı Avrupa'da var olan düzenin temelden sarsılmasına sebep oldu.³⁰⁴ Bunlar dışında Rus idealleri ve uyguladığı Panslavist politika, Napolyon'un Doğu Akdeniz faaliyetleri ve de Balkan ülkelerine yönelik faaliyetleri sonucu İngiltere'nin bölgeye yönelmesi, Almanya ve İtalya'nın geç kalmış kısmen başarısız bazı yayılmacı faaliyetlerde bulunmasıBalkanlara adeta yeni bir

³⁰³ Esra Özsüer, “19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt:26, Sayı:2, 2016, ss. 335-336.

³⁰⁴ E.J. Hobsbawm, “Devrimler Çağı”, ss.123-147.

görünüm yaşattı.³⁰⁵ Özellikle Fransız Devrimi, kendinden önce gerçekleşen İngiltere’de ki parlamenter gelişmelerden ve Amerika devriminden etkilendi.³⁰⁶ Müslüman olmayan cemaatler Osmanlı topraklarında kendi eğitim sistemlerini kurmalarından dolayı Osmanlı Müslüman halkından daha fazla okuma oranlarına sahip olmakla birlikte okudukları okullarda kolayca devrim fikirlerini yayabilen misyoner okullar idi. Eğitim alan Müslüman Osmanlı halkı ise kendilerini Osmanlı Devleti ile özdeşlendirdikleri için bağımsızlık veya Osmanlı’dan kopma hayalleri taşıyorlardı.

Tarihte ilk kez Yunan bağımsızlığı Fransızlarca dillendirildi. Devrimi sağlayan seçkin zümre Yunanlıları da bilgilendirdi.³⁰⁷ Fransa’da Yunan İsyanı’nı destekleyen büyük bir Yunan hayranlığı bulunuyor ve gerekli destekler de sağlanıyordu. Napolyon ordularında görev almış olan Albay Fabrier, İngiliz şair Lord Byron da Mora’ya giderek yardımlarda bulunup isyancıları eğittiler. Yunanlılara yardım giderek arttı, Fransa’dan Mora’ya gönüllüler giderek görevler aldı. Yunanistan’a yardım adına spor yarışmaları, piyangolar, moda gösterileri, açık attırmalar yapılarak gelirleri Yunanistan bağımsızlık hareketleri için kullanıldı. Fransa yardımları Yunan İsyanı’nın her safhasında hissedildi ve Yunan milliyetçiliği her açıdan desteklenerek fikri tabakası oluşturulmaya çalışıldı. Paris gazetelerinden Paris 18.12.1797 tarihli sayısında “*Yeni ideoloji, Yunan aydınları, özgürlük, eşitlik*” temalı konular seçerek kitleleri etkiler bu büyük bir heyecan uyandırır.³⁰⁸ Fransız düşüncelerinden en çok etkilenen ve ayrılıkçı hareketin başını çeken Velestinli Rigas’tı. Hararetli yazılar yazarak bir kamuoyu oluşturuyor, Osmanlı Hanedanı’na son verip yerine eşitlikçi bir cumhuriyet kurulması fikirlerini aşıyordu. Viyana’dan Yunanca yayınlar yaparak halkı uyandırmaya /diriltmeye çalışıyordu.³⁰⁹

Napolyon’un Balkanlar’a olan etkisini açıkça gözler önüne seren Yunan Bağımsızlık savaşçılarından Theodoros Kolokotronis, anılarında “*Fransız*

³⁰⁵ Nuri Köstüklü, “Balkan Savaşı Öncesinde İşkodra ve Kosova Vilayetlerinin Durumuna Dair Çetire Sefiri Alfred Rüstem Bey’in Bir Raporu”, Arşiv Belgelerinde Kosova ve Osmanlı Devleti Sempozyumu, **TİKA**, Sayı: 84, 2012, s.43.

³⁰⁶ Sina Akşin, “Fransız İhtilali’nin II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri Üzerine Bazı Görüşler”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 49, Sayı:3, 1994, s.24.

³⁰⁷ Yaşar Demir, “XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon’un Mısır’ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 5, 2013, s. 134.

³⁰⁸ Loules, s. 294.

³⁰⁹ Mazower, s. 118.

*devriminden sonra Napolyon dünyayı aydınlatır. Eskiden uluslar çok cahildi, insanlar kralları Tanrı zanneder, onların yaptığı her şeyin doğru olduğuna inanırlardı. Fakat son gelişmelerden sonra insanları kontrol etmekte artık çok zorlanmıştır.*³¹⁰

Balkanlar'daki ulusallaşma ve milliyetçilik hareketlerinin doğuşu Hristiyan milliyetçiliğine bağlandı. Hristiyan milliyetçiliğinde ise o sırada ki diaspora cemaatleri tüccarların zenginleşmesi ve Batı'dan yayılan fikirler özellikle de Fransa'daki devrimin sonucu yayılan fikirler etkili idi. Fakat Napolyon'un Ege'deki faaliyetlerine rağmen gerçekte Osmanlı eski gücünde olabilseydi özellikle sınırlarını koruyabilseydi, askeri ve idari olarak zayıf bir durumda olmasaydı bunlar gerçekleşmeyecekti. Dahası bu uluslararası güç dengelerini etkileyecekti. Belki de gerçekleşecek küçük çaplı ayaklanmalar bu denli desteklemeyecek ve Osmanlı'dan ayrı oluşumlar oluşmayacaktı.

Napolyon devrim fikirleri sadece Yunanlılar, Sırp ve Arnavutlar arasında değil tüm Balkan halkları üzerinde etki etti. Bulgar Ulusçuluğu da Yunanlılar ve Sırp hareketlerinden etkilenerek zamanla ayrılıkçı fikirler geliştirdiler. Özellikle 1835 yılından sonra Bulgarca gazete, risale, kitap ve çitaişteler (okuma salonları), küçük ruhbanlar ve kiliseler yoluyla Osmanlı İmparatorluğu ve Türkleri, kendilerini engelleyen ve Bulgarları Avrupa'dan uzak tutan bir güç olarak betimlediler. George Rakovski, lüpen Karavelov, Vasil Levski ve Hristo Botev'in faaliyetleriyle bu süreç daha da hızlandı. Bükreş, Filipe ve Sofya'da çeşitli ayaklanmalar ve kargaşalar başladı. Rusların desteklediği Bulgarlar kısa zamanda halkı da yanına çekerek 1835 yılında Tırnova'da 1841 yılında Niş'te, 1850 yılında Vidin'de ve 1868 yılında Tuna'da Osmanlı yönetimine karşı faaliyetler ve isyanlar patlak verdi. Devrimci komite üyeleri 37 Bulgar, 7 Türk, 5 karma toplam 49 köye baskın vermişlerdir. Bu olaylar esnasında ise 530 Türk öldürüldü. Kısa zamanda bu komite faaliyetleri tüm Balkanları etkisi altına almıştı.³¹¹ Çok zaman geçmeden Bulgaristan bağımsızlığına kavuştu.

Bulgaristan'da yaşananlar ve Osmanlı'nın bu isyanlarda ki tutumu Bulgar ve Rus kaynaklarında abartılı bir şekilde ele alındı. Abartılı ve yalan haberler İngiliz kaynaklarınca da tekrar edildi. Yapılan haberler liberaller tarafından kullanılması ile

³¹⁰ Akt. Mazower, s. 126.

³¹¹ Çağı, s.78.

Osmanlı temelli Türklere karşı bir öfke harbi oluştu. Bulgar sorunu genel bir Hristiyanlık propagandası haline getirildi. İngiltere’de Türkler aleyhine açılan propagandaların ilki Liberal yayın organlarından biri olan Daily News gazetesinde Bulgarların uğradıkları katliamlar acıklı bir şekilde ele alındı.³¹² Liberaller İngiliz kamuoyunun bu öfke harbini doğru kullanarak İngiliz hükümetinin Osmanlı politikasını da eleştirilmesini başardılar. İngiliz hükümeti uzun süredir sürdürdüğü Osmanlı politikası olan Osmanlı İmparatorluğunun bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü politikasından dönebileceğini gösterdi. Böylece Bulgaristan olayları İngiltere’nin Doğu politikasında bir değişime neden oldu.³¹³ Bulgar milliyetçiliğinin doğuşu ve gelişimi ötekileştirmenin başarılı olması ile paralel bir yön izlemiştir.³¹⁴

Devrim fikirleri sadece Osmanlı’nın azınlıkları tarafından benimsenmedi. Aynı zamanda Türkler tarafından da desteklenip savunuldu. Birçok Osmanlı aydını da Fransız devriminin fikirlerinden etkilenerek bunu Osmanlı Devletine uyarlamaya çalıştı. İstanbul’da devrim fikirleri ve hareketini destekleyenler bunu göstermek adına yakalarına Fransız Bayrağı rozeti takıyor idi.³¹⁵ Osmanlı Türkleri Fransız devrim fikirlerini olduğu gibi benimsemeyerek Fransız devrimi ideolojilerine yerel özellikler katarak Osmanlıya uyarlamaya çalıştılar. Bunlardan biri de Namık Kemal’dir.³¹⁶ Fransız elçiliği geniş kitlelere ulaşmak ve destekçiler bulabilmek adına İstanbul’da kurulan bir basımevi; gazeteler, dergiler, broşürler basarak Osmanlı toplumunu bilgilendirmeye çalışıyordu. Tüm bu süreçte Osmanlı yöneticilerinin ilgisiz kaldığı söylene de Sultan III. Selim Avrupa’yı özellikle de Fransa’yı ve Fransa da olup bitenleri anlamak adına XVI. Lui ile haberleşmeye başlar.³¹⁷ Buradan da anlayacağımız üzere Osmanlı sanıldığı kadarıyla Fransa’daki devrime ve fikirlere ilgisiz değildi.

³¹² Yahya Bağçeci, “İngiltere Parlamento Tutanaklarında 1876 Bulgar İsyanı-Bulgarian Revolt of 1876 in the Uk Parliamentary Records”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sayı:24, 2014, s.222.

³¹³ Mithat Aydın, “1876 Bulgaristan Ayaklanmasının Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:12, 2002, ss. 80-81.

³¹⁴ Nuri Korkmaz, “Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu, Ortodoks Unsurları, Gelişimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi- The Rise of Bulgarian Nationalism, Its Orthodox Component, Evolution and the Making of Turks as “Others””, **Akademik Bakış**, Cilt:10, Sayı:20, 2017, s.69.

³¹⁵ Armanoğlu, ss. 81-82.

³¹⁶ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 36.

³¹⁷ Karaer, s.75.

2.3. NAPOLYON'UN FRANSA TARİHİNE ETKİSİ VE AVRUPA İLE İLİŞKİLERİ

2.3.1. İtalya Seferi ve Napolyon'un Yükselişi

Fransa'da 1795'de ülke içinde bir yığın kargaşa mevcuttu. Yeni rejim, ülkedeki kralcılarında cumhuriyetçileri de memnun edemedi, ülkede yaşanan bu kötü gidişat her geçen gün daha da artarak şiddetleniyor idi. *Directoire* yönetiminin karşısında Kralcılar isyan çıkardı, bu isyanın bastırılması görevi Napolyon'a verildi. Napolyon isyanı bastırarak ün kazandı.³¹⁸ Napolyon'un asıl ün kazanmasını sağlayan ise I. Koalisyon'a son verdiği İtalya Zaferi'dir.

İtalya seferi Napolyon için Doğu İmparatorluğu'nun birinci ayağı gibi dursa da asıl amaç İstanbul temelli Doğu imparatorluğu olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple Napolyon XV. yy sonlarında Fransa Kralı VIII. Charles'ın ideali olan İtalya seferi ile Doğu İmparatoru olma idealini üç yüz (300) yıl sonra gerçekleştirmeyi hedefledi. Napolyon, Fransız Devrimi'nin öğretileri olan hürriyet, eşitlik, adalet, milletlerin geleceklerini kendi belirleme ilkelerini temel alarak bu amacını gerçekleştirmeye çalıştı. I. Koalisyon (İngiltere, Avusturya Arşidükü, Prusya krallığı, Sicilya ve Piyomente) Fransa Cumhuriyeti'ne karşı oluşturuldu, Napolyon bu sırada Alpler Ordusu'nun başkomutanlığına yeniden atandı. Bu savaşta Napolyon ordusu yeterince eğitilmemiş ve yeterli askeri becerilere sahip olmasa da Napolyon kısa sürede ordusunu düzenleyebildi. O dönemde Fransız Ordusu paranın değerini kaybetmesinden oldukça etkilenmiş, açlık ve hastalık da eklenince dayanması mümkün olmayan bir yığın trajedi yaşıyordu. Generallerden biri Napolyon'un İtalya Seferi'ni gerçekleştirecek orduyu toparlayabilmesi için şunları söyler; “*Şayet yanında ne para, ne de ekmek getirmediyse yeni komutan burada ne yapabilirdi?*” diyecekti.³¹⁹ Napolyon askerî dehası ve kitleleri peşinden sürükleyebilme yetenekleri ile ordusunu kısa sürede topladı. Napolyon İtalya'ya yönelmeden önce yüzlerce askerine sefer öncesinde şöyle seslendi;

“Kötü besleniyorsunuz ve neredeyse çıplaksınız... Hükümet size çok şey borçlu, fakat sizin için hiç bir şey yapamıyor. Sabrınız ve cesaretiniz size şeref getiriyor fakat size ne

³¹⁸ Karaer, s. 81.

³¹⁹ Ludwing, s. 67. VIII. Charles bunu gerçekleştirmek için dini bir kılıf hazırlayarak Haçlı seferini gerçekleştirmeye çalıştı fakat başarılı olamadı),

*şan ne de avantaj sağlamıyor. Sizi dünyanın en verimli ovalarına götürmek üzereyim. Önümüzde büyük kentler ve zengin iller var; orada onur, şan ve zenginlik bulacağız”.*³²⁰ Bu vaatleri kısa süre içinde gerçekleştirmeye yönelik politikaları takip etti.

Sefer sırasında Fransa kuvveti 30.000 asker iken Piyomente ordusu 70.000, Avusturya ordusu ise 50.000 askerden oluşuyordu.³²¹ Görüldüğü üzere askeri bakımdan tam bir üstünlük bulunmaktaydı. Fakat Napolyon için bu engel değildi. Kısa sürede ordusunu hazırlayan Napolyon, 12 Nisan 1796 tarihin de Alpler'i geçerek Kuzey İtalya'ya saldırdı. Büyük bir zafer kazanan Napolyon Ocak 1797 tarihinde İtalya'dan Avusturya birliklerini kovarak Viyana üzerine yürüdü. Napolyon az asker sayısına karşın askeri dehası ile ince bir strateji izleyerek başarı kazandı. Avusturya ile 18 Nisan 1797 tarihinde Leoben Ateşkes Anlaşması'nı yaptı. Anlaşma İtalya'nın Campo Formio köyünde 17 Ekim 1797 tarihinde imzalandı.³²² Anlaşma Directoire'nin Napolyon'a verdiği emrin dışına çıkılarak imzalanırsa da Fransa'da gayet sevinç içerisinde karşılandı.³²³

Compo Formio anlaşması 1. Koalisyon'un sonu oldu, İtalya'da Avusturya yenilgisi ile İngiltere kendini yalnız hissetmeye başladı. Avusturya'ya hiç güvenmediği için 1797 yılı Temmuz ayı başlarında Fransa'nın Lille şehrinde Fransa-İngiltere anlaşma görüşmelerine başladı ve sonuca varılamadı.³²⁴ Anlaşma sağlanamayan nokta ise sömürgeler üzerindeki paylaşımlardı.³²⁵ Herhangi bir çözüm sağlanamadı ve uzun bir müddet bu durum böyle devam etti. Aslında Directoire bilerek bunu bir çözüme bağlamayı istemiyordu.

Compo Formio Anlaşması ile Fransa, Kuzey İtalya ve Hollanda da toprak kazanımı sağladı. Venedik kontrolünde olan Ege adaları ve Venedik donanması da Napolyon'un kontrolüne geçti. Korfu, Kefolonya, Zakynthas, İthaka, Kithira, Lefke ve Paksoz gibi birçok küçük ada ile İyon adaları diğer adıyla Yedi Ada grubunu

³²⁰ Bradford, s. 463.

³²¹ Kuzucu, s. 77. İtalya için 35.000 kişilik ordu oluşturduğu yazılmaktadır, Ludwig, s.67. İtalya için elinde olanları 4000 zayıf at, 24 dağ topu, 300.000 Frank ve 30.000 asker diye açıklar. Yiyecek ise çok çok az idi. Günde sadece bir kez o da yarım porsiyon şeklinde beslenebilirlerdi.

³²² Karaer, s. 83. Makalede Avusturya'nın Napolyon karşısında hezimete uğramasının İstanbul'da büyük sevince neden olduğu yazılmaktadır. Muhtemelen yıllardır Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile mücadele içinde olması bu sevince neden oldu.

³²³ Armanoğlu, s. 53-54.

³²⁴ Karal, 1792-1802, s. 31.

³²⁵ Armanoğlu, s. 55. İngiltere'yi barışa zorlamak isteyen Napolyon ve Taleyrand İngiltere'yi kendi toprakları dışında hassas noktası olan Mısır'dan vurmak adına herkesi ikna ettiler. Böylece Fransa Mısır'ı alacak bu stratejik bölgeyi kaybeden İngiltere Hindistan ile bağlantısı kopacak ve ekonomik zorluklar yaşamaya başlayacaktı.

oluşturmaktaydı. Haçlıların Kostantinapolis'in fethinden bu zamana kadar buralar Venediklilerce yönetiliyordu.³²⁶ 1797 yılında Venedik Cumhuriyeti çökünce Adalar Fransa eline geçti. Böylece Yedi Ada Fransa'nın oldu ve Osmanlı-Fransa tarihinde ilk kez sınır komşusu oldu. Bu anlaşma ile Fransa'nın kazançları hem Osmanlı hem de Rusya'yı olumsuz etkiledi. Osmanlı ise Fransa'nın sonraki adımlarından rahatsız olduğu için Fransa'dan uzaklaşarak Rusya'ya yakınlaştı.³²⁷ Bu doğrultuda 1796 yılı Kasım'ında Napolyon ve subayları Adriyatik' deki Yunan adalarında bir takım araştırmalar yapıp bazı tespitlerde bulundular. 5 Şubat 1797 tarihinde Adriyatik üzerinde Ancone şehrini işgal ederek sefer başladı.³²⁸ Campo formio anlaşması ile Avusturyalılar Belçika'yı terk ederek Ren bölgesini Alman prenslerine teslim ediyorlardı. Directoire üyeleri ise İtalya'dan çok Almanya üzerine odaklandı.

Bonapart'ın İtalya ve Compo Formio zaferi 20 Frimaire sene IV tarihinde Directoire'de açık bir toplantıda Bonaparte tanıtılarak zaferi büyük bir ihtişamla kutlandı. Burada yaptığı konuşmada Napolyon asker sıfatıyla yer alsa da bir politikacı gibi konuştu. Bu toplantı da şu sözleri dile getirdi. *“Fransa milletin saadeti daha güzel anayasalarla temin edildikten sonradır ki bütün Avrupa hür olacaktır”*.³²⁹ Aslında Directoireler bu konuşmadan ve ondan şüphelenebilirlerdi, fakat cesaret gösteremeyerek bu denli övdükleri ve halkın benimsediği generali tüm cüretine rağmen kucaklayarak tebrik ettiler.

Fransız halkı Napolyon'un başarısını, şeref madalyası ile perçinleyerek, gazetelerde başarısının övüldüğü uzun yazılar, şarkılar, şiirler, manzumeler ve ziyafetler ile kutladı. Tüm bunların şımarttığı düşünülen Napolyon, İngiltere için hazırlanan ordunun başına geçiriliyordu. Bundan da güç alan Napolyon Sieyes ile anlaşarak burada bir parti kurdu. Partide konuşulan konular teşri heyetine eski gücünün verilmesi, hükümete karşı bir Thermidor hareketinin yapılması ve Directoire'yi Mısır Seferi'ne karar vermesini sağlamak oldu.³³⁰

Fransa'nın adaları ele geçirmesiyle Akdeniz'e etkin olması süreci başladı. Bu sırada boş durmayan Napolyon Mora'ya bazı görevliler göndererek bölgenin

³²⁶ Uzunçarşılı, s. 225-228.

³²⁷ Karaer, s. 82.

³²⁸ Soysal, ss. 163-164.

³²⁹ Alphonse Aulard, **Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi- Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804**, Cilt.3, Çev. Nazım Poroy, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011 ss. 753-954.

³³⁰ Aulard, Cilt: 3, s. 954.

ayaklanmasını sağlamaya çalışsa da bölgede ilk etapta ayaklanmaya katılmayacaklarını Osmanlı devletine bağlılıklarını bildiriler.³³¹ Ruslar, İngilizler, Türkler ve Fransızlar adalar için sık sık mücadele ettiler. Nihayetinde 1815 yılında yapılan Paris Anlaşması ile “İon Adaları Birleşik Devletleri” kuruldu ve Büyük Britanya'nın özel koruması altında idi.³³² Bu durum 1864 yılında Yunanistan Krallığı'na bağlanana kadar devam etti. Napolyon'un amacı; Roma İmparatorluğunu geri getirmeyi, Akdeniz'in tümüne yayılmayı, İtalya, İspanya, Mısır ve Levant'ta bulunan bütün ülkeleri egemenliği altına almaktı. Dahası bu ülkeleri Fransa'nın bir bütünü haline getirmeyi de amaçlıyordu. Napolyon bir İskender, bir Ceaser olmayı hedefliyordu.³³³ Nitekim adım adım da hefeplerini gerçekleştiriyor idi. Napolyon Fransa'ya bağlı Cumhuriyetler kurdu. Bunlar İtalya'da ve İsviçre'de, Cenova'da (Ligurya) Cumhuriyeti, Roma Cumhuriyeti (1798), Napoli Cumhuriyeti (1798) ve Helvet Cumhuriyeti idi.³³⁴

1796-1797 yıllarındaki İtalya seferiyle Fransa 15-20 yıl boyunca neredeyse tüm Avrupa'yı kasıp kavurup bu döneme damga vurarak kendi adını yazdırdı. Bonaparte'ın 1815 yılındaki Viyana Anlaşması'na kadar bu yükselişi devam etti.³³⁵ Fransa'nın gücü karşısında hiçbir devlet duramadı ve geniş bir Fransız yayılması yaşandı.

İtalyan aydınları Napolyon'a büyük bir destek verdiler. Napolyon'un İtalya'da eski rejimi bertaraf ederek İtalya'yı özgürlüğüne kavuşturacaklarını düşündükleri için destekleri olağanüstüydü. Zamanla Napolyon, yaptıkları ve yapmadıkları ile aydınların fikirleri değişti fakat yine de İtalya'da ki çoğunluk çıkarlarını düşünerek Napolyon'un faaliyetlerini destekliyor ve göz yumuyorlardı. Aydınlar İtalyan birliği, yurt sevgisi, yurt için ölümün göze alınması fikirlerinin ortaya atılmasını sağladı. Napolyon ile İtalyanlar yeniden birleşme ve bağımsızlık sevdasını yakaladı.³³⁶ Özellikle bu dönemde hararetli yazılar yazıp halkı bilinçlendirmeye çalışan Parini,

³³¹ BOA, HAT / 234 – 13037 – 0 Tarih : H- 29-12-1212-

³³² Norman Davies, **Avrupa Tarihi**, Çev. Elif Topçugül- Kudret Emiroğlu- Suat Kaya- Burcu Çiğman, İmge Kitapevi yayınları, 2011, ss. 723-807.

³³³ Bradford, s. 463.

³³⁴ Vovelle, s. 72.

³³⁵ İsmail Soysal, **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)**, 2. Baskı 1987, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s.161.

³³⁶ Edouard Driauld, **Napolyon'un Şark Siyaseti**, Selim-i Salis Napoleon, Sebastiani ve Gardane 1806-1808, Müterci: Köprülüzade Mehmet Fuad, Çev. Selma Günaydın, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s.1.

Foscolo, Alfieri gibi yazarlar, halkı bilinçlendirmeye çalıştılar.³³⁷ İtalyan yurtseverler kurtarılmış şehirleri olan Parma, Madena ve Bologna'ya bağımsız statüsü verilmesini beklerken Napolyon bu kentleri Lombardiya, Venedik'in bir bölümü ve Papalık Bölgesi ile birleştirdi. Buraya Cisalpine Cumhuriyeti adını verdi. Fransız askeri tahakkümünde Roma Cumhuriyeti'ni de kurdu. Napolyon'un İtalya'da bazı cumhuriyetler inşa etmesiyle devrim fikirleri İtalya topraklarına yayıldı ve İtalya milli birliği adımlarını attı.³³⁸ Kardeş cumhuriyetler ve işgal edilen diğer bölgelerde yayınladığı 15 Aralık tarihli kararnamesinde halkın vergisi artırılarak Fransız Ordusu'nu ayakta tutmaları için yardım etmeleri istendi.1795 yılında genişleme politikası hedefi için asker ve para yardımı alındı. Para yerine bankalardan çekebileceği teminat mektubu verildi.³³⁹

2.4. NAPOLYON'UN DOĞU AKDENİZ'E YÖNELMESİ YEDİ ADA VE DALMAÇYA KIYILARINI ELE GEÇİRMESİ

Doğu Akdeniz adaları gibi Batı Akdeniz adaları da güçlü devletler için tarihsel ve coğrafi olarak büyük öneme sahiptir. Akdenizde önemli adalar Kıbrıs Adası, Balear adaları, Malta ve İyonya adaları, Akdeniz mücadelesinde önemlidir. Bu adalar, Hindistan'dan Avrupa'ya akan ticaret ve kültür açısından önem taşımaktadır.³⁴⁰ Yedi Ada bölgesi Korfu, Kefalonya, Zanta, Ayamavra, Çuka, İtaki ve Paksos adalarından oluşmaktadır. Adalar, Mora yarımadasının kuzeybatısında, Arnavutluk'un güneyinde ve Adriyatik denizi ile Akdeniz'in kesiştiği bölge üzerinde konumlanmaktadır. Bölgenin önemi güçlü devletlerce anlaşıldığında tarih boyunca sürekli el değiştirdi. İlk 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sırasında Venediklilerin hâkimiyetine geçti, bir süre Venedik hakimiyetinde kaldı. Osmanlı'nın bölgeye yönelmesi ile önemi fark edilerek ele geçirilmeye çalışıldı. Bu ancak Fatih Sultan Mehmet döneminde Ayamavra, Kefalonya ve Zanta fethi ile gerçekleşti. Fatih Sultan Mehmet'in vefatıyla buralar yitirildi. Kanunî döneminde Korfu ele geçirildi. Preveze zaferiyle bölgenin büyük kısmında hâkimiyet sağlandı, fakat bu hâkimiyet kalıcı

³³⁷ Kuray, s. 1210.

³³⁸ Armanoğlu, ss. 54-55.

³³⁹ Rude, s. 187.

³⁴⁰ İsmail Şahin, "İngiltere'nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs(1580-1878)", **Ankara Üniversitesi Dergisi**, Cilt: 4 Sayı: 7, 2016, ss. 292-293.

olmadı. Sultan II. Selim döneminde Kıbrıs'ın ele geçirildiği sırada bu adalarda elde edilmeye çalıştı, fakat başarılı olamadı. Bölge Venedik ve Osmanlı Devleti arasında zaman zaman el değiştirdi, 1699 yılında yapılan Karlofça Anlaşması ile Venedik'e bırakılırken, 1715 yılında Osmanlılar bölgeyi tekrar ele geçirdi. Bu durum 1718 yılında yapılan Pasarofça Anlaşması ile değişerek bölge tekrar Venedik hâkimiyetine geçti.³⁴¹

Adalar en karmaşık dönemini 1797 yılında İtalya Seferi'nden sonra Dalmaçya kıyılarına inen Napolyon ile yaşadı. Napolyon Bonaparte bölgeye kısa süre de hâkim oldu ve 1797 yılında Campo formio Anlaşması sonrası Fransa, İyonya adalarını ele geçirdi. Osmanlı ile Fransa tarihinde ilk kez sınır komşusu oldu. Mora'ya yönelmeden önce bölgeye zabıtlar gönderip halkın Osmanlı Devletine karşı ayaklanmasını sağlamak adına çaişsa da başarılı olmaz. Hatta halkın ve yöneticilerin gönderdikleri mektuplarda Osmanlı yönetiminden memnun olduklarını ve ayaklanmayacaklarını bildirirler. Mora da; Manya arazisinde yaşayan halk gibi...³⁴² Fakat zamanla Napolyon halkı yanına çekmeyi başardı. Fransa Korfu'yu üs haline getirerek ileride yapmayı planladıkları Akdeniz askeri harekâtına hazırlık yapmaya başladı.³⁴³ Korfu'nun üst haline getirilmesi ile bölgeye asker ve teçhizat aktarımı daha kolay olacaktı.

Napolyon Mora'ya büyük önem verdi. Bu önemin nedeni bölgenin kargaşaya müsait olmasının yanında aynı zamanda bölge üzerinden Mısır Seferi için olası gelebilecek yardımları engellemesi adına önemlidir. Burayı ele geçirince göreve bir Moralı getirerek Mora halkını yanına çekmeyi başardı. Mora'da isyan ve ayaklanma tohumları ekmeleri için birçok kişiyi görevlendirmekle beraber Fransız sevdalısı Yunanlı girişimcilerin doğmasını istedi. Dahası Yedi Ada'daki Fransız birliklerine, Atina ve Sparta milli duygularına dokunarak halk arasında Yunan Milliyetçiliği'nin yayılmasına neden oldu. Böylece Napolyon bölgedeki Arnavutlar ve Slavları yanına çekebildi. Birçok gizli ajan örgütlü bir şekilde çalışarak kısa sürede yığınları peşinden sürükledi. Rumca, Türkçe, Ermenice kitapları Paris'te bastırarak bölge halkı arasında dağıtılmasını ve fikirlerin yayılmasını sağladı. Kitapların ana omurgası isyan ve milliyetçiliğe odaklıdır. Arnavutlar için de bir hayli çalışan Napolyon, Mısır

³⁴¹ Ali Fuat Örenç, **Yedi Ada Cumhuriyeti**, TDV İslam ansiklopedisi, Cilt.43,ss. 384-387.

³⁴² BOA, Hat / 234 – 13037 – 0 Tarih: H-29-12-1212

³⁴³ Örenç, s.384-387.

Seferi'nden sonra Arnavutluk'taki Hristiyan ve Rum Arnavutların isyanlarının temelini attı. Bu ayaklanma Osmanlı birliklerince bertaraf edilse de ilk kıvılcım başladı.³⁴⁴ Aynı zamanda Ermeni isyanı ve ayaklanmalarında anahtar rol oynayan Fransız Devrimi ayaklanmaların daha da şiddetlenmesine sebep oldu.³⁴⁵

Osmanlı ve Fransa bu bölgeyi ele geçirme mücadelesi bir yandan milletler arası sömürgecilik faaliyetleri ile yakından ilintili iken diğer yandan ise Akdeniz dengesi ve Kuzey Afrika için de önemlidir.³⁴⁶

Napolyon'un adaları ele geçirmeye çalışması Doğu için atılan birer adım olduğunu İngilizler görebiliyordu.³⁴⁷ İon adaları ve İki Sicilya krallığını ele geçirmesiyle İki Sicilya Napolyon için sığınak ve liman oldu. Bölge de verimli ve kullanışlı limanları bulunuyordu. Sicilya, İngilizler için de çok önemli idi, bu sebeple Fransa'yı buradan uzak tutmaya çalışarak Bourbon denetiminde kalmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Sicilya İngiltere'nin mükemmel limanlarının yanında aynı zamanda çok önemli bir tahıl ve meyve limanı idi. En az Fransızlar kadar İngilizlerin de Sicilya'ya ihtiyacı vardı. İngilizler fetihler için Sicilya'yı üst olarak kullanıyordu.

Yedi Ada'nın ele geçirilmesi ve Mısır'a yönelen Fransa'ya karşı Doğu Akdeniz güvenliğini sağlayabilmek adına İngiltere ve Rusya Osmanlı ile müttefik oldu.³⁴⁸

Osmanlı ve Rus donanması birlikte Adriyatik denizinden geçti. Tepedelenli'ye görev verildi ve donanma adaları ele geçirirken, Ali Paşa'ya da Arnavutluk'un sahil ve iskelelerini güvenceye alma görevi verildi. Tepedelenli askerleri kısa sürede bölgede hâkim oldular, bölgede bulunan Fransız askerleri ise Korfu'ya sığındılar. Osmanlı ve Rus donanması ilkin 1799 yılında Zanta'yı ele geçirdi. Ayamavra bu hâkimiyeti tanıdığını ilan etti. Korfu'ya hareket eden müttefik donanması uzun uğraşlar sonucu kaleyi 5 Mart 1799 tarihinde ele geçirdi. Osmanlı bölgede askerini bıraktı ve sonrasında Yedi Ada'yı korumak adına 3000 Rus askeri bölgeye yerleştirildi.³⁴⁹

Yedi Ada ele geçirilip bölge güvenceye alındıktan sonra bir takım idari düzenlemeler yapıldı. Osmanlı ve Rus yetkilileri 21 Mart 1800 tarihinde 12 maddelik

³⁴⁴ Açık, ss. 446-447.

³⁴⁵ Cahit Külekçi, "Fransız İhtilali ve Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşu", **İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, s. 151.

³⁴⁶ Çaycı, s. 1.

³⁴⁷ Bradford, s. 464.

³⁴⁸ Ahmet Çadircı, **Napolyon'un savaşları**, <https://medium.com/yolcumisali/napolyonun-sava%C5%9Far%C4%B1-b161284cf667>, (11.04.2019)

³⁴⁹ Örenç, s.385.

bir anlaşma yaparak bölgede Venedik'e ait olan bu adalarda Cezayir'i Seb'a-i Müctemia Cumhuriyeti kuruldu. Kurulan cumhuriyet 1807 Tilsit anlaşmasına kadar Osmanlı hakimiyetinin de kaldı.³⁵⁰ Bölge içişlerinde serbest dışişlerinde Osmanlı'ya tabi olup, Osmanlı'ya bağlı olması, vergi vermesi ve Rusya koruması altında olması kabul edildi. Yedi Ada bölgesi dâhili ve harici idaresi Osmanlı'ya bağlı Dubrovnik Cumhuriyeti'nde olduğu gibi ileri gelenlerin oluşturduğu bir senatoca yönetilmesine karar verildi. Osmanlı'nın Dubrovnik'e tanıdığı ayrıcalıkların Yedi Ada'ya da tanınmasına karar verildi. Fransa, Mısır'da yenilince İngiltere ile imzalanan 1802 yılındaki Amiens Anlaşması'nın 9. maddesinde bu Cumhuriyeti tanıdı. 25 Haziran 1802 tarihinde Osmanlı ile Fransa arasında yapılan barışta kuruluş onaylandı. Cumhuriyetin idari düzenine, 18 Kasım 1803 tarihinde Osmanlı- Rus- İngiliz ve Cumhuriyet yetkilileri görüşmeleri ile sağlandı. Kanunların hazırlanması aşamasında önceden bölgede etkin olan Venedik hukukundan da yararlandı. 1803 yılında yapılan düzenlemelerin ardından ilk senato başkanlığına George Theotakis getirildi. Osmanlı Devleti, bölgede güvenin ve huzurun devamı adına Mustafa Ağa'nın İçkale'de evlad-ı fatihan askerleri ile oturmasına karar verdi. Yedi Ada Cumhuriyeti Osmanlı'ya bağlı olduğu için dış ilişkilerinde de Osmanlı ile uyumlu olması, Osmanlı'nın savaştığı ülke ile ticaret yapılmamasına karar verildi. Yedi Adaya yerleşmek isteyenlere izin verilmeyecek ve bölgeye gelenler altı ayda bir Osmanlı'ya bildirilecekti.³⁵¹ Bu maddelerle Osmanlı hâkimiyeti ve gücü bölgede korunmaya çalışıldı.

Yedi Ada Cumhuriyeti kuruluşundan sonraki yıllarda da önemini korudu. 9 Temmuz 1807 tarihinde Rusya ile Fransa arasında Tilsit anlaşması yapıldı. Bu anlaşmanın gizli 2. maddesinde Lehistan krallığının yeniden kurulmasından vazgeçilmesi ve Yedi Ada Cumhuriyeti üzerindeki haklarından vazgeçerek Fransa'ya devrini kabul etti. Anlaşma sonrasında Fransa hiç vakit kaybetmeden 17.000 askerini Yedi Ada'ya göndererek bölgeyi hâkimiyetine aldı. Osmanlı ise 1806 yılından beri Rusya ile mücadelesinde yorulmuş idi. Bu işgal karşısında Yedi ada

³⁵⁰ Kahraman Şakul, "Osmanlılar Fransız İhtilali'ne Karşı: Adriyatik ve İtalya Sularında Osmanlı Donanması", Ed.Seyfi Kenan, "Nizâm-ı Kadîm'den "Nizâm-ı Cedîd'e III. Selim ve Dönemi (From "Ancient Regime" to "New Order": Reconsidering Selim III and His Era), İstanbul, **İslam Araştırmaları Merkezi**, 2010, s. 255-313

³⁵¹ Örenç, ss.384-387.

üzerindeki hâkimiyet hakkından vazgeçti. Fransa uzun süre bölgede etkin olmaya çalışırken, İngiltere harekete geçerek donanmalarını bölgeye yönlendirdi. Uzun yıllar iki devlet arasında mücadele devam etti.³⁵²

İngiliz kuvvetleri 1809 yılında Zanta, Kefalonya ve Çuka'da, 1810 yılında Ayamavra'da, 1814 yılında Pakso'da denetimi sağladı. 1815 yılında toplanan Viyana kongresi ile Yedi Ada Cumhuriyeti tamamen İngiliz hâkimiyetine geçti.³⁵³ Kongre sonrası 5 Kasım'da Paris'te İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya arasında bir anlaşma sağlanarak adalar İngiltere'ye bırakıldı. Anlaşmaya göre Yedi Ada Cumhuriyeti İngiltere hâkimiyetinde 21 Mart 1800 tarihinde Osmanlı ve Ruslar arasında belirlenen sınırları korumak şartı ile bağımsızlığı sürecekti. İki yıl sonra İngiltere kapsamlı bir anayasa hazırladı. Osmanlı bu kararı beğenmeyerek uluslararası hukuk kurallarına aykırı buldu. Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa bölgede etkinliği devam etmekteydi, İngiltere ve Osmanlı arasında 24 Nisan 1819 tarihinde bir anlaşma sağlanarak Osmanlı Yedi Ada'yı İngiltere'ye verirken, İngiltere de Parga, Preveze, Voniça ve Butrinto'yu Osmanlı egemenliğinde olmasını kabul etti. Yedi Ada Cumhuriyeti İngiliz hâkimiyetinde olduktan sonra bu sefer de Osmanlı idaresine girdi. İngiltere bu durum arşısında 1821 yılında Rum isyanını destekledi. İngiliz askeri birliklerindeki kişilerde Mora'ya giderek burada isyancıların ayaklanmalarına liderlik yaptı.³⁵⁴ Yedi Ada Cumhuriyeti'nin son hâmisi adaları 13 Temmuz 1863 tarihinde Yunanistan'a devretme kararı verdi. Bu karar Londra' da müzakereler sonrası 14 Kasım 1863 tarihinde kabul edildi ancak 1815 yılında yapılan Viyana Kongresi'ne ters idi. Fakat 29 Mart 1864 tarihinde Londra'da yapılan bir anlaşma sonucunda adalar Yunanistan'a verildi. 21 Mayıs 1864 tarihinde adalar Yunanistan mülkiyetine geçti. Bu Megala idea için büyük bir adım ve ümit idi. Osmanlı ise anlaşmayı 8 Nisan 1865 tarihinde onayladı.

³⁵² Örenç, s.386.

³⁵³ İlknur Şimşek, “Viyana Kongresi Sürecinde Barışın İnşası ve Avrupa Ahengi (1814-1822)” , **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt ve Sayı numarası başlamıştır, s.2.

³⁵⁴ Örenç, ss.385-387.

2.4.1. Napolyon'un Tepedelenli ile Münasebeti

Tepedelenli Ali Paşa doğum tarihi ve kökeni ile ilgili farklı bilgiler bulunmakta olup netlik kazanamamıştır. Yanya'nın kuzeybatısında Tepedelen'de 1740 veya 1744 yıllarında dünyaya geldiği düşünülmektedir.³⁵⁵ Ali Paşa tıpkı babası Veli Bey gibi gençliği akrabaları ve komşularıyla mücadele içinde geçti. Osmanlı Devleti tarafından 1785 yılında Tırhala Mutasarrıfı olarak göreve getirildi. Yanya bölgesini eşkıyadan arındırmak adına asker gönderip sonrasında otuz yıl burada kalıcı oldu. Güçlü bir Bey olan Tepedelenli, Sadrazam tarafından Belgrat yöresinde görevlendirilmek istense de Rumeli Valisi Süleyman Fevzi Paşa'nın maiyetine girmek istemediğini söyleyerek Sadrazamın verdiği görevi kabul etmedi. Fakat tekrar ısrar edilince bir süre burada da görev aldı. 1791 yılında Sırp İsyanı'nda sert tutumu ile eleştirildi. Pazvandoğlu'na karşı yapılan askeri harekâta yardımda bulunması ile üç tuğ paşalık ve Sultanın Aslanı unvanını aldı.³⁵⁶

Fransa girişimleri ile Ekim 1797 yılında Venedik ortadan kalkınca Fransa eline geçen Venedik Denizi'ndeki adalara ve Adriyatik sahillerindeki bazı yerlerde (Preveze, Butrinto, Voçina, Parga = Nevâhir-i Erbaa) Fransa etkin olmaya çalıştı.³⁵⁷ Adriyatik Denizi'ne açılan kavşak bir noktayı elinde tutan Tepedelenli Ali Paşa bu sırada Osmanlı'dan bağımsız bir siyaset yürütmekte idi, dış siyasette yabancı devletler ve onların temsilcileri ile işbirliğinde bulunuyordu. Nitekim bunlardan biri de Napolyon idi. Napolyon, Ali Paşa'ya işbirliği teklif etti, Ali Paşa da buna kayıtsız kalmadı. Bir İtalyan Papazı'nı Napolyon'a elçi olarak gönderdi ve Napolyon'un İtalya zaferini tebrik etti. Napolyon ile hareket eden Tepedelenli hâkimiyetini sağlamak adına hiçbir şeyden çekinmeden ünlü sarayında elçiler ağırlayarak onlar vasıtasıyla çeşitli pazarlıklar yaptı. Büyük bir askeri güce sahip olan Tepedelenli bölgede etkin

³⁵⁵ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I**, 2. Baskı, Turhan Kitapevi, 2004, Ankara, ss. 165-172. Yanya vilayeti hem Osmanlı hem de Doğu Akdeniz için büyük bir öneme sahip oluş geçiş noktası niteliğindedir. Yanya Limanı Doğu Akdeniz, Yunanistan, İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında iktisadi ve siyasi bağlantı noktası idi.

³⁵⁶ Kemal Beydilli, **Tepedenli Ali Paşa**, ss.476-479.

³⁵⁷ Beydilli, ss. 476-479.

ve güçlü olmak isteyen devletlerin dikkatini çekti. Emrindeki 40-50.000 kişilik ordu ve göz kamaştıran zenginliği dikkat çekicidir.³⁵⁸

Tepedelenli girişimleri bunlarla da sınırlı kalmayıp aynı zamanda Osmanlı-Rus Seferi (1806-1812) sırasında Osmanlı topraklarından Preveze ve Voçina'yı ele geçirdi. 1810 yılında Ruslara karşı savaşa girmesi istense de bu emri dinlemedi.³⁵⁹ Tüm bunlar onun bağımsız bir hükümdar gibi hareket ettiğini göstermektedir.

İlkin Fransa ve Napolyon ile iyi ilişkiler yürüten Tepedelenli, zamanla tam tersi bir tutum takınarak Fransızlar karşısında yer aldı. Tepedelenli Napolyon'a güvenilmemesi gerektiğini ve devletin padişahın yanında yer alacağını vurguladı.³⁶⁰ Avrupalılarca Tepedelenli Ali Paşa adeta mitleştirildi. Hakkında birçok kitap gazete ve oyun yazıldı. 1809 yılında Lord Byron Tepedelenli'yi ziyaret etti. Lord Byron tepedelenli'nin tam bir hükümdar olarak davrandığını dile getirdi.³⁶¹ Modern Arnavut tarihçileri Ali Paşa'yı İskender Bey ile karıştırarak yüceltmekte ve bağımsız bir Arnavutluk kurulmasının öncüsü diye göstermektedir.³⁶² Onu Yanya Aslanı olarak tanımlamışlardır. Alman müzisyen Albert Lortzing onun adına opera besteledi. Zenginliği dikkat çekici boyutta olup herkesçe bilinen Kaşıkçı Elması'nın hazinesinde yer aldığı rivayet edilmektedir. Bu zenginlik ayrıca Osmanlı paşalarının gücünü göstermesi açısından önemli olup aynı zamanda Osmanlı'nın da gücünü kaybettiğini göstermektedir.

Sultan II. Mahmut merkezi otoriteyi güçlü kılmak adına muhalif güçleri ortadan kaldırmaya başladı. Merkezde güçlü olan Halet Efendi ile anlaşmazlıkları Ali Paşa'nın sonuna sebep oldu. Rivayete göre Tepedelenli bir Rum devleti kurmayı isteyerek Rumların desteğini sağlamak adına para ve silah yardımıyla bulundu. Bunun üzerine Ali Bey, 1820 yılında Derbentler başbuğluğundan ve oğlu Veli Tırhala paşalığından azledildi ve oğullarıyla birlikte Tepedelenli zorunlu ikamete tabi tutuldu. Bunun ret edilmesi ile Ali Paşa üzerine yüründü, Ali Paşa Yanya Kalesine çekildi. Baskında oğulları ve torunları teslim oldu. Bir müddet devam eden direnişte

³⁵⁸ Hamiyet Sezgin, "Tepedelenli Ali Paşa ve Oğullarının Çiftlik ve Gelirlerine İlişkin Yeni Bilgi – Bulgular- New Informations Belonging to Çiftlik and Revenues of Tepedelenli Ali Pasha and his Sons", *Ankara Üniversitesi Dergisi*, Cilt ve sayı numarası belirtilmemiştir, ss. 333-357.

³⁵⁹ Beydilli, ss.376-379.

³⁶⁰ İsmail Akgün, *Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.21.

³⁶¹ Beydilli, ss. 478-479.

³⁶² Beydilli, ss. 376-379.

Rum isyanları sıklıkla yaşandı. Mora Valiliği'ne atanan Hurşit Ahmet Paşa, Tepedelenli'yi etkisiz hale getirmesi için görevlendirildi. Hurşit Paşa onu tamamen sıkıştırdığında kendi teslim olursa hayatına dokunulmayacağı sözü verildi. Hurşit Paşa'nın bu teklifi kabul edilmeyince idama dair düzmece bir ferman hazırlattı ve 14 Şubat 1822 tarihinde çatışmalar sonucu oğulları ve torunlarıyla öldürüldü. Bu sırada Yunan İsyanı'nın en sıcak zamanı yaşanıyordu. Onun bu girişimleri ile Yunan İsyanı'na gerekli önem verilemeyerek hızlıca yayıldı. Tepedelenli'nin Yunan İsyanı'nı bilerek desteklediğini böylece kendisi ile uğraşılmasını zorlaştırdığı düşünülmektedir.³⁶³

Fakat Tepedelenli 1820'de Eflak- Boğdan isyanın başlamak üzere olduğunu ve halkın ayaklanmak bir takım girişimlerinin olduğunu Osmanlı hükümetine bildirse de pek dikkate alınmadı. Halet Efendi Fenerli Rum beylerinin katipliğinden yetişmesi dahası Tepedelenli Ali Paşa'yı pek sevmemesi onun inanmaması için yeterli olup etrafındakileri de buna inandırdı. Dahası isyanın başlamasını sağlayan bunun için gerekli adımları atan Atanasios İpsilantis o sırada vezir Ragıp Paşa'nın doktorluğunu yapıyor idi. Ona bu ayaklanmalar ve hareketlenmeler sorulduğunda kesin bir dille ret eder. Ayrıca Osmanlı Reisülkütapları da ve Rum bir çok tercümanları yaşananları ve konu ile ilgili şikayetlerin bulunduğu belgeleri Osmanlı yöneticilerine ulaştırmadılar. Böylece isyana giden süreç hızlandı. İpsilantis sonraki süreçte ayaklanmanın lideri haline geldi.³⁶⁴

Tepedelenli Ali Paşa ve Halet Paşa arasındaki mücadelede Tepedelenli'nin suçsuz olduğu tüm bunların aslında Halet Paşa'nın oyunları olduğu düşünülerek bazı tarihçiler tarafından Halet Paşa eleştirildi. Tepedelenli'nin bazı küçük hatalarının olduğunu kabul edilmekle beraber bunun çokda önemli olmadığı ve Osmanlı tarafından görmezden gelinebildiği fakat Halet Paşa'nın Tepedelenli'nin gücünü kıskanması sonucu Ali Paşa'nın ihanetle suçlandığı yazılmaktadır. Dahası Tepedelenli her şeye rağmen Osmanlı Devleti'nde Rumların koruyucusu olarak görülmekteydi. Bölgede Osmanlı'nın gücünü yitirmesi ile Rusya, Fransa, Avusturya savaşlarında Osmanlı'ya büyük yardımları ve hizmeti olduğu, Fransa'ya bölgede

³⁶³ Beydilli, ss. 376-379.

³⁶⁴ Mark, Mazower, **Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar**, 2. Baskı, Çev. Ayşe Özil, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul, 2017, s.130.

aman vermediği düşünülmektedir.³⁶⁵ Konumuz gereği Tepedelenli ve Napolyon münasebetini ele aldığımız çalışmamızda Tepedelenli'nin kendi bölgesinde yaptığı çalışmalara da değinmekte fayda olacaktır. Tepedelenli Ali Paşa bölgesinde eğitimi destekleyerek, İtalya'ya öğrenci gönderir. Yanya'da iki medrese ile öğrencilere Arapça ve Türkçe öğretilen bir mektep açtı. Dahası bölgenin kalkınmasını sağlamak adına güvenliğe büyük önem verdi. Öldürülüşünün ardından müsadere edilen mallar Güney Arnavutluk, Kuzey Yunanistan ve Makedonya'da 80-130 dönümlü araziler 950'den fazladır. Nakit para 2,5 milyon kuruşu aşan bir miktardır(1858-59).³⁶⁶ Bu durum paşaların Osmanlı'da elde ettiği serveti göstermesi açısından oldukça ilginçtir.

Sonuç olarak Tepedenli'nin Osmanlı ordusu tarafından öldürülmesi bölgede bir güç eksikliğinin yaşanmasına ve merkezi otoritenin bozulmasına neden oldu. Özellikle Yunanlılar ve Napolyon bölgede etkin bir güç olan Osmanlı yöneticisi Tepedenli' nin ölmesini sevinerek faaliyetlerini artırdılar. Bölgede Napolyon ve Napolyon birlikleri durduracak güç kalmadığı gibi Yunanlılarda daha özgür hareket ettiler. Yunanlılar ortamın bu sakinliğinden yararlanarak bölgede kolayca kendi güçlerini kurarak hızlıca bağımsızlığa yürüdüler.

2.4.2. Mısır Seferi

Türklerin Kuzey Afrika hâkimiyeti çok eski temellere dayanmakta idi. Barbaros Hayrettin Paşa'nın; bölgenin bir bölümünü kendisi için ele geçirdiğine, kendisinin daha sonra Osmanlıya bağlanarak Kaptanıderya ve Cezayir Beylerbeyi olduğuna değindik. Barbaros Hayrettin paşa'nın Osmanlı hizmetine girmesi Osmanlı denizcilik tarihinde önemli bir olay olup denizciliğin dönüm noktasıdır.³⁶⁷ Böylece bölge 1533'de Osmanlı'ya derebeylik olarak bağlandı. 1551 yılında St. Jean Şövalyelerinin elinden Trablusgarp ve 1574 yılında da Beni Hafs Hanedanı'ndan

³⁶⁵ Süheyla Yenidünya, "Halet Efendi'nin Tepedenli Ali Paşa İsyanında ki Rolü", **Uluslararası Balkan Dil, Kültür Ve Medeniyet Sempozyumu Bildirileri 8-10 Nisan 2010, Tiran-Arnavutluk**, ss. 261-277.

³⁶⁶ Beydilli, ss. 376-379.

³⁶⁷ İdris Bostan, "**Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi Barbaros Hayreddin Paşa: İlk Deniz Beylerbeyi (1534)**", **Türk Denizcilik Tarihi**, (Ed.İdris Bostan-Salih Özbaran), Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.144.

Tunus alındı. Böylece Mısır'dan Fas'a kadar uzanan bölge Osmanlı toprağı oldu.³⁶⁸ Osmanlı Devleti Cezayir, Tunus, Trablusgarp bölgeleri Garp Ocakları olarak anılır. Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis dönemlerinde bölgedeki hâkimiyeti arttı. Osmanlı'nın bölgedeki hâkimiyeti kesintisiz dört yüz yıl sürdü.

Mısır bölgesi Yavuz Sultan Selim döneminde (1516-1517) ele geçirildi. Kanunî döneminde ise tüm Akdeniz çevresi Osmanlı'ya katılarak Akdeniz Türk gölü haline getirildi.³⁶⁹ Osmanlı yönetimine geçen İran ve Doğu Akdeniz bölgesinde İslam dünyasının idare ve hukuk kurallarıyla birlikte Türk gelenek ve görenekleriyle bölge yönetildi.³⁷⁰ Uzun yıllar Mısır'da hüküm süren Osmanlı, bu kadar kalıcı olmasını bölgede etkin olan gücü yadsımadığı ve önceki kurallara riayet etmesine borçlu olduğu unutulmamalıdır. Osmanlı'nın güç kaybı ile bölgede Fransa ve İngiltere etkin olma çabalarına başladı.

Sultan III. Selim 1798 yılında tahta çıktığında birçok sıkıntı ve kargaşa ile karşılaştı. Osmanlı Karlofça Anlaşması ile önemli topraklarını kaybetmiş ve Avrupalılar ise bu dönemde çok güçlenmişlerdi. Osmanlı Devleti, Avrupalı devletler karşısında korumasız kaldı. Rusya 1774 yılında Küçük Kaynarca Anlaşması ile Kırım'ı ele geçirdi bu durumda Osmanlı'nın Balkan toprakları savunmasız kaldı. 1789 yılında Ruslar Akkirman, Bender, Hotin gibi kaleleri ele geçirdi. Bu sırada güçsüzleşen Osmanlı'dan istifade eden bir diğer devlette Avusturya idi. Avusturya Balkanları, Bosna ve Sırbistan'ı tehdit ediyordu. Sultan III. Selim ise Fransa ile daha tahta geçmeden önce Osmanlı durumunu anlatarak bu durumla nasıl baş edeceğini sorarak bir durum değerlendirmesi yapılması istendi. Özellikle reformlara büyük önem verildi. Kendisinden önce tahta çıkan Genç Osman ve Sultan IV. Murat gibi reformlara önem vererek Köprülü ailesinin yapmayı planlayıp yarım bıraktıkları reformların tümünü Nizam-ı Cedîd adı altında toparlayarak değişimleri tek bir kavram altında açıklamaya çalıştı.³⁷¹

³⁶⁸ Abdurrahman Çaycı, **Büyük Sahrada Türk-Fransız rekabeti (1858-1911)**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1970, s. 1.

³⁶⁹ Çolak, s. 142.

³⁷⁰ Quataert, s. 30.

³⁷¹ Nizamı Cedid reformları, Ayrıntılı bilgi için bkz. Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, 1996. İstanbul ve Carter Findley, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform Babıali, 1789-1922**, Çev: Ercan Ertürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

Osmanlı, Yakınçağ'da muazzam bir toprak sınırına sahipti; Anadolu, Trakya, Bulgaristan, Filistin, Hicaz, Mısır, Suriye, Irak, Kafkasya, Yunanistan, Arnavutluk, Karadağ, Romanya, Trablusgarp, Tunus, Cezayir, Akdeniz'in doğusunda Girit ve Kıbrıs gibi büyük adalar ve Ege'deki bütün adaların hâkimi idi. Bu topraklarda yaşayan halk ise tamamen birlikten yoksun idi.³⁷² Bu durum bölgede karışıklıkların çıkmasına zemin hazırlar nitelikteydi. Özellikle de güçlü devletlerin pazar ve hammadde arayışında önemi bir dayanak olan Osmanlı toprakları birçok karışıklık ve mücadeleye sahne oldu.

Osmanlı'nın güç kaybı ile Osmanlı topraklarındaki hak iddiaları da arttı. Napolyon Osmanlı'nın eski gücünü koruyamadığı, Padişah'ın eskisi kadar güçlü olmadığını düşünerek Osmanlı'dan aslan parçasını kapmanın derdinde idi. Bu sebeple Mısır Seferi ile Osmanlı topraklarına yönelip başaramazsa da bu topraklarda bazı ayrılıkçı fikirlerin zeminini atmasını sağladı. Bölgenin Osmanlı güdümünden çıkarılıp önemli Beyler olan Ali Paşa'yı bölgede tahta geçirmeyi düşünse de Ali Paşa'nın Fransa'dan çok İngiltere ile yakın olması onu bu fikirden uzaklaştırdı. Bu kez de görev için Pazvantoğlu'nu düşünmeye başladı.³⁷³ Napolyon Osmanlı toprakları içerisinde ayanları ve güçlü beyleri hükümdar payesine getirmeyi ve böylece etkin olmayı amaçladı.

2.4.2.1. Seferin Nedenleri

İtalya zaferinden sonra Avrupa'da Fransa'ya karşı oluşturulan koalisyonun önemli bir üyesi bertaraf edildi.³⁷⁴ İngiltere ile de sömürgeler üzerinde anlaşmazlık çıktı. Fransa İngiltere'yi de etkisiz hale getirmek için zor durumda bırakarak galip gelmeyi istiyordu. İngiltere ile karada savaşmak mümkün olmadığından denizde de önemli bir güce sahip olduğu için buradaki mücadelenin riskli bir girişim olduğunu düşündü. Napolyon buna çare üreterek İngiltere'yi ticaret güzergâhında etkisiz hale getirmeyi planladı. Napolyon'un bu fikri Dışişleri Bakanı Taleyrand tarafından büyük bir coşku ile desteklendi.

³⁷² Olcay Özkaya Duman, "Yakınçağlarda Osmanlı- Fransa İlişkileri ve Fransa'nın Ortadoğu Diplomasisi", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:11, 2009, s. 525.

³⁷³ J.Shaw, s. 326.

³⁷⁴ Armanoğlu, s.54.

Directoire yöneticileri ise Napolyon'un bu görüşüne pek de katılmıyorlardı, Fransa'nın yenilmesi kendi topraklarında zor iken deniz aşırı topraklarda asıl avantajlı olan yine İngiltere olacaktı. Ayrıca Avrupa'da Fransa ile sorun yaşamayan tek ülke olan Osmanlı Devleti'ni de Fransa'ya düşman edecekti. Napolyon'un en büyük yardımcılarında olup dış politikada tecrübeli olan Talleyrand'a göre seferi Osmanlı'ya karşı değil, Mısır'da uzun senelerdir isyan halindeki gruplara karşı yapılmış olduğu söylenirse de Osmanlı sorunu da çözülmüş olacaktı. Sonuç olarak Directoire yönetimi ikna oldu, ikna olmasındaki asıl sebep Napolyon'un Paris'te yönetim için bir tehdit haline gelmesi idi.³⁷⁵ Bu sebeple kendilerinin çıkarları için Napolyon'un uzakta olmasını faydalı bularak bu sefere izin verdiler. General Napolyon planlarını konsülde paylaşmadan evvel İngiliz Kraliyet ailesi Fransa'nın Ortadoğu'daki hedeflerini casusları sayesinde öğrendi.³⁷⁶ Buna telaşlanarak kendileri de ordusunu hazırlamaya başladı.

Bonaparte Paris'teki Directoire'nin amacını şöyle açıklar;

“Amacım Mısır'a gitmek, oraya yerleşmek ve bir Fransız sömürgesi kurmaktır ki bu birkaç zaman alacaktır. Sonra Hindistan'ın güvenliği konusunda İngiltere tereddütte bırakarak Paris'e geri dönüp düşmana ölümcül darbeyi vuracağım. Bu arada korkulacak bir şey yok, Avrupa sakindir, Avusturya saldıramaz, İngiltere istilaya karşı savunma hazırlamakla meşguldür ve Türkiye Memlûkluların kovulmasına memnun olacak...”³⁷⁷ diyerek yapacağı seferin gerekçesini Directoire'ye anlatır.

Napolyon'un gerçekte hayali ise Suriye'yi zapt etmek, Hint'e yönelmek, İngiltere'yi arkadan çevirmek sonra Fransa'ya dönmek ve yolda Avusturya Hanedanı'nı imha etmektir. Bu esnada Directoire iflas ederek yıkılacak, Bonapart ise gerçek bir kahraman olacaktı.³⁷⁸ Napolyon işte bu hayallerle yola çıkar.

Napolyon'un Mısır'ı ele geçirme ideali bir anda Napolyon ile beliren bir fikir değildi, yüz elli (150) yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. 1650 yılında Alman filozofu Leibnitz, Fransa Kralı olan XIV. Lui 'e bununla ilgili bir layiha sunmuştur. XIV. Lui bunu önemsememiştir. XVIII. yy'da tekrar gündeme gelmişse de hasıraltı edildi.³⁷⁹ Bu seferi gerçekleştirerek önemli bir güç kazanmaya çalışan Napolyon, Fransa'nın yegâne hükümdarı olmaya çalışıyordu ve dahası dünya hükümdarı olmayı istiyordu.

³⁷⁵Doğu Sorunu, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3777/mod_resource/content/1/9-hafta.pdf.(12.02.2019), s.3.

³⁷⁶ Ağır, s. 27.

³⁷⁷ Bradford, ss. 466-467.

³⁷⁸ Akçura, s. 60.

³⁷⁹ Çolak, s. 148.

Dünya İmparatoru hedefinin önünde İngiltere engeli ile karşılaştı, Amerika ve Hindistan'ı İngiltere'ye kaptıran Fransa bunun karşısında Mısır'a yerleşerek kaçırdığı fırsatları yakalamaya çalıştı. Bu sebeple Mısır seferi düzenlendi. Mısır Seferi'nin önemine vurgu yapan Karal; Mısır Seferi için bugün Afrika'daki Fransa konumunun başlangıcı olarak değerlendirmektedir. Çünkü Napolyon ordusu ilk kez bu seferle birlikte Afrika Müslümanları ile karşılaşacaktır.³⁸⁰

Hükümet Napolyon'a Mısır işgalini gerçekleştirme, İngilizleri doğudaki sömürgelerinden çıkarma, dahası Akdeniz'den geçtiği sırada Malta'yı alma yetkileri verdi. Ayrıca Fransa, Napolyon'a Kızıldeniz ve ötesinde Hindistan'a ulaşması için Süveyş de bir kanal açmakla görevlendirdi. Fakat Napolyon'un hayalleri çok büyüktü, amacı ise bütün doğuyu ele geçirme, Osmanlı'daki Hristiyanları da yanına çekerek Osmanlı'yı işgal etmek ve Avrupa'yı çevreleyerek kuşatmasını bitirmektir. Amacı sadece Roma'yı diriltmek olmayıp aynı zamanda İskender'in toprakları ve Hindistan'a yönelmektir.³⁸¹ Napolyon'un bir diğer amacı da Doğu'ya Fransız kültürünü götürmektir. Geri dönerken de Nil'de yatan Avrupa'da bilinmeyen bilgilerle geri dönmeyi istiyordu. Bu sebeple yanında kâşifleri de götürdü.³⁸² Bu girişimleri ile karanlıkta kalan Mısır tarihini aydınlığa kavuşturmayı da amaçlar.

Napolyon Mısır'a giderken kardeşine yazdığı mektupta,

“Doğu'ya gidiyorum, yanımda başarıyı garanti edecek tüm imkânlarla birlikte. Şayet Fransa'nın bana ihtiyacı olursa... Savaş çıkıp ta ters bir şekilde gelişirse eve dönerim ve kamuoyu şimdikinden çok daha sağlam bir şekilde benim olur. Fakat eğer savaşın talihi Cumhuriyet'e gülerse benim gibi bir başka komutan sahneye çıkarsa ben de belki de Doğu'da kalırım ve dünya'ya onun yapabileceğinden daha büyük bir hizmette bulurum”³⁸³

Bourrinne ne kadar kalacağını sorduğunda ise Napolyon cevap olarak “Altı ay veya altı yıl” diye cevap verdi.

Osmanlı Devleti açısından Mısır işgali; Mısır'ın konumundan ziyade çöllerle kaplı bulunması onun başka bir devlet tarafından işgalini güçleştirdiği düşünülmekte idi. Mısır işgalinin ve Mısır'ın öneminin farkında olan Osmanlı bir başka Devletin kendi sınırlarından bu denli uzak bir yerde özellikle de Mısır gibi iklim ve coğrafi koşulları uygun olmayan bir bölgenin seçilmesi hususunda şaşkınlık yarattı. Haliyle Fransa'nın Mısır'a yönelmesi Osmanlı İmparatorluğu'nu iki kere şaşırtmıştı. İlk

³⁸⁰ Karal, 1797-1802, ss. 3-4.

³⁸¹ Bradford, s. 467.

³⁸² Bradford, s. 468.

³⁸³ Ludwig, s. 134.

seferin Osmanlı'ya yapılması ve seferin gizli yürütülmesi ikincisi ise Mısır gibi bir bölgenin seçilmesi ise ayrı bir şaşkınlık yaratmıştı.³⁸⁴

Bu sırada İngiltere ve Fransa arasında bölgeyi ele geçirebilmek adına yoğun mücadele yaşandı. İngiltere Fransa'nın isteğinin sadece Mısır olmayacağını zamanla Malta ve İskenderiye'yi ele geçirebilme ihtimali ile kısa sürede Akdeniz'in Fransız gölü olma riski İngiltere'yi telaşlandırmaya yetmişti. İkinci bir nokta ise Mısır'a yerleşecek olan Fransa'nın hem Hindistan hem de Osmanlı İmparatorluğu üzerinde nüfuz edebilmesi daha kolay olacaktı. Bu durum Şark siyaseti ve devletler dengesini derinden etkileyebilirdi.³⁸⁵ Tüm bu sebepler Mısır Seferi'nin sonucuna Osmanlı kadar İngiltere'nin de dikkatini çekmesini sağlıyordu. Bu da sefer için İngiltere'nin ordusu, donanması ve ekonomisini seferber etmesini gerekli kılıyordu.³⁸⁶

Rusya'nın, bu sefer karşısındaki hassasiyetinin nedeni ise Osmanlı toprakları için hedeflerinin Fransa'nın Akdeniz'e hâkim olması sonucu yerle bir olacağını görmesi idi. Akdeniz hâkimiyeti, İyoniyen Adalarını ele geçirmeleri, bununla birlikte bağımsız Yunanistan yaratmak istemeleri Rusya'nın yıllardır süregelen hedefleri idi. Doğal olarak Osmanlı üzerindeki hedeflerinin bir başka devlet tarafından gerçekleştirilme ihtimali kabul edilebilir değildi. Ayrıca eğer Fransa önce Mısır'ı sonra da Akdeniz'i ele geçirirse Rusya'nın Balkanlar'daki faaliyetleri ve Balkanlar'a yerleşmesi İstanbul ve Boğazlardaki idealleri son bulacaktı. Sonuç olarak İngiltere, Rusya ve Osmanlı çıkarları gereği Fransa karşısında birlikte hareket etmişlerdir.³⁸⁷

Fransa ise bu sırada Osmanlı'nın bu işgale tepkisini hafifletmek için Fransa'nın esas amacının Mısır'daki Memluk Beylerinin zorba yönetimini sonlandırmak olduğunu Ruffin (İstanbul'daki Fransız elçisi) aracılığıyla bildirmiş hatta Osmanlı'yı ikna için Talleyrant'ın Osmanlı'ya gönderilmesi dahi konuşulmuşsa da Talleyrant İstanbul'a gelmedi.³⁸⁸

³⁸⁴ Karal, Mısır (1797-1802), s. 5.

³⁸⁵ Doğu Sorunu ve siyaseti için bkz, Hüner Tuncer, “Doğu Sorunu” ve Büyük Güçler (1853-1878), **Osmanlı'nın Kader Yılları**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003, ss. (13-179.)

³⁸⁶ Karal, (1797-1802), s. 5.

³⁸⁷ Çolak, s. 143.

³⁸⁸ Çolak, s. 147.

2.4.2.2. Toulon Hazırlıkları

Napolyon, Directoire ile yapılan uzun tartışmalar sonrasında Mısır seferine razı etti ve hemen ordusunu hem Fransa hem de İtalya limanlarından toparlamaya başladı. Napolyon filo ve donanması için mürettebatını, Marsilya, Toulon'da, Cenova'da Civita Vecchia ve doğum yeri olan Korsika'dan topladı. Bu seferde yer alan askerler iki yıl önce İtalya seferinde de yer alan askerlerdi. Bu sebeple Napolyon askerlerine şöyle seslendi; “*Askerler, bütün Avrupa'nın gözü sizin üzerinizde*” diyerek Mısır Seferinin önemini vurguluyordu.³⁸⁹ Ordusu için birçok kaynaktan farklı sayılar verilmekte; 35-38.000 asker ya da 43.000 asker, 1200 at ve 171 top taşıyan 50 savaş gemisi ve 500 civarı nakliye gemisi hazırladığı belirtilmektedir. Yanında 167 bilim ve sanat adamından oluşan bir heyeti beraberinde götürdü, bilim adamlarının yanında ayrıca 287 ciltlik bir kütüphane ve Fransızca, Arapça, Yunanca basabilen iki matbaa da bulundurdu.³⁹⁰

Mısır Seferi hazırlıkları olağanüstü bir gizlilik içerisinde yürütülmüştü. Fransa ordusunun Toulon Limanı'ndan hareket ettiğinde dahi ne Osmanlı İmparatorluğu ne de Fransız halkının kendisi gerçek hedefin neresi olduğunu bilmiyorlardı. Bu seferin bir diğer özelliği de Osmanlı toprağı olan bir bölgeye yapılmış olmasına rağmen savaş ilan edilmemesi idi.³⁹¹ Donanma Toulon Limanı'ndan ayrılırken sanki Girit'e veya Kıbrıs'a çıkarma yapıyormuş hissiyatını vermeyi planladı.³⁹² Hatta bazen İngiltere'ye yapıldığı söylenerek İngilizlerin kendi bölgelerine önem vererek Fransa yolunu tıkamaması hedeflendi. 19 Mayıs 1798'de L'Orient gemisiyle Toulon Limanı'ndan yola koyuldu. Nelson'un da belirttiğı gibi “*bu şeytanın şeytan şansı vardı*”³⁹³ Toulon Limanı'ndan Napolyon, güzergâhını Malta'ya çevirdi.

Napolyon Mısır Seferi için hazırlıkları arasında Osmanlı'yı oyalayacak bir takım meseleler yaratarak kendi için uygun ortamı hazırlamayı düşünüyordu. Bunun için Adriyatik'te kargaşa yaratacak bazı olaylar çıkarttı, Arnavutluk bölgesinde bir

³⁸⁹ Bradford, s. 467.

³⁹⁰ Çolak, s. 148.

³⁹¹ Karal, 1797-1802, s. 4.

³⁹² Ağır, s. 17.

³⁹³ Akt. Bradford, s. 468.

köprübaşını ele geçirdi ve halkı yanına çekmeye çabaladı ve dahası Yunan milliyetçiliğini de ateşledi.³⁹⁴

Mora Valisi Hasan Paşa, İstanbul'a bir rapor göndererek Napolyon'un Rumlar arasında milliyetçilik propagandası yaptığı ve halkı kışkırttığını Fransa'nın Girit ile Mora'ya yerleşme amaçlarının bulunduğunu bildirmişti. Bu sırada Rus elçisi, Fransızların Toulon ve Marsilya'da sefer hazırlıkları yaptığı ve hazırlığın Mora için olabileceğini Babıali'ye bildirmesi Osmanlı'yı endişelendirmişti. Bunun üzerine Fransa'nın düzenlediği seferin nereye olacağını İstanbul'da ki Fransız elçisini çağırıp sordu; Fransız elçisi Ruffin ise sefer hazırlıkları hakkında bilgisi olmadığını belirtti. Bu sırada Osmanlı Fransa'daki Osmanlı elçisi Seyyid Ali Efendi'ye Toulon'da yapılan hazırlığın güzergâhı soruldu. Seyyid Ali Efendi'nin seferin İngiltere üzerine olduğunu belirtmesi Osmanlı'yı bir nebze de olsa rahatlattı ise de şüpheler katlanarak devam etti. Hazırlıkları yakından takip etmeyi de ihmal etmedi. Özellikle Toulon'daki donanmada Arapça bilenlerin görevlendirilmesi Osmanlı'yı iyice endişelendirdi. Bu sebeple Mısır'a bir saldırı olabileceğini bildirmek amacıyla Ahmed Erib Efendi görevlendirildi. Ahmed Erip Efendi henüz yolda iken Napolyon, 1 Temmuz 1798 tarihinde İskenderiye'ye ulaştı.³⁹⁵

2.4.2.3. Napolyon'un Malta'yı Zaptı

Toulon'dan çıkan donanma 9 Haziran'da Malta'ya ulaştı, hiç vakit kaybetmeden limana giriş izni istedi. St. Jean Tarikatı uzun süredir kötü durumdaydı ve Fransız Şövalyelerinin birçoğu Fransa ile işbirliği içerisinde idi. Malta savunması üst düzeyde olmasına rağmen üç gün direnebildiler. Osmanlı saldırılarına karşı yapılandırılmış olan Malta tüm zenginlikleri ile Fransa'ya teslim oldu.³⁹⁶ 12 Haziran 1798 tarihinde buradaki yaklaşık 700 Türk ve Arap esir serbest bırakıldı. Bu esnada İngiltere de Napolyon donanmasına karşı Komutan Nelson'u görevlendirip kendisine özellikle Mısır toprakları ve Akdeniz ticaretinin korunması görevi verildi.

Napolyon, Malta da iken Akdeniz' de Fransız donanmasını arayan İngiliz Amiral Nelson ise İskenderiye'deydi. Nelson şehri haberdar ederek Fransız işgaline

³⁹⁴ Açık, s. 434.

³⁹⁵ Çolak, s. 146.

³⁹⁶ Bradford, s. 468.

karşı yardım talebinde bulundu. Fakat İskenderiye halkı bunun bir İngiliz oyunu olabileceğini düşünerek yardım talebini ret etti.³⁹⁷ Bu sırada İngilizlerin amacını kestiremeyen halk Babîâlî'den de bir açıklama gelmesini bekledi fakat beklenen açıklama gelmeyince halk İngiltere'ye güvenemedi.

Napolyon, Malta'da bir hafta kaldı ve devrim kurallarına uygun bir şekilde bölgeyi yapılandırdı. Burada da özgürlük, eşitlik kardeşlik söylemlerini yayıyorlardı. Bu söylemler şövalyelerin baskısından bıkan Malta halkı için heyecan vericiydi.³⁹⁸ Malta halkı arasında Fransa'ya karşı sempati oluştu ise de bu uzun sürmedi. Fransızlar gerçekte bu söylemlerinin arkasında durmadılar. Fransız askerleri kiliseleri yağmaladılar, dahası tarikatın da hazinesini yağmaladılar. Ayrıca ağır vergiler de koydular. Bu da bölge halkının yeni yönetim kuran Fransızlara karşı nefret duymasına neden oldu. Halkın emekli aylıkları ödenmeyerek, faizler attırıldı devletin yönetimi ile ilgili birçok görevi yerine getirmediler.³⁹⁹ Ayrıca bölgede yaydıkları söylemler halk arasında ciddi kargaşaya sebep oldu. Tüm bunlar zamanla halkın Fransızlara karşı cephe almasına neden oldu.

19 Haziran'da Mısır'a gitmek üzere harekete geçti. L'Orient adlı geminin güvertesinde bir milyon pound değerindeki ganimeti yanına aldı. Bu hazine Malta saraylarında ve kiliselerinde yüzlerce yıldır biriken hazine idi. Napolyon, Malta'dan hareket ettiğinde gemilerde bir beyanname okundu. Bu beyannamede Mısır'daki Müslüman halka zulüm eden, halkı baskı altında tutan Memluk Beyleri'nin ortadan kaldırılacağı ifade edilmekte ve halktan din adamları ile dini mekânlara saygılı davranmasını istenmekte idi.⁴⁰⁰ Aslında bu tutumun nedeni yaptıklarıyla işgali yumuşatarak bölgeyi sakince ele geçirmekti.

Bu işgal karşısında Osmanlı ise Fransa'ya savaş ilan edemedi, çünkü olası bir Osmanlı–Fransa savaşında galip gelemeyeceğinin farkında idi. Fakat tepkisiz de kalamazdı, Osmanlı'nın bu işgale karşı uluslararası siyasette konjonktürün kurallarına göre oynamaya başladı. Bu tarihten itibaren uluslararası politikayı kullanmaya başlayan Osmanlı, denge politikası ile kendisini “*yıkıldı yıkılacak aslan payını alalım*” düşüncesinden sıyrıp bir yy. ileriye taşımayı başardı.⁴⁰¹

³⁹⁷ Çolak, s. 149.

³⁹⁸ Bradford, s. 480.

³⁹⁹ Bradford, s. 480.

⁴⁰⁰ Çolak, s. 149.

⁴⁰¹ Shaw, s. 326.

Nitekim Fransa'nın Malta işgali sonrasında Fransız askerlerinin bölgede yaptıkları, devrim söylemlerine uymamaları ve bölge halkını ezmeleri halkı kısa zamanda bezdirdi. Fransa'nın Osmanlı ve İngiltere karşısında aldığı yenilgiden sonra Malta halkı Fransızlara karşı İngilizlerin yanında yer aldı. Malta'da Fransızlara karşı bir ayaklanma gerçekleşti, bu ayaklanma tam da Nelson'un Ebu-Kır koyunda kazandığı zaferin ardından gerçekleşti. Malta özellikle kiliselere yapılan saygısızlığı kabul edemiyordu. Malta halkı ayaklanma sırasında eski başkent Mdina'daki Fransız garnizonunu yok etti. Fransaya bölgede kan kaybettiren önemli olaylardan biri oldu. Böylece Fransa sağlamayı düşündüğü yardım konumlarından birini de yitirmiş oldu.

İngilizler Malta'yı ele geçirirken Fransızları açlıkla sınayarak ele geçirmeyi hedefliyorlardı, Fakat Fransızlar'a Brest'den kalkan bir gemi yardım ederek erzak yardımında bulundu. Böylece İngiliz askerleri geri çekilmek zorunda kalıp, biraz daha bekledi. Zamanla yiyecekleri azalan Fransızlar kedi, köpek, fare vs. yediler. Bunun üzerine bu durumun böyle devam edemeyeceğini düşünen Fransız General Vaubois teslim oldu. Ve o adamlarıyla birlikte Fransa'ya gidebildi. Malta İngilizlere bırakıldı. Böylece Malta İngiliz üssü oldu. 1814 yılında yapılan Paris Anlaşması'yla ada resmen “*Britanyalı Majestelerine kayıtsız şartsız verildi*”.⁴⁰²

Malta yüzünden on iki yıl boyunca Anglo-Napolyon savaşı sürdü. Başlangıçta Malta'nın önemi hakkında şüpheli olan İngilizler, Malta'nın stratejik önemini kısa vadede kavrayabildiler. Napolyon ise Malta'nın önemi hakkında emindi. Napolyon son anlaşmazlıktan önce Paris'teki İngiliz elçisine şöyle der, “*Barış ya da savaş Malta'ya bağlıdır, Hollanda ve İsveç'ten söz etmeye değmez, önemsizdirler. Bana gelince, kendi payımı aldım. Malta'yı size vermektense, Faubourg Saint Antoine'i vermeyi tercih ederdim*”.⁴⁰³ Bu dahi Malta'nın önemini göstermesi açısından yeterlidir Napolyon'un ezeli rakiplerinden biri olan Nelson ise Malta'nın Hindistan için önemli bir dış savunma hattı olduğunu belirterek bölgeden vazgeçilmemesi gerektiğini belirtir.

Amiral Lord Keith; “*Malta, sözünü ettiğim tüm öbür limanlardan (Mahon, Elba, Sardinya) üstündür. (Nedenini ise şöyle açıklar.) Limanın tamamı harika tahkimatla örtülüdür. Büyük Britanya'nın elindeyken hiçbir düşman oraya karaya çıkma küstahlığı gösteremez; çünkü kuşatma için gerekli sayıda insanı ada besleyemez ve üstün bir filo*

⁴⁰² Bradford, s. 481.

⁴⁰³ Bradford, s. 482.

görünce kuşatan orduya teslim olmak... yada açlıktan ölmek zorunda kalır. Malta'da cephanelikler ,hastaneler ve depolar büyük ölçeklidir. Liman, Mahon'dan daha büyüktür ve girişi epeyce genişletir.”⁴⁰⁴ diyecektir.

Fransayı da ilk aşamada Maltaya yönelten sebep tam olarak bu olmuştu. Mısır ve Suriye seferlerinde burası askerler için aradaki iletişimi sağlamak, yiyecek ve askeri yardımı aktaracak olan bir kolon görevi üstlenmesi hedeflendi.

2.4.2.4.İskenderiye'nin Zaptı

Napolyon, Malta'dan sonra 2 Temmuz 1798 tarihinde İskenderiye' ye gelerek burayı işgal etti. Bu işgal ile birlikte Napolyon sık sık İstanbul'a mektuplar gönderdi.⁴⁰⁵ İskenderiye'nin işgaline sebep ne idi? İskenderiye limanı Afrika ve Akdeniz'in önemli limanlarından biridir. İskenderiye limanı, Nil deltasının batı kenarında yer alıp Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlayan önemli bir limandır.⁴⁰⁶ Ticaretin önemli bir noktası olan bu bölge, aynı zamanda Fransa için askeri açıdan da önem taşımaktaydı.

Bonaparte, İngiltere'nin olası saldırısına karşı akıllıca davranarak doğrudan değil dolaylı bir yol izleyerek zaman kazanmaya çalıştı. Böylece kendini İngiliz ordusundan korumayı başarak Malta'dan sonra Girit'e yöneldi. Nelson İskenderiye' den geri dönerken Fransız ordusu ise Nelson'un çok yakınında olup yaklaşık 300 mil kuzeybatısındaydı.⁴⁰⁷ Nelson'un İskenderiye'den ayrılması büyük hataydı. Nelson'un küçük gözlemci gemilerinin olmaması işini elbette zorlaştırıyordu ki yanlış kararının sebebi de buydu. Nelson, Girit'in güneyinden tekrar Sicilya'ya yelken açarken, Napolyon ise kuzeyden aşağı giderek İskenderiye' ye ulaştı.

Napolyon İskenderiye kalesini zahmetsizce ele geçirdi, Bedeviler Fransızlara karşı koysa da başarı sağlayamadı. Napolyon ise Bedevileri yanına çekmeyi başarak kendine bağladı. Müslümanlar ile görüşme talep etti ve amacının Mısır'ı yağmalamak olmadığını tek hedefinin Kölemen zulmüne dur demek olduğu ve onlardan intikam almak olduğunu belirtti.⁴⁰⁸ Dahası Padişah'la dostluğunun baki

⁴⁰⁴ Bradford, s. 482.

⁴⁰⁵ BOA, HAT / 247- 13954 – 0Tarih : H-29-12-1213

⁴⁰⁶ Eymen Fuad Seyyid, **İskenderiye**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt. 22, ss. 574-576.

⁴⁰⁷ Bradford, s. 469.

⁴⁰⁸ Çolak, ss.149-150.

olduğunu halkın da kendi yanında yer alması gerektiğini belirtti. Napolyon, ayrıca Allah'a inancının tam olduğunu, Hazreti Muhammed'e saygı duyduğu, Kur'ân'a ve din adamlarına saygılı olduğu, Fransızlara karşı konulmasında sorun çıkarılmayacağı, her yerde Osmanlı ve Fransız bayraklarının beraber asılacağını bildirdi. Bu ılımlı söyleşilerle İskenderiye teslim olmayı kabul etti.⁴⁰⁹ Fakat bazı bölgeler de Kağtan Hüsrev Paşa Napolyon bayrağının kabul edimeyeceğini bildirerek bu işgali kabul etmediklerini belirttiler.⁴¹⁰

Bölgeyi kısa sürede ele geçiren Napolyon, şehrin eski önemini yitirdiğinin farkında idi. Uzakdoğu ticaret akışının Mısır ve Akdeniz üzerinden Adriyatik'e ve oradan da Avrupa'ya akışının eskisi kadar burası ile temellenmediğini görebiliyordu. XV. yy'dan itibaren Ümitburnu ile Hindistan ve Gine'ye giden deniz yolu keşfiyle birlikte başlayan gerileme adım adım gerçekleşmişti.⁴¹¹ Eski canlı günlerini kaybetse de burayı tekrar ayağa kaldırabileceğine inanan Napolyon için liman ve bölge önem taşımaktaydı.

Napolyon, İskenderiye'de Mısır'da dağıtılmak amacıyla Arapça bir ferman yayınladı.⁴¹² Bu ferman hem İskenderiye de hem de Kahire de dağıtıldı ve yayıldı. Ferman'da;

“Rahman ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla. Allah'tan başka ilâh yoktur. O'nun bir oğlu olmadığı gibi mülkünde ortağı da yoktur. Özgürlük ve eşitlik ilkesi üzerine kurulu olan Fransız Cumhuriyeti adına, Fransız ordularının başkumandanı General Bonapart, uzun bir süredir Mısır üzerinde sulta kuran sancakların, Fransız topluluğuna karşı kötü ve aşağılayıcı bir şekilde davrandığı, tüccarlarına her tür eziyeti yaptığını ve bundan dolayı da ceza vaktinin geldiğini bütün Mısır halkına ilan eder.

Ne yazıktır ki Gürcistan ve Çerkez dağlarından getirilen bu Memluklar, yeryüzünün en güzel beldesinde asırlar boyunca fücür ü fesad içerisinde hareket etmişlerdir. Fakat âlemlerin Rabbi olan Allah, artık onların hükmünün sona ermesini takdir etmiştir.

Ey Mısırlılar! Size benim buraya dininizi ortadan kaldırmak için geldiğimi söylüyorlar. Bilin ki bu bir yalandır ve bu tür sözlere değer veremeyin. Onlara şunu söyleyin: Ben buraya sizin haklarınızı zalimlerin elinden almak için geldim. Ve ben Allâhu Teâlâ'ya Memluklardan daha fazla kulluk eder, O'nun peygamberi Muhammed'e ve kitabı Kur'ân-ı Kerim'e onlardan daha fazla hürmet ederim.

Onlara aynı zamanda şunu söyleyin: Allah katında bütün insanlar eşittir. Üstünlük ancak akıl, fazilet ve ilimledir. Fakat insanları üstün kılan bu

⁴⁰⁹ Çolak, s.151.

⁴¹⁰ BOA, HAT / 1098 – 44478- 0Tarih : H- 24-07-1230

⁴¹¹ Bradford, s.470.

⁴¹² Siracettin Aslan, “Napolyon’un Mısır Fermanı ve Batının İşgal felsefesinin Altyapısı, Doğru Haber Gazetesi”, **İnzar Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 5, ss.49.

akıl, fazilet ve ilimden Memluklar ne nasip almışlar ki bu dünyada hayatı tatlı kılan her şeye sadece onlar sahip olmak istiyorlar? Nerede münbit bir toprak bulunsa, Memluklar el koyuyor. En güzel köleler, en iyi atlar, en güzel yurtlar hep Memluklara ait oluyor. Eğer Mısır diyarı Memlukların mülkü ise, o zaman onlar da Allah'ın emrettiği vergiyi ödesinler. Fakat âlemlerin Rabbi, insanlara karşı merhametli ve adildir. O'nun yardımıyla bu günden itibaren hiçbir Mısırlı önemli mevkilerden men edilmeyecek, onlar arasından akıllı, adil ve ilim sahibi kişiler kendi işlerini yönetecek ve böylece bütün halkın işleri adaletle yapılacaktır.

Eskiden Mısır topraklarında büyük şehirler, geniş kanallar ve canlı bir ticaret vardı. Bütün bunları yok eden, Memlukların hırs ve despotluğundan başka bir şey değildir.

Ey kadılar, şeyhler ve imamlar! Ey Şurbeciyya ahalisi! Halkınıza şunu söyleyin: Fransızlar da sadık Müslümanlardır. Ve bununla uyumlu olarak onlar Roma'yı işgal etmiş ve Hristiyanları İslâm'a karşı savaş yapmak için kışkırtan Papalık merkezini yerle bir etmiştir. Daha sonra Fransızlar Malta adasına gittiler ve Müslümanlara karşı savaşmak için Tanrı'dan emir aldıklarına inanan Şövalyeleri oradan kovdular. Dahası Fransızlar, kendilerini her daim Osmanlı Sultanı'nın -Allah onun saltanatım daim kılsın- en sadık dostu, düşmanlarının en yaman düşmanı olarak ilan etmiştir. Buna karşılık Memluklar, Osmanlı Sultanı'na itaat etmemiş ve emirlerini yerine getirmemişlerdir. Aslında onlar kendi hırslarından başka hiçbir şeye itaat etmemişlerdir.

Hiç gecikmeden bizimle uyum içinde hareket edecek Mısırlılar için rahmet üstüne rahmet vardır; çünkü onların durumu hemen düzeltilecek ve mevkileri yükseltilecektir. Aynı zamanda evlerinde oturup iki düşmandan birinin tarafını tutmayan, fakat bizi yakından tanıyınca bütün kalpleriyle bize yardıma koşacak olanlar için de büyük nimetler vardır. Memluklarla ittifak edip bize karşı savaşlarında onlara yardım edenleri ise büyük bir felâket beklemektedir; çünkü onlar hiçbir kaçış yolu bulamayacak ve onların hiçbir izi kalmayacaktır.

Birinci Madde: Fransız ordusunun geçtiği yerlere üç saat uzaklıktaki bütün köyler ordu komutanına, teslim olduklarını ve beyaz, mavi ve kırmızı renklerden oluşan Fransız bayrağını astıklarını söyleyen bir temsilci göndermekle mükelleftirler.

İkinci Madde: Fransız ordusuna karşı ayaklanan bütün köyler yakılacaktır.

Üçüncü Madde: Fransız ordusuna teslim olan bütün köyler Fransız bayrağını, ayrıca dostumuz Osmanlı Sultanının —ilelebet yaşasın— bayrağını asmak zorundadır.

Dördüncü Madde: Her köyün önde gelen kişileri Memluklara ait bütün mülk, ev ve diğer mal varlıklarını derhal mühürleyecek ve hiçbir şeyin kaybolmaması için azamî gayret gösterecektir.

Şeyhler, kadılar ve imamlar makamlarında durmalıdır. Böylece bütün ahali kendi evinde huzur içinde olacak ve camilerde namazlar adet olduğu üzere kılınmaya devam edecektir. Bütün Mısırlılar Memlukluların iktidarını ortadan kaldırdığı için Allâhu Teâlâ'nın rahmet ve inayetine şükredecek ve yüksek bir sesle şöyle diyecektir: Allah Osmanlı Sultanının şanını daim kılsın! Allah, Fransız ordusunun şanını muhafaza etsin! Allah, Memluklara lanet etsin ve Mısır halkını ıslah etsin" şeklinde idi.⁴¹³

⁴¹³ <https://ilimcephesi.com/napolyon-bonapartin-misir-macerasi/>, (16.05.2019)

Ferman'ın amacı Mısırlıların Fransızlara karşı gelmesini önlemek dahası İngiliz ve Memluklara karşı ittifak kurmaktır.

Napolyon'un İskenderiye işgali sonrasında Paris'teki Osmanlı elçisi Seyyid Ali Efendi'den gelen raporlarda Seyyid Ali Efendi'nin hala Mısır işgalinden haberdar olmadığını gören Sultan III. Selim buna çok kızarak, Sadrazam arzının kenarına Ali Efendi'yi kast ederek “*ne eşek herif imiş*” ibaresini not ettirir.⁴¹⁴ Seyyid Ali Efendi'nin hiçbir şeyden haberdar olmamasını sağlayan Fransız devlet adamları onu sürekli oyalayarak yanlış yönlendirdiler.

Napolyon, İskenderiye'de işgalin ardından buraya daimi biçimde yerleştiğini gösterir nitelikte faaliyetlerde bulundu. Fransız İlim Enstitüsü'nü kurar ve birkaç yabancı özel okul açarak, yayımlanan gazeteler vasıtasıyla yabancı kültür, nüfuz ve fikirlerin yayılmasını sağladı. Ayrıca Napolyon bilgi alış verişini hızlandırmak için posta heyeti, bir karma mahkeme ve İskenderiye'nin ünlü kütüphanesini açtı, sonrasında Yunan ve Roma müzeleri de açıldı. İskenderiye'de zamanla bu okul ve gazetelerin faaliyetlerini engellemek için el-Cem'iyetü'l-Hayriyyetü'l-İslâmiyye adıyla bir dernek kuruldu ve Kevkebüş-Şark, el-Ehrâm, et-Ticaret adı altında gazeteler de çıkartıldı.⁴¹⁵ Fakat bu önlemlerin günümüzdeki sonuçlarına baktığımızda yavan kaldığı ortadadır. Fransa girişimlerinde bunlarla sınırlı kalmayarak daha sistematik bir şekilde hareket etti.

Fransa, halk arasında milliyetçi fikirleri yaymaya başlayarak bölgeyi bir şekilde işgale karşı tepkisiz kılmaya çabaladı. Milliyetçi fikirler Mısır ve İskenderiye'de geniş yankı buldu.⁴¹⁶ Milliyetçilik fikirleri ve devrim fikirlerinin halk arasında sistematik bir şekilde yayılmasını sağlayan yabancı misyonerler ve eğitim kurumlarıyla başarılı bir faaliyet yürüterek zamanla tüm Ortadoğu'ya yayılmanın zeminini hazırladı.⁴¹⁷ XVIII .yy'a kadar bu topraklarda Avrupalı devletler sadece ticari bakımdan bölge ile ilgilenirlerken, 1798 yılında Mısır işgali ile bölgeye Avrupalı devletlerin yaklaşımı da değişim gösterdi. İşgal kısa sürse de bir başlangıcı temsil etmesi sebebi ile Avrupalı devletlerin buraya yönelmesine sebep ve Arapların

⁴¹⁴ Çolak, s.146. Bu ibarenin yazıldığı arşiv belgesinin bulmaya çalışsak da maalesef bulunamamıştır.

⁴¹⁵ F. Seyyid, ss.574-576.

⁴¹⁶ Çağatay Okutan, “Arap Milliyetçiliği”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:56, s. 162.

⁴¹⁷ H. Bayram Soy, “Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918’e Kadar”, **Bilig**, Sayı:30, 2004, ss. 174-1765.

Avrupalı devletlerin güdümüne girmesinin de başlangıcı oldu. Günümüzde dahi etkileri devam eden Arap milliyetçiliği ve Batı güdümü giderek arttı.

2.4.2.5. Kahire'nin İşgali

Kahire şehri, Mısır'ın başkenti olup Arap dünyasının en kalabalık şehirlerinden idi. Doğu ve Batı kültürlerin buluştuğu bir merkez olup hem Arap ülkelerinin hem de Afrika ülkelerinin en büyük kenti olma özelliğini taşır. Kahire şehri 1798 yılında Napolyon'un burayı işgal etmesi ile yeni bir tarihi süreci yaşamaya başladı.⁴¹⁸ Bu işgal ile Kahire'de yaşanan değişim ve dönüşümler bir sonraki yy' ı da etkisi altına aldı.

Napolyon İskenderiye'de Kleber komutasında 3.000'lik bir kuvvet bırakarak General Thomas ile Kahire'ye geçti. Burada halka İskenderiye'de hazırlattığı fermanı dağıttı. Muhafazakâr biri olarak bilinen Cevdet Paşa, Napolyon'un Mısır'a ulaşır ulaşmaz hemen o gece askeri sevkiyat yapmasını İslam'a fırsat vermemek şeklinde değerlendirir.⁴¹⁹ Böylece İslam ordularının hazırlanamayacağı ve Napolyon'un daha kolay bölgeyi ele geçireceği düşünüldü.

Kahire'de işgal İskenderiye'deki gibi sükûnetle karşılanmadı ve büyük endişeye neden oldu. Çünkü İskenderiye işgali sonrasında Fransa'nın yayılmacı işgali ve Osmanlı Devleti'nin (Fransa'nın iddia ettiği gibi) bundan haberdar olmamaları bölgede Fransız askerlerine nasıl davranılması gerektiği ve işgal amacı ile geldiklerine dair mektuplar gönderildi.⁴²⁰ Mısır Valisi Ebu Bekir Paşa, Kölemen Beylerinden önde gelen Murat Bey ve İbrahim Bey başkanlığında bir divan kuruldu ve gelişmeler değerlendirildi. Divandaki anlaşmazlıklar bir yana bırakılarak ortak düşmana karşı birlikte hareket etme kararı verildi. Memluk Beyleri'nin Fransa'nın bu işgaline karşı ilk başlarda tepkisiz kalma nedeni, Avrupa'daki yaşananlara karşı yeterince hâkim olamamaları, işgalin sebep ve sonucunun anlaşılabilmesi, eşit güç ve silahlardan yoksun oluşlarıdır. Mısır da Memluklülerin bazıları mücadele ederken bazıları da kurtuluşu kaçmakta buldu. Kaçan Memluklular Yukarı Mısır 'a yönelip

⁴¹⁸ Hilal Görgün, **Kahire**, İslam Ansiklopedisi, ss.179-182.

⁴¹⁹ Akt. Şimşek, s. 87.

⁴²⁰ BOA, AE.Sabh.I./64 – 4461 0Tarih: H-06-04-1203

burada saklandılar. Kalıp savaşılar ise 13 Temmuz Rahmaniye ve 21 Temmuz Gazze savaşlarında etkisiz hale getirildi. Napolyon ve Memlûklûler 21 Temmuz 1798 tarihinde piramitler savaşında karşı karşıya gelir, Osmanlı ve Fransa Mısır Seferi ile Niğbolu Seferi'nden bu yana ilk defa karşılaştılar.⁴²¹ Savaşta Fransa yaklaşık 30.000 kişilik kuvveti ile düzensiz savaşan Memlûklûlere karşı üstünlük sağladı. Osmanlı askerlerinin de katıldığı savaşta kesin bir Osmanlı yenilgisi elde edildi. Bu savaş İslam dünyasının askerlikte batılı güçler karşısında ne denli eksik kaldığını gözler önüne serdi. Napolyon adamlarına dönüp “*Askerler bu piramitlerin tepesinden kırk yüzyıl size bakıyor.*” ifadesini kullandı.⁴²² Savaşın sonunda Fransız askeri, 25 Temmuz'da Başkent Kahire'yi ele geçirdi. Birçok mücadele yaşansa da Napolyon Yukarı Mısır ve Kızıldeniz kıyılarını ele geçiremedi.⁴²³ Özellikle Memlûklûlerin yoğun mücadelesi ile uğraştılar.

Napolyon, Kahire'de kaldığı süre boyunca sık sık düzenlediği dini toplantılar ile halkı etrafına topladı. Böylece halkı din ile uyuşturarak amacına ulaşmaya çalıştı. Kahire'yi işgal eden Napolyon, buradaki Osmanlı bayrağını indirmeyerek yanına Fransa bayrağını çekti.⁴²⁴ Amacı halkı yumuşatmak idi, Osmanlı ile düşman olmadığını ve seferin Mısır halkının iyiliği için yapıldığını göstermeye çalıştı.

Napolyon'un saldırı ve işgaline karşı çıkanlar olduğu gibi bu mücadeleye ilgisiz olanlar da var idi. Napolyon, Mısır'a ayak basar basmaz halkı yanına çekebilmek amacıyla halka yaptığı bir konuşmada şöyle söyledi:

"Mısır halkı! Size, dininizi yıkmak için geldiğimi söyleyeceklerdir. İnanmayınız. Onlara, haklarınızı iade etmek, sizi sömürenler cezalandırmak için geldiğimi ve Memlûklardan daha fazla Allah'a, Peygamberine ve Kuran'a saygı duyduğumu söyleyiniz"

⁴²⁵ Nitekim bu sözler başarıya ulaşmış olacak ki Mısır halkı, Napolyon için Sultan el-Kebir (Büyük Sultan) diyecektir. Mısır'a çıktığında hem Papa hem de Mekke Şerifi ona mektup gönderir. Papa ona “*Çok sevgili oğlum*” derken Mekke Şerifi ise “*Kutsal Kâbe'nin koruyucusu*” diyecekti.⁴²⁶

⁴²¹ Demir, s. 126.

⁴²² Bradford, s. 470.

⁴²³ Shaw, s. 326.

⁴²⁴ Ağır, s. 79.

⁴²⁵ Armanoğlu, s. 57.

⁴²⁶ Armanoğlu, s. 57.

Napolyon Mısır'ı ele geçirip yönetimine bir Berberi'yi getirerek bölgenin Fransa adına yönetilmesini tasarlıyordu.⁴²⁷ Böylece hem bölgede kendisine karşı doğabilecek olumsuz duyguları engelleyecek hem de bölgeyi daha iyi tanıyan bir Mısırlı'nın yönetimine vermek Fransa'nın işini kolaylaştırmakla birlikte bölgedeki gücünü artıracaktı.

Napolyon'un İskenderiye işgali sonrası Mısır ve diğer bölgelere yönelmesi ile diğer bölgelerde de Napolyon'un olası istilasına karşı önlemler almaya başladılar ve bunun ile ilgili bölgelerinde sıkı önlemler aldılar. Nitekim bunlardan biri de Ayvalık Naibi Abdullah Paşa olup, aldığı önlemleri Babıali'ye bildirmiştir.⁴²⁸

2.4.2.5.1. Pazvantoğlu ve Vehhabilik İsyanları

Fransızlar Mısır'a yöneldiğinde Osmanlı Devleti de Vidin'de Pazvantoğlu isyanı ile uğraşıyordu. Dahası bu isyanın yanında Osmanlı Devleti'nin güneyinde Hicaz'da Vehhabilik adlı dini bir isyan da yaşanmaktaydı.⁴²⁹ Çıkan karışıklık ve isyanlar Osmanlı'nın birkaç cepheye bölünmesi ve her biri ile ayrı ayrı mücadele etmesine neden olmaktaydı. Osmanlı'nın, Fransa'nın bu saldırgan ve işgalci tutumuna karşı savaş ilan edememesinin nedeni ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve askeri yetersizliklerin yanında çıkan isyanlar idi.

Hicaz'daki Vehhabilik İsyanı Osmanlı'yı uzun bir süre meşgul etti, İslam'ı katı bir şekilde yorumlayan Vehhabilik kısa sürede Osmanlı'ya başkaldırıya dönüştü. Dinî bir isyan olarak başlayan bu hareket kısa sürede siyasî bir nitelik kazandı. Osmanlı Devleti'nin Napolyon ile mücadelesi bu isyanla yeterli derecede ilgilenmemesine neden oldu.⁴³⁰

Pazvantoğlu ile 8 ay mücadele eden Osmanlı 70.000 askerini kaybederek aynı zamanda kayda değer bir bütçeyi de buraya yönlendirdi.⁴³¹ Osmanlı Devleti Pazvantoğlu'nu dize getiremeyince onunla ilgili kahramanlık türküleri yazılmaya ve

⁴²⁷ Driauld, s. 359.

⁴²⁸ BOA, AE.SABH.I. /65 – 4550- 0Tarih:H-09-04-1203

⁴²⁹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, V. Cilt Nizamı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 29.

⁴³⁰ Kevser Değirmenci, "Vehhabi İsyanının Bastırılmasında ve Sonra Mekke Muhafızı Hasan Paşa'nın Faaliyetleri", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 49, 2016, s. 149.

⁴³¹ Ali Yavuz, **Vidin Ayarı Pazvantoğlu Osman'ın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle İlişkisi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 20.

destekçileri artmaya başladı.⁴³² Bu sırada Napolyon ile uğraşan Osmanlı, Pazvantoğlu ile uzlaşmaya çalıştı. Bölgesinin korunması ve vezirlik payeleri verilse de Pazvantoğlu, Vidin'den Karadeniz'e kadar olan bölgeye egemen olmaya çalıştı. Osmanlı bunun üzerine vezirliğini geri alarak Pazvantoğlu ile mücadelesine devam etti. Bu mücadele uzun sürdü ve Pazvantoğlu bir şey elde edemeyince tekrar Osmanlı'dan af dileyip tekrar vezirliğini alarak Vidin bölgesinin imarı ile meşgul oldu. Bu mücadele sonrasında 1807 tarihinde Pazvantoğlu hastalanarak vefat etti.

Pazvantoğlu ve Vehhabilik isyanları Fransa ile yeteri kadar ilgilenilmemesine neden olmakla birlikte önemli bir askeri gücün de bunlar üzerine gönderilmesine neden oldu. Napolyon'un Pazvantoğlu ayaklanmasında etkili olabileceği düşünülse de bunu düşündürecek emareler bulunmamaktadır. Fakat dikkat çeken bir nokta Fransa'nın, Osmanlı'nın Balkan topraklarında suni karışıklıklar neticesinde amacını pürüzsüz bir şekilde gerçekleştirmeye çalıştığı ortadadır.

Osmanlı, Fransa'ya savaş ilan edilip edilmemesini tartışırken Sultan III. Selim savaş ilan edilse de başarılı olunamayacağını farkında idi. Bu işgalden büyük üzüntü de duyuyordu. Bu sebeple savaş ilanından önce savaş hazırlıklarının yapılmasına karar verildi. Mısır Beyleri'ne Fransa'ya karşı mücadele de bulunulmasını istedi, Akdeniz'de bulunan kıyı ve kasabalara olası Fransız işgali karşısında uyarıldı. Garp Ocakları'ndan Fransız kuvvetlerin ana vatanla bağlantısının koparılması istendi, dahası İngiliz kuvvetlerine yardımcı olunması konusunda uyarıldı.

2.4.2.6. 1798 Nelson'un Abukır Limanı'na Saldırısı ve Nil Zaferi

1 Ağustos'ta İngiltere filosu tekrar İskenderiye'ye ulaşınca Nelson burada Fransız birlikleri ile karşılaştı.⁴³³ General Kleber'in Komutasında İskenderiye Limanı'nda bırakılan savaş gemileri denizden ve karadan gelebilecek tehlikelere karşı kalın bir zincirlerle çevrilmiş olup gemiler karaya doğru çevrili idi.⁴³⁴ Bu durum

⁴³² Hicran Karataş, “Bir Sözlü Tarih Metni Olarak Pazvandoğlu Türküsü”, **Milli Folklor Dergisi**, Sayı:92, 2011, ss. 131-132.

⁴³³ Bradford, s. 470.

⁴³⁴ Ağır, s. 164.

Nelson'un işini kolaylaştıracaktı ve gemilerin birbirine bağlı olması hareket kabiliyetlerini kısıtlayarak olası saldırıya açık hale getiriyordu.

Nelson saldırısı akşam saat 6'da başlayıp mücadele gece boyunca devam etti. Nelson kendi savaş gemilerinin birbirilerini tanınması için fenerler yakmalarını istedi. Fransızlar ise gece savaşın devam etmeyeceğini düşündüğü için hazırlık yapmadı. İngilizler, Fransız donanmasını iki taraftan sararak kısıp aldı ve Fransız ordusu büyük bir kayıp yaşadı. Bütün büyük gemileri burada bulunan Fransızlara saldıran Nelson, bu gemilerin büyük kısmını batırdı ve bazılarını da esir aldı. Ateşe verilen gemilerin hepsi kullanılamaz hale geldi. Yangın Fransızların cephaneliğini taşıyan L'Orient gemisine de sıçradı.⁴³⁵ Kaçmayı başaran birkaç gemi ise sonraki günlerde ele geçirildi. Fransa ile bağlantısı kopan Fransızlar adeta Mısır'a haps oldu. Napolyon bu başarısızlığa çok üzülse de bunu askerlerine yansıtmamaya çalışarak Kahire'deki faaliyetlerine devam etti.

Nil Savaşı bir anlamda Trafalgar'dan bile daha önemliydi. Napolyon'un ilk büyük yenilgisi idi. Bu tüm Avrupa'yı yüreklendirecekti. Nelson, St Vincentli Earl'e şunları yazarak;

“Lordum, Yüce Tanrı son savaşta majestelerinin ordularını, 1 Ağustos günü gün batarken saldırdığına düşman filosu karşısında büyük bir zaferle kutsandı. Düşman, koy'un girişini savunmak için güçlü bir savaş düzeni ile demirlenmişti. Kanatlarında sayısız gambot. Dört firkateyn ve bir top bataryası vardı; fakat bana komuta etme onurunu bahsettiğiniz filoya hiçbir şey dayanamazdı. Malumunuz olan yüksek disiplinli, kaptanların, subayların ve öbürlerinin yargı gücü ve yiğitleriyle filo kesinlikle karşı konulmazdı.” zaferini İngiltere'ye bildirdi.⁴³⁶

Zafer haberi kısa sürede tüm Avrupa'ya yayıldı. Bu savaştan sonra Fransa'ya karşı ikinci koalisyon oluşturuldu. Napolyon'un İtalya'da kazandığı zaferle kazandıklarını kaybettiği düşünüldü ve Napolyon askerlerince de eleştirilmeye başlandı. Fransa korku içinde Mısır'da Fransız askerinin bulunmasını sorguladı.⁴³⁷ Cevdet Paşa, Mısır istilasını eserinde hem Napolyon hem de Fransa açısından

⁴³⁵ Bradford, ss. 472-473.

⁴³⁶ Akt. Bradford, s. 473.

⁴³⁷ “Bunlardan biri olan M.Poussielque eşine yazdığı mektupta İngilizlerden korkulduğunu dile getirerek, bu savaşta tüm hayallerin son bulduğu, diğer Fransız güçleriyle birleşmelerinin engellendiği dahası Babıali'yle birleşerek Babıali'yi Fransızlara karşı savaş ilan etmeye ikna ettiği, Avusturya İmparatoru tekrar Fransızlara karşı cesaretlendirdiğini, Akdeniz'i Ruslara açtığı ve onları Fransızların sınırına yerleştirdiğini yazar. Hatta Napolyon başarılı olan İtalya ve Adriyatik kazanımlarının kaybına neden olduklarını yazar. En son olarak Hindistan'ı ele geçirerek İngilizlere engel olma hayalinin sönmesine neden olduklarına değinir. “Tek bir hamleyle büyük bir zarara uğradık. Dost edinmeye çalıştığımız Mısır halkı bize düşman oldular. Türklerce kuşatıldık ve kendimizi çok zor bir savunma savaşının içinde bulduk.”, Bradford, s. 475 .

değerlendirmektedir. Napolyon'un bu seferle büyük bir güç kaybettiği, İtalya'da kazandığı şöhretin yara aldığını ifade etti. Fransa açısından ise bütün sorumluluğu Napolyon'a yükleyerek Directoire'nin bu kötü sonuçtan kaçtığı değerlendirilmesinde bulundu.⁴³⁸

Bu zafer ile İngilizlerin Akdeniz'deki hâkimiyeti kesinleşti ve Napolyon'un Mısır seferi başarısız bir sefer olarak kabul edilmeye başlandı.⁴³⁹ Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya karşı savaş ilanı ancak Abukır zaferinden sonra gerçekleşti. Nelson Fransız donanmalarını Abukır'de batırınca buna sevinen padişah, Nelson ve askerlerine dağıtılmak üzere 2.000 altın gönderdi.⁴⁴⁰ Bu girişimle hem memnuniyetini göstermekte hem de İstanbul'da dolaşan bazı dedikoduları önledi.

Abukır'da sadece dört gemi kurtulabildi.⁴⁴¹ Bu Napolyon'un tekrar toparlanabilmesi için yeterli bir sayı değildi. Napolyon, Suriye'ye egemen olması halinde gücünü tekrar kazanacağını düşündü. Bundaki amacı bir yandan sömürgeleri genişletmek, öte taraftan Doğu Akdeniz'deki limanlara egemen olmaktı. Ayrıca böylece Hindistan yolunu da kolayca egemenliği altına alacak ve ormanları ele geçirecekti. Dahası kuzeyden gelebilecek Osmanlı tehdidini de bertaraf edebilir ve Cezzar Ahmet Paşa'nın Mısır üzerine sefer ihtimaline karşı önlem alınabilirdi. Suriye seferi için Napolyon 24.000 kişilik ordusundan 18.000'i ile Suriye'ye yöneltti.⁴⁴² Ayrıca Suriye Seferi'nin nedenleri arasında Fransa'nın yeterli gücü ve askeri teçhizatı bu bölge ve art bölgesinden sağlama ihtiyacı da bulunmaktaydı.

Tüm olan bitenleri korku ile takip eden Taleyrand Napolyon'a bir mektup yazmışsa da Napolyon'un eline geçmedi. Taleyrand, eğer Napolyon isterse Hindistan'a geçebileceği ya da Mısır'da kalarak Fransa'ya bağlı bir eyalet düzeni kurabileceğini bildirdi. Ayrıca Filistin, Suriye ve Anadolu üzerine de bir sefer yapabileceğini de belirtti. Bu doğrudan İstanbul'a ulaşmak anlamına gelebilirdi. Bu mektup Napolyon'un eline Suriye Seferi'ne çıkmasından sonra ulaştı.⁴⁴³

Napolyon Mısır'da sayım yaptırarak halktan vergiler topladı. Bölgeye gelen Fransızların ve Fransız askerlerinin bölge halkına kötü davrandığı, zulüm yaptıkları,

⁴³⁸ Şimşek, s. 89.

⁴³⁹ Yahya Bahçeci, "Nil Savaşı", *International Journal of History*, Cilt:10, 2008, s.8.

⁴⁴⁰ Açıık, s. 437.

⁴⁴¹ Ludwig, s.142.

⁴⁴² Çolak, s. 156.

⁴⁴³ Çolak, s. 155.

kadınlara tecavüz edildiği, Mısır'da önemli camilerden biri olan Ezher Camiinin topa tutulduğu Osmanlı Devleti'ne bölgedeki adamları tarafından bildirildi. Mısır halkı Mısır'ın ileri gelenlerinin öldürülerek Nil'e atıldığını da ekleyerek Osmanlı Devleti'nden yardım istedi.⁴⁴⁴ Bu sırada Osmanlı Devleti ise İskenderiye'ye asker çıkarmak ve Suriye üzerinden Napolyon'a karşı ordu göndermek için hazırlıklar yapıyordu. Napolyon ise Suriye'yi işgal ederek Osmanlı'yı barışa zorlamak için 1798 yılı Aralık ayında Suriye'ye doğru yöneldi.⁴⁴⁵

2.4.2.7. Suriye Seferi

Suriye bölgesi Akdeniz'in doğusunda yer alan farklılıklar ve zıtlıklar ülkesidir. Ülkenin üçte biri çöl ve dağlarla kaplı olup, üçte biri kıt ve verimsiz çayırarla kaplıdır ve geriye kalan kısmı ise ekilebilir arazilerle kaplıdır. Suriye bölgesi coğrafi, stratejik, jeopolitik ve dini açıdan büyük önem taşımaktaydı.⁴⁴⁶ Bu sebeple tarih boyunca birçok medeniyet ve kültürün buluştuğu nokta olup birçok mücadelelerinde yaşandığı bölge haline geldi.⁴⁴⁷ Günümüzde dahi Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de yaşanan pek çok sorun, XIX. yy'da güçlü devletlerin yayılmacı (bu dönem henüz emperyal güç olmasa da) sömürü politikasından kaynaklandı.⁴⁴⁸ Napolyon döneminde ise Akdeniz' e hâkim olmak isteyen devletler için önemi anlaşılmış olup Napolyon tarafından bölge elde edilmeye çalışıldı. Mısır'a sıkışıp kalan Napolyon tek kurtuluşu Suriye'ye yönelmede buldu.⁴⁴⁹ Ordusu azalan Napolyon bu seferi çok az bir kuvvet ile yapacak aynı zamanda bazı kuvvetlerini de Mısırdan bırakacaktı.⁴⁵⁰ Abukır'da donanması yakılan Napolyon, Mısırdan mahsur kaldı. Fransa'dan yardım gelemeyeceği orta da idi, Osmanlı'nın İngiltere ve Rusya ile ittifak yapması ve bir ordu hazırlaması ise askerleri ümitsizliğe sürüklüyordu.

⁴⁴⁴ Uğur Ünal, Nuran Koltuk ve diğerleri, **Osmanlı belgelerinde Mısır**, 1. Baskı, Çev. Galip Yavuz, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2012, s. 376.

⁴⁴⁵ Şimşek, s. 9.

⁴⁴⁶ **Osmanlı Belgelerinde Suriye**, Başbakanlık devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü- Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, No: 129, İstanbul, 2013. s.3.

⁴⁴⁷ Akdeniz Medeniyetleri için bkz, Monique O'Connel – Eric R. Dursteler, **Roma**

İmparatorluğunun Çöküşünden Napolyon'un Yükselişine Akdeniz Medeniyetleri, çev. Bozkurt Leblebicioğlu, Say Yayınları, Ankara, 2019.

⁴⁴⁸ Güngör Şahin, "Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye, Güvenlik Stratejileri", **Ankara üniversitesi Dergisi**, Sayı:29, 2015, s. 213.

⁴⁴⁹ Türkiye Gazeteci yayınları 2, **Osmanlı Padişahları**, İstanbul, 2006, s. 399.

⁴⁵⁰ Demir, s. 25.

Napolyon kendisine karşı bir Türk ordusunun Suriye'ye yaklaştığı diğer bir kuvvetin de İngiliz donanması ile Rodos üzerinden Abukır'a geleceğini öğrendi. Napolyon, Suriye bölgesine yerleşerek Doğu Akdeniz'deki elverişli limanlara erişim sağlamakla birlikte ayrıca Mısır için gerekli yiyecek deposuna da erişimi anlamına geliyordu.

Napolyon 18.000 kişilik ordu ile 31 Aralık 1798 yılında Mısır'dan Suriye'ye yöneldi. Kölemenlerle yolda mücadeleler ederek 20 Şubat 1799 yılında El-Ariş, 24 Şubat'ta Gazze ve Yafa'yı ele geçirdi. Burada yaklaşık 3000 bin Türk Napolyon'un eline esir düştü. Napolyon bu kadar esiri maliyetli bularak hepsini öldürttü. Napolyon'un Yafa'da Arnavutları kurşuna dizmesini Cevdet Paşa kasaplık olarak değerlendirir. Hatta bu vahşiliği kendi askerlerine de yaptığını iddia eder. Ahaliyi katlederek şehirleri yağmaladı. Cevdet Ahmet Paşa, Suriye seferi anlattığı bölümde Napolyon Ordusu'nu Cengiz Han Ordusu'na benzetir. Ayrıca Yafa'yı ele geçirdikten sonra Yafalıları kurşuna dizmesini de ibretlik olarak Cengiz Han taktiğine benzetir. Bu olayı katliam olarak da değerlendiren Cevdet Paşa, Avrupa medeniyeti ve Fransız devriminin yaydığı fikirlerin aksine bir nitelik taşıdığını belirterek eleştirdi.⁴⁵¹ Bu sırada Fransız askerlerinin de şehre gelmesi ile şehirde veba salgını başladı. Hastalık askerlerden gizlendi.

Cezzar Ahmet Paşa, Fransa'nın istila politikasını öğrenirken ilkin Elariş kalesini sonra Cezayir'i ele geçirip daha sonra da Yafa'ya yönelerek Akka'yı kuşatacağı haberlerini aldı. Akka sonrasında hedefin İstanbul olacağı duyumlarını da aldı. Bunun üzerine gerekli önlemleri almaya başladı. Her detayı ele alarak mükemmel bir savunma hazırlamaya çalıştı. Cezzar Ahmet Paşa askerlerinin eğitimlerine dahi karışıp onlarla birebir ilgileniyordu.⁴⁵² Tüm şehirlerden askerler toplayıp onlara savaşmayı öğretiyordu. En önemlisi de erzak ve teçhizat topluyordu.

Nelson ise Akka'da Napolyon'u bekliyordu, Nelson Napolyon'un Akka öncesinde Gazze veya Yafa'da durdurulamayacağını biliyordu. Bu sebeple kuvvetini buraya konumlandırdı. Yafa'dan sonra Bonapart hızla Akka'ya geçti ve 24 Mart'ta şehri kuşattı.⁴⁵³

⁴⁵¹ Detaylı Bilgi için Bkz. Ahmet Cevdet Paşa, **Tarihi Cevdet**, Cilt 12. Hazırlayan (Haz.), Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018.

⁴⁵² Ağır, s. 157.

⁴⁵³ Mehmet Tütüncü, "Akka Şehrinde Tarihin Şahitleri/ Witnesses of History of St Jean de Acre", **Acedemia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, 2011, Cilt ve Sayı belirtilmemiştir, ss.28-31.

Akka bölgesi Cezzar Ahmet Paşa komutasında idi. Napolyon, Cezzar Ahmet Paşa ile ilgili bir takım bilgilere sahipti ve bu bölgeye yönelmeden önce 26 Ağustos 1798 tarihinde Cezzar Ahmet Paşa'ya ilk mektubunu yolladı. Fakat Cezzar Ahmet Paşa mektuba cevap vermedi. Bonapart ikinci mektubunu 19 Ekim 1798 tarihinde gönderdi. Cezzar Ahmet Paşa tekrar cevap vermese de mektubu getirenin başını keserek tavrını gösterdi. Bonaparte, Yafa'yı ele geçirince üçüncü ve son mektubunu gönderdi. Cezzar Ahmet Paşa yine sessiz kaldı ve güvenlik önlemlerini sıkılaştırdı. Cezzar Ahmet Paşa'ya İngiliz deniz Subayı Sidney Smith yardım için gönderilmekle beraber İstanbul'dan da Nizamı Cedid askerleri gönderildi. Akka şehri bir sur ile çevrilerek denizden de İngiliz ve Osmanlı donanmasından yardım alıyordu. Doğu Akdeniz tarihi için çok önemli olan bu bölge itina ile savunuluyordu.⁴⁵⁴ Fransızların surları bombalayacak yeterli teçhizatı, topları yanlarında yok idi, çok çaba gösterecek de etkili bir mücadele gösteremiyorlardı. Akka kalesinden kızgın yağ ve taş atılarak Fransız askerinin buraya yanaşmaları engelleniyordu.⁴⁵⁵ Uzun bir müddet savunma devam etti. Elli (50) günün sonunda Fransız ordusu artık kaleye saldırmasa da kuşatma devam etti. 52. günün sonunda 3.000 Nizam-ı Cedid askeri de Cezzar Ahmet Paşa'ya yardıma geldi. Bu yardım ile Fransızların ümidi iyice kırıldı ve büyük bir hayal kırıklığı yarattı.⁴⁵⁶ Cezzar Ahmet Paşa'ya Rodos'tan yardım için gelen Yaşar Kaptan, Cezzar Ahmet Paşa'nın Avrupa'da Napolyon'u deviren "*ihtiyar kaptan*" diye tanındığını anlatır.⁴⁵⁷ Bu sırada Napolyon ise başarıya ulaşma adına her yolu deniyor idi.

Napolyon bu başarısızlıklar karşısında halk arasında bazı karışıklıklar çıkarmaya çalışarak bölgedeki Dürzîleri isyana teşvik etti ve Cebel-i Dürüz hakimi Emir Beşir'e mektup yolladı.⁴⁵⁸ Fakat Emir Beşir de cevap vermedi. Napolyon birlikleri ise Akka önünde çaresizce bekliyordu. Denizden gelmesi beklenen yardım İngiliz sıkı kontrolü sebebi ile ulaşamıyordu. Yukarı Mısır'a saklanan Kölemenler ise gerilla hareketleri ile Fransız askerlerini yıpratıyorlardı. 5 Mayıs 1799 tarihinde

⁴⁵⁴ “Akka kenti eskiden Akko olarak bilinirdi, Ünlü Sur erguvanı çıkarılan dikenli salyangoz’un bir kaynağı idi. Askeri ana yol üzerinde bulunan bu kent Ceüle ve Şam için doğal bir liman idi. Fakat Fransızlara göre Türklerin eline geçen Akka birçok kent gibi ölüm uykusuna yatmıştı.”, Bradford, s. 476.

⁴⁵⁵ Ağır, s. 182.

⁴⁵⁶ Ağır, s. 208.

⁴⁵⁷ Ağır, s. 210.

⁴⁵⁸ O. Duman, s. 1.

Napolyon geri çekilme kararı verdi, bu karar sırasında arkasın da yüklü bir ganimette bıraktı.⁴⁵⁹ Akka başarısızlığı Napolyon'un ilk yenilgisidir. Napolyon ise bir beyanname yayınlayarak Türk ordusunu yendiğini bildirerek Suriye Seferi'nin bittiğini duyurur fakat buna kimse inanmadı. Aslında bu doğru bir nitelikte taşımaktaydı. En nihayetinde Akka sonrası Fransız ve Osmanlı askerleri karşı karşıya geldiğinde zafer, Napolyon askerlerinden yana oldu.

Napolyon Suriye'ye yönelince Babıâli bölgeye Yusuf Paşa'yı ordu ile gönderdi, Köse Mustafa Paşa ordusunun da Rodos'tan Abukır'a geçerek Fransız ordusunu arkadan çevirmesine karar verildi.

Akka'dan çekilen Napolyon Mısır'a dönüp birliklerini Rahmaniye'de topladı. Abukır'da yer alan Köse Mustafa Paşa üzerine yürüdü ve 25 Temmuz 1799 tarihinde savaşı kazanarak Mustafa Paşayı esir etti.⁴⁶⁰ Bu zafer Fransızların bir süre daha Mısır'da kalması anlamına geliyordu. Napolyon 1799 yılında Akka'ya saldırmasıyla Sultan III. Selim bölgeye arka arkaya fermanlar yollayarak bölge halkının işgale ve saldırılara karşı gelmeleri için haber yolladı. Dahası bölgedeki halkta isyana karşı idi, bazı şairler ve yazarlar işgali konu alarak halkı bilinçlendirme ve cesaretlendirmeye çalıştılar. Nablus yakınlarında Cenin'deki yerel görevliler bölgedeki güçlü halkların ve ailelerin isimlerini tek tek anarak onları Napolyon'a karşı durmaya çağıran bir şiir yazdı. Bu cesaret verici şiir büyük etkiye sebep oldu. Dikkat çeken nokta şiirin yirmi dört kıta uzunluğunda olmasına karşın padişahın adının bir kez dahi anılmamasıdır.⁴⁶¹ Devletin bölgedeki etkisi ve de bölgenin de devlete olan etkisini bu şiirden anlıyoruz.

Bu sırada Fransa'da ise durum kötüye gidiyordu. Directoire yönetimi eski gücünü kaybederek yumuşak bir politika takip etmeye başladı. Halk Directoire'nin gevşek yönetimi ve bunun kimilerince kullanılmasından şikâyetçi idi. Bir yandan Fransa'ya karşı koalisyon oluşturuluyor diğer taraftan Avusturya ile savaş devam ediyordu. İngiliz donanması Bonapart'a gazeteler göndererek Fransa'nın Avrupa'daki durumunu öğrenmesini sağladı. Bu bir nezaket olarak gösterilse de aslında siyasî amaçla atılmış bir adımdı.⁴⁶² Haberleri alan Napolyon Fransa'ya dönüp Fransa'nın

⁴⁵⁹ BOA, Y.. A... RES. / 54- 19-0Tarih:H-13-08-1308-

⁴⁶⁰ Açık, s. 438.

⁴⁶¹ Quataert, ss. 164-165.

⁴⁶² Akçura,s. 78.

yaşadığı sıkıntılardan kurtarmak adına yönetimde etkin olmaya ve karışıklıklara son vermeye karar verdi.

23 Ağustos 1799 tarihinde yerine Kleber'i bırakarak Fransa'ya döndü.⁴⁶³ Napolyon'nun ansızın bir gece üç gemi ile Kleber'e bilahare verilecek bir mektupla Mısır'ı terk etti.⁴⁶⁴ Bunu duyan İngiliz Amiral Smith, Napolyon ile üç gemiyi arasa da bulamadı.⁴⁶⁵ General Kleber ise bu habersiz terk edişe şaşırarak eleştirdi. Kleber, seferin başarı ile sonuçlanmayacağını düşünmekte idi.

Napolyon'un bölgeden acilen ayrılmasının nedeni kimi kaynaklarda, Osmanlı Ordusu'nun bölgeye yaklaşmakta olduğu haberi üzerine Napolyon'un şehri terk ettiği olarak belirtilmektedir. Fakat Fransa'daki durumun Mısır'dan daha korkutucu olduğu açıktı.

Napolyon, Kleber'e bıraktığı mektupta Fransa'ya gidince yardım göndereceğini, göndermese dahi barış yapma hakkının bulunduğunu belirtir.⁴⁶⁶ Napolyon, Abukır körfezinde başarı sağlasa da Suriye'de yenilmiş idi. Napolyon Mısır'dan hareket edip Nelson'un ileri karakollarından gizlenerek 9 Ekim 1799 tarihinde Frejeus güney limanlarına varabilmiştir. Basın ve halk onun Suriye'deki başarısızlığını görmezden gelerek İtalya Fatihisi olarak karşıladı. Dahası Suriye savaşı sonrası Osmanlı karşısında aldığı bir zaferde bulunmaktaydı. Paris'te kahvelerde ve tiyatrolarda, sokaklarda büyük bir sevinçle karşılandı. Napolyon'u karşılayan halk onu yolda ilerlemesine engel olan bir sevinçle karşıladı.⁴⁶⁷ Bu sevinçten de destek alan Napolyon, zamanla daha etkin bir güç haline geldi, nihayetinde karışıklıklar ve isyanların fazlaca arttığı, düzenin olmadığı bir anda 1799 yılında askeri darbe ile yönetimi ele geçirip meclisi dağıtarak Directoire Yönetimi'ne son verdi.

Mısır'da kalan Kleber ise başarılı olunmayacağını düşünüyordu, bu sırada Sadrazam'ın 60.000 kişilik bir ordu ile Elariş'e geldiği haberini aldı. Osmanlı orduları Mısır'ı boşaltmalarını istedi. Kleber teklife olumlu yaklaştı ve bunun üzerine barış şartları hakkında İngiliz, Osmanlı ve Fransızlar arasında bazı görüşmeler yapıldı.⁴⁶⁸ 24 Ocak 1800 tarihinde Mısır'ı Boşaltma Şartnamesi hazırlandı. General Kleber de

⁴⁶³ Quataer, s. 97.

⁴⁶⁴ BOA, HAT/ 226 – 12584 -0 Tarih :H- 03-09-1214-

⁴⁶⁵ Akçura, s. 78.

⁴⁶⁶ Akçura, s. 79.

⁴⁶⁷ Aulard, Cilt:3, ss. 954-955.

⁴⁶⁸ BOA, HAT/ 166-6933-0Tarih :H-07-10-1214

Fransa'ya dönmek için hazırlıklara başladı.⁴⁶⁹ Fakat Londra hükümeti bu şartnameyi menfaatlerine uygun bulmayarak onaylamadı.

2.4.2.8. Mısır Seferinin Sonuçları

Bu seferle Akdeniz problemi Avrupa ilgisini çekmeye başladı.⁴⁷⁰ Fransa'nın Mısır işgali teşebbüsü Doğu Akdeniz ve Ortadoğu huzurunu zedeledi. Akdeniz, Afrika ve Ortadoğu uluslararası siyasetin merkezi haline gelerek bir yığın mücadele yaşandı.⁴⁷¹ Sefere katılan devletler Avrupa'nın siyasetine büyük etkide bulundu. Avrupa politikası üç sene boyunca Doğu Akdeniz ile Mısır'a yöneldi. Sonraki süreçte de Mısır ve Kıbrıs işgalleri gerçekleşerek bölge de uzun yıllar sükunet sağlanamadı. Sonuç olarak Fransa başarısız oldu, büyük bir donanma, asker ve güç kaybına uğradı. Fransa seferden beklediğini alamayıp Akdeniz'in Fransız gölü yapma hayalini gerçekleştiremedi. Bu sefer, Fransa'dan çok İngiltere'nin işine yaradı, İngiltere tekrar Akdeniz'e güçlü bir şekilde hâkim oldu. İngiltere Malta'ya yerleşti ve Cebelitarık'tan sonra Akdeniz'de önemli bir stratejik bölgeyi de ele geçirdi.

Bazı klasik Fransız tarihçileri, sonuçlara bakarak Mısır Seferi'ni yanlış bir sefer olarak değerlendirirler. Fakat bu seferin Fransa'nın Afrika'da uzun yıllar boyunca kuracağı sömürü imparatorluğunun ilk aşaması olarak değerlendirilebilir. Fransa Mısır'ı alamasa da Mısır örnek alınarak Cezayir, Tunus, Fas işgali gerçekleşecektir. Bununla da yetinmeyen Fransa, Afrika'nın büyük bir çoğunluğunda hüküm sürecektir.⁴⁷² Bu durum günümüze kadar uzanan Fransa sömürgeciliğinin de ilk adımı oldu.

Napolyon ardından Akdeniz, yeni bir görünüm kazandı.⁴⁷³ Akdeniz'de Napoli, Sicilya ve Sardinya krallıkların hâkim olduğu bölgeler Napolyon dönemiyle birlikte dönüşümler yaşadı.⁴⁷⁴ Bu sefer sonrası günümüze kadar sürdürebileceğimiz Akdeniz, Ortadoğu ve Afrika karışıklıklarının ve sorunlarının adeta başlangıcı oldu.

⁴⁶⁹ J.Shaw, s.327.

⁴⁷⁰ Karal, 1798-1856, s. 41.

⁴⁷¹ John Merriman, **Rönesanstan Bugüne Modern Avrupa Tarihi**, Çev. Şükrü Alpagut, Say Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 150-205.

⁴⁷² Karal, 1797-1802, ss. 143-144.

⁴⁷³ Bradford, s. 484.

⁴⁷⁴ Tabak, s. 33.

Napolyon'un İber ve İtalyan yarımalarında sebep olduğu değişimler bu iki yarımada'da, XIX. yy Akdeniz'inde belirgin bir değişim ve dönüşüm yaşattı.

Osmanlı Devleti ise bu seferle güçsüzlüğünü daha net bir şekilde gördü, toprak güvenliğini tek başına sağlayamayacağını anladı ve yeni bir politika geliştirmeye ihtiyacı hissetti. Denge politikası uygulayarak devletin devamı sağlandı.⁴⁷⁵ Napolyon'un Mısır işgali Mısır'da otorite boşluğu yarattı, seferle de Mehmet Ali Paşa sorununun temeli oluştu. Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı'ya bağlılığı azaldı ve zamanla bağımsızlığını ilan etme girişimlerinde bulundu.⁴⁷⁶

Osmanlı'nın dağılma devri genellikle Yaş anlaşıması ile başlatılır fakat Karal, Mısır seferi sonuçları ve etkilerinin önemine işaret ederek dağılma devrini Mısır işgalinden başlatılması gerektiğini vurgular. Osmanlı, bu seferle birlikte ordusunun kalabalık yığınlardan başka bir işe yaramadığını görerek yıllardan beri süregelen reformlara ağırlık verdi. Ayrıca Osmanlı Devleti Napolyon'a karşı Akka'da (Filistin'de) kazandığı başarının ardından Nizam-ı Cedid asker sayısını attırarak 10.000'e çıkardı.⁴⁷⁷ Bu işgal Nizam-ı Cedid askerlerinin başarısı sonucu engellenebildiği düşünülerek Osmanlı Devleti'nde reform ve yenileşme hareketlerine büyük önem verildi.

Mısır üç yıldan sonra tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçtiğinde çok farklı bir duruma kavuşmuştu. Kölemen nüfusu kırılıp, beylerin çoğu savaşlarda hayatını yitirmiş, halk yorgun ve bitkin idi. Fransız işgalinden kurtulan Mısır için Osmanlı İzmir, İçel, Aydın, Manisa ve Alanya'dan asker toplayarak bölge güvenliğini ve düzeni oluşturmaya çalışıldı.⁴⁷⁸ Osmanlı için Kölemenlerin öldürülmesi bölgeyi merkezi otoriteye bağlamak adına güzel bir fırsattı fakat Osmanlı bunu başaramadı. Mısır'a bir paşa yollayarak daha kötü bir duruma dönüştüğünü izledi.⁴⁷⁹

Bu sefer ile Rusya Doğu Akdeniz'de bayrağını dalgalandırarak, yüzyıllardır hayali olan boğazlardan geçebildi. Dahası Osmanlı ve Rusya'nın Fransızlardan aldığı Cezayir-i Seb'a adaları bir cumhuriyete dönüştürülerek Rusya hâkimiyetine

⁴⁷⁵ Çolak, s. 141.

⁴⁷⁶ Quataert, s. 97.

⁴⁷⁷ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi Kitabı**, 23.basım, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 24-25.

⁴⁷⁸ Ünal, ss. 5-9.

⁴⁷⁹ Karal, 1797-1802, s. 146.

verildi.⁴⁸⁰ Böylece Rusya hamî sıfatıyla Doğu Akdeniz'de etkin olarak söz söyleme hakkı da elde etti. Osmanlı topraklarına Mısır Seferi sonrasında yerleşen Ruslar, Yedi Ada ve Balkan topraklarında propagandalarını açık bir şekilde yürütmeye başladı.⁴⁸¹

Napolyon açısından bu seferin sonuçları ise İtalya'da kazandığı zaferle büyük bir güç elde etti, bu zafer sonrasında Mısır işgalinin ilk aşamasında Napolyon ikinci bir “*Saint Louis*” gibi görüldü. Avusturya yenilgisinin ardından hemen kurtarıcı olarak çağrılmış, İngiltere'den kurtulan Napolyon, büyük bir heyecanla karşılandı. Bu başarılar ona zamanla Birinci Konsül ve İmparator unvanını getirdi. Napolyon İmparator olunca Akdeniz'i Fransız gölü ve Mısır'ı Fransız toprağı yapmayı hedefledi. Bunun için tekrar yaptığı 1803, 1807 ve 1810 yıllarındaki girişimler başarılı olamadı. Napolyon ile Fransız devrimi etkinlik kazanıp politik ve sosyal değişimleri de beraberinde getirdi.⁴⁸² Mısır Seferi ile Fransız devrim ilkeleri Balkanlar üzerinde unutulmayacak izlere yol açtı. Fransızlar Yedi Yunan adalarını ele geçirip işgal ettikleri sırada meydana getirdikleri birliklere Yunanlı ve Sırp vatandaşlara bazı görevler vererek yanlarına çekti. Bu taburlar daha sonra kaldırılınca görevli kişiler de ülkelerine geri dönmeye başladı ve geri döndüklerinde mevcut sistemi sürekli eleştiren, sosyal düzene zıt bir kitle oluştu.⁴⁸³ Tüm bunlar Balkan bölgesinde ileride birçok küçük devletin oluşmasının başlangıcı oldu.

Fransa Mısır Seferi ile Suriye bölgesi ve çevresinde dinsel nitelikli kurduğu ilişkilerle Katolik Marunîleri yanına çekmeyi başardı ve onların hamiliğini üstlendi.⁴⁸⁴ Fransız misyoner ve papazlar aracılığıyla bölgede uzun yıllar var olmayı başardı. Zamanla İngiltere'de aynı yolu izleyerek din temelli bir var olma süreci yaşandı. Bu durum ileride Marunî ve Dürzîlerin mücadelelerinde etkin olan iki devletin tekrar Doğu Akdeniz'de var olma sürecini yaşattı.

⁴⁸⁰ Karal, 1797-1802, ss. 147-148.

⁴⁸¹ Şahin, ss. 292-293,

⁴⁸² Lord Acton, **İki Devrim Üzerine**, Çev. Yunus Sağır, Liberus Yayınevi, İstanbul, 2019, ss. 31-55.

⁴⁸³ Loules, s. 294.

⁴⁸⁴ Olcay Özkaya Duman, “**Maruni**”, s. 5.

2.4.2.9. Mısır Seferinin Bilim Dünyasına Katkıları

Napolyon'un Mısır'a çıkması Mısır'ın modernleşmesi adına mihenk taşıdır.⁴⁸⁵ Bu sefer sonrasında kültürler arası bir alışveriş gerçekleşti. Türkler, Fransız hayat biçimini görerek batı müziğine ilgi duymaya başladı ve Fransa'ya gönderilen bazı öğrencilerden Batı müziğini öğrenmeleri istendi. Müzik dışında da Fransa'ya gönderilen öğrenciler çeşitli konularda eğitim aldı. Fransa ise Osmanlı'dan tütün, şeker, sabun, pamuk, zeytinyağı, yün ve hububatı alarak Fransa'da üretimini sağladı ve daha yüksek fiyatlarla tekrar Osmanlı'ya satarak büyük kazanımlar elde etti. Dahası indigo, şeker, sabun, kâğıt, çivit, ilaç ve baharat gibi başka ürünlerde sattı.⁴⁸⁶ Bu kültürel alışveriş hemen hemen her alanda gerçekleşti. Kadın ve erkeklerin giyimi, evlerin mobilya tarzına kadar her alanda Fransız etkisi görüldü. Aynı durum Fransa Devleti'nde de gözlemlenir.

Napolyon, Mısır seferini sadece bir sefer olarak görmeyerek bölge adına çalışma ve bölgenin gizli kalmış tarihini de ortaya çıkarmak isteyerek beraberinde adeta bir üniversiteyi de Mısır'a taşımıştır. Astronomlar, geometri uzmanları, mineralogistler, kimyacılar, oryantalistler, ekonomi politikaları, ressamalar, şairler, köprü yapımı için bazı işçiler, yol mühendisleri, arkeologlar, 175 bilgin ve yanına birçok kitap da aldı.⁴⁸⁷ Mısır'a giderken daha yolda bilimsel çalışmalar ve konuşmalar başlamış, özellikle akşam yemeklerinde bilim adamlarını toplayarak tartışmalar ve söyleyişler yapılıyordu, tartışma konuları ve kazananlar da Napolyon tarafından belirlenirdi.⁴⁸⁸ Napolyon, kitap okumayı oldukça seven biri idi, bu sebeple sık sık çevresinde bilimsel temelli tartışmalar yapılırdı.

Fransız bilginler sayesinde bilim gelişti, sadece Mısır temelli değil dünya bilimine büyük katkı sağlandı. Bilim adamlarının araştırmaları için 20 Ağustos'da Mısır Enstitüsü kuruldu.⁴⁸⁹ Enstitü Mısır tarihi açısından büyük önem taşır. Napolyon beraberinde getirdiği matbaa ile bir sözlük ve dilbilgisi kitabı da bastırdı. Böylece Hiyeroglif yazısının okunmasına zemin hazırladı. Bu sayede Egyptology'nin

⁴⁸⁵ E. Zeynep Güler, “Batılılaşma” ve “Modernleşme” Üzerine Düşünceler: Tahtavı ve Dostoyevski”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı:33, 2005, s. 147.

⁴⁸⁶ Açık, ss. 439-440.

⁴⁸⁷ Ludwig, s. 135.

⁴⁸⁸ Ludwig, s. 136.

⁴⁸⁹ Namık Sinan Turan, “Napoleon’un Mısır Seferi Sonrası 19. yüzyılda Fransa’da Şarkiyatçılığın Gelişimi”, **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt:5, Sayı: 2, s. 24.

doğmasını sağladılar.⁴⁹⁰ Bilim adamlarının araştırmaları sayesinde Mısır coğrafyası, tarihi, edebiyatı, müziği, jeolojisi aydınlatıldı. 10 ciltlik “Description' Egypte “ adlı bir çalışmanın hazırlanmasını sağladı. Hiyeroglifler okunarak Egyptologie tarihi aydınlatıldı.

Mısır Medeniyeti'nin araştırılması amacıyla kurulan bu enstitüde matematik, fizik, ekonomi, edebiyat ve sanat dalları oluşturuldu. Enstitü, Mısır tarihini araştırma ve incelemelerde bulunarak bunları dünyaya tanıtmaya, eğitim ve öğretim geliştirerek Mısır'ı bir koloniye dönüştürme ve Fransız çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır.⁴⁹¹ Enstitü 1809 -1822 yılları arasında Description de L'Egypte adı altında Mısır hakkında önemli bir eser ortaya çıkardı. Dahası Fransa, bölgede daha rahat hareket edebilmek ve geliştirmek amacıyla askerî, sivil hastaneler kurmanın yanında, Akdeniz'de kanal açma projeleri, karantina istasyonları, yol değirmenleri, kanalizasyon sistemleri inşa ederek, posta sistemi, sulama projeleri, sokak aydınlatmaları gibi bir dizi proje geliştirdi.⁴⁹²

Napolyon Mısır'a götürdüğü bilginler sayesinde eski uygarlığı Avrupa'ya tanıttı, Akdeniz dünyasına büyük katkıları oldu.⁴⁹³ Türk egemenliğinde iken Batılılarca unutulmuş Mısır, hak ettiği değere ulaştı. Uygarlığın beşiği olarak görülmeye başlandı. Mısır Enstitüsü ve Fransızca'nın Mısırda yaygınlaşmasını sağladılar. Mısır sanatı XIX. yy'ın ikinci yarısında Avrupa'da öne çıktı.

Napolyon'un girişimleriyle arkeoloji artık bir bilim dalı oldu. 1806-1814 yıllarında Napoli'de Fransız yönetimince Pompei kalıntılarında kazılar yapıldı. Böylece Eski Roma Dünyası dönemin sanat ve bilim insanlarını heyecanlandırdı. Gömülü bir kent ve yaşamının ortaya çıkmasını sağladılar. Napolyon'un tarih sahnesinden çekilmesi ile Mısır'da Fransa yerini Büyük Britanya'ya bıraktı.⁴⁹⁴ Büyük Britanya, Napolyon'dan sonra Mısır'daki bilimsel gelişmeleri de takip altına alarak gelişme ve ilerlemeyi sağladı.

⁴⁹⁰ Çolak, s. 153.

⁴⁹¹ Mustafa Ergün, “Mehmet Ali Paşa Zamanında Mısır’da Eğitimin Batılılaşması”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)**, Cilt: 16, Sayı: 3, 2015, s. 277.

⁴⁹² Çolak, ss. 152-153.

⁴⁹³ Bradford, s. 484.

⁴⁹⁴ Bradford, s. 484.

2.4.3. Osmanlı'nın Napolyon'a Karşı Rusya ve İngiltere ile İttifakı

Napolyon'a karşı oluşan ittifakın nasıl filizlendiği çalışmamız açısından ve devletlerin politikalarını anlamamız açısından önem arz etmektedir. Nelson 1 Ağustos 1799 tarihinde Abukır'da Fransız ordusunu büyük bir hezimete uğrattığını ve bu saldırı ile Fransız kuvveti neredeyse yok edildiğine değindik. Sefer sırasında Batı Ocakları Fransız askerlerinin Fransa ile bağlantısını kestiler. Fransız askeri Mısır'a hapis olmuştu. İngiltere ve Osmanlı'nın kolay zaferinin bir nedeni de bu idi. Abukır zaferinin gerçekleşmesi ile İstanbul halkı mutlu oldu. Bu zafer ile Fransa'nın kesin yenilgisi yakın görülüyordu, 25 Eylül'de Fransa bir ferman daha yayınlayarak bölge halkını yanına çekmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Bu sırada henüz savaş ilan etmeyen Osmanlı artık savaş ilan etmeyi düşünüyor fakat tek başına savaş ilan etmekte istemiyordu. Süreçle baştan beri ilgilenen Rusya, Osmanlı Devletine Fransa'ya karşı ittifak teklif etti. Rusya, Napolyon'un baştan beri seferinin amacı ve niteliği hakkında Osmanlı'yı bilgilendirmeye çalıştı, İtalya harpleri sırasında Osmanlı'ya Fransa'nın yayılmacı politikasından bahsetti. Toulon hazırlıklarının Mora ve Arnavutluğa olacağını da casusları sayesinde tahmin ederek Osmanlı Devleti'ne bildirdi. Rusya'nın Osmanlıya yardımları sadece komşu bir devletin diğer devlet için yaptığı yardımlar değildi, en az Osmanlı kadar Rusya'yı da bu sefer ilgilendiriyordu. Özellikle Akdeniz hayalleri için önemli idi.

Napolyon'un Toulon hazırlıkları sırasında Rus donanması Fransa'ya karşı Karadeniz filosunu hazırladı. Osmanlı'ya bu filoyu Akdeniz'i korumak adına hizmetine verebileceğini bildirdi. Toulon hazırlıkları sırasında bu teklifi yapan Rusya'ya karşı Osmanlı Fransızlardan şüphelenmesine rağmen teklifi yumuşak bir tavırla ret etti. Fakat Fransa donanmasının Mora'dan sonra Mısır'a çıkması, Osmanlı devleti kadar Rusya'yı da ilgilendiriyor ve korkutuyordu.⁴⁹⁵ İki devlet arasında anlaşmaya yönelik görüşmeler başladı. Fakat görüşmeler sonuca varmadan Rus donanması 5 Eylül'de Çar'ın emriyle Boğaz'a geldi. Osmanlı bu oldu bittiyi kabul ederek Rus donanmasının Büyükdere'ye demirlemesine izin verdi. Dahası Osmanlı, Rus Donanmasının Karadeniz kazakları tarafından herhangi bir saldırıya uğramasını engelleyerek mektuplar gönderir. Geçiş sırasında herhangi bir saldırı yapılmaması

⁴⁹⁵ Gazanfer Eryüksel, **Fransaya Fransız Kalmak**, <http://www.corumhaber.net/fransaya-fransiz-kalmak-1-makale,1002.html> , (17.05.2019)

istenir.⁴⁹⁶ Bu tarihten sonra İsmet Bey ve Rus sefiri arasında Rus donanmasının nasıl hareket edeceği ve dostluk anlaşmasının maddeleri üzerinde görüşmeler başladı. Daha bir anlaşma yapmadan 19 Eylül'de Rus donanması ve Osmanlı donanması Mora ve Arnavutluk sahillerini Fransızlardan koruma ve Yunan adaları ele geçirmek amacıyla Akdeniz'e doğru birlikte hareket ettiler. Osmanlı ile Rus anlaşması görüşmelerine İngiltere de katıldı ve 1798 yılında Rus -Osmanlı ve 5 Ocak 1799 tarihinde de Osmanlı -İngiliz anlaşmaları imzalandı.⁴⁹⁷

Osmanlı-Rus anlaşması İsmet Bey ve Rusya'nın İstanbul elçisi Vasili arasında yapılmış olup biri açık diğeri kapalı iki bölümden oluştu. Açık anlaşma 14 madde, kapalı anlaşma 23 maddeden oluşur. Buradaki anlaşmalarda Fransız devrim ve kuvvetlerinin Akdeniz'e yayılmasına Rusya ve Osmanlı'nın birlikte engel olmasına karar verildi. Bu anlaşma ile savaş süresince Boğazlar'ın Rus gemilerine açık olması ve anlaşmanın 7 yıl geçerli olması kabul edildi. Ayrıca tarafların ayrı ayrı Fransa ile barış yapmamaları, taarruza uğrayan tarafın diğesine yardım etmesi gibi şartları olan bir anlaşma imzalandı.⁴⁹⁸ Bu anlaşmaya kadar Osmanlı uluslararası ilişkilerde ittifaklar sistemine girmeyerek yalnız kalsa da bu anlaşma ile Osmanlı Devleti'nin, Avrupa devletlerinin özümsemiği siyaset prensiplerini kabul etmeye başladığı anlamına geliyordu.⁴⁹⁹ Dahası iki devletin komşuluk ilişkilerinde de değişime sebep oldu. Bu İttifak Avrupa genel siyasetini de etkiledi.

Osmanlı yönetiminde ise böylesi bir anlaşmanın yapılması sorunlara sebep olacağı düşünülerek Hristiyan bir devlet ve ezeli düşman ile yapılacak bu anlaşma için ulema fetvası ve meclisten de onay alındı.⁵⁰⁰ Rusya ile anlaşmanın imzalanması Sultan III. Selim'i sevmeyenler için bir fırsat oldu. Boğaz'dan geçen Rus donanmasını gören halk kışkırtmalarla birlikte Sultan III. Selim aleyhine ciddi bir propagandaya sebep oldu. Anlaşmayı imzalayan devletler için anlaşmanın hem yararlı hem de zararlı tarafları vardı. Ruslar ilk defa boğazdan geçti ve dahası bu anlaşma ile Akdeniz' de ticaret ve iktisadi çıkarlar elde etti. Osmanlı ise Fransa'yı Doğu Akdeniz'den tek başına çıkaramayacakken Rusya'nın desteği ile Fransız

⁴⁹⁶ BOA, HAT / 1417 – 57935- 0Tarih :H-29-12.12113

⁴⁹⁷ Karal, 1789-1856, s. 33

⁴⁹⁸ Nuri Yazıcı, “Batılı Büyük Güçlerin Osmanlı İmparatorluğu İle Münasebetlerinde “Çifte Standart” Meselesi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 5, s. 3.

⁴⁹⁹ Karal, 1789-1856, s. 34.

⁵⁰⁰ Karal, 1789-1856, s. 34.

askerlerini kovabilecekti ve bu ittifak ile muhtemel Rus saldırısı da engellendi. Osmanlı-İngiliz anlaşması ise Sadrazamlardan İsmet Bey, Reisülküttap Atıf Bey ve İstanbul İngiliz elçisi Spencer Smith arasında yapıldı. Anlaşma 13 maddeden oluştu. İngiltere Fransa'nın boşalttığı yerlerin güvenliğini sağlayacaktı. Fakat bu bölgelere sonraki süreçte İngiltere kendi yerleşecekti. Bu İttifaka iki Sicilya Krallığı da Osmanlı'nın yanında savaşa 21 Ocak 1799 tarihinde dâhil oldu. Bu ittifaka ikinci küme ya da ikinci koalisyon da denilmektedir.⁵⁰¹

Rusya ve Osmanlı daha anlaşma yapılmadan Doğu Akdeniz' e yönelerek Korfı ve Zanta adalarını ele geçirdiler. Osmanlı bazı adaları ele geçirmesi Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Veli Paşa'nın yardımı ile gerçekleşti. Tepedelenli Preveze'de Fransızları mağlup etti ve Korfı, Zanta, Ayamavra, İtaki, Pakso, Çuka adalarıyla birleşik bir Yedi Ada Cumhuriyeti kuruldu. Bu cumhuriyetin karakteri adına 21 Mart 1800 tarihinde bir anlaşma imzalandı.

Doğu Akdeniz' de mücadeleler devam ederken Fransa'yı Mısır'dan çıkarmak adına hazırlıklar yapıldı. Şam, Trablus eyaletleri, Kudüs ve Nablus sancakları ve Mısır Seraskerliği Cezzar Ahmet Paşa'ya verildi. Tırhala mutasarrıfı Köse Mustafa Paşa bu sırada bir ordu ile İskenderiye' ye gönderildi. Anadolu ve Rumeli'den birçok asker toplandı.

Osmanlı Fransızların halk arasında dağıttığı fermanların halkı etkilememesi adına kendi de fermanlar yollayarak halkı yanına çekmeye çalıştı. Tam bu sırada Napolyon Suriye'ye saldırdı.⁵⁰²

İstanbul'da ise bazı propagandalar yapılıyordu, bunlardan biri de Osmanlı'nın Fransızlara padişahın rızasıyla Osmanlı topraklarını Fransızlara peşkeş çektiği idi. Hind Yolu ile Mısır'a Padişahın izni ile geldiği dedikoduları giderek yayılıyordu. Osmanlı topraklarında bu düşüncenin oluşma nedeni ise bu topraklardaki Fransız vatandaşlarına herhangi bir yaptırım uygulanmaması, kapitülasyonların devam ediyor olması, Fransız elçisinin ve Fransızların durumlarından şüphelenilmesi idi. Dahası Fransa'nın Osmanlı topraklarında istediği gibi işgali üzerine Osmanlı'nın hiçbir şey yapmıyor oluşu bu düşüncelere sebep oldu. Bunun üzerine Osmanlı, Fransız vatandaşlarının kendi mahallelerinde kalmalarına izin vererek kimseyle

⁵⁰¹ Çolak, s. 153.

⁵⁰² Karal, 1789-1856, s. 38.

münakaşa etmemelerini isteyen bir tebliğat gönderildi.⁵⁰³ Sadece Osmanlı halkı değil İngiltere’de aynı kanıdaydı. Napolyon Osmanlı topraklarında bu denli yayılmacı ve işgalci tutumuna karşı savaş ilan edilmediği için İngilizlerin böyle hissetmesi de doğal idi. Yapılan İttifak ile bu söylemlerin de önüne geçildi.

Osmanlı topraklarındaki Fransızlar ise bu işgalden memnun değillerdi. Fransızlara kötü muamele yapılmamışsa da Babiâli, Fransız sefareti ile haberleşmeye son verdi. Bunu yapmadaki amacı kendi güvenliğini korumak adına olsa da Fransız halkı arasında endişeye sebep oldu. Osmanlı ayrıca İstanbul'daki Fransızların başına bir şey gelmemesi için 9 Ağustos'ta Fransızların evden çıkmamasını isteyerek onları korumaya çalıştı, dahası olası bir saldırı karşısında onları koruma sözü de verdi.⁵⁰⁴

Fransa'ya savaş ilan edildiğinde ise bazı Fransızlar hapis altına alınırken bazılarının da mallarına el konuldu. İstanbul elçisi Ruffin diğer elçilerle birlikte Yedikule zindanlarına atıldı. Bu elçilerin tutuklanma nedeni ise Paris'teki Türk görevlileri ile mübadele amacıyla tutuklandı. Fransız tüccarlarının tutuklanıp mallarına el konulması ise Osmanlı tüccarları ve onların mallarına karşılık yapıldı. Osmanlı'daki Fransızların mallarına el konulması ile ilgili Konya Şer’iyye sicillerinde bir nüsha bulunmaktadır. Bu nüshada:

*“Francalunun külliyetli donanma sefineleriyle Bonaparte nam cündileri Akdeniz tarafına gelip İskenderiye-i Mısır'a hücum ederek Reşid tarafını istila ve Mısır-i Kahire'ye su-i kast ile kal-a i Mısır'ı zapt etmişlerdir. Francalu keferesinin kaide-i düvel ve rusum-i milele mugayir hareket ederek bilad-ı İslamiyenin cümlesine tasallut etme niyetleri ortaya çıkmıştır. Buna mukabil Mısır tarafında Fransızların devlet-i âliye mallarına verdiği zarara karşılık sizler de idareniz altında bulunan Fransızları ve onlara tabi olanları tevkif eyleyerek elbiselerinden maada ticarete müteallik emval ve eşyalarını bir teki bile zayi ve telef olmayacak şekilde el konularak bunları bir deftere kaydedip defterin bir suretini Bab-ı saadete göndermeniz emr olunmuştur”.*⁵⁰⁵ Tarih: 30 Rebiyülevvel 1213 (Miladi: 11 Eylül 1798) diye yazar. Ruffin ise 1801 Ağustos tarihinde yapılan tahliye anlaşmasına kadar tutuklu kaldı.

⁵⁰³ Akçura, s. 63.

⁵⁰⁴ Çolak, ss. 154-155.

⁵⁰⁵ Akt.Şahin, ss. 292-293.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MISIR SEFERİNDEN SONRA OSMANLI- FRANSA İLİŞKİLERİ VE DOĞU AKDENİZ

Fransızların Mısır'dan çıkması ile Osmanlı Devleti, bu kez de bölgede Rus ve İngiliz yayılması sorunu ile karşı karşıya kaldı. Aslında İngiltere ve Rusya da Fransa'nın izlediği yolu takip etmekte idi. Mısır'dan çıkan Napolyon'un yerini daha sonraki süreçte İngiltere aldığına değindik.⁵⁰⁶ İngiltere, Mısır'da Osmanlı gücünü azaltarak Akdeniz ve Hint Yolu için önemli bir bölge olan merkezi elde etmeye çalıştı.⁵⁰⁷ Osmanlı Devleti ise İngilizlerin, Mısır'a; Rusların da Yedi Ada ve Yunan adalarına yerleşmek istediklerinin farkında idi. Osmanlı, Rusların ve İngilizlerin niyetleri karşısında Fransa ile ters düşmemeye çalışarak nazik bir diplomasi yürüttü. Bundaki amacı olası bir saldırı da Fransızlardan yardım alabilmektir.

Bu sırada İngiltere ve Rusya ise Bonaparte'a karşı kurdukları ittifakı geride bırakarak çıkarlarını temele alan bir politika yürütmeye başladılar. Napolyon Çar I. Pavel'le anlaşmayı düşünerek bazı politik adımlarda bulundu. Bu sırada Rusya da Fransa ile yakınlaşmayı kendi çıkarlarına uygun buldu. Başlangıçta Rusya, İngiltere'nin Osmanlı topraklarındaki yayılmacı politikasını anlamayarak İngilizlerin Malta'yı Fransızlardan alınca tekrar hamisi olduğu Malta Şövalyeleri'nin hâkimiyetine vereceğini düşünerek sevindi fakat zamanla İngiltere'nin buraya yerleşmesi ile yüzleşti. Gerçekleştirilen eylem karşısında Rusya hoşnutsuz oldu. Dahası Avusturya'nın İtalya'yı tamamen ele geçirip eski düzeni tekrar kurmak istemesi de Rus çıkarlarına uygun değildi. Çünkü Rusya İtalya'yı ele geçirip hamisi sıfatıyla sözde bağımsız devlet kurmak istiyor idi.⁵⁰⁸ Bu düzlemde yeni politikalar geliştirilmeye başlandı. Mısır Seferi ile kurulan ittifaklar yerini yeni oluşumlara bıraktı.

Osmanlı Devleti ise olup biteni doğru okumaya başlayarak bu süreçte kendi lehine olan bir politika takip etmeye başladı. Osmanlı Devleti, büyük devletler arasındaki ilişkileri denge politikası ile müzakere ve oyalanma yöntemlerini de

⁵⁰⁶ Ercan, s. 267.

⁵⁰⁷ Akçura, s. 88.

⁵⁰⁸ Armanoğlu, ss. 59-60.

kullanarak kendini bir sonraki yy'a atabildi.⁵⁰⁹ Özellikle Seyyid Mehmet Emin Vahid Efendi Osmanlı Devleti'nin yeni politikasını Taleyrand ve Napolyon'a karşı ustalıklı kullandı.⁵¹⁰ Ruslar, Osmanlı Devletine yardım için indığı Akdeniz'den Fransa tehlikesi ortadan kalkınca çekilmek istemeyip burada Napolyon'un yaydığı milliyetçilik propagandalarını iyice perçinlemeye başladı.

Mısır Seferi sonrası Napolyon'un Fransa'ya gitmesi ile askerlerin başına Kleber geçti. Barış anlaşması önce General Kleber ile yapılmaya çalışıldı. 24 Ocak 1800 tarihinde El Ariş Anlaşması imzalandığına değindik. Fakat savaşa büyük hizmetleri bulunan Britanya için bu anlaşma kabul edilebilir değildi. Çünkü Fransa'nın kesin yenilgisi gerekli idi. Bu anlaşmayı tanımadığını ilan ederek Fransa'nın kesin yenilgisini isteyen bir anlaşma imzalanması ve Mısır'da bulunan Fransız askerlerinin esir edilip İngiltere'ye gönderilmesini istedi.

İngilizler, Fransızların daha kötü bir durumda olduğunu düşünerek kesin bir yenilgi istiyorlardı. Buna dayanarak Sidney Smith'e Fransızların esir edilip İngiltere'ye gönderilmesi emri verildi. Bu emirle birlikte savaş tekrar başladı, Fransızlar tarafından 60.000 kişilik Osmanlı ordusu Heliopolis'te yenilgiye uğratıldı. Fransızlar Osmanlıya teslim ettiği bölgeleri tekrar ele geçirdi. Böylece Mısır ikinci kez Fransızlarca işgal edildi.

Fransız askerleri Kahire'ye döndüğü sırada Kleber, 14 Haziran 1800 tarihinde bir Suriyeli öğrenci tarafından öldürülmesi ile Fransız birlikleri komutanlığına Menou geçti. Menou, 21 Mart 1801 tarihinde İngilizlerle Abukır'da tekrar mücadele etti ve savaşta hezimete uğradı. Bu yenilginin ardından 27 Haziran 1801 tarihinde Fransa'nın bölgeden ayrılması adına bir anlaşma yapıldı. Osmanlı Devleti Paris Elçisi Seyyid Mehmed Vahid Efendi'ye Fransa ile yapılacak olan barış anlaşmasını görüşme yetkisi verildi. Fransa'da ise bu görevi Dışişleri Bakanı Charles Maurice de Talleyrand – Perigord tarafından yürütüldü.⁵¹¹

1 Ekim 1801 tarihinde Fransa ve İngiltere Londra'da barış anlaşması imzaladı. Bir hafta sonra Türk Büyükelçi Seyit Ali Efendi ile Fransa Dışişleri Bakanı Taleyrand arasında yeni bir anlaşma yapıldı. Fakat İngiltere bu anlaşmayı da kabul

⁵⁰⁹Karaer, İkamet Elçiliği , s. 71.

⁵¹⁰ Onur Kınalı, **Osmanlı 'da Modernleşme ve Diplomasi**, 1.Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 129.

⁵¹¹ [https://www.wikizero.com/tr/Paris_Antlaşması_\(1802\),\(15.04.2019\)](https://www.wikizero.com/tr/Paris_Antlaşması_(1802),(15.04.2019))

etmedi, 27 Mart 1802 tarihinde İngiltere-Fransa anlaşma imzaladı.⁵¹² Paris Barış senedi 25 Haziran 1802 tarihinde imzalandı.⁵¹³ Anlaşma 10 madde'den oluşmaktadır.⁵¹⁴ Anlaşmanın en önemli maddelerinden biri, eskiden verilen kapitülasyonların sürdürülmesinin kabulü idi.⁵¹⁵ Diğer bir önemli madde ise dördüncü madde de Fransa ve İngiltere arasında 25 Mart 1802 tarihinde imzalanan anlaşma Osmanlı tarafından tanınması, dahası anlaşmanın Osmanlı ile ilgili olan maddelerinin de onaylanması idi.⁵¹⁶

Anlaşma açık ve gizli maddelerden oluşmaktaydı. Gizli maddeler de taraflar Fransa'nın Avrupa ile yapacağı savaşlarda Osmanlı'nın katılma zorunluluğu olmadığını kabul etti.⁵¹⁷ Anlaşma Mısır işgali ile ortaya çıkan pürüzlerin ortadan kaldırılmasını hedeflemekle birlikte yüzyıllardır devam eden Osmanlı-Fransa dostluğunun tekrar başladığı da onaylandı. Mısır savaşından önceki konumuna geri döndü, Malta İngiltere'ye bırakıldı. Yedi Ada Cumhuriyet'i Fransa tarafından tanındı. Osmanlı Devleti de 12 Mayıs 1802 tarihinde ittifak vesikasıyla bu anlaşmayı onayladı. Fransa Osmanlı'ya bozulan ilişkileri düzeltmek için bir elçi gönderdi. Görevlendirilen bu elçinin bir diğer görevi de Osmanlı, İngiltere ve Rusya ittifakını bozmak adına görevlendirildi.⁵¹⁸

İki devlet ilişkilerini iyi bir düzleme oturtmak isteyen Napolyon, dostluğun pekiştirilmesi adına Sultan III. Selim'e mektuplar göndererek yapılan anlaşmayı sağlamlaştırmaya çalıştı.⁵¹⁹ Sultan III. Selim de bu mektuplara olumlu cevaplar vererek girişimi destekledi.

Karal, Fransa'nın Osmanlı'ya yaklaşmasındaki bir diğer amacın da Osmanlı'yı Avrupa devletleri ile yapacağı savaşlarda kullanmak istediğini belirtse de Paris Anlaşması'nın gizli maddelerinde Osmanlı'ya bu yönde herhangi bir sorumluluk yüklenmemiştir. Aksine Fransa Osmanlı'nın böyle bir zorunluluğunun olmadığını kabul etti. Dahası Napolyon için Osmanlı ittifakının sadece bir süreliğine önem

⁵¹² Karal, 1798-1856, s.40.

⁵¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Soysal, **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri 1789-1802**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

⁵¹⁴ Çaycı, s. 8.

⁵¹⁵ Şahin, ss. 292-293,

⁵¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Enver Ziya Karal, **Halet Efendinin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1940.

⁵¹⁷ Karal, 1789- 1856, s. 46.

⁵¹⁸ Açık, s. 443.

⁵¹⁹ Karal, 1789- 1856, s. 47.

taşıdığı daha sonra esas noktanın Osmanlı topraklarının paylaşılması sürecine tekrar dönüşeceğini görüyoruz. Osmanlı ve Fransa dostluğu karşısında ilk sınav Napolyon'un İmparator olarak tanınması sorunsalı idi.

3.1. NAPOLYON'UN İMPARATOR OLARAK TANINMASI SORUNU

Napolyon, Mısır Seferi'nden sonra Fransa'ya döndüğünde gelişen durumlar ona yönetimi ele geçirme imkânı sağladı. Bu durumu değerlendiren Napolyon, Fransa'nın yeni İmparatoru ilan edildi ve Fransa için bu seferde yeni yönetimin diğer devletlerce tanınması sorunu ortaya çıktı. Napolyon, kendisini 2 Aralık 1804 tarihinde İmparator olarak ilan ederek konsüllük yerine İmparatorluk rejimini kurdu. Napolyon'un davranışı Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından endişe ile takip edilmekle birlikte kabul edilebilir değildi.⁵²⁰ İmparatorluk rejimi ve ilanı Napolyon'un hırsı olarak değerlendirildi. Harekete geçen İngiltere yaşananları değerlendirerek bir ittifak kurmaya çalıştı ve Rusya, Avusturya, İsveç ve Napoli'yi Fransa'ya karşı bir koalisyon kurmaya ikna etti.

Tüm bu gelişmeler karşısında Osmanlı ise yeni bir anlaşma yaptığı Fransa'ya karşı nasıl bir politika izleyeceğini bilmiyordu. Fransa ile dost olan Osmanlı'nın bu yönetimi tanınması gerekirken Mısır Seferi münasebeti ile ittifak yaptığı İngiltere ve Rusya ise Napolyon'un İmparator olarak tanınmasını engellemek adına Osmanlı'ya baskıları söz konusu idi.⁵²¹ Osmanlı Devleti adeta iki ateş arasında kalmıştı. Osmanlı, Fransız ve Rus elçileri ikna ederek diplomatik bir oyalama taktiği uygulasa da bunda pek başarılı olmadı. Bir süre bu oyalama ve tarafsızlık durumu sürse de Osmanlı Devleti, garip bir oyun ile bir müddet daha elçileri oyalamayı başardı. Bu oyalama taktiği ile Osmanlı Devleti; biraz zaman kazanma, Avrupa'da gelişen olayları değerlendirme, tarafsız olma ve bu süreçte Rusya'yı ikna etmeyi amaçlıyor idi.⁵²² Osmanlı'nın Fransız elçilerine karşı bulduğu yol şöyle idi; “*İmparatorluk meselesi her şeyden evvel bir Avrupa işidir, şimdiye kadar imparatorluk, Nemçe ve Rusya'ya aitti. Binaenaleyh her şeyden evvel onların tasdiki lazımdır*” diyerek Rusya ve İngiltere

⁵²⁰ Karal, 1789-1756, ss. 49-51.

⁵²¹ Yahya Bağçeci, “Osmanlı Belgelerine Göre Napolyon Bonapart’ın İmparator Ünvanının Osmanlı Devleti Tarafından Tanınması Meselesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7 Sayı: 29, s. 72.

⁵²² Bağçeci, s.74.

ile ters düşmeyecek bir siyaset izlemeye çalıştı.⁵²³ Osmanlı buna karşı diğer Hristiyan devletler Napolyon'u tanır ise kendisinin de İmparator olarak tanıyacağını bildirdi. Bu sırada Prusya, İspanya ve Portekiz gibi Avrupalı devletler Napolyon İmparatorluğu'nu tanıdı. Avusturya ise Napolyon'u İmparator olarak tanıyacağını fakat bunun karşılığında Fransa'nın da Avusturya hükümdarını, Avusturya İmparatoru olarak tanımasını gerektiğini belirtti. Rusya ve İngiltere ise Napolyon'un imparatorluğunu tanımamada ısrarlı idiler. Napolyon, Rusya'yı yanına çekerek kendi tanınırlığı adına bazı adımlar attı fakat Rusya kabul etmedi. Rusya, Fransa'nın I. Petro'nun İmparatorluğu'nu tanımayı neredeyse otuz (30) sene boyunca beklettiğini öne sürerek Rusya'nın bir hayli zamanı olduğunu bildirip Fransa'yı sürüncemede bıraktı. Fransa'nın bu cevaba kızması ile Fransız elçi Rusya'dan ayrıldı. Bu sırada Osmanlı Devleti de Rusya'nın Fransa'daki yeni rejimi kabul etmesi şartı ile İmparatorluğu tanıyacağını bildirdi. Napolyon bu cevaba öfkeleni.⁵²⁴ Kızgınlığını şöyle dile getirdi:

“Osmanlı Devleti, Rusya'dan daha güçlü bir devlettir. Zira Mısır'da Fransa'ya yaptıklarını gördüm. Yüz Osmanlı askeri, bin düzenli askeri bozar idi. Böyle iken, bu şanı bir kuruntuya telef edip Rusya'ya bu derece itaat etmenin manası nedir? Tarafımızdan bu zamana kadar dostane olarak yapılan ihbar ve bildirimler asla etki etmemiş ve bu şekilde Osmanlı Devleti bizim dostluğumuzu anlamamıştır. Biz, Osmanlı Devleti'ni başlı başına bir devlet olarak biliyoruz. Onlar ise, Rusya'nın maslahatını düşünüp, kendi şanlarını mülahaza etmiyorlar. Bu kadar yüz seneden beri Fransa ile olan dostluğu bir kuru vehme feda ederler.”⁵²⁵

Fransızlar tarafından Osmanlı'nın bu görüşü kabul edilebilir değildi. Elçi açıklamayı protesto ederek İstanbul'u terk etti. Rus ve İngiliz elçileri ise Fransız elçisinin İstanbul'u terkin etmesinden mutlu oldular. Osmanlı ve Rusya arasında Mısır Seferi sonrası ikinci bir ittifak imzalandı. Bu ittifak anlaşmasında Ruslar Osmanlı tebaası olan Hristiyanların hamiliğini istedilerse de Osmanlı tarafından kabul edilmedi. Rusya ısrarını artırdıkça Osmanlı'nın Fransa'ya yaklaşacağını gördüğü için bu gereksiz ısrarından vazgeçerek 24 Eylül 1805 tarihinde 15 maddesi açık, 10 maddesi gizli olan dokuz (9) yıllık bir anlaşma yapıldı.⁵²⁶ Anlaşma ile Rusya tekrar boğazlara inme hakkını elde etti.

⁵²³ Karal, 1789-1856, s. 49.

⁵²⁴ Bağçeci, s. 75.

⁵²⁵ Bağçeci, s. 78.

⁵²⁶ Yusuf Akçura, **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda**, 3. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, S. 1, s. 107.

İngiliz ve Rus Elçileri siyasi zafer olarak değerlendirdikleri bu olayın ardından üçüncü koalisyon orduları ve donanmaları Fransa karşısında başarısızlıklar elde ettiler. 2 Aralık 1805 tarihinde Austerlitz'te Avusturya ve Rus orduları yenildi. Austerlitz Savaşı'nda Fransız ordusu 73.200 iken Rus ve Avusturya ordusu 85.700 idi. Buradaki savaşta Rus ordusunun ölü, yaralı ve tutsak olarak kaybı, toplam ordunun üç te birinden fazla idi.⁵²⁷ Bu durum, koalisyon devletleri için büyük bir hezimetti.

Austerlitz Savaşı, Napolyon savaşlarının ilki olma özelliğini taşır. Austerlitz zaferi ardından Osmanlı hiç vakit kaybetmeden Ahmet Muhip Efendi'yi Fransa'ya gönderdi.⁵²⁸ Maiyetinde birçok hediye ve iki mektupla Paris'e giden Ahmet Muhip Efendi, mektupları Napolyon'a önceden gönderdi. Gönderilen mektuplarda İtalya Kralı unvanından bahsedilememesi küçük bir karışıklığa neden oldu. Bunun üzerine Halet Efendi'den kendisinin İtalya Kralı ibaresini mektuba eklemesini istedilerse de Halet Efendi, Padişah'ın mektubunu değiştirme yetkisinin olmadığını söyleyerek bu isteği kabul etmedi. Padişah'ın yazdığı mektubu aynen ilettiler. Hatta Taleyran bunun savaşa neden olacağını, Dalmaçya kıyılarında bulunan Fransız donanmasının her an İstanbul'a gidebileceğini belirtse de Ahmet Muhip Efendi kararından vazgeçmedi. Bu küçük çaplı kriz, ertesi günü Ahmet Muhip Efendi'nin resmi gazetede yayınlanan konuşmasından sonra büyümedi.⁵²⁹ Fakat bunlardan haberdar olan Sultan III. Selim ve Osmanlı yönetimi Ahmet Muhip Efendi'nin ısrarını yersiz buldular.⁵³⁰ Ahmet Muhip Efendi 5 Haziran 1806 tarihinde yanındaki hediyelerle birlikte Napolyon'a gönderilen tebrik mektuplarını da ilettiler. Böylece Napolyon, Osmanlı Devleti tarafından İmparator olarak tanındı. Osmanlı bu girişimi ile Rusya'ya yakınlaşmasının ardından politikasını değiştirerek Fransa ile yakınlaştı. Ahmet Muhip Efendi'nin Fransa'ya gönderilmesi üzerine Napolyon da General Sebastiyani'yi Osmanlı Devleti'ne gönderdi.

⁵²⁷ Ferguson, s. 177.

⁵²⁸ Nihat Karaer, "Abdürrahim Muhib Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1806-1811) ve Döneminde Osmanlı Fransız Diplomasi İlişkileri", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 2011, s.1.

⁵²⁹ Nihat Karaer, Abdürrahim Muhib Efendi, s. 5.

⁵³⁰ Bağçeci, s. 82.

3.2. NAPOLYON'UN TANINMASININ OSMANLI DEVLETİ'NE VE DOĞU AKDENİZ'E ETKİLERİ

Osmanlı Devleti'nin Napolyon'u tanınması ve Napolyon tarafından elçi olarak gönderilen General Sebastiyani' nin Osmanlı Devleti'nde özel ilgiyle karşılanmasına İngiltere ve Rusya öfkelenmiştir. Özellikle General Sebastiyani'ye tanınan özel muameleyi yakından takip ettiler. Sebastiyani, Osmanlı'ya olağanüstü yetkiler ve görevler ile geldi. Görevlerinden biri Rus yanlısı Eflak ve Boğdan Beyleri'nin azledilmesini ve boğazların Rus gemilerine kapatılmasını sağlamaktır. Osmanlı bu istekleri yerine getirdi. Bunun üzerine Rusya, Osmanlı'ya kesin bir uyarı verdi. İngiltere de Rusya'nın yanında yer alarak verilen ultimatomu destekledi. Osmanlı Devleti nasıl bir kurtuluş yolu izleyeceğini bilmiyordu. Karadeniz'de Ruslar, Çanakkale Boğazı'nda İngilizler konuştuğu sırada Fransızlar da Venedik ve Dalmaçya kıyılarında bulunuyordu.⁵³¹ İki ateş arasında kalan Osmanlı kurtuluşu Rusya isteklerini kabul etmekte bularak azlettiği Eflak ve Boğdan Beyleri'ni tekrar yerlerine geçirdi ve ardında boğazları Ruslara açtı. Bu durum, Sebastiyani'yi hayal kırıklığına uğrattı. Rus Çarı Aleksandre ise Osmanlı'ya verilen ultimatomon sonucunu beklemeden 1806'da Osmanlı topraklarına saldırarak Eflak ve Boğdan'ı işgal etti.⁵³² Yaklaşık 40.000 civarında Rus askeri 11 Kasım 1806 tarihinde işgali gerçekleştirdi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 22 Aralık 1806 tarihinde boğazı Ruslara kapatarak savaş ilan etti.

Savaşın bir başka nedeni de Rusların Sırp milliyetçilerine para, teçhizat yardımı yaparak isyanlarını desteklemesi ve Napolyon'un yarıda bıraktığı fikirlerin empoze edilmesi adına çalışmalarda bulunması idi. Osmanlı-Rus Savaşı, Eflak ve Boğdan ile Kafkasya'da iki cephede birden devam etti.⁵³³

Eflak ve Boğdan'ın istilası İstanbul'da büyük bir heyecana sebep oldu. Ayrıca ebedi düşman ile ikinci kez ittifak yapan Sultan III. Selim aleyhtarları bunu propaganda malzemesi haline getirdiler. Padişah ise verilen ultimatomon gereğinin yapılmış olduğunu düşünerek yapılan işgale inanmadı. Eflak Beyi'nin işgali bildiren

⁵³¹ Karal, 1789-1856, s. 51.

⁵³² Mehmet Mert Sunar, "1806-1812 Osmanlı Rus harbi'ni Çalışmaya bir Grizgah: Sefer İçin Asker Toplanması", **International Journal of History**, Cilt: 10, Sayı:3, 2018, s. 239.

⁵³³ Günel Teymurova, "1806-1812 Osmanlı- Rusya Savaşı ve Azerbaycan", **Journal of History Studies**, Cilt: 2, Sayı:2, 2016 , s. 47.

yazısı ile hüsrana uğradı. Rus işgaline anlam verilemedi, Rusların müttefiki İngiltere dahi bundan memnuniyetsiz olsa da ittifakta bulunduğu Osmanlı'nın yeni bir oluşumun içinde yer alarak Fransa'ya yaklaşmasını hazmedemeyerek Rusların yanında yer aldı. Osmanlı'ya Fransa ile ilişkilerin kesilmesi, Çanakkale Boğazı'nın İngilizlere teslimi ve Eflak ve Boğdan'ın da Rusya'ya bırakılmasını talep etti.⁵³⁴

İstanbul'da halk Çanakkale Boğazı'nda demirlenen İngilizlerin, başkente yöneleceğini düşünerek büyük bir korkuya kapıldı. Osmanlı yönetiminde de aynı korku bulunmaktaydı. İşgal öncesinde surlar Boğaz'a olabilecek herhangi bir saldırı için kontrol ettirilmişti. Rapora göre Çanakkale Boğazı'nda güçlü kale ve istihkâmların bulunmadığı için boğaz kolaylıkla ele geçirilebileceği sonucuna ulaşıldı. Böylesi bir saldırıyı engelleyebilmek adına kıyıların modern topraklarla doldurulmasına karar verildi. Fakat görevlendirilen devlet görevleri “*İngilizlerin Boğaza taarruz için ne arzu ne de cesaretleri olmadığını belirterek, padişahın parasını böyle boş şeylere harcamak olmaz*” diyerek görevlerini yapmadılar.⁵³⁵ İngilizler ise yavaş yavaş boğazda toplanmaya başladı. 19 Şubat 1807 tarihinde harekete geçerek İstanbul'a yöneldi.⁵³⁶ Bu sırada bayram sebebi ile Osmanlı askerleri dağıtılmış idi, topları kullanabilecek asker yoktu. İngilizlerin İstanbul'a yanaşması büyük endişe ve korkuya sebep oldu. Halk ne yapacağına şaşırarak doğru düşünemez olmuştu. Aynı durum Osmanlı yönetiminde de söz konusu idi. Acil toplanan divanda İngilizlerin önceden belirtilen şartlarının kabul edilmesi kararı çıktı ve bu kararlar General Sebastiyani'ye de bildirilerek İstanbul'dan terk etmesine karar verildi.

Sebastiyani, duydukları karşısında afallasa da kısa zamanda kendine gelerek Boğaz'daki İngiliz askerlerinin bir kara kuvvetiyle desteklenmediği ve İngiliz donanmasının işlevsiz kalacağını belirtti. Bu sırada halk içinde korku giderek cesarete dönüştü ve topraklarını koruma isteği ile perçinlendi. Öyle ki hükümetten herhangi bir talep gelmeden halk silahlanarak tahkimat yapmaya başladı. Osmanlı Hükümeti, halkın bu dirilişi karşısında duyduğu büyük korkuyu gizlemeyerek İngiliz isteklerinin kabul edilmesi kararının halkı yönetimle karşı karşıya getirebileceğini

⁵³⁴ Karal . 1789-1856, ss. 551-52.

⁵³⁵ Karal , 1789-1856, s. 52.

⁵³⁶ Süheyla Yenidünya, “Kale-i Sultaniye Anlaşması'nın Gizli Görüşmeleri”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı :1, 2009, s. 311.

düşündüler.⁵³⁷ Böylece Babıali ve halk olası İngiliz saldırıları karşısında birlikte önlemler almaya başladı.

İngilizler ise olan biteni görerek halkın ve hükümetin hazırlıkları karşısında kesin bir uyarı verdi. Fakat İngiliz Komutanı bunun işe yaramadığını anlayarak hızlıca geldikleri güzergâhı takip ederek dönmeye karar verdi. İngiliz birlikleri bir hayli örselendi.⁵³⁸ İngiliz donanması 2 Mart'ta Çanakkale Boğazı'nı geçip Akdeniz'e açıldı. Fakat başarısızlıklarını gizlemek adına Akdeniz'deki İngiliz filosu Mısır'a yönelip 17 Mart 1807 tarihinde İskenderiye'yi ele geçirdi. Bu işgal uzun sürmedi ve 14 Eylül 1807 tarihinde Mehmet Ali Paşa, İngilizleri bölgeden çıkardı.⁵³⁹ Tam da bu sırada Sultan III. Selim'e, Nizam-ı Cedid reformlarına ve askerlerine karşı bir isyan başladı. İsyan Sultan III. Selim'in tahtan indirilerek yerine IV. Mustafa'nın geçirilmesi ile sonuçlandı.⁵⁴⁰

Napolyon; İngilizler gemilerinin Boğaz'a demirlemesi ve Rusların Eflak-Boğdan'ı işgalini 30 Aralık 1806 tarihinde Moniteur adlı gazetede kaleme aldığı yazıda değerlendirerek İngiliz kuşatma kuvvetlerinin azlığına dikkat çekerek İngilizlerin bu kuvvetle ancak birkaç bina yağmalayabileceğini belirtir. Yazısında, Pazvantoglu Osman ve Alemdar Mustafa Paşaların üstün hizmetlerine de değinilir.⁵⁴¹ Napolyon'un özellikle bu Beyleri övmüş olması bir hayli ilginçtir.⁵⁴²

Napolyon, Osmanlı-Rus Savaşı'ndan yararlanarak Fridland'da Haziran 1807 yılında Rusya ile karşı karşıya geldi. Napolyon, Rusların iki cephede savaşmasından yararlanarak savaşı kazandı. Ruslar alınan yenilgi karşısında barış istedi. Napolyon ve Çar Aleksandre arasında 9 Temmuz 1807 tarihinde Tilsit Anlaşması yapıldı.⁵⁴³ Anlaşmada Osmanlı'yı ilgilendiren bazı kararlar da alındı, kararlardan biri Fransa'nın

⁵³⁷ Karal, 1789-1856, s. 54.

⁵³⁸ H. Fahri Çeliker, **Çanakkale Muharebeleri ve Atatürk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Cilt ve Sayı belirtilmemiştir, s. 689.

⁵³⁹ **Kavalalı Mehmet Ali Paşa**, Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, Cilt:4, <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Osmanli-Tarihi-Ansiklopedisi/Detay/KAVALALI-MEHMED-ALI-PASA/352>, (18.05.2019.)

⁵⁴⁰ Halil Gürdal Gürak, **Kuruluşundan 700.Yılında Osmanlı, 1299-1923**, Nesa Basım Yayın Organizasyon ve Ticaret Aş, 1999, İstanbul, s. 230.

⁵⁴¹ Alemdar Mustafa Paşa Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yıllık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.

⁵⁴² Akt.Fatih Yeşil, **İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslar arası Bir krizin Siyasi ve Askeri Anatomisi**, Ed. Seyfi Kenan, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2010, s. 391.

⁵⁴³ Fatih Ünal, "Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk'un Günlüğünden "1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası", **Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:4, s. 575.

Osmanlı Devleti'ni Eflak ve Boğdan'ın Ruslara bırakılmasını kabul ettirmektir. Osmanlı'nın ikna olmaması durumunda Napolyon'un bir kuvvetle Ruslar'ın işgaline yardım etmesine karar verildi.⁵⁴⁴

Görüldüğü üzere Napolyon için Osmanlı dostluğunun pek de bir ehemmiyeti yoktur. Napolyon çıkarları gereği herkesle masaya oturabilir ve çıkarlarına uyması halinde her anlaşmayı da imzalayabilirdi. Yapılan anlaşmayı Osmanlı Devleti'ne Sultan III. Selim'in tahtan indirilmesini bahane göstererek açıkladı. Osmanlı'nın Fransa'ya yaklaşması Osmanlı için büyük sonuçlara sebep oldu. Osmanlı hem İngiltere hem de Rusya'ya karşı uzun süre mücadele etmek zorunda kaldı. Mücadeleler sırasında Fransız desteğini aktif olarak hissetmese de General Sebastiyani'nin destekleri ve faaliyetlerinin Osmanlı Devleti'nin aldığı kararlara tesiri önemlidir. Ayrıca İngilizlerin Boğazlardan sonra Mısır'a yönelip İskenderiye'yi ele geçirmesi, Mehmet Ali Paşa'nın bölgeden İngilizleri çıkarması, onun gücünü artırmakla birlikte birçok âyanın da keyfi hareket etmelerinin yolunu açtı. Osmanlı Devleti'nde Rusya ve İngiliz savaşlarından yararlanan isyancılar huzurun bozulmasına neden oldu ve savaşta bulunan devletlere karşı devletin yeterince mücadele edememesine neden oldular.

İngilizlerin Akdeniz'e yönelip Mısır'a gitmesi, Avrupalı devletlerin ilgilerinin tekrar Mısır'a yönelmesine sebep oldu. Mehmet Ali Paşa'nın faaliyetleri ve savaşçı özelliği, küçük bir kuvvetle Mısır'a giren İngilizleri İskenderiye'den çıkarması Mehmet Ali Paşa'nın gücünün abartılmasını sağladı. Zamanla bundan destek alacak olan Mehmet Ali Paşa faktörü Doğu Akdeniz için yeni bir sorun ve mücadeleyi başlattı.

1806 -1812 yılları arasında Ruslar sadece Eflak- Boğdan üzerinden Balkanlara yönelmediler, aynı zamanda Kafkasya'da da geniş işgaller gerçekleştirdiler. Kafkasya'da yayılan Rus işgallerine karşı Osmanlı varlık gösteremiyordu, Azerbaycan Hanları Osmanlı'dan memnun olmamakla birlikte yine de ortak mücadele ederek desteklerini esirgemediler. Bölge güvenliğini sağlamak adına İran ve Osmanlı devletleri Kafkasya'da Ruslara karşı başarı sağlayabilmek için

⁵⁴⁴ Murat Sertdemir, **1798-1856 yılları arasında Rusya'nın Osmanlı Politikası**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek lisans Tezi, Konya, 2015, s. 7.

Azerilerin yardımına ihtiyaç duyuyordu. Azeriler özellikle Osmanlı ordularının bölge hakimiyeti ve güvenliğini tekrar düzenlenmesi için bir çok yardımda bulundular.⁵⁴⁵

3.3. XIX .YÜZYILDA SIRP VE YUNAN İSYANLARINDA FRANSA VE DİĞER AVRUPALI GÜÇLERİN ROLÜ

XIX. yy.'da Osmanlı Devleti büyük toprak parçalarına sahipti, Avrupaya yayılan üç kıtaya hakim bir devletti. Osmanlı Devleti içersinde bu yüzyılda Balkanlarda ayrılıkçı faaliyetler başlamış bazı topluluklar imtiyaz alırken, bazılarına da özerlik verilmekte, bazıları ise bağımsızlığına kavuşmakta idi. Afrika bölgesinde ise muhtar idareler Osmanlıya karşı küçük çaplı ayaklanmalar ve isyanlar baş göstermekteyken zamanla etkileri daha da büyüdü. Cenupta ise Anadolu topraklarını aşmayan bir Osmanlı Devleti vardı.⁵⁴⁶

Osmanlı'nın toprak bütünlüğüne tarih boyunca çok saldırı gerçekleşse de en korkunçlarından biri de Mısır seferi öncesi ve sırasında Napolyon'un bıraktığı etkidir. Balkan topraklarında ve Doğu Akdeniz bölgesinde işgaller gerçekleştiren Napolyon, kısa sürede halk ile yakın temasa geçti. Halk ve devletin ileri gelen ayânları ile sık sık iletişime geçip bazı fikirlerin yayılması ve yeşermesine zemin hazırladı. Milliyetçilik algısı Osmanlı Hristiyan tebaasında başlangıçta beklenen etkiyi yaratmasa da propagandaların sürekliliği ile halkın bu konuda bilinçlenmesine zemin hazırladı. Misyonerler, okullar, yazarlar, şairler, gazete ve dergiler bölgede Fransız devrim fikirlerin hızlıca yayılmasını sağladı. Mısır'da ise Napolyon çalışmaları tıpkı Balkanlar gibi ilkin beklenen etkiyi yaratmasa da kısa sürede bölgeyi kaynar kazana dönüştürdü.

Osmanlı ilk darbeyi Balkanlar'da Sırp halkından alır, fakat başlangıçta Sırpların başlattığı mücadele Fransız Devrimi fikir ve eylemlerinden ziyade Osmanlı yönetiminden doğan memnuniyetsizlik üzerine idi.⁵⁴⁷ Sırp Hareketi'nin 1804-1817 yılları arasında devam ederek Sultan III. Selim döneminde başlayıp, Sultan II. Mahmut döneminde önce özerklik, sonrasında bağımsızlıkla sonuçlanmıştı.

⁵⁴⁵ Teymurova, s. 46.

⁵⁴⁶ Halil İnalcık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Doktora Tezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1943, s.2.

⁵⁴⁷ Süleyman Uygun, "Sırp İsyanı ve Hurşid Ahmet Paşa", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 4, sayı: 17, 2011, ss. 417-418.

Osmanlı'da yabancı tebaanın hakları geniş olup, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde yaşamalarını sağlamıştı. Fakat zamanla Osmanlı yönetimi ve askerî düzenin bozulması, konulan keyfi vergiler özellikle Balkan halklarını yıprattı. Napolyon sonrasında onun bıraktığı yerden devam eden Rus ajanları halkın yönetime karşı isyanlarda bulunmasını sağladı.

Osmanlı yeniçerilerinden bıkan bazı seçkin Sırlar (Knezler) İstanbul'a gelerek bölgedeki yeniçeri dayılarını şikâyet etti. Bunu duyan yeniçeriler, bazı Knezleri öldürdü ve isyan 4 Şubat 1804 tarihinde başladı. Sırlar, Kara Yorgi adli Knez komutasında birleşti. Kara Yorgi bu isyanı sistemleştirmeyi başardı ve bölgedeki Müslümanlar da sadece yeniçerilere karşı yapıldığı iddia edilen mücadelede etkin rol oynadı. Sağlanan başarılar ardından Sırlar, sükûneti sağlasa da birlikler dağılmayı ret etti ve bazı isteklerde bulundular. Bu istekler Osmanlı tarafından ret edildi. Bunun üzerine Sırlar bağımsızlık sağlanana kadar mücadelenin devamına karar verdiler.⁵⁴⁸ Ayrıca Avusturya idaresindeki Hırvatlar ve Sırlar Macarlarla karşı karşıya geldiği sırada Osmanlı Devleti'nin tüm ikazlarına karşın (Avusturya daki İhtilal hareketi sırasında) Sırlara yardıma gider. Sırp gençleri için bu mücadele de deneyim kazanmaları ve kendi isyanlarını organiza edebilmelerini de sağladı. Ruslarda Sırlara silah desteği sağladı.⁵⁴⁹

Tam da bu sırada Ruslar Eflak ve Boğdan'ı işgal ettiler, Çar, Sırların bağımsızlık fikirlerini destekleyeceği ve yardım edeceğini Sırlara bildirdi. Rus yardımı isyana yeni bir boyut kazandırdı. Sırp ordularını düzenleyip, teçhizat yardımında bulundular.⁵⁵⁰ Bu sırada Kara Yorgi Napolyon ile mektuplaşıp isyan ile ilgili bilgi vererek yardım talep etti. Napolyon mektuplara kayıtsız kalmayarak cevap verdi.⁵⁵¹ Kara Yorgi'nin Napolyon'dan yardım istediği sırada Avusturya ve Rusya da Sırp isyanları için birbirleriyle mücadele ediyordu. Bükreş Anlaşması ile Sırlar Ruslarla yakınlaştı. Sırlar bununla yetinmeyerek Viyana Kongresi'nde de tüm Avrupa devletlerinden yardım istedi. Fakat kongrede Meternich etkisi ile bu talep ret edildi. Avusturya bağımsız ve özerk bir Sırbistan'ı çıkarlarına uygun

⁵⁴⁸ Karal, 1789-1856, ss. 104-105.

⁵⁴⁹ İnalçık, Bulgar, s.12.

⁵⁵⁰ Selim Aslantaş, "Sırp Knezliği'nde İktidar Mücadelesi: "1838 Türk Anayasası'nın (Turski Ustav)" İlânı, Büyük Güçler ve Osmanlı Devleti", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:17, 2013, s. 4.

⁵⁵¹ Driauld, s. 374.

bulmasa da Sırp'lar tekrar isyan etti. İsyân başarılı olunca Osmanlı Devleti, Sırp'lara ve Sırp yetkililerine bazı imtiyazlar tanıdı.⁵⁵² Kara Yorgi'nin idamı ile bir süre durulan isyan 1812 yılında tekrar Obrenoviç tarafından başlatıldı. Osmanlı Miloş Obrenoviç'i Sırp kralı ilan ederek bazı imtiyazlar tanıdı. Fakat isyan önlenemedi. Sıklıkla Avrupalı devletler özellikle de Rusya'nın müdahil olduğu bu mesele, Osmanlı'yı uzun yıllar meşgul etmiştir. Sonuç olarak 1878 yılında yapılan Berlin Anlaşması ile Sırp'lar bağımsızlıklarına kavuştu.⁵⁵³

Osmanlı XIX. yy' da sıklıkla ayrılıkçı fikirlere sahne oldu. Yüzyıllardır tebaası içinde huzur olan Osmanlı Devleti XIX. yy'da yayılan düşünceler ve fikirler, dahası sanayi devrimi ile gelişen teknolojiler iletişim ve kültürler arası alışverişi hızlandırdı. Avrupa'da yaşanan ekonomik zenginleşme sonucu Osmanlı tebaasının pazar haline gelmesi, artan savaşlar ve bu savaşların özellikle de balkan topraklarında gerçekleşmesi, ayrılıkçı fikirlerin yayılmasına sebep oldu. Milliyetçi duygular ile gelişen ilk isyan ise Yunan İsyanı'dır. Yunan İsyanı'nda Fransa etkin bir rol üstlenerek isyanın hem başında hem de sonuçlarında yer alır. Yunanlıların isyanı Sırp isyanından farklı nitelikte olup milli duyguların canlanması ile meydana gelerek bağımsızlık ile sonuçlandı.

Rumlar Osmanlı tebaası arasında özel statüye sahiptiler ve devletin hemen hemen her bölgesine yayılarak Osmanlı tebaasında birçok önemli görevi ellerinde tutuyorlar idi. Bilhassa ticaret ile ilgilenmelerinden dolayı zengin bir millet topluluğunu oluşturuyordu. Zenginlikleri giderek arttı, özellikle Venedik faktörünün ortadan kalkması ile Doğu Akdeniz ticaretinde Venediklilerin yerini aldılar. Rumlar bu ticaret sayesinde Batılı devletler ve düşüncelerle daha etkin bir ilişkiye girdiler.⁵⁵⁴ Napolyon'un Mısır işgali sırasında bölgeyi bilinçlendirmek adına faaliyetleri sonuçsuz kalmadı. Bu fikirleri Avusturya ve Rusya Osmanlı'yı içten çökertmek amacıyla sıklıkla kullandılar. Özellikle Fransız aydınları Voltaire, Andre Chener, İngilizlerden Lord Byron Yunan milliyetçiliği üzerine yazılar kaleme aldı.

Ruslar, Yunanlılar arasında fikirlerini Küçük Kaynarca Anlaşması ile elde ettiği, istediği yerde konsolosluk açma yetkisi ile yürüttü. Yunan aydınları ise

⁵⁵² Karal, 1789-1856, s. 105.

⁵⁵³ Osmanlıda Sırp İsyânları ve Sırbistan Bağımsızlığı, Boşnak Medya, (8.02.2019).

⁵⁵⁴ Serap Toprak, "19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar", **Yeni Türkiye**, 2015, ss. 2841-2845.

yayılan düşünce ve fikirlerinden fazlası ile etkilenip, bunun yayılması için büyük çaba sarf etdiklerini görüyoruz. Yunan bağımsızlık fikirlerini sistematik bir şekilde yayılmasını sağlayan Şair Rigas faaliyetleri ile bölgeyi heyecanlandırır.⁵⁵⁵ Yazdığı şiirlerle halk arasında milliyetçi duyguları aşıladı.⁵⁵⁶ 1804'de kurulan Etnik-i Eteryay Cemiyeti fikirlerin sistematik hale gelmesinin önünü açtı ve Büyük Bizans'ın yeniden kurulması hayali en büyük amacıdır. Rumları durduran tek aktör Tepedelenli Ali Paşa idi, fakat Tepedelenli ve Halet Efendi arasındaki mücadele Tepedelenli'nin ortadan kaldırılması ile sonuçlandı. Rumlar ise Osmanlı birliklerinin Tepedelenli üzerine yönelmesini fırsat bildiler. İsyanın lideri Aleksandr İpsalianti isyanı ilkin Eflak ve Boğdan da başlattı. Fakat bu isyanda beklenen sonuç alınmayarak başarısız olundu. İpsalianti Avusturya'ya sığındı, tam da bu sırada 12 Şubat 1821 tarihinde Mora isyanı oluştu. Bu isyanı halk ve patrikler beraber yürüttüler, isyan hem dini hem de milli bir gelişme gösterdi.⁵⁵⁷ Osmanlı Devleti ise isyana karşı önlemler alsa da yeterli olmadı. Osmanlı İstanbul'daki tüm elçiliklere bir nota göndererek Rumlarca karada ve denizde sürdürülen ve suçsuz pek çok Müslüman'ın ölümüne sebep olan isyanın aslında Ruslarca tahrik edildiğini bildirdi. Bu açıklama ardından Osmanlı, Rusya ile olan diplomatik ilişkilerini kesti.⁵⁵⁸

Avrupalı devletler ilkin bu mücadelelere tarafsız kaldılarsa da Rusya faaliyetlerini giderek arttırdı. Rusya, Küçük Kaynarca Anlaşması'nı dayanarak Babıâli'den teminat istedi. Beklenen teminat gelmeyince İstanbul'daki Rus elçisi geri çağrıldı ve Osmanlı-Rusya arasında oluşabilecek bir savaşta büyük devletlerin tutumu soruldu. İngiltere ve Avusturya buna karşı olduklarını belirterek, ihtilal fikirlerini benimsemediklerini bildirirler. Bunun üzerine Rusya, Osmanlı ile anlaşma yolunu seçti.

Bu sırada Avrupa kamuoyunda ise kesin bir Yunan hayranlığı uyanmıştı ve Yunanlıların bağımsızlığı arzulanıyordu. İsyan, Amerikan ve Fransız devriminden sonra Avrupa'da yaşanan ikinci büyük heyecan ve kıpırdamaya neden oldu. İngiltere, Rusya, Fransa ve daha pek çok ülke'de Hristiyan kardeşlere duyulan sevgi hem de Antik Yunan'a duyulan hayranlık dolayısıyla Helengophil /Grecophil (yunan Sever)

⁵⁵⁵ Özsüer, ss. 327-329.

⁵⁵⁶ Mazower, s. 118.

⁵⁵⁷ Karal, 1789-1856, ss. 109-111.

⁵⁵⁸ Doğu Sorunu, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3777/mod_resource/content/1/9-hafta.pdf.(12.02.2019), s. 8.

bir kitle oluşturmıştu. İngiltere basını Osmanlı'nın Yunan isyancılara karşı aldığı önlemleri “*Heredot ve Plutarkhos dönemlerindeki gibi özgürlükleri için mücadele eden Helen halkına karşılı yapılan zulümler*” olarak değerlendirmişlerdir.⁵⁵⁹ Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da “Helen dostluk komiteleri” kuruldu, halktan ayni ve nakdi yardımlar toplanarak Yunan isyancılara gönderildi. Birçok gönüllü, isyancılara katılmak için Mora'ya hareket etti. Dahası İngilizlerde İngiliz güdümünde bir Yunanistan'ı Doğu Akdeniz ticareti için faydalı gördü ve etkin Rus yardımlarının önüne geçmek adına daha fazla yardım etmeye başladı.⁵⁶⁰ Kamuoyu desteği ve arzusu ile İngiltere yardımları ve desteğini artırdı.

Ocak 1822 tarihinde Epidor'da toplanan meclis Yunan bağımsızlığını ilan etti. Osmanlı artık isyanı tek başına bastıramayacağını görerek Mehmet Ali Paşa'yı yardıma çağırdı. Mehmet Ali Paşa'ya işgalin bastırılması karşılığında Girit ve Mora valiliklerinin verilmesi şartı ile görevi kabul edip oğlu İbrahim'i Mora üzerine yönlendirdi. İbrahim Paşa, 4 yıldır süren isyanı kısa sürede bertaraf etti. Fakat isyanın bastırılmasından Avrupalı güçler memnun olmayıp soruna dâhil oldu.⁵⁶¹ Böylece Avrupalı devletler Yunan isyanında etkin oldu. Özellikle Mora ve Girit'te Mehmet Ali Paşa faktörü Ruslar ve diğer devletlerin Osmanlı toprakları üzerindeki hayallerini engelleyebileceği ortada olduğu için soruna dâhil oldu. Avusturya'da Rusya'nın yanında yer aldı.

Rus Çarı Bükreş anlaşmasının şartlarına uyulmasını talep etti. Devletler arasında yapılan görüşme sonrasında Akkırman Anlaşması 7 Ekim 1826 tarihinde imzalandı.⁵⁶² Fakat anlaşmada Yunan isyanına yer verilmedi. Çar, Yunan isyanı ile alakalı olarak İngiltere ile görüşmede bulundu. Her ne kadar Napolyon savaşları sırasında Osmanlı topraklarının bütünlüğü ilkesi benimsese de Avrupalı Devletler Yunan İsyanı'nda Yunanlıların bağımsızlığını desteklemeye başladılar.

İngiltere Mehmet Ali Paşa'nın Girit ve Mora'ya hâkim olmasını Doğu Akdeniz ticaretini etkileyeceğini görerek isyancılardan yana yer aldı. İngiltere ve

⁵⁵⁹ Doğu Sorunu, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3777/mod_resource/content/1/9-hafta.pdf. (12.02.2019), s.8.

⁵⁶⁰ Hasan Demirhan, “Yunan İsyanında (1821-1832) Londra Yunan Komitesi ve İngiliz Yunan Severlerin Faaliyetleri”, **Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 22, 2012, ss. 40-44.

⁵⁶¹ Mehmet Kocaoğlu, “Kavalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1844)”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM**, Cilt:6, Sayı:6, 1995, ss. 196-197.

⁵⁶² Şerafeddin Turan, “1829 Edirne Anlaşması”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1-2, 1951, s. 112.

Rusya Sen-Petersburg'da İbrahim Paşa'nın Mora'da yaptığı sözde zulümleri görüştü ve Nisan 1827 yılında Sen-Petersburg Protokolü'nü hazırladı. Buna göre Yunanistan'a muhtariyet statüsü ile Osmanlı'ya bağlılığı kabul edilmekle birlikte bölgedeki Türklerden arındırılması kabul edildi. Protokol Avrupalı devletlere bildirildi, Avusturya ve Prusya ret etti.⁵⁶³ Fakat Fransa 1815 yılında düzenlenen Viyana kongresindeki birliği parçalamak adına anlaşmaya olumlu yaklaştı. Bunun üzerine Londra'da Rusya, İngiltere ve Fransa 6 Temmuz 1827 tarihinde Londra Anlaşması'nı imzaladı.⁵⁶⁴ Anlaşmaya göre Osmanlı Devleti'nin Yunanistan bağımsızlığını kabul etmemesi durumunda anlaşmayı imzalayan devletlerin isyancılara yardımı edeceği hatta Osmanlı Devleti'ne Yunanistan bağımsızlığını kabule zorlamayı taahhüt ettiler.⁵⁶⁵

Osmanlı Londra Anlaşması'nı içişlerine karışılması olarak değerlendirerek kabul etmedi. Avrupalı devletler Mora'yı kuşatarak Osmanlı Devleti'ni mecbur bırakmaya çalıştılar. Navarin'de Osmanlı ve Mısır donanmaları Londra Anlaşması'nın taraflarının filoları ile çevrildi. İbrahim Paşa'ya ultimatom verilerek Avrupalı güçler Navarin' e girmeyi istedi fakat kabul edilmedi. Bunun üzerine 20 Kasım 1827 tarihinde başlayan mücadeleler sırasında Osmanlı ve Mısır donanması yakıldı. Avrupa'da Navarin olayı büyük bir sevinçle karşılanırken Müslümanlar ise bunu Haçlı ruhu ile özdeşleştirdi. Osmanlı Devleti bu olayı şaşkınlıkla karşıladı. İstanbul'daki Avrupalı elçiler ise olayın müsebbibi olarak Osmanlı kaptanları olduğunu bilirdi. Babıâli suçlamaları kabul etmeyince İstanbul'dan ayrıldılar. Bu sırada İngiltere Osmanlı ile savaşmak istemediği ve uzun vadede Osmanlı'nın denizlerde donanmasız kalması İngiltere'yi kötü etkileyecekti. Bu sebeple seferden pişman olan İngiltere bazı gemiler Osmanlı'ya göndererek İbrahim Paşa kuvvetlerinin Mora'dan Mısır'a götürülmesinde yardım etti. Bu yardımın bir diğer amacı da İbrahim Paşa'nın bölgede kalmasının önüne geçmek de olabilir. Ayrıca İngiltere Navarin'de Osmanlı donanmasının ortadan kaldırılması ile Rusların

⁵⁶³ Uğur Anyığ, “Yunanistan’ın Bağımsızlığı ve Mehmet Ali Paşa İsyanı”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 5, s. 2.

⁵⁶⁴ Açık, s. 447-448.

⁵⁶⁵ Karal, 1789-1856, s. 117

Akdeniz'e girmesini engelleyebilecek hiçbir gücün kalmamasından da büyük endişe duymaya başladı.⁵⁶⁶

Dahası donanmanın yakılmasından memnun olmadığını göstermek adına “*teessüf edilecek bir kaza*” olduğunu ilan etti.⁵⁶⁷ Bu sırada Fransa Mora'yı geçici olarak işgal etti. Rusya'da Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. İngiltere'yi sakinleştirmek isteyen Rusya, fetih amacından ziyade Londra Anlaşması'nın şartlarını Osmanlı'ya kabul ettirmeyi amaçladığını bildirdi. Savaş Rumeli ile Anadolu topraklarında gerçekleşti ve her seferinde Rusya'nın galibiyetiyle sonuçlandı. Osmanlı bunun üzerine barış istedi, Rusya da zor durumda idi. Avusturya ve İngiltere Rus yayılmasından hoşnut değildi ve yayılmasını tehlikeli bulmaya başladılar.⁵⁶⁸ Bunun üzerine Rusya, Osmanlı barış isteklerini kabul ederek Edirne Barışı'nı 14 Eylül 1829 tarihinde imzaladı. Anlaşma ile Rusların tüm ilerlemelerine rağmen Prut'un tekrar iki ülke arasında sınır olması, Rusların boğazlardan geçişine izin verilmesi kabul edilir, Eflak-Boğdan'da yeni haklar tanındı. Akkirman ile Sırbistan'a verilen ayrıcalıklarında devamı kabul edildi. Dahası 4 Nisan 1826 tarihinde Yunanistan bağımsızlığı adına imzalanan Sen Petersburg protokolünü Osmanlı da tanıdı. Bu anlaşma Küçük Kaynarca'dan sonra en ağır anlaşmadır. Bağımsız Yunanistan'ın kabulü Osmanlı'nın dağılmasının ilk adımıdır. Doğu'da Ermeni ayaklanmalarının da başlangıcı olarak kabul edilmektedir.⁵⁶⁹ Bu isyanda özellikle misyonerlik faaliyetlerinde Ermeniler etkili olmuştur.⁵⁷⁰ Bu anlaşmanın bir diğer önemi de Osmanlı'nın bağımsız devlet statüsünü de bu anlaşma ile kaybettiği düşünülmektedir.⁵⁷¹ Yunanistan'ın kurulması ise başlı başına bir Akdeniz olayıdır.

XVIII. yy'dan Balkan halkları içerisinde önce Bulgar halkından pek söz edilmemektedir. Balkan topraklarının ziyaretlerinde bulunan seyyahlar, âlimler genelde Türklerin ve Rumların o bölgede yaşadığına değinirler. Ancak 1828'de Çar I. Nikolo projesine göre Balkan topraklarında 5 Hristiyan devletin inşa edilmesi

⁵⁶⁶ Ali Fuat Örenç, “1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması”, **Tarih Dergisi**, İstanbul, 2009, s.37-84.

⁵⁶⁷ <https://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/dmk/upload/files/201611/58343f6481afa-1479819108.pdf>, (25.05.2019)

⁵⁶⁸ Karal, 1789-1856, s. 118.

⁵⁶⁹ Ermeni meselesi siyasi tarihçesi için bkz. Münir Süreyya Bey, **Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877- 1914)**, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2001.

⁵⁷⁰ Çağ, s. 80. Bulgaristan da misyonerlik faaliyetleri Robert koleji ve kız okulları yürütülür.

⁵⁷¹ İbrahim Sezgin, “1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşı'nda Edirne ve Çevresi”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2005, ss. 76-79.

hedeflenir. Fakat Bulgar toprakları (o günkü) Sırbistan'a verilmesi tasnif edilir. Nitekim XIX. yy'ın ikinci yarısında Bulgar varlığı tüm Avrupa tarafından görülerek Balkanların en kalabalık milletlerinden olduğu fark edilecektir. Böylece Balkan Halkları hakları sıklıkla dile getirilmeye başlanacaktır. Bu durum 1878 Berlin Anlaşmasına kadar devam edip anlaşma gereği Bulgarlar 1878'de bağımsızlığına kavuşacaktır. ⁵⁷² XVIII.yy'da Halk fener bölgesinde Eflak- Boğdan ve Rus şehirlerinde giderek zenginleşen bir kitleye sahip olup eski Bizans İmparatorluğu'nu canlandırmak isteyen Rumlar, Balkanlarda ki tüm ulusları Rumlaştırmaya çalışır. ⁵⁷³Osmanlı'nın Rumlara tanıdığı ve Rum patriğine tanıdığı imtiyazlar, Osmanlı'da Rumların önemli bazı Devlet görevlerini ele almış olması ve bunun da amaçları için kullanmaları Rumların kültürlerinin yüksek olması ve Bulgar ticaretini tekele almış olmaları onların Rumlaştırma politikasından büyük fayda sağlamaktaydı. Başlangıçta Rumların tüm bu politikaları karşısında Bulgarlar milli birlik ve kültür inancından Rumlar kadar etkili bir destekleri, eğitimleri ve zenginlikleri olmadığı için Rum baskısı karşısında ücra köylere ve dağlara sığındılar. XVII.yy'a kadar Osmanlı'da Bulgarca çıkan 3 kitap bulunmakta bunlarda dini içerikli idi. Bulgarlar içerisinde Yunan okullarında eğitim gören, Yunan Klasiklerini okuyan, kendilerini Bulgar saymaktan utanmaktaydı. Bulgar dili ile ayin yapmak, vaazda bulunmak yasaktı. ⁵⁷⁴

Bulgarlar arasında milli bilinci ve ruhun yayılmasını sağlayan ilk kişi Paisii adında bir Bulgar keşişi idi. Papaz Rum ve Sırların Bulgarlar üzerinde ki zulmü karşısında Bulgar tarihini yazmaya karar verdi. Eseri 1762'de tamamlandı, eserinde Bulgar Halkı, çıkarlarını ve azizlerini anlatarak Bulgar halkının cesaretine, ününe vurgu yapar. ⁵⁷⁵ Paisii'den sonra Bulgar tarihi sıklıkla ele alınmaya başladı. Safroni (Stoiko Vlodislavof) adlı başka bir rahipte Bulgar Tarihini yazdı. Safroni eseri büyük bir yankı uyandırdı. Eserinde özellikle de Rum ruhbanının aç gözlükleri, Sırların ve Rumların Bulgar halklarına verdikleri zararlar ve Pazvantoğlu döneminde Bulgarların uğradığı felaketleri kaleme aldı. Dahası Safroni Tüm hayatı boyunca Bulgar milliyetçiliğini canlandırmaya adanarak gençleri etrafında toplayıp

⁵⁷² İnalçık, Bulgar, ss.17-18.

⁵⁷³ Sürgevil, Balkanlar I, ss.193-206.

⁵⁷⁴ İnalçık, Bulgar, s.19.

⁵⁷⁵ İnalçık, Bulgar, s.20.

vaazlar vermiştir.⁵⁷⁶ Tüm bunlar Balkan bölgesinin kaynar kazan halini gertirerek her bir kitlenin ayrılıkçı faaliyetlerini de beraberinde getirdi.

Mora bölgesi ise; Napolyon için bölge bir hayli önem taşıması ve bölge de etkili bir sistem oluşturabilmek adına bölgede Moralı bir elçiyi göreve getirdi. Bu girişimle de Mora halkının sevgisini kazandı. Mora'daki isyan, Fransız sevdalı bir Yunan asıllı şahsın girişimleri ile baş gösterdi. Ayrıca Yedi Ada'daki Fransız birliklerine de Atina ve Sparta gibi milli duygulara dokunarak Yunan milliyetçiliğinin canlandırılması adına emirlerde bulundu. Bunun için Yunan adalarına birçok gizli ajan gönderdi. Dahası Rumca, Ermenice, Türkçe kitapları Paris'te bastırarak bölgeye getirip halka dağıtırdı. Bu kitapların ana omurgası isyan ve milliyetçiliğe adaklıdır. Arnavutlar içinde bir hayli çalışan Napolyon Mısır seferinden sonra Arnavutluk'taki Hristiyan ve Rum Arnavutların isyanlarının temelini attı. Bu ayaklanma Osmanlı birliklerince bertaraf edilse de ilk ateş yakılarak olaylar başladı. Rusya ise Fransızların girişimlerin ve bunun uzun vadedeki etkilerinin farkında olduğu için karşı bir atak gerçekleştirdi. Balkanlar'daki Fransa etkinliğini azaltabilmek ve bölge halkını en azından Slavları yanına çekebilmek adına Sırbistan'da ve Karadağ'da isyanlar çıkartarak bu halkları kendi yanına çekmeyi başarak uzun vadede bağımsızlık anahtarını sundu.⁵⁷⁷

Görüldüğü üzere her ne kadar ittifaklar dahilinde iyi ilişkiler yürütülse de devletlerin çıkarları söz konusu olduğunda hem birbirleriyle hem de diğer devletlere karşı mücadelede sakınca görmemişlerdir. Fransa hem Sırp isyanı hem de Rum isyanlarında etkin destek verip ayrılıkçı faaliyetleri desteklemiştir. Söz konusu bir diğer devletin çıkarı olduğunda gerektiğinde Osmanlı yanında ya da karşısında da yer almaktan geri durmamıştır. Özellikle Yunan ve Sırp İsyancıları Doğu Akdeniz'den ziyade tüm Akdeniz ve Balkanların kaderini değiştirmiştir.

⁵⁷⁶ İnalcık, Bulgar, s.21.

⁵⁷⁷ Açık, ss. 446-447.

3.4.NAPOLYON-RUSYA YAKINLAŞMASI / İLİŞKİLERİN BOZULMASI VE OSMANLIYA YAKINLAŞMASI

Mısır yenilgisinden sonra Napolyon Fransa'ya döndüğünde yeni politika geliştirmeye başladı. Mısır yenilgisi ve İngilizlerin Akdeniz'deki mutlak üstünlüğünün kabulü adından Bonaparte, İngiltere ve Avusturya ile barış yapmak istese de bu gerçekleşmez. Bonaparte bu sebeple politikasını değiştirmek zorunda kaldı. Yeni politikası Avusturya'yı savaşlarla bezdirmek ve İngiltere ittifakından ayırmak ve tek başına kalmasını sağlayarak barışa mecbur bırakmak idi. Diğer taraftan da Rusya ile Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını görüşmek ve bu yolla anlaşma sağlamayı hedeflemekteydi.⁵⁷⁸ Hedefin Rusya olma sebebi ise Rusya ile anlaşabilecek bir düzlem yakalayabileceğini düşündü. Ayrıca Napolyon'un ve Fransa'nın ebedi düşmanı İngiltere idi, böylesi bir durumda İngiltere ile uzlaşma düşünülemezdi. Hem Fransa hem de Rusya, Osmanlı'nın miadını doldurduğunu düşünmekte dahası her iki devlet de Fransızların boşalttığı Mısır ve Malta adalarının yeni işgalci olan İngiltere'nin zapt etmiş olması durumundan rahatsız idi. İki devleti yakınlaştıran argümanlar yeni bir ittifak için yeterliydi. İngiltere'nin, Fransa'nın Mısır işgali üzerine Osmanlı'ya yardımından en büyük payı aldığını düşünen I. Pavel Fransa'ya ve olası ittifaka olumlu bakıyordu. I. Pavel diğer müttefiki Avusturya'nın da politikasından memnun değildi, özellikle İtalya'daki emeller üzerinde politikaları çarpışıyordu. Ortak amaçlar iki devleti yakınlaştırdı.

Tüm bunların farkında olan Napolyon Rusları yanına çekebilmek adına ilk adımı atar ve Rus bazı esirleri fidesiz serbest bırakarak Rusya'ya gönderdi. Dahası I. Pavel'e Malta Şövalyelerinin kılıcı hediye edilerek onu şövalyelerin reisi tanıdığını bildiriyordu.⁵⁷⁹ Bundaki amacı Malta Şövalyelerinin hamisi olarak görülen Çar'ın hamisi olduğu topraklarda İngiltere'nin bulunduğu hissiyatını vermektir. Böylece Rusya'nın yanına çekebilmeyi daha hızlı başaracağını düşünülebilir.

Çar, gönderilen hediyelere sevindi ve Napolyon Rus Çar'ına vaatlerde bulundu.⁵⁸⁰ Çar Paris'e Koliteheff'i göndererek barış anlaşması yapılmakla görevlendirdi. Napolyon ise barış anlaşmasından ziyade Rusya ile ittifak yapip,

⁵⁷⁸ Açık, s. 442.

⁵⁷⁹ Karal, 1798-1856, ss. 43-44.

⁵⁸⁰ Driauld, s. 363.

İngiltere'ye karşı savaşta müttefik olarak mücadele etmeyi arzulamaktaydı. Avusturya'ya karşı kazanılan Morango zaferinden sonra Rusya Fransa ile savaşa girmeyi kabul etti. Danimarka ve Prusya'da Rusya ile ittifaka dâhil oldu. Napolyon ve Çar'ın Doğu hayalleri ikisini birleştirmekteydi. Avusturya'ya da Doğu hayali üzerinden bazı paylaşımlarda bulundu. Devletler dengesi hızlı değişiyordu önceden Osmanlı'nın dostu olan devletler yeni düşmanları oluyordu⁵⁸¹ Kesin paylaşım listesinin hazırlanacağı sırada Çar I. Pavel Nisan 1801 yılında öldürülür. Yeni Çar Aleksandre oldu fakat Aleksandre babasını öldürülmesinin nedeninin İngiltere sevgisi olduğunu görerek Fransızlardan uzaklaşılması gerektiğini düşünür.⁵⁸² Çar Aleksandre İngilizlere yaklaşarak Haziran 1801'de İngiltere ile yeni bir anlaşma yaparak, ittifak anlaşmasını yeniledi. Bu anlaşma ile Napolyon'un hayali de suya düştü. Bunun üzerine Fransa, İngiltere ve Osmanlı arasında 1802 yılında Amiens Barışı yapıldı. Fransız askerleri Mısır'ı boşaltmadan Paris'te Osmanlı elçisi ve Fransa tarafından anlaşmanın bazı maddeleri hazırlandı. Anlaşma metni için Amedi Galip Efendi ve Napolyon görüşmeye başladı. Napolyon Karadeniz'in Fransız ticaret gemilerine açılmasını şart koştu. 10 maddeden oluşan Paris Anlaşması yapıldı.⁵⁸³ Anlaşma yapılmasından sonra tekrar Osmanlı ile Fransa arasında iyi ilişkiler başladı.

I.Pavel'in öldürülmesinin ardından Rusya, Fransa ittifaktan uzaklaşarak İngiltere ile bir süre birlikte hareket etti. Zamanla ortak amaçlar ve Osmanlı'nın paylaşım projeleri her iki devleti tekrar bir araya getirdi. Rusya ve Fransa Fridlan savaşının ardından Tilsit anlaşması ile barış yaptı. 9 Temmuz 1807 tarihindeki Tilsit anlaşması sonrası, 12 Ekim 1808 tarihinde Erfurt görüşmeleri de gerçekleştirildi.⁵⁸⁴ Erfurt görüşmesinin amacı Napolyon'un İspanya ile savaş yapmakta idi, fakat savaşta Prusya ve Avusturya'nın Fransa'ya karşı herhangi bir girişimlerinin olmasını engellemek adına Rusya'yı yanına çekerek onları sindirmek istedi.⁵⁸⁵ Yapılan görüşmede Avrupa siyaseti de değerlendirildi. Napolyon, Çar'ı yanına çekmek

⁵⁸¹ Ercan, s. 268.

⁵⁸² Karal, 1798-1856, s. 46. İngiltere'nin sevilme nedeni I. Pol'ün ölümüne büyük toprak sahiplerinin sebep olduğunu onları da mahsullerini İngiltere'ye sattığı haliyle İngilizlerin karşısında yer almak istemezler.

⁵⁸³ Karal, 1798-1856, s. 46. Anlaşmanın gizli maddesinde Fransa'nın Avrupa ile yapacağı seferlere katılması şart koşulmuyor. Bu anlaşma ile Amiens anlaşması da tanınıyor. Böylece Mısır'ın Osmanlı'ya verilmesi de kabul edilir.

⁵⁸⁴ Muharrem Dördüncü, "1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 16, s. 81.

⁵⁸⁵ Serap Toprak, "Osmanlı- Avrupa İlişkileri Çerçevesinde Sırbistan'ın Bağımsızlığı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 6 Sayı: 24 Volume: 6 Issue: 24, 2013, s. 350.

amacıyla İstanbul ve Boğazlar kozunu kullanarak Tilsit'te destekleyeceğini belirttiği Eflak ve Boğdan'ı da hatırlatır. Böylece Çar, İngiltere ittifakından kopup Napolyon'a yaklaştı. İngiltere ise yaşananların farkında idi, Osmanlı Devleti de Erfurt görüşmelerinin detaylarını öğrenmişti. İngiltere, Napolyon'a karşı Avrupa'da bir koalisyon kurmayı hedefliyordu, bu teklifi Osmanlı'ya da yapar ve Rusya ile savaşın devamını istedi. Osmanlı da ise tahta geçen Sultan II. Mahmut İngilizlere yaklaşmayı Napolyon'dan daha faydalı buluyor idi. Bunun üzerine Sultan II. Mahmut ve İngiltere arasında 5 Ocak 1809 tarihinde Kale-i Sultaniye Anlaşması yapıldı.⁵⁸⁶ Anlaşma ile Osmanlı Karadeniz ve Çanakkale boğazlarındaki mutlak hâkimiyeti sonlandı. Anlaşmaya göre Osmanlı savaşın devamını kabul ederek Rusya ile mücadelesini üç (3) yıl (1809-1812) daha devam ettirdi.⁵⁸⁷ Osmanlı birlikleri Rusya ile savaşında düzensiz ve eğitimsiz kalabalıklardan oluştuğu için ciddi kayıplar yaşadı. Ruslar karşısında savunmada kalan, Osmanlı birliklerinin başarısızlığı sonucu Ruslar Besarabya'yı, Boğdan'ı, Eflâk'ı, Dobrice'yi ve Kuzey Bulgaristan'ın bir kısmını ele geçirdi. Rusları kovalayan Osmanlı birliklerinin Tuna'ya çekilmesi sonucu yiyecek ve teçhizat eksikliğinden dolayı Ekim 1811 tarihinde barış istemek zorunda kaldı. Fransa ve Rusya devletleri arasında da iyi ilişkiler de bir süre sonra bozulmaya başlamıştı. Rusların Napolyon ittifakından ayrılması ile Fransa tekrar Osmanlı ittifakına yöneldi. Osmanlı birlikleri ise Ruslar ile yapılan savaşta güçsüz ve yorgun düşmüştü. Savaşın devamı Osmanlı için gereksiz kan kaybı idi. Kayıpların giderek artması ile Osmanlı barış istemek zorunda kaldı. Ruslar, Osmanlı'nın barış teklifini kabul ederek Bükreş Anlaşmasını 1812 yılında imzaladı. Anlaşma göre Besarabya Rusya'ya verildi, Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı'da kalması kabul edildi. Prut iki ülke arasında sınır kabul edildi. Anlaşmanın en önemli maddelerinden biri de Rus desteği ile isyan eden Sırlara bazı ayrıcalıklar sağlanacağı temin edildi.

Fransa ve Rusya ilişkileri bozulmuş idi. Bu da ilerde Fransa-Rus savaşının doğmasına sebep oldu. Savaş Napolyon ve Rusya'yı karşı karşıya getirip Napolyon'un en büyük hezimetine neden oldu. Bu savaşın birçok nedeni bulunmaktadır. 1807 yılında yapılan Tilsit anlaşması ile yakınlaşan Rusya ve Fransa

⁵⁸⁶ Serdemir, ss. 7-8. Anlaşmanın önemli maddelerinden biri boğazların savaş zamanında kapatılması maddesi idi böyle ilk kez savalarda boğazlar kapatılarak Rusya'nın geçişi engellenir.

⁵⁸⁷ Karal, 1789-1856, ss. 99-100.

İngilizlere karşı ittifak yaptılar.⁵⁸⁸ Fakat sonraki süreçte Rusya Napolyon ittifakını çıkarlarına uygun bulmayarak tekrar İngilizlere yakınlaştı. Napolyon'un İngiltere'ye karşı uyguladığı ekonomik ambargoya Rusya'nın uymaması ve Efrutta alınan kararlardan biri olan 1809 yılında Galiçya'da Avusturya'ya karşı savaşta yer almaması Napolyon'u Rusya'ya yönlendirdi. Ayrıca Napolyon'un bir Avusturyalı prensesle evlenmesi ve kayınbiraderinin mülkü olan Odenburg'un Çar tarafından ilhak edilmesi bir başka sebebi de oluşturmaktaydı. Özellikle Polonya'nın yeniden kuruluşu her iki devleti karşı karşıya getirdi. Fransa ve Rusya iyi ilişkilerinin uzun süre devam etmemesinin bir diğer nedeni de Çar'ın da tıpkı Napolyon gibi sınırlarını genişletmek istemesi idi. Napolyon'un Osmanlı'yı paylaşmadaki ısrarını fark ederek yapılan paylaşımı pek de çıkarlarına uygun bulmuyordu. Ayrıca İsveç, Napolyon desteğini elde etmek amacıyla Fransız mareşallerinden Bernadotte'yi velihat ilan etmesi Rusya'nın kızdırdı. Çünkü İsveç'e Napolyon'un yaklaşması Rusya için de tehlikeli idi.⁵⁸⁹ Tüm bunlar Rusları İngilizlere yakınlaştırdı. Ruslar Fransızların karşı blokunda yer aldılar. Sonuç olarak Napolyon, 1812 yılı Haziran ayında Rusya üzerine sefere çıktı. Rus komutan Mareşal Mikhail Kutuzov büyük Fransız askeri birliği karşısında çaresiz olduğunu görerek sürekli geri çekilme taktiği kullandı.⁵⁹⁰

Napolyon orduları sürekli içeri doğru çekildi. Borodino'da karşılaşan Rus ve Fransız askerleri zorlu bir mücadele gerçekleştirdi.⁵⁹¹ Kışın yaklaşması, üstün olan Napolyon askerleri için kötü gidişatın başlangıcı oldu. Fransız birlikleri ana karadan giderek uzaklaşarak askeri ve lojistik destek alamıyor idi, dahası yiyecek kıtlığı ve hastalıklarda baş göstermeye başlamıştı. Rus askerleri tüm bunların farkında idi. Ruslar soğuk iklimden de yararlanarak sürekli daha soğuk bölgelere doğru geri çekiliyordu. Rusların boşalttığı Moskova'yı Fransız askerleri 14 Eylül 1812 tarihinde ele geçirmeyi başardı. Fakat Moskova üç (3) gün boyunca Ruslar tarafından yakıldı böylece Fransızların çaresiz bırakılması amaçlandı. Ayrıca Rus birlikleri Napolyon'a Almanya ve Lehistan'dan yardım gelmesini engellediler. Böylece çaresiz kalan

⁵⁸⁸ Aziz Tekdemir, "Napolyon'un Moskova Seferi 1812", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt.15, Sayı:1, 2018, s. 93.

⁵⁸⁹ Armanoğlu, s. 70.

⁵⁹⁰ Enis Faruk Erdem, **Napolyon'un Sonu: 1812 Rusya Seferi**, <http://www.gazetebilkent.com/2014/09/08/napoleonun-sonu-1812-rusya-seferi/>, (08.06.2019).

⁵⁹¹ İlber Ortaylı, **Tüm Zamanların En ünlü Korsikalısı: Napolyon**, <http://www.milliyet.com.tr/butun-zamanlarin-en-unlu-korsikalisi-napolyon/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/09.09.2012/1593434/default.htm>, (18.05.2019).

Napolyon, barış istemek zorunda kaldı fakat bundan herhangi bir sonuç çıkmadı. Napolyon için tek çıkar yol geri çekilmek idi, Rusların ani bir saldırı ile büyük bir başarı kazanmasını engellese de büyük bir askeri güç kaybına uğradı. Napolyon Rus topraklarına 420.000 bazı kaynaklarda da 600.000 asker götürdüğü ancak 30.000 askerini Fransa'ya götürebildiği öne sürülmektedir. Bu sefer sonrası Napolyon'un yenilemeyeceği düşüncesi yok oldu, ayrıca Napolyon iktidarını kaybetme ile karşı karşıya kaldı. Özellikle de yaptığı bu sefer sonrası Paris'e dönmek zorunda kaldı⁵⁹². Napolyon, Paris'te yeni bir ordu kurabilmek adına halka ağır vergi ve askerlik yükü yükledi.

Milliyetçilik naraları ile kavrulan Ruslar, Fransız ordusunu gerilla hareketi ile güçsüz düşürdü. Moskova'da 35 gün beklemenin hata olduğunu görmüşse de Napolyon Alesksandre'dan 3. kez barış anlaşması yapılmasını istese de kabul edilmediği için bu kadar asker kaybı yaşadı. Bu yenilgi Napolyon'a karşı olan Avrupa ayaklanmaları ve huzursuzluğunu da arttırdı. Yeni bir koalisyon oluşturuldu. Altıncı koalisyon adı verilen oluşuma Rusya, Avusturya, Prusya, İspanyollar ve İngiltere katıldı. Napolyon, Altıncı Koalisyon'a karşı tecrübesiz çocuklardan oluşan bir birlik hazırladı. 1813 yılında bazı başarılar elde etseler de Ekim 1813 tarihinde Leibzig'de Milletler Muharebesi'nde kesin bir yenilgi aldılar.⁵⁹³

3.5. MISIR İSYANINDA FRANSA'NIN ROLÜ

Napolyon Mısır işgali sonrası Mehmet Ali Paşa, bölgeyi merkezi kuvvete bağlamayı başardı. Bu başarısını Fransızlar tarafından kölemenlerin ortadan kaldırılmasına borçludur.⁵⁹⁴ Bölgede etkinliği giderek artan Mehmet Ali Paşa zamanla önemli güce sahip oldu. Resmiyette olmasa da bölgenin tek yöneticisi haline geldi.⁵⁹⁵ Mehmet Ali Paşa, Osmanlı'ya Yunan isyanının bastırılmasında yardımı sayesinde Girit ve Mora valilikleri verilmesi vaat edilir. Fakat bu valiliklerin Osmanlı tarafından Mehmet Ali Paşa'ya verilmemesi ile isyanı başladı. İsyân 1831 yılında başlayıp 1840 yılına kadar devam etmiş olup Avrupalı devletlerin müdahalesi

⁵⁹²Kamil Tüğen, **2000'e Doğru Fransa'dan Notlar**, Basım Ofisi-Ser Matbaacılık, İzmir 1998, s.2.

⁵⁹³ Armanoğlu, ss. 70-73.

⁵⁹⁴ H. Bayram Soy, ss. 174-1765.

⁵⁹⁵ Mazower, s. 74.

ile Osmanlı büyük bir hezimetten kurtuldu.⁵⁹⁶ Mehmet Ali Paşa isyanı ilkin Osmanlı devletinin bir iç sorunu olarak değerlendirildi. Ancak Mehmet Ali Paşa'nın giderek güçleneceğini düşünen Avrupalı devletler konuya müdahil oldu. Böylece Mehmet Ali Paşa isyanı büyük bir Mısır sorununa dönüştü. Sorun büyük devletlerin Osmanlı üzerindeki emellerinin açıkça ortaya çıkmasını sağladı.

Mehmet Ali Paşa, Mısır valilik görevi yapan başarılı bir vali olarak kabul edilmiştir. Çünkü Mısır'a vali atanmak kolay olup burada çalışabilmek ve etkin olmak çok güç idi. Mehmet Ali Paşa Mısırda bunu başararak uzun yıllar Mısır'ı himayesinde tutmuştur. Osmanlı Devleti'nin yardım taleplerinde yardımını esirgemeyerek oğlu ve torununu Vehhabi isyanında ve Girit isyanının bastırılmasında görevlendirerek isyanı bertaraf ettiler.⁵⁹⁷ İsyânların bastırılmasında yer almak istemese de Osmanlı tarafından verilen bu görevi yerine getirmeye mecbur kaldı.⁵⁹⁸

Mısır'da da birçok düzenleme yaptı. Bölgedeki hâkimiyetini birazda bu düzenlemelere borçludur. Bayındırlık, ziraat, ticaret alanlarında bazı düzenlemeler gerçekleştirdi.⁵⁹⁹ Nil'den başlayarak İskenderiye'ye sulama kanalı aracılığı ile sulama faaliyetlerini düzenledi. Tarımda, vergilerde, ziraatta bir yığın düzenleme gerçekleştirdi. Böylece Mısır zenginleşerek gelişti.⁶⁰⁰ Osmanlı'ya ödenen vergi dışında önemli bir gelir elinde kalan Mehmet Ali Paşa, Fransa tarzı asker ve teknisyenlerin yetiştirilmesini sağladı.⁶⁰¹ Dahası Fransa'ya öğrenciler göndererek burada eğitim almalarını sağladı.⁶⁰² Osmanlı'da Mısır'ın eğitim merkezi olması çok eski temellere dayanmakta, özellikle Osmanlı'nın kuruluş aşamasında ciddi bir eğitim sistemi bulunmakta idi.⁶⁰³ Zamanla bu eğitim sistemi Avrupa'ya göre yetersiz kaldı.

⁵⁹⁶ Yahya Bağçeci, "İsyandan itaate; Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babıali İlişkileri (1841-1849)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32, s.219.

⁵⁹⁷ Mevhibe Savaş, **Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın İsyanı ve Neticeleri Hazırlayan Unsurlar**, AKSU (Mahallî) Gazetesi, Sayı: 407-43, 1996, ss. 5-6.

⁵⁹⁸ Sebahattin Samur, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın (1770- 1849) Sosyal Politikaları; Mısır ve diğer Osmanlı Eyaletlerinde ki Etkisi", **Bilimname XIII**, 2007, s. 132.

⁵⁹⁹ Salih Kış, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Anadolu Harekatı ve Konya Muharebesi", **Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:23, 2010, s. 146.

⁶⁰⁰ Karal, 1792-1802, s.9.

⁶⁰¹ Gülbende Kuray, **Avrupa'da Gözlenen Napolyon Çağı Bunalımının İtalyan ve Türk Kültürleri üzerindeki Etkileri**, Belleten,C.LI,Sayı 201,(Aralık 1987), Türk Tarih kurumu Basımevi-Ankara, s. 1213.

⁶⁰² Murat Keha, "Mehmed Ali Paşa İsyanı Sırasında Mısır'ın Ekonomik Durumuyla İlgili Sultan Abdülmecid'e Sunulan Bir Lahiya", **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Sayı:7, 2017, s. 95.

⁶⁰³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi Cilt I, Anadolu Selçuklu ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime İle Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar**, Türk Tarih Kurumu, 10. baskı, Ankara, 2011, s. 105.

Mehmet Ali Paşa faaliyetleri ile Mısır'ın tekrar bilim merkezine dönüştürme hedeflendi. Yalnız Napolyon'un beraberinde getirdiği matbaada Mehmet Ali Paşa'nın işini bir hayli kolaylaştırdı. Mehmet Ali Paşa Napolyon matbaasını geliştirerek Bulak adlı bir yayınevi kurdu.⁶⁰⁴ Dahası Napolyon'un Mısır'da açtığı kütüphaneler ve enstitülerin faaliyetleri de unutulmamalıdır.

Mehmet Ali Paşa zenginliği sayesinde birçok destekçi oluşturarak padişahın güvenini kazanmaya çalışmıştır. Fakat artan gücünün diğer devlet adamlarının hoşuna gitmeyeceğinin farkında idi. Osmanlı yönetimi ile zıt düşebilirdi. Yunan isyanında Mehmet Ali Paşa'ya Girit ile Suriye ve Trablusşam Paşalığı vaat edildi.⁶⁰⁵ Fakat isyan istendiği gibi sonuçlanmadı, Mısır ve Osmanlı donanması Avrupalı güçlerince batırıldı. Ordu padişah izni olmadan Mısır'a dönmek zorunda kaldı. Mehmet Ali Paşa Anadolu Seraskerliği'ni, oğlu için de Rumeli Seraskerliği'ni talep etse de bu istek de kabul edilmedi. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa Osmanlı isyanlar ile mücadele ettiği sırada etkisiz kalarak yalnızca izledi. Osmanlı yönetiminde Mehmet Ali Paşa'ya karşı hoşnutsuzluklar da arttı. Hatta Babıâli'de Mehmet Ali Paşa'yı sevmeyen devlet adamlarının ısrarları ile onu cezalandırma planları dahi yaptı. Mehmet Ali Paşa bunları öğrenerek kendisine vaat edilen Suriye'yi almak adına harekete geçti. Özellikle Suriye'ye yönelme sebebi ise tarih boyunca Mısır'ın gerçekten hâkimiyetinin Suriye'ye hâkim olmasına bağlı idi.⁶⁰⁶ Nitekim Napolyon'un da Suriye'ye yönelme sebebi bu idi. Akka Valisi Abdullah Paşa ile Akka'ya sığınan Kölemenlerin teslim edilmemesi üzerine ilişkileri bozulmuştur. Bunu bahane eden Ali Paşa Suriye'ye Aralık 1831'de oğlu İbrahim'i 24.000 kişilik bir kuvvetle gönderdi. Kısa sürede bölge ele geçirildi. Bölgeyi ele geçirmeye çalışan İbrahim Paşa 3 yıl boyunca tüm halkın vergiden muaf olacağını duyurarak bazı kimseleri yanına çekmeyi başardı.⁶⁰⁷ Böylece halk desteğini yanına alan Paşa, dahası Osmanlı yönetiminden kaçan ve memnun olmayan halkı memnuniyetsizliklerini de giderici önlemler alarak yanında büyük bir kitle oluşturdu.

⁶⁰⁴ Açık, s. 439.

⁶⁰⁵ Süleyman Aşan, **Mısır Meselesi ve Kavalı Mehmet Ali Paşa**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Afyonkarahisar, 2016, s. 11.

⁶⁰⁶ Ali Sevim, **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s.45.

⁶⁰⁷ Fatih Gencer, "İbrahim Paşa'nın Anadolu'yu istilas (1832-1833)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9 Sayı: 42, 2016, s. 632.

İsyan İstanbul'da hiddetle karşılandı, Mehmet Ali Paşa, Şeyhülislam tarafından asi ilan edildi. 29 Temmuz 1832 tarihinde Antakya ve İskenderiye arasında Sadrazamın başında olduğu Osmanlı donanması ile karşı kaşıya gelip başarı elde etti. Kazanılan bu zaferler ardından İstanbul yönetimine , Suriye'nin kendisine verilmesi ile harbin biteceğini bildirdi. Fakat Sultan II. Mahmut teklifi ret etti. Bu sırada Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Konya'ya varmış idi. Mehmet Ali Paşa kuvvetlerinin Anadolu içlerine kadar kolayca ilerlemesinde Anadolu'da uygulanan ihtisap düzenine karşı oluşan halkın tepkisi etkili idi. Mehmet Ali Paşa ihtisap düzenine karşı hoşnutsuzluğunu propaganda haline getirerek Anadolu içlerinde rahatça ilerledi.⁶⁰⁸ Osmanlı ordusu harekete geçerek Reşit Mehmet Paşa'yı İbrahim Paşa üzerine gönderdi. Reşit Mehmet Paşa kışın gelmesini fırsat bilerek Konya'yı kuşatmayı hedeflediye de padişah hızlı bir zafer istedi. Reşit Paşa gönülsüzce düzensiz olan askerlerle İbrahim Paşa ile mücadele etti. Savaş Osmanlı'nın kesin yenilgisi ile sonuçlandı ve Mehmet Reşit Paşa esir düştü. Sultan II. Mahmut çaresiz kalarak Müslüman olan bir tarafa karşı Hristiyan olan Avrupalı devletlerden yardım talep etti. Yardım talep ettiği devletlerden ilki Rusya idi. Böylece isyan bir iç sorun olmaktan ziyade bir Avrupa olayına dönüştü.⁶⁰⁹

Mehmet Ali Paşa isyanına başlangıçta ilgisiz kalan devletler, Ali Paşa'nın giderek yayılması ile özellikle de Fransa durumu bir Akdeniz olayı olarak gördü. Cezayir'i alan Fransa bölgeye yönelmesiyle birlikte Akdeniz'de başka güçlü bir oluşumu kabul etmiyor idi. Fakat aynı zamanda bu güçlü oluşumu yanına çekmeye de çalıştı. Fransa kontrolünde Mısır arzu edilmekte idi. Konya savaşından sonra Fransızların Mehmet Ali Paşa'yı tehlikeli bularak onu daha az destekledi.⁶¹⁰ Fakat bu düşünce yanlıştır çünkü Fransa son ana kadar Mehmet Ali Paşa'dan desteğini esirgemedi.

İsyan sırasında Fransa ve Fransa halkı Mehmet Ali Paşadan yana taraf aldı. Nedeni ise Mehmet Ali Paşa'nın Napolyon işgalinden sonra başa geçip bölgeyi

⁶⁰⁸ İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840- 1880)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 3. Baskı, 2018, s. 177.

⁶⁰⁹ Karal, 1789-1856, ss. 129-131.

⁶¹⁰ Yaşar Demir, "XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon'un Mısır'ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum", **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3 Sayı:5, 2013, s. 144.

Fransız subayları ve teknikleri ile yönetip geliştirmesidir.⁶¹¹ Ayrıca Fransa Mehmet Ali Paşa'yı desteklemedeki bir diğer neden de Elçi Polinac'ın belirttiğine göre Mehmet Ali Paşa Kuzey Afrika'yı fethederek, Mısır'dan Asya sınırına kadar olan bölgeyi ele geçirerek Fransa Hükümeti'nin kaymakamı sıfatıyla yönetecekti.⁶¹²

İlk aşamada Mehmet Ali Paşa'nın elinde olan bir Mısır Fransa için daha elverişli olarak değerlendirildi. Hatta Avusturya, Prusya da aynı görüş etrafında birleşti. Fakat İngiltere Doğu'ya yöneldiği andan itibaren Osmanlı toprak bütünlüğünü savundu. Özellikle Mehmet Ali Paşa'nın bölgesinde güçlenmesi İngiltere'nin Hindistan ticaretine darbe getirebilirdi. Fakat yine de bekleyip sonuçları görmeyi hedefledi. Bu sırada Mehmet Ali Paşa'ya karşı el altından Kölemen Beyleri'ni de desteklemeyi ihmal etmedi.⁶¹³ Rusya ise başlangıçta Mehmet Ali Paşa isyanını Osmanlı'nın gücünü azalttığı gerekçesi ile olumlu değerlendirirken Mehmet Ali Paşa'nın Konya'dan sonra İstanbul'a yürümesi ihtimali, buraya yerleşebileceği korkusuyla Rus Çar'ı generallerinden birini Osmanlı'ya görüşünü belirtmek adına gönderdi. Çar, Osmanlı'ya yardım ederek isyanın durdurulmasını teklif etti. Sultan II. Mahmut teklifi, zaman kaybetmeden kabul etti ve Rusya'nın belirttiği yardımdan daha büyük bir yardım talep ederek İstanbul'un da Ruslar tarafından korunmasını istedi. Rus filosu Şubat 1833 tarihinde Büyükdere'ye demirledi.⁶¹⁴ Rusların yardımı İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirdi. Fransa ve İngiltere'de İstanbul'a elçiler göndererek yardım edecekleri bildirdiler. Bunun üzerine Çanakkale bölgesine yerleşmeleri kabul edildi.

Fransa, İstanbul'dan Rusları çıkarmanın tek yolunun Mehmet Ali Paşa isyanının sonlandırılması gerektiğini görerek Mehmet Ali Paşa'ya Akka, Kudüs, Trablusşam ve Nablus sancaklarını teklif etti, reddi durumunda Fransızların da Osmanlı'nın yanına da yer alacağını bildirdi. Fakat Mehmet Ali Paşa teklifi ret ederek Osmanlıya ultimatoma verdi. Bu ultimatoma da Beriyyetüşşam vilayeti ve Adana sancağını istedi. Osmanlı ultimatoma karşısında şaşkınlık içinde idi. Dahası Osmanlı topraklarında Mehmet Ali Paşa'nın güdümünde birçok isyan oluştu. Sultan II. Mahmut başkenti

⁶¹¹ Demir, ss. 141-142.

⁶¹² Ali Birinci- Selma Günaydın, **Geçmiş Zamanlar II. Abdülhamit Devri Osmanlı Diplomasisi, İstanbul ve Paris Hatırları**, Türk Tarih Kurumu, 2015, Ankara, s. 223.

⁶¹³ Yusuf Akçura, **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII. Ve XIX. Asırlarda)**, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu, 2010, s. 99.

⁶¹⁴ Karal, 1789-1856, s. 135.

korumak adına Rus kuvvetlerinin 5 Nisan 1833 tarihinde Boğaziçi Anadolu yakasına yerleştirdi. Gelişen durumlar İngiliz ve Fransız elçilerini bir hayli korkuttu.⁶¹⁵

Osmanlı yönetimini Mehmet Ali Paşa'ya yeni bir barış teklifi yapmaya ikna ettiler. Paşa Osmanlı devletini destekleyen Avrupalı devletler karşısında barış teklifini kabul etmek zorunda kaldı. Mehmet Ali Paşa ve Osmanlı yönetimi arasında 14 Mayıs 1833 tarihinde Kütahya barışı yapıldı. Fransa, Kütahya zaferi için Mehmet Ali Paşa'yı tebrik etti.⁶¹⁶ Barış yapıldıktan sonra Mehmet Ali Paşa kuvvetleri Anadolu'yu boşalttılar. Fakat Osmanlı kesin bir anlaşma ve barış yapılmasını istiyordu. Bunun içinde İngiltere ve Fransa tavrını şüpheli bularak coğrafi yakınlığı da göz önünde tutarak Rusya'dan yardım istedi. Teklifi kabul eden Rusya ve Osmanlı arasında 8 Temmuz 1833 tarihinde Hünkâr İskelesi anlaşması yapıldı. Anlaşma özellikle İngiltere'yi tedirgin etti.⁶¹⁷ Anlaşmanın gizli maddesinde yardıma giden tarafın masraflarının karşılanması kabul edildi fakat Osmanlı'nın bunun maddi yükümlülükleri altından kalkamayacağı dile getirilerek Rusya'nın Avrupalı bir devlet ile savaşa girmesi sırasında Boğazların Avrupalı devletlere kapalılığı ve Rus gemilerine geçiş izni verilmesi kabul edildi. Fransa ve İngiltere izlenen anlaşma karşısında yer aldılar. Anlaşma her iki ülke tarafından protesto edildi ve Akdeniz'de bulunan kuvvetlerini arttırdılar. İngiliz filosu İzmir önlerine kadar dahi geldi, Avusturya ve Prusya 18 Eylül 1833 tarihinde Münihengratz Anlaşması'nı yaptılar. Anlaşma Rusya ve Osmanlı arasındaki işbirliğini tasdik eder mahiyette idi.

Sultan II. Mahmut Mehmet Ali Paşa'yı ortadan kaldırmayı hedeflerken, Mehmet Ali Paşa ise kazanımlarını az olarak değerlendiriyor idi. İlk çıkan anlaşmazlık Mehmet Ali Paşa'nın Babıali'ye her yıl göndermekle yükümlü olduğu paranın yeterli bulunmaması idi. Daha fazlasını talep eden Osmanlı istediği miktarı elde edemedi. 22 Mayıs 1834 tarihinde Lübnan'da Mehmet Ali Paşa'ya karşı çıkan isyanda Sultan II. Mahmut isyanı destekledi ve bölgede güçlerini topladı. Buna karşılık İbrahim Paşa komutasında da Urfa'ya yakın bölgede Mısır kuvvetleri toplandı. Mehmet Ali Paşa Mısır'ın tam bağımsızlığı ve Halifeliğin Kahire'ye geçmesini istiyor idi. Fakat bu Suriye Müslümanlarını memnun etmedi. Ali Paşa'nın

⁶¹⁵ Karal, 1789-1856, ss. 35-38.

⁶¹⁶ Açık, s. 450

⁶¹⁷ Emine Eren, "Kavalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2008, ss. 56-58.

savaşlar nedeniyle aldığı ağır vergiler, Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki eşitlikçi düşünceler ve uygulamaların başlaması bölge halkını (Müslümanları) küstürdü. Osmanlı ise bu sırada ordusunu tekrar düzenleyerek, İngiltere'yi de Balta Limanı ticaret anlaşması ile yanına çekmişti. Mehmet Ali Paşa geri adım atarak ele geçirdiği bölgelerin valiliğinin babadan oğula geçmesini istedi. Osmanlı yöneticileri ise, Suriye ve Adana'yı geri isteyerek bu teklifi kabul edeceğini bildirdi. Mehmet Ali Paşa bunun üzerine her yıl ödemekle yükümlü olduğu yıllık vergiyi göndermeyip, bağımsızlığını ilan etti. Osmanlı, Rusya'nın onayını da alarak 21 Nisan 1839 tarihinde Mehmet Ali Paşa'ya karşı savaş ilan etti. Osmanlı kuvvetleri Nizip'e yerleşti. İbrahim Paşa orduları da Halep'e yerleşti. Osmanlı ordusunda bulunan Prusyalı subayların taktikleri uyarınca saldırımları istenildiği anda Osmanlı uleması buna izin vermedi. Osmanlı bir hayli zaman kaybetti, İbrahim Paşa'nın Osmanlı ordusunu sarması ile Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesine karar verilse de Osmanlı komutanı asla geri çekilmeyi kabul etmedi. Mısır ordusu 29 Haziran'da saldırarak Osmanlı ordusunu büyük bir hezimete uğrattı. Osmanlı Kuvvetleri teçhizatlarını da bırakarak dağıldı. Bu sırada Sultan II. Mahmut, 1 Temmuz 1839 tarihinde yenilgi haberi ulaşmadan vefat etti.⁶¹⁸

Osmanlı Devleti yenilgi karşısında Mehmet Ali Paşa ile uzlaşmaya çalıştı, yeni hükümdar olan biteni unutup Mehmet Ali Paşa'yı affedeceğini bildirdi. Fakat Ahmet Paşa komutasında bulunan donanmanın, Mehmet Ali Paşa'ya teslim olmak için İskenderiye'ye yöneldiği haberi yayıldı. Bu ihanet İstanbul'da telaşa sebep oldu. Osmanlı yönetimi; Mısır'da yönetimin babadan oğula geçişini kabul edeceğini bildirdiyse de bu Mehmet Ali Paşa'nın kabul edebileceği bir anlaşma değildi. Özellikle düşmanı Hüseyin Paşa'nın sadrazam olması ve bunca mücadeleden sonra sadece Mısır Valiliği'nin Mehmet Ali Paşa'ya bırakılmasına kızarak kendisi harekete geçti. İstanbul'a kesin uyarı verdi ve İstanbul'da divan toplanarak tüm süreç göz önüne alındı. Yeni bir savaştan ise Mısır'dan başka Suriye'nin de bırakılması kararı çıktı. Fakat Avrupalı devletler Mehmet Ali Paşa'nın isteklerinin aşırıya kaçtığını düşünerek 28 Haziran 1839 tarihinde Meternich'in kaleme aldığı bir nota Avrupalı elçiler tarafından Babıali'ye bildirildi. Nota Avusturya, Fransa, Prusya, Rusya ve İngiltere imzası taşımakta idi. Bildirinin kabul edilmesi Hünkâr Anlaşması'nın sonu

⁶¹⁸ Karal, 1789-1856, ss. 131-142.

anlamına geliyor idi. İstanbul yönetimi bildiriği kabul etmekle birlikte Suriye'nin kendisine bırakılmasını elçilerden rica etti. Avrupalı devletler bu isteği kabul etti.⁶¹⁹

Avrupalı güçler, Fransa'nın Mehmet Ali Paşa'ya sempatisini görüp, Fransa'yı bertaraf ederek 15 Temmuz 1840 tarihinde dördü anlaşıma imzaladı. Anlaşma Osmanlı'yı korumak ve Mehmet Ali Paşa'yı uzlaşmaya zorlamak amacı taşııymaktaydı. Fransa halkı ve yönetimi kendisinin bertaraf edilerek imzalanan bu anlaşmaya kızdı ve gerekirse Mehmet Ali Paşa yanında savaşı girmeyi göze alacağı dedikoduları hâkimdi. Fakat Fransa kralı Lui Filip, aynı zamanda İngiltere ile savaşı girmeyi de istemiyordu. Zaten İngiltere de Fransa'nın Mehmet Ali Paşa için savaşı girmeyeceğinin farkında idi. Fransa Mısır'a diplomasi ile yardım etmeye çalıştı. Mehmet Ali Paşa, Fransa desteğini görerek dördü anlaşmayı imzalayan devletlere karşıda sert bir tutum takındı. İlk teklifin kabulü için müsaade edilen on (10) günün sonunda Avrupalı elçileri toplayarak itirazlarını dile getirdi ve elçiler Mısır'ı terk ettiler.⁶²⁰ Mehmet Ali Paşa' nın bu kadar net bir şekilde hareket etmesinin sebebi Fransa' ya güveninden kaynaklanmakta idi.

Bunun üzerine savaş için hazırlıklar başladı. Savaşın asıl yükü Osmanlı ve İngiltere üzerinde idi. İbrahim Paşa Suriye sınırını ve kıyılarını Osmanlı'ya ve İngilizler'e karşı korumak amacıyla birliklerini dağıttı. Lübnan'da Mehmet Ali Paşa'ya karşı isyanlar baş gösterdi. Osmanlı birlikleri 11 Ağustos 1840 tarihinde Beyrut'a çıkartıldı. Türk, İngiliz ve Avusturya harp gemileri Beyrut'a gelerek Mısır donanmasını yakıp şehri topa tuttu. Bir ay sonra şehir teslim oldu. İbrahim Paşa Suriye'yi boşaltmak zorunda kaldı. Fransa; Mısır kuvvetlerinin hızlı çöküşünü şaşkınlıkla karşıladı. Mehmet Ali Paşa'nın destekçisi olan Tiyer kabinesinin düşmesi, Mısır'ın Fransa'dan yardım alamayacağını gösterdi. İskenderiye'ye varan İngiliz filosu Mehmet Ali Paşa'ya anlaşma teklif etti. Paşa'nın Suriye ısrarından vazgeçilmesi, Mısır'ın babadan oğula geçmesinin kabulü ve Osmanlı donanmasının geri verilmesi istendi. Teklifin kabul edilmemesi halinde şehrin bombardımana tutulacağı bildirildi. Oğlu İbrahim Paşa'dan haber alamayan Mehmet Ali Paşa şartları kabul etti. Osmanlı yönetimi Mehmet Ali Paşa'nın tamamen bitirilmesini arzu etse

⁶¹⁹ Karal, 1789-1856. s. 139.

⁶²⁰ Muhammed Hanefi Kutluoğlu, **Kavalalı İbrahim Paşa**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:21, ss. 330-333.

de anlaşmayı kabul etti. Padişah, Mısır valiliği imtiyazı fermanı yayınladı ve taraflar arasında yedi yıldır devam eden savaş son buldu.⁶²¹

Fransa, Osmanlı-Mehmet Ali Paşa mücadelesinde Napolyon'un Mısır işgali neticesinde bölgede etkin olmasını kullanarak bir süre Mehmet Ali Paşa'yı destekledi. Fakat aynı zamanda başka bir devlete yakınlaşmasını engellemek adına Osmanlı'yı da yalnız bırakmadı. Özellikle Mehmet Ali Paşa ordusunun güçlendirilme ve eğitilmesinde yardımcı oldu. İsyanın başında aktif rol oynasa da Mehmet Ali Paşa'ya yakınlığı görülerek isyanın sonuçlanmasında dörtlü anlaşmayı imzalayan devletler aracılığıyla etkisiz bırakıldı.

3.6. FRANSA' NIN SÖMÜRGEÇİLİK FAALİYETLERİ

Sömürgecilik bir devletin veya milletin diğer bir devleti veya milleti kendi çıkarları doğrultusunda ele geçirip onun maddi ve manevi kaynaklarını istedikleri şekilde kullanmasıdır.⁶²² Sömürge tarihine baktığımızda Rönesans ile başlayan aydınlanma ve bilime dönük uygulamaların ardından sanayi devriminin gerçekleşmesi sonucu Batılı devletlerin uyguladığı uluslararası faaliyettir. Avrupa'da ilk sömürgeciliği, Portekiz'in XV. ve XVI. yy'da Hindistan ve Cava'daki faaliyetleri ile başlatabiliriz. Dünya sömürgeciliğinde İspanya, Fransa, İngiltere ve Hollanda başat rol oynadı. Özellikle XVIII. yy'dan itibaren yarışa Amerika, Rusya, Almanya ve İtalya'da katıldı. Sanayi devrimiyle birlikte yeni coğrafya, hammadde ve pazar arayışı başladı.⁶²³ Çalışmamızda Fransa'nın sömürgecilik uygulamalarına kısaca değinmemiz de Akdeniz de var olmaya çalışan Fransa politikasını anlayabilmemiz açısından önemli olacaktır. Fransa tarih boyunca yayılmacı faaliyetlerini yürütse de gerçek anlamda sömürgecilik olarak değerlendirmek açısından baktığımız da Fransa'nın sömürge faaliyetine ilkin Amerika kıtası ve Uzakdoğu ile başladığını görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin eski gücünü yitirmesi ile Fransa, Osmanlı

⁶²¹ Karal, 1789-1856, ss. 196-203.

⁶²² Ahmet Gündüz, "Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladıkları Taktikler "Ortadoğu Örneği", **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı: XXV, 2016, s. 764

⁶²³ Ali Demir, "Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı'nın Kongo'daki Sömürge Dönemi, Güvenlik Stratejileri", **Ankara Eğitim fakültesi Üniversitesi Dergisi**, Sayı: 14, 2017, s. 120.

toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmek amacıyla Osmanlı'nın Balkan ve Afrika toprakları ile ilgilenmeye başladı.⁶²⁴

Fransa sömürgecilik faaliyetleri XVI. yy'dan itibaren Kuzey Amerika Antil Dağları, Doğu Hindistan'ın bir kısmı ve de Afrika'nın bir kısmı üzerinde çalışmaları ile gösterdi. 1830 itibariyle Fransa giderek güçlenerek Hindin (Laos, Kamboçya, Vietnam), Yeni Kaledonya, Fransız Polonezyası'nda bazı uygulamalarda bulundu. Ardından Osmanlı güç kaybı ile ezeli düşmanı İngiltere ile Osmanlı topraklarına yöneldiler. Fransa Cezayir (1830), Gabon (1839), Moritanya(1854), Senegal(1854), Gine (1855), Fildişi Sahili(1855), Kongo(1859), Mali(1883), Madagaskar(1896), Benin(1899), Burkina Faso (1896), Toga (1884-Almanya, 1918 Fransa), Çad (1900), Nijer (1900) bölgelerini birbiri ardına ele geçirdi.⁶²⁵

Fransa sömürge uygulamalarında bilim temelli çalışmalar, istatistikler ve sosyal deneyler kullanmıştır. Seyyahlar ve kaşiflerin direktifleri doğrultusunda bölge halkını yakından tanıma fırsatı yakaladı. Bu da bölgenin durumu ve insanların hayatları tanınarak başarıya ulaşmalarını sağladı. Ülkelere gönderilen elçiler ve buradaki seyyahların notları ışığında bölgenin gelenek ve görenekleri toplumun kültürü, zaafı detaylıca incelendi. Seyyah ve kaşiflerin bu konudaki rolleri dikkat çekicidir. Onların düşünceleri, ele aldıkları eserleri, bölge üzerinde çalışmalar yürüten yönetimler ve şirketlerce değer verilen öncü materyaller arasındadır. Ayrıca Fransa yerleştiği bölgeyi ilk olarak ticari faaliyetlerle kendine bağladığı gözlenmektedir. İşgal ettiği yerlerde liberal bir ekonomi anlayışı benimseyerek bölgeye büyük yatırımlar yapıp liman ve nehirlerin ulaştığı bölgeleri değerlendirmektedir. Özellikle XVIII. yy ile sömürgecilik faaliyetleri daha projesel ve daha merkezi temelli yürütülerek Fransa'nın büyük bir emperyal güç olması sağlandı.⁶²⁶

Unutulmaması gereken noktalardan biride genellikle sömürgeler, dayatma, şiddet ve baskı ile sindirilmeye çalışılmıştır. Fakat her sömürge zor kullanılarak özellikle de silah kullanarak yapılmadığı bazı sömürge faaliyetleri yerli halkın yaşamını kolaylaştıran yenilikler, uyumlu politikalar ve işbirliği temelli faaliyetler

⁶²⁴ Erdoğan Uygur ve diğerleri, "Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma", TSA/yıl :17 S:3, Aralık, 2013, s. 273.

⁶²⁵ Uygur ve diğerleri, s. 275.

⁶²⁶ Uygur ve diğerleri, s. 277.

sonucunda yürütülmüştür. 1848 devrimi ile Fransa sömürgelerini olabildiğince Fransızlaştırma'yı hedefledi. Böylece en fazla sömürgesi olan Afrika'da asimile faaliyetleri yürütüldü. Atılan adımlardan biri de Afrika'daki Fransız memurlarını buradaki kadınlar ile evliliğe teşvik edilmesi idi.⁶²⁷ Fransa, sömürdüğü Afrika devletleri bağımsızlıklarına kavuştuğu halde alınan vergiler aracılığı ile uygulanmaya zorlanan politikalarla sömürülmeye devam etmiştir.⁶²⁸

Fransa, sömürgelerin işgalini kalıcı hale getirebilmek adına kurumsallaşma faaliyetleri yürüttü. Askeri, siyasi, dini, kültürel ve ekonomik baskı ve uygulamalarla halk direnişi kırılmaya ve halkı yanına çekmeye çalıştı. Fransızların bölgede asimile politikalarından biri de bölgede etkin ve resmi dili Fransızca'ya dönüştürmeye çalışmasıdır.⁶²⁹ Dahası bölgeye Avrupa'daki vatandaşları getirerek verimli arazileri onlara tahsis edip bölgeyi Fransızlaştırmaya çalışmıştır.

Fransa'nın Osmanlı topraklarında sömürge uygulamalarını Mısır ile başlatmak tartışma konusu olsa da Fransa Mısır işgali ile Afrika toprakları, Doğu Akdeniz ve Balkan halklarını tanıyarak ilerde burada uygulayacağı çalışmaların temelini atmıştır.⁶³⁰ Fransa Mısır'a yöneldiğinde bununla sınırlı kalmayıp yol üzerinde kendi için önemli bulduğu bölgeleri de işgal etti. Fakat gerçekleştirilen işgaller tamamen sömürge anlayışına bağlı değildi. Fransa, sömürgecilik anlayışını Doğu Akdeniz bölgesinde Mısır haricinde 1830 yılında Cezayir işgali ile gerçekleştirdiği düşünülmektedir.⁶³¹ Fransa 1830 yılında Cezayir'i sistematik bir şekilde işgal edip küçük bir Fransa oluşturdu. Cezayir'den sadece yeraltı ve yerüstü zenginlikleri alınmadı, aynı zamanda mücadelelerde de Cezayir vatandaşlarından yararlanıldı. Almanya'nın düşürülmesinde Cezayir vatandaşları kullanılıp başarı olunursa Cezayir'e bağımsızlık sözü verildi. Almanya'nın düşürülmesi sonrası bağımsızlık talep eden ve yürüyüşler düzenleyen on binlerce Cezayirli katledildi. Dahası Fransa bilinen 17 nükleer denemesini Cezayir topraklarında uygulayarak

⁶²⁷ Ferguson, s.184.

⁶²⁸ Türkiye Gazetesi, 14.01.2015, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/224852.aspx>, (19.04.2019).

⁶²⁹ Açık, ss. 330-331

⁶³⁰ Emre Kartal, "Sömürgecilikten Günümüze Fransa'nın Afrika Politikalarına Genel Bakış", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2013, ss.4-5.

⁶³¹ Elem Eyrice, "Cezayir'in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2008, s. 68.

vatandaşları denek olarak kullandı. 1962'de Cezayir ağır bilanço sonucunda bağımsızlığını kazandı.

Emperyal Fransa, ulusların bağımsızlığına önem verdiğini belirterek soykırım karşıtı söylemler geliştirse de uygulamada pek de bu tutumun korunamadığı gözlenmektedir. Cezayir'de uyguladığı soykırımı ret ederek 23 Şubat 2005 tarihli Sömürge Döneminin Olumlu Yönleri konulu bir yasa çıkardı. Bu yasaya Cezayir yöneticileri ve vatandaşları tarafından sert bir şekilde tepki verilip, özür dilenmesi istenildiyse de Fransa bunu ret etti.

Fransa'nın bölgede sömürge faaliyetleri sadece Cezayir'le sınırlı kalmadı. Fransa III. Napolyon döneminde Çin Hindi bölgesine yöneldi. Özellikle Prusya yenilgisi ve İngiltere karşısında yaşanan gerilemeler gözetilerek Fransa'nın yeni sömürge arayışını hızlandırmasına karar verildi. Böylece Çin-i Hindi bölgesinde faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Çin-i Hindi bölgesi Fransa için Güney Asya'ya yönelmenin anahtarı idi. Fransa'nın bölgede başka bir sömürgesi de Sierra Leone olup elmas rezervleri yüksek bir Batı Afrika ülkesidir. Fildişi Sahili, Fransa sömürgeleri arasında olup farklı bir politika takip etmiştir.⁶³² Bir başka sömürgesi ise Kongo Demokratik Cumhuriyeti'dir. Ülke kaynakları üzerinde Amerika ve Fransa çıkarları bulunmaktadır. Fransa ve Amerika rekabeti bölgede huzurun sağlanmasını imkansız kılıp zaman zaman olaylar meydana gelmektedir.

Fransa Osmanlı'ya ilgisini XX. yy'da da yitirmemiştir. Alacağı payı düşünerek Osmanlı emellerini gerçekleştirmek adına kendini yoğun mücadele içinde bulmuştur. Bu sayede Suriye, Filistin ve Lübnan bölgesinde önemli kazanımlar elde etmiştir.⁶³³ Lübnan bölgesinde sömürü faaliyetlerini devam ettiren Fransa, Osmanlı Devleti'nin gücünün azalması ile bölgede etkinliği gün geçtikçe arttırdı. Özellikle I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'ya karşı İngiltere'ye yaklaşan Mekke Şerifi Hüseyin ile Fransa taraftarları ve İngiltere tarafları arasında sık sık mücadeleler yaşandı. İngiltere ve Fransa Lübnan geleceği hakkında bir anlaşmaya vardı. Sykes ve Picot' un imzaladığı bu anlaşma onların isimleri ile anıldı. Anlaşma ile Halep, Hama, Humus ve Şam Fransa'ya bırakıldı, 1941 yılında Fransa Lübnan'ı Suriye'den bağımsız bir

⁶³² Açıık, s. 355.

⁶³³ Salih Tunç, "Dünya Savaşı Yaklaşırken Osmanlı-Fransız İlişkilerinde Yakınlaşma Girişimleri: Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti ve Cemal Paşa'nın Paris Seyahati, Attempts To Establish Close Relations between the Ottomans And France On The Verge Of World War I: The Franco - Turco Friendship Association and Cemal Pasha's Trip to Paris", **Ankara Üniversitesi Dergisi**, 2009, s. 25.

ülke haline getirdi.⁶³⁴ Lübnan da yaşanan iç sorunlar Avrupa devletlerin etkisi ile gerçekleşmiş olup onların müdahalelerine neden oldu. Ruanda ve Bosna Hersek'de de Fransa sömürgecilik faaliyetlerini yürüttü.

Mondros Mütarekesi sonrası bir başka sömürgeleştirilen bölge Suriye bölgesi olup Fransızların hakimiyetine geçti. Bölgeye yerleşen Fransa burada sistematik bir şekilde yer altı zenginlikleri ve kaynakların kullandı. 1918 yılından 1945 yılına kadar Fransızların bölgede hakimiyeti devam etti. Bölgede bulunan Türk vatandaşlarına kötü davranılarak kasti bir şekilde geri bırakıldı. Fransız askerleri bölgeyi Nisan 1946 tarihinde terk etti.⁶³⁵ Fakat günümüzde dahi yaşanan karışıklıkların kökeninde sömürge anlayışı ve emperyal tutumlar bulunmaktadır.

Fransa'nın Afrika'nın başka ülkelerinde de sömürge faaliyetlerini devam ettirdi. Bu ülkelere bazıları; Benin, Burkina-Faso, Cibuti, Çad, Gabon, Gine, Kamerun, Komor Adaları, Moritanya, Nijer, Senegal, Tunus, ve Mali'dir.⁶³⁶ Eğitimin artması insanların farklı düşüncelerle karşılaşması devletler arasındaki kutuplaşmaların fark edilmesi XX. yy'da Afrika daki birçok devletin özgürlüğüne kavuştuğu dönemdir. Kamerun, Togo, Madagaskar, Mali, Fildişi sahili, Moritanya, Yukarı Volta, Senegal, Niger gibi. Fakat Fransa'nın halen birçok sömürgesi bulunduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu devletlerin hemen hemen hepsinin yönetiminde söz sahibi olduğu ve iktidara gelen insanların Fransız hayranı ya da Fransa'ya tabi insanlar olması tercih edildiği bilinen bir gerçektir. Fransa, güdümünde olan devletleri ekonomik olarak da kendine bağlamıştır.⁶³⁷ XX. yy'da Fransa bu kez de Osmanlı topraklarında Suriye, Kilikya, Lübnan ve Filistin'i ele geçirmeyi hedefledi.⁶³⁸

Fransa'nın sömürge yarışında rakipleri, Fransa'nın Kuzey Afrika'da olmasından rahatsız idi. Fakat denizaşırı topraklara inmesinden ise Kuzey Afrika'da kalmasını bir nebze daha iyi buluyorlardı.⁶³⁹ Yine de bölge üzerinde İngiltere ve Fransa arasındaki rekabet birbirleriyle sürekli mücadele etmelerine neden oldu. 5

⁶³⁴ Tarık Osman, Sykes-Picot, Orta Doğu'ya nasıl bir miras bıraktı?, BBC News, 02 .5.2019.

⁶³⁵ Mehmet Akif Okur, "Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası", **Billig**, 2019, Sayı: 48, ss. 138-141.

⁶³⁶ Bilal Tokmak, "Fransa Sömürgecilik Tarihi, **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, 2010, ss. 1-5.

⁶³⁷ Uygur ve diğerleri, s.282.

⁶³⁸ Sabri Sürgevil- Cihan özgün, **Balkanlar II**, 2. Baskı, Ege Üniversitesi Yayınları, 2014, s.3.

⁶³⁹ Bradford, s. 486.

Ağustos 1890 tarihinde her iki devlet aradaki mücadeleleri bitirerek Gine Körfezi'nin bereketli toprakları İngiltere'ye bırakılırken, Fransızlar ise Büyük Sahra Çölü bölgesini almıştır.

Osmanlı'da sömürge uygulamalarına değinmek istesek de herhangi bir sömürge politikasına ulaşamadı. Osmanlı en güçlü döneminde dahi sömürge faaliyetlerini yürütememiştir. Ele geçirdiği bölgelerde kültürel faaliyetler korunarak hoşgörü politikası ile var olunmuştur. Fransa ve Osmanlı'nın ele geçirdiği bölgedeki faaliyetlerini değerlendirebilmemiz açısından Tunus önemli bir örnektir. Osmanlı Devleti'nin 1575 yılında ele geçirdiği Tunus bölgesi, üç (3) yy. boyunca Osmanlı hakimiyetinde kalsa da bölgedeki kültür ve dilleri korunmuştur.⁶⁴⁰ Üç (3) yüzyıllık hakimiyet süresince bölgede Türkçe konuşan ve anlayan kişi sayısı hiç denecek kadar azdır, fakat 1881 yılında Fransa sömürgesi olan bölge 20 Mart 1956 tarihine kadar yetmiş beş (75) yıl boyunca Fransa hakimiyetinde kaldı. Fransa bölgede kendi kültürünü empoze ederek, eğitim-öğretim dili ve ikinci resmi dilini Fransızca'ya dönüştürmeyi başarmıştır.⁶⁴¹

Fransa faaliyetleri giderek artırılarak sistemleştirildi. Osmanlı topraklarında yoğun sömürge uygulamaları özellikle I. Dünya savaşı sırasında hat safhaya ulaştı. Fransa Adana'dan, Diyarbakır'a ve Suriye'ye uzanan bölgeyi ele geçirdi. 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması'ndan bir (1) ay önce Fransızlar genel tablo gereği Bayır ve Bucak bölgelerini Hatay'dan ayırarak Lazkiye nahiyesine bağladı ve bunun sonucunda Ankara Anlaşması sırasında bu iki bölge Lazkiye bölgesine bağlandı. Ankara Anlaşması soncunda güney sınırimız işgalden kurtulurken Hatay'a ise mali ve kültürel özerklik verilerek idari olarak Fransa tahakkümüne bırakıldı. Bayır ve Bucak için ise Hatay dışında kaldığından dolayı bu ayrıcalıktan yararlanamadı.⁶⁴²

Suriye bölgesi 1918 Mondros ile Osmanlı'dan koparılıp Fransa'ya bağlandı. Bu 1945 yılına kadar geçerliliği sürdürüldü. Fransızlar bölgede etkin propagandalar ile Türklere karşı bir cephe oluşturmakla birlikte bölgedeki Türkleri her anlamda geri bırakmaya özen gösterdi. 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması ile Suriye'deki Türkler artık Suriye vatandaşı kabul edilmez. Ankara Anlaşması ile Fransa,

⁶⁴⁰ Ahmet Kavas, "Afrika'da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti'nin Rolü", **Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Cilt: 1, Sayı: 1, s.2.

⁶⁴¹ Uygur ve diğerleri, ss. 280-281.

⁶⁴² Açık, ss. 366-367.

Suriye'deki Türklerin hukuki ve idari haklarına riayeti taahhüt etse de uygulanamadı. Suriye; 1918 yılında imzalanan Mondros ile ilkin İngilizlere sonra İngilizlerce de 1920 yılında Fransızlara bırakıldı. Anlaşma 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması ile kabul edildi. II. Dünya savaşı sonrası değişen dengeler ile Doğu Akdeniz ve Afrika topraklarında Fransa ve İngiltere yerini Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri aldı. Nisan 1946 tarihinde Suriye'deki Fransız askerleri bölgeyi terk etti, Suriye için yeni bir dönem idi. Yirmi sekiz (28) yıl boyunca Fransızlar bölgede Türkler dışında birçok kitleye ciddi yardımda bulundu. Özellikle de Dürziler, Maruniler, Kürtler, Nusayriler', Ermeniler ve Araplara (Hristiyan) destek verdi. Suriye'deki desteklemelerin dışında Fransa'da ayrıca buradaki gençlerin eğitim alması da sağlandı.⁶⁴³ Aynı zamanda bölgedeki Müslüman Araplara ve Türklere ciddi yaptırımlarda bulunarak baskı altında tuttu.

3.6.1. Fransa'nın Cezayir İşgali

Edirne anlaşması sonucunda bağımsız bir Yunanistan oluştu. Böylece Yunanistan'ın kurulması Rusya'nın Akdeniz'de daha etkin hale gelmesini sağladı. Akdeniz'de Rus çıkarlarının arttığını düşünen Fransa Cezayir'e yerleşmek amacıyla 1830 yılında bölgeye yöneldi.

Osmanlı denetiminde olan Cezayir dayılar tarafından yönetilen iç işlerinde serbest dışişlerinde de padişaha bağlı idi. Fakat Cezayir yöneticileri padişah tarafından seçiliyor fakat bölgeden uzak olmasından dolayı Osmanlı merkezine bağılılıkları yeterince kuvvetli değildi. Merkezden uzak bölgelerde olduğu gibi Cezayir'in yöneticileri yabancı elçilerle ile görüşebilme yetkisine sahiptir. Bölge XVI. yy'da Barbaros Hayrettin Paşa tarafından ele geçirildi. Bölge bağılılığını padişaha gönderilen hediyeler ve vergiler ile göstermektedir.⁶⁴⁴ Cezayirliler, Batı Akdeniz ticaretinde değişimler henüz gerçekleşmemiş iken bölge ticaretini elinde tutan önemli güç haline gelmişlerdi. Teknolojik değişmelerle değişen ticareti elinde tutabilmek amacıyla korsanlık faaliyetleriyle bölgede etkin olmaya çalıştılar. 1815 yılında düzenlenen Viyana Kongresi'nde korsanlık faaliyetlerinin engellenmesine

⁶⁴³ Açık, s. 369.

⁶⁴⁴ Melih Adil Sarıışık, "1830 Fransa'nın Cezayir'i İşgali", **Academai Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt ve sayı numarası belirtilmemiştir, ss. 6-7.

karar verilerek İngiltere'nin durumu koruması görevi verildi. 1816 yılında İngiliz gemisi Cezayirlilerin korsan faaliyetlerini engellemek adına Cezayir şehrini topa tuttu. İngilizler Cezayir donanmalarına büyük ölçüde zarar verdi. 1798'de Mısır işgali sırasında Napolyon, Cezayir dayılarından hububat satın aldı. Fakat yıllar geçmesine rağmen bu alacağı tahsil edemeyen Cezayir Dayısı İzmirli Hüseyin Paşa, Fransız ticaret gemilerini alacağına karşılık zapt etti. Dahası borcunu istediği sırada Fransız konsolosu ile tartıştı. Osmanlı bu gerginliği sakinleştirmeye çalıştı ise de Cezayir dayısı ısrarından ve isteklerinden vazgeçmedi. Bunun üzerine Fransa 16.000 kişilik bir kuvvetle 12 Haziran 1830 tarihinde Cezayir'e çıktı. Hüseyin Paşa mücadelenin ardından teslim oldu. Osmanlı ise durum karşısında yalnızca üzüntüye kapılıp sadece bu işgali protesto edebilmiştir.⁶⁴⁵

Fransa, bölgedeki hâkimiyetini 1847 yılında sağlayabildi ve 1848 yılında Cezayir'i resmen Fransız toprağı ilan etti. Fransa bu tarihe kadar Avrupa ve Fransa'dan göçmenler getirerek bölgeye yerleştirdi. Zamanla bölgede nitelikli bir Fransız nüfusu oluştu.⁶⁴⁶

Fransa işgali bölgede otuz iki (132) yıl boyunca devam edip sömürü ve soykırım politikalarını sistematik bir şekilde yürüttü. Bölgede 1954 yılında gerçekleşen Bağımsızlık mücadelesi sırasında yüz binlerce insan katledildi. Sömürü politikası gereğı Cezayir'in yer üstü ve yer altı zenginlikleri Fransa'ya kaçırıldı. 1962 yılında bölgeden ayrılan Fransa gerisinde milyonlarca ölü ve harap olmuş bir ülke bıraktı. Bu sömürge anlayışının bir parçası idi. Fakat Andre Raymond, Fransa'nın bölgeyi ele geçirmesini sömürge politikası olarak değerlendirmemiştir.⁶⁴⁷ Buna nazaran bölgeye yerleşmesi ve bölgenin önemli kaynaklarını ele geçirmesi sömürgeci zihniyetin göstergesidir.

⁶⁴⁵ Karal, 1789-1856, ss. 123-124.

⁶⁴⁶Şinasi Sönmez, "Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları (1954–1962)", **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:12, 2010, s. 290.

⁶⁴⁷ Adil Baktıaya, "1830: Fransa'nın Cezayir'i İşgali, Abdülkadir'in Yükselişi ve Amerikan Kamuoyunda 'Abdülkadir' Hayranlığı", **Ortadoğu Etütleri**, Cilt: 1, Sayı 2, 2010, s. 147.

SONUÇ

Doğu Akdeniz bölgesi Avrupa ve Doğu arasında ticaretin sağlandığı önemli limanları barındıran bir bölgedir. Bölgenin coğrafi konumu ve jeostratejik önemi Avrupalı devletlerce anlaşıldığından geçmişte birçok kez devletlerin mücadele alanı haline geldiği gibi yakın tarihte de mücadeleler devam etmektedir. Doğu Akdeniz Bölgesi için İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya sıklıkla birbirleri ile rekabet halinde olsalar da rekabetin iki ana aktörü İngiltere ve Fransa'dır. Amerika ise bu rekabette sonradan yerini alacaktır. İngiltere ve Fransa Doğu Akdeniz bölgesinde çıkarlarını koruyabilmek amacıyla bölgede ki etnik grupları, kültürleri; bölgeye gönderdikleri misyonerler, bölgede açtıkları elçilikler ve okullar vasıtasıyla birbirlerine düşürmüştür.

Türkiye'de Fransız Devrimi ile ilgili yapılan çalışmalarda genelde Devrimin birden bire olmadığı zamanla oluştuğuna değinseler de Fransa'da yaşanan olayın bir çok Devrimin birleşmesinden meydana geldiği göz ardı edilmiştir. Bu sebeple yapılan çalışmada özellikle buna dikkat edilerek genel bir Fransa Tarihi değerlendirmesi yapılmaya çalışıldı. Bir başka dikkat edilmeyen husus ise Napolyon'un İtalya seferiyle Balkanlara yönelmesidir. Bölgenin adeta kaynar kazana dönüşmesinin temelli tezimizin de konusu olan Napolyon'un Doğu Akdeniz'e yönelmesi ile gerçekleşti. Literatür değerlendirmelerinde genellikle Fransız Devrimi'nin Balkanları etkilediği vurgulansa da bunun ne zaman başladığı meselesi göz ardı edilmiştir. Napolyon'un İtalya seferi ile bölgeye ulaşması sırasında Dünya tarihine yön veren durumlar meydana geldi. Özellikle Balkanlar ve Doğu Akdeniz bölgesinde, Napolyon vasıtasıyla bölgede dağıtılan gazeteler, gönderilen din adamları, açılan okullar, bölgedeki yetkin şahsiyetler ile yapılan mektuplaşmalar bölgenin siyasi dengelerini adeta yerle bir ederek yeni oluşumların meydana çıkmasına zemin hazırladı.

Napolyon'un Doğu Akdeniz'e yönelmesi ile Uluslararası siyaset uzun bir süre Doğu Akdeniz bölgesine kaydı. Bölge güçlü devletlerin yeni rekabet alanı haline geldi. Dahası bu rekabet ve sömürge yarışı ile güçlü devletlerin günümüzde dahi

bölgede var olmaları gerçekleşti. Sefer sonrası uzun yıllar İngiltere Kıbrıs'dan çıkarılamadı. İngiltere zamanla faaliyetlerini artırarak bölgeyi etkisi altına almıştır. Fransa Devleti'nin bu gün dahi Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de var olmasını 1798'de gerçekleştirdiği2 Mısır seferi ile bölgede edindiği kazanımlara borçludur. Sefer sonrasında Arap milliyetçiliği de Batı Dünyası güdümüne girerek kendi politikasında bir takım radikal değişimler gerçekleştirdi. İngiltere ve Fransa zamanla bölgeyi etki alanlarına alarak birçok milli unsuru kendi politikaları için kullandılar. Bölgede etkinlik kazandıktan sonra bölgeyi milli, ekonomik ve kültürel olarak bölerek küçük devletler kurarak bölgeyi tamamen hakimiyet altına almayı başarmışlardır.

Napolyon'un Mısır seferini gerçekleştirdiği sırada nasıl gerçekleştiği, neden gerçekleştirdiği hep tartışmalı da olsa çalışmamızda seferin doğrudan Napolyon isteklerinden ve karşı koyamadığı Doğu hayalinden dolayı gerçekleştiği sonucuna varıldı. Ayrıca seferin gerçekleşme nedenlerinden biride hiç şüphesiz İngiltere ve Fransa arasında gerçekleşen rekabette etkili olduğunu görebiliyoruz. Bu önemli durum Napolyon'u doğuya yönelten sebeplerin başlıcalarından biridir. İki ülke arasında ki rekabet özellikle sömürgelerini İngiltere'ye kaptıran Fransa'nın daha yayılmacı olmasına ve İngiltere'ye karşı Amerika bağımsızlık savaşına destek olmasına iter. Dahası Fransa, Mısır seferi ile İngiltere'nin önemli bir ticaret güzergahını ele geçirerek İngiltere'ye ekonomik olarak zarar vermeyi hedefler. Böylece İngiltere ve Fransa arasında ki rekabet Napolyon için güzüleyici bir etken olup Directoire'yi de Mısır seferine bunu kullanarak ikna eder. Fakat Napolyon'un doğu hayali gençlik yıllarında başlayan bir arzu olup uzun yıllar bunu gerçekleştirmeyi hedefledi. Genç Napolyon Fransa'da Kralcılar ile devrimciler arasında yaşanan çekişmeler sırasında Devrimcilerin tarafında olduğu düşünülerek subaylık görevinden uzaklaştırılır. Tam da bu sırada Napolyon, Osmanlı Devleti bünyesinde subay olarak çalışmak için başvuruda bulunur. Tezin gerekli bölümlerinde Doğu hayali ve İstanbul hakkında ki düşüncelerine de yer verildi. Napolyon'un bir Ceaser, bir İskender olmak istediği ve bu komutanlar hakkında birçok kitap okuduğu yapılan çalışmalarda sıklıkla vurgulanmaktadır. Ayrıca kişisel kütüphanesinde Doğu Dünyası hakkında birçok kitap bulunması da Napolyon'un hayalinin temelleri göstermesi açısından dikkat çekicidir. Ayrıca birçok çalışmada da

Mısır seferinin nedeni vurgulanırken Napolyon'un Directoire tarafından yönetimden uzaklaştırmak amacıyla bu seferin gerçekleştiği belirtilse de, aslında Napolyon'un Talleyrand ile birlikte saatlerce Directoire'yi Doğu'da yapılabilecek bir sefer için razı etmeye çalıştığına çalışmamızda yer verdik. Tüm bunlar göstermektedir ki Napolyon'un Mısır seferinin nedeni doğu hayali ve hırslarının eseridir. Fakat Napolyon için sefer amacı ve niteliği bu kadar basit değildi. Özellikle sefer sırasında yanın da götürdüğü bilim adamları ve devasa kütüphanesi bunu doğrular niteliktedir. Sefer sonrasında Napolyon tarafında bilhassa Mısır da kurulan enstitüler ve kütüphaneler seferin sadece yayılmacı amaçla yapılmadığını göstermektedir. Fransa'nın Doğu Akdeniz ve Afrika'da günümüzde dahi var olabilmesinin temellerine baktığımızda Doğu Akdeniz seferi ile gerçekleştiği ortadadır. Nitekim Saint Helena'da sürgün edildiği sırada *“Doğu'da kalsaydım çok daha farklı olabilirdi”* diyecektir.

Osmanlı Devleti açısından ise Mısır seferinin birçok ağır sonucu bulunmaktadır. Osmanlı Devlet adamları ilk aşamada Avrupalı devletler karşısında varlığının yine bu devletlere bağlı olduğunu gördü. Böylece ilk kez uluslararası siyasette uzun yıllar boyunca kullanacağı denge politikasını geliştirdi. Bu sayede Osmanlı devleti kendini bir sonraki yüzyıla atabildi. Seferin gelişmesi ile özellikle de Batılı düşünce ve yeniliklere açık olan III. Selim ordunun modernizasyonu konusuna büyük önem verdi. Ordunun modernizasyonu konusunda uzun yıllardır özellikle Fransız subaylarından yararlanılmakta idi. III. Selim döneminde Avrupa özellikle Fransa ordusu örnek alınarak tasarlanan Nizam'ı Cedid ordusu ilk kez Fransa'ya karşı Mısır seferi sırasında kullanıldı. İngilizlerle desteklenen Nizamı Cedid ordusunun Akka önünde Fransız askerlerini yenilgiye uğratması, Osmanlı açısından ordu modernizasyonun önemini göstermiştir. Bu sefer sonrasında Halkın Nizam'ı Cedid ordusuna güveni arttı. Ayrıca yeniliklerin karşısında duran halka Nizamı Cedid askerlerin desteklenmesi gerektiğini gösterdi. Fakat unutulmamalıdır ki Akka önlerinde kazanılan sefer sadece Nizamı Cedid başarısı olmamakla birlikte birçok faktörün birleşmesi karşılığında gelen bir zaferdi. Özellikle İngiliz askerlerinin yardımı ve destekleri göz ardı edilmemekle birlikte Fransız ordusunun bulunduğu durumda dikkate alınmalıdır. Nizami Cedid ve Osmanlının esas ordusunun temelini

oluşturan yeniçeri ocağının birlikte yürütölmeye çalışılması, Osmanlı Devletinin son derece modern bir şekilde oluşturulan bu yeni ordunun sonunu getirdi. Bu sefer aynı zamanda İngiliz ve Fransız askerlerinin ve donanmalarının incelenerek eksikliklerinde görölmesini sağladı. Fakat Osmanlı yeni oluşturulan bu ordu ile de hedeflediğı ordu modernizasyonunu yakalayamadı.

Mısır Seferi ile Fransız devrim ilkeleri Balkanlar üzerinde unutulmayacak izlere yol açtı. Fransızlar Yedi Yunan adalarını ele geçirip işgal ettikleri sırada meydana getirdikleri birliklere Yunanlı ve Sırlı vatandaşlara bazı görevler vererek yanlarına çekti. Bu taburlar daha sonra kaldırılınca görevli kişiler de ölkelerine geri dönmeye başladı ve geri döndüklerinde mevcut sistemi sürekli eleştiren, sosyal düzene zıt bir kitle oluştu. Nitekim bu zıt kitle Balkanlarda oluşan ayrılıkçı faaliyetlerin aktörleri oldular. Böylece yaptıkları çalışmalarla kendi uluslarına bağımsızlığı kazandırdılar.

Günümüzde Doğı Akdeniz ve Kıbrıs’ da yaşananlar Akdeniz’de kıyısı olan devletler haricinde Amerika ve İngiltere gibi devletlerin bölgede var olmaya çalışması Mısır seferi ve sonrası oluşan siyasi politikalar neticesinde yapılan anlaşmalara ve ittifaklara dayanmaktadır. Bölgede var olmaya çalışan İngiltere, Mısır seferi ile Osmanlı topraklarına girebilmiş ve bir daha çıkarılamamıştır. Tüm bu sonuçlar Mısır seferinin sadece Mısır’ı etkilemediğı aynı zamanda uluslar arası politikanın son iki yüzyılını şekillendiren bir sefer olarak görölmelidir. Ayrıca günümüzde tekrar uluslar arası siyasetin yönlendiğı Doğı Akdeniz bölgesinde hareketli bir dönem yaşanmaya başlamakta. Günümüzde hayata geçirilmeye çalışılan ipekyolu projesi ABD’ye büyük zarar verecektir, Çin, Kazakistan, Hazar Denizi, Azerbaycan ve Gürcistan güzergahını izleyecek olan yeni ipek Yolunun Avrupa’ya açılan kapısı Türkiye olacaktır. Bu durum Suriye, İran, Irak önemini artırmakla birlikte Doğı Akdeniz’inde önemini artıracaktır. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs ‘ın sondaj çalışmaları yapması ile bölgede çıkarılması hedeflenen petrol birçok ölkenin dikkatini çekerek savaş gemilerini buraya göndermelerine neden oldu. Bölgeye sınırı olmayan ABD, Rusya, İngiltere gibi ölkeler Akdeniz de ki enerji denkleminde ağırlıklarını korumak istedikleri için bölgeyede yaşananları yakından takip

etmektedirler. Fransa’da tüm olan biteni takip etmekle birlikte harekete geçerek gemilerini de Doğu Akdeniz sularına gönderdi. Bu durum ilerde bölgede hakimiyet kurmak isteyen devletleri yeni bir Dünya savaşına sürükleyebilir.



KAYNAKÇA

Arşivler

BOA. HAT / 166- 6933-0 Tarih: H-07-10-1214

BOA. HAT / 226- 12584-0 Tarih: H-03-09-1214

BOA. HAT / 234- 13037- 0 Tarih: H-29-12-1212

BOA. HAT / 234- 13037- 0 Tarih: H-29-12-1212

BOA. HAT / 247- 13954- 0 Tarih: H-29-12-1213

BOA. Y..A.. RES / 54-19-0 Tarih: H-13-08-1308

BOA. HAT / 1098 – 44478- 0 Tarih: H-24-07-1230

BOA. HAT / 1417 – 57935- 0 Tarih: H-29-12-1213

BOA. AE. SABH.I./ 64 – 4461 – 0 Tarih: H-06-04-1203

BOA. AE SABH.I./ 65 – 4550- 0 Tarih: H-09-04-1203

Münir Süreyya Bey, **Ermeni meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877- 1914)** , T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara

Koltuk, Nuran. ve Kevser Peker, Muzaffer Albayrak, Kemal Gurulkan, Yusuf İhsan, Genç Uğurhan Demiralp, **Osmanlı Belgelerinde Mısır**, Tercüme: Galip Yavuz, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Sayı:1, İstanbul, 2012.

Osmanlı Belgelerinde Suriye, Başbakanlık devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü-
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, No: 129, İstanbul, 2013. s.3.

Ansiklopediler

Demirkent, Işın. **Haçlılar**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt.14, ss. 525-546.

Beydilli, Kemal. **Tepedenli Ali Paşa**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt. 40, ss. 576-579.

Eymen, Fuad Seyyid. **İskenderiye**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt.22, ss. 574-576.

Görgün, Hilal. **Kahire**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt.24, ss. 179-182

Gencer, Ali İhsan. **Bahriye**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt. 4, ss. 501-509.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, Cilt:4,
Ansiklopedisi/Detay/KAVALALI-MEHMED-ALI-PASA/352, (18.05.2019)

Kutluoğlu, Muhammed Hanefi . **Kavalalı İbrahim Paşa**, DİA, Cilt.21, ss.330-333.

Örenç, Ali Fuat. **Yedi Ada Cumhuriyeti**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt. 43, ss. 384-387.

Kitap ve Derlemeler

Acton, Lord. **İki Devrim Üzerine**, Çev. Yunus Sağır, Liberus Yayınevi, İstanbul, 2019.

Açık ,Eşref Hilmi. **Geçmişten Günümüze Türkiye Fransa İlişkileri Kitabı**, I.Baskı, IQ Kitap Sanaat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Afyoncu, Erhan, ve Ahmet Önal, Uğur Demir. **Fransa'ya Osmanlı Tokadı**, 1. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

Afyoncu, Erhan. **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010.

Akçura, Yusuf. **Osmanlı Devletinin Dağılma Devri XVIII ve XIX yüzyılda**, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

Akgün, İsmail. **Bir Osmanlı Valisinin Hazin Sonu Tepedelenli Ali Paşa İsyanı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.

Akman, Halil. **Paylaşılamayan Balkanlar**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Akşin, Sina. **Kısa Türkiye Tarihi**, 23. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Akşin, Sina. **Kısa Türkiye Tarihi**, 23. Baskı, Türkiye Yayınları, İstanbul, 2017.

Anderson, Matthew Smith. **Doğu Sorunu, 1774-1923, Uluslar arası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme- The Eastern Question 1774-1923**, Çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Armanoğlu, Fahir. **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1997.

Armaoğlu, Fahir. **Dünya Siyasi Tarihi**, Cilt:1 İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017.

Aulard, Alphonse .**Fransa İnkılabının Siyasi Tarihi- Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804**, Cilt.1, Çev. Nazım Poroy, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

Aydın, Bahadır. **Kapitülasyon Osmanlı- Türk Adli ve İdari Modernleşmesine Etkisi**, 2. Baskı, Adalet Yayınları, Ankara, 2013.

Bartl, Peter. **Millî Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878–1912)**, Çev: Ali Taner, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1998.

Birinci, Ali ve Selma Günaydın. **Geçmiş Zamanlar II. Abdülhamit Devri Osmanlı Diplomasisi, İstanbul ve Paris Hatırları**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015.

Boogert, Maurits H. Van Den, **Kapitilasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi**, Çev.Ali Coşkun Tuncer, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Bookchin, Murray. **Fransız Devriminden İkinci Enternasyonale Devrimci Halk Hareketleri Tarihi**, Cilt.II, Çev. Devrim Keskin, Ankara, 2017.

Bostan, İdris. **Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi Barbaros Hayreddin Paşa: İlk Deniz Beylerbeyi (1534)**, Türk Denizcilik Tarihi, Ed.İdris Bostan-Salih Özbaran, Boyut Yayıncılık,İstanbul, 2009.

Bostan, İdris. **Kadırga'dan Kalyon'a XVII. Yüzyılın İkinci Yansında Osmanlı Gemi Teknolojisi'nin Değişimi**, Osmanlı Araştırmaları, XXIV, İstanbul, 2004.

Braudel, Fernand, **II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası 1**,Çev. Mehmet Ali Kılıçbay,1. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara,2017, s.22.

Carter Findley, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform Babıali,1789-1922**, Çev: Ercan Ertürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

Cevdet Paşa, Ahmet . **Tarih-i Cevdet**, Cilt.I, Haz. Mehmet İpşirli, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

Cevdet Paşa, Ahmet, **Tarihi Cevdet**, Cilt 12. Hazırlayan (Haz.), Mehmet İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018.

Coşar, Mevhibe ve Emre Türkmen. **Zamanın İzleri İlkeler, İdeolojiler, ve İsyanlar Bir “Kavram Alanı” Belirlemesi: Devrim, İhtilal, İsyan**, Ed. Temel Öztürk, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 2017.

Curtius, Robert Ernest. **Fransa Üstüne Deneme**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul Devlet Basımevi, İstanbul, 1938

Çaycı, Abdurrahman, **Büyük Sahrada Türk –Fransız rekabeti (1858-1911)**, Atatürk Üniversitesi Basımevi , Erzurum 1970.

Davies, Norman. **Avrupa Tarihi**, Çev. Elif Topçugil- Kudret Emiroğlu- Suat Kaya-Burcu Çiğman, İmge Kitapevi Yayınları, 2011.

Doyle,William. **Fransız Devrimi**, Çev: Hakan Gür, Dost Kitapevi, Ankara, 2001.

Driault, Edouard. **Napolyon'un Şark Siyaseti ,Selim-i Salis Napoleon ,Sebastiani ve Gardane 1806-1808**, Çev. Köprülüzade Mehmet, Fuat Selma Günaydın, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara ,2013.

Ferguson, Niall. **İmparatorluk Britanyanın Modern Dünyayı Biçimlendirdiği**, 5. Baskı, Çev Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ferguson, Niall. **Uygarlık, Batı ve Ötekinler**, Çev. Nurettin El Hüseyini, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.

Findley, Carter. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Reform Babıali, 1789-1922**, Çev. Ercan Ertürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

Glenny, Misha . Balkanlar (1804-1999) Milliyetçilik, savaş ve Büyük Güçler, Çev. Mahmut Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul, 2000.

Gümüşçü, Osman. Türk Denizcilik Tarihi Bildiriler, **Uluslar arası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu 26-29 Eylül**, Cilt:6, Sayı:9, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014 .

Gürak, Halil Gürdal. **Kuruluşundan 700.Yılında Osmanlı, 1299-1923**, Nesa Basım Yayın Organizasyon ve Ticaret Aş, İstanbul, 1999

Heaton, Herbert. **Avrupa İktisat Tarihi**, Cilt:1, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay- Osman Aydoğus, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

Hobsbawm, E. J. **Milletler ve Milliyetçilik**, Çev. Osmann Akıntay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.

Hobsbawm, E. J. **Devrimler Çağı 1789-1848**, Çev. Jülide Ergüder-Alaeddin Şenel, Dost Yayınları, Ankara, 2016.

Hobsbawm, E. J. **Fransız Devrimine Bakış**, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.

Hobsbawm, E.J. **Sanayi ve imparatorluk**, Çev. Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi, İstanbul, 2013.

Hobsbawm, E.J. **Yaşasın Devrim Latin Amerika Üzerine Yazılar**, Çev. Saliha Nilüfer, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2018.

İleri, Suphi Nuri. **Siyasi Tarih XVIII' inci Asırdan XX' nci Asra Kadar**, Güneş Matbaası, Ankara, 1940.

İnal, Halil İbrahim. **Osmanlı Tarihi, 41.Özel Baskı**, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul, 2015.

İnalcık Halil, **Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerine Yeni Araştırmalar, Tarihte Güneydoğu Avrupa: Balkanların Dünyü, Bugünü ve Sorunları**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1999.

İnalcık, Halil ve Günsel Renda. **Osmanlı Uygarlığı**, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.

İnalcık, Halil. **Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal Kurumsal ve Ekonomik Gelişim**, 55. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

J.Shaw. Stanford, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Cilt 1,Gaziler İmparatorluğu Osmanlı imparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü -1280-1808**, Çev. Mehmet Harmancı, E yayınları, İstanbul, 2017.

Jelavich, Barbara. **Balkan Tarihi-2 20. Yüzyıl**, Çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

Jelavich, Barbara. **History of The Balkans:Eighteenth and Nineteenth Centuries**, Cambridge 1996.

Jelavich, Barbara ve İhsan Durdu, **Balkan Tarihi–1 18. ve 19. Yüzyıllar**, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

Johnston, Matteson Robert. **Tarihte İz Bırakanlar Dizisi Napolyon**, Çev. Uğur Yılmaz, 1. Baskı, İlya İzmir Yayınevi, İzmir, 2011, ss. 11.

Jorga, Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi(1538-1640)**, Cilt: 3.Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005.

Karal , Ziya Enver. **Osmanlı Tarihi, V. Cilt Nizamı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.

Karal, Enver Z. **Halet Efendinin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1940.

Karal, Enver Ziya, **Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi , İstanbul Milli Mecmua Basımevi, 1. Baskı, İstanbul, 2005.

Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi, V. Cilt Nizamı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Karal, Enver Ziya. **Selim III'ün Hatt-ı Humayunları**, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Karatay, Osman. ve Bilgehan A. Gökdağ, **Balkanlar El Kitabı Cilt 1**, Tarih Karam Yayınları, Çorum, 2006.

Karpat, Kemal H.**Osmanlı Nüfusu, 1830-1914**, Çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Kınlı, Onur. **Osmanlı 'da Modernleşme ve Diplomasi**, 1.Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2006.

Kuran, Ercüment. **Kanuni Sultan Süleyman:Osmanlı'nın Altın Çağı, Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıl Dönümü**, E.d. Güler Eren, Cilt:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

Kutlu, Sacit. **Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti**", İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, İstanbul, 2007.

Kütükoğlu, Mübahat, S. **Balta Limanına Giden Yol / Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580- 1850)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.

Ludwing, Emil. **Napoleon**, Cilt:1, Çev: Mehmet Tanju Akad, Doruk Yayınları, İstanbul, 2004.

Ludwing, Emil. **Napoleon**, Cilt:2, Çev: Mehmet Tanju Akad, Doruk Yayınları, İstanbul, 2005.

Malcolm, Noel. **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, Çev. Özden Arıkan , Sabah Kitapları Yayınları, 1999.

Mantran, Robert. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışa**, Çev. Server Tanilli, Adam Yayınları, 1995.

Mark, Mazower, **Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar**, 2. Baskı, Çe. Ayşe Özil, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul, 2017, s.130.

Marx, Karl ve Friedrich Engels, **Doğu Sorunu (Türkiye)**, Çev. Yurdakul Fincancı, 1. Baskı, Sol Yayınları, Ankara, 1977.

Marx, Karl. **Fransa’ da Sınıf Savaşları (1848-1850)**, 1. Baskı, Çev: Erkin Özalp , Ankara, 2013.

Marx, Karl. **Fransa’da İç Savaş**, Çev. Erkin Özalp, Yordam Kitap, İstanbul, 2016.

Merriman, John. **Rönesanstan Bugüne Modern Avrupa Tarihi**, Çev. Şükrü Alpagut, Say Yayınları, İstanbul, 2018.

O’ Connel, Monique – Eric R. Dursteler, **Roma İmparatorluğunun Çöküşünden Napolyon’un Yükselişine Akdeniz Medeniyetleri**, çev. Bozkurt Leblebicioğlu, Say Yayınları, Ankara, 2019.

Ortaylı, İlber. **Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I**, 2. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 2004.

Ortaylı, İlber. **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840- 1880)**, 3.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018.

Özbaran, Salih. **Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi, Avrupa’nın Okyanuslarda Yayılması ve Akdeniz Dünyası**, Türk Denizcilik Tarihi, Ed.İdris Bostan-Salih Özbaran, Boyut Yayıncılık,İstanbul, 2009.

Özbilgen, Erol. **Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye**, İz Yayınları, İstanbul, 2003.

Özbilgen, Erol. **Bütün Yönleriyle Osmanlı Adab-ı Osmaniyye**, İz Yayınları, İstanbul, 2003.

Özçelik, Selahattin. **Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

Purgstall, Joseph Von Hammer-Baron Joseph. **Osmanlı Devleti Tarihi, Osmanlı Devletinin Kuruluşundan Kaynarca Muahedesine Kadar**, Cilt:V, Tasvir Matbaası, İstanbul, 1984.

Quataert, Donald. **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, 10.Baskı, Çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Roberts, J. M. **Avrupa Tarihi**, Çev. İnkılap Kitabevi, Çev. Aret Demirkaynak, İstanbul, 2017.

Roberts, J. M. **Dünya Tarihi 18. Yüzyıl ve Sonrası**, Cilt:2, Çev. Fethi Aytuna, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2019.

Roger, Price. **Fransa Kısa Tarihi**, 2.Baskı, Çev. Özkan Akpınar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006.

Rude, George. **Fransız Devrimi**, Çev. Ali İhsan Dalgıç, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

Sander, Oral. **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)** , Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.

Sarebryakova, Galina. **Fransız Devriminde Kadınlar**, Çev.Ahmet Açıkan, Evrensel Basım Yayınları, İstanbul, 1998.

Sevim, Ali. **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

Sonyel R. Salahi, **Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Azınlıkların Rolü**, Türk Tarih Kurumu, Ankara,2014.

Soysal, İsmail. **Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)**, 2. Baskı 1987, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.

Süreyya Bey, Münir. **Ermeni Meselesinin Siyasi Tarihçesi (1877- 1914)**, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara, 2001.

Sürgevil, Sabri ve Cihan Özgün. **Balkanlar I**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2012.

Sürgevil, Sabri ve Cihan Özgün. **Balkanlar II**, 2. Baskı, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2014.

Sürgevil, Sabri. **Türkiye’de Çağdaşlaşma Hareketleri**, 3. Baskı, Ege üniversitesi Yayınları, 2012.

Şakul, Kahraman, “Osmanlılar Fransız İhtilali’ne Karşı: Adriyatik ve İtalya Sularında Osmanlı Donanması”, Ed.Seyfi Kenan , “**Nizâm-ı Kadîm”den “Nizâm-ı Cedîd”e III. Selim ve Dönemi (From “Ancient Regime” to “New Order”): Reconsidering Selim III and His Era**), İstanbul, İslam araştırmaları Merkezi, 2010.

Şıvgın, Hale. ve Fatma Güngör, Şennur Şenel, Haydar Çakmak, Bilal Karabulut, Erjada Progonati, Kürşat Turan, Demir Fıtrat Önger, Mustafa Nail Alkan, **Geçmişten Günümüze Türk Fransız ilişkileri**, (Ed.Haydar Çakmak), 1. Basım, Eflatun Yayınları, İstanbul, 2017.

Tabak, Faruk. **Solan Akdeniz 1550-1870 Coğrafi Tarihsel Bir Yaklaşım**, 1.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Tanilli, Server. **Dünyayı Değiştiren On yıl, Fransız Devrimi Üstüne 1789-1799** , 3.baskı, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Tocqueville, Alexis De. **Eski Rejim ve Devrim**, Çev. Turhan Ilgaz, Kesit Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Tuncer, Hüner. **“Doğu Sorunu” ve Büyük Güçler (1853-1878), Osmanlının Doğu Kader yılları**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003.

Tuncer,Hüner. **19.yüzyılda Osmanlı Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, 1. Baskı, Çev. Enis Üser, Ümit Yayınları, Ankara, 2000.

Tüğen, Kamil. **2000’e Doğru Fransa’dan Notlar**, Basım Ofisi-Ser Matbaacılık, İzmir 1998.

Türkiye Gazeteci yayınları 2, **Osmanlı Padişahları**, İstanbul, 2006.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yıllık Oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi Cilt I , Anadolu Selçuklu ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime İle Osmanlı Devleti’nin Kuruluşundan İstanbul’un Fethine Kadar**, 10. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi**, Türk tarih kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Veinstein, Gilles. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Server Tanilli, Yayın Yönetmeni: Robert Mantran, İstanbul 1995.

Veinstein, Gilles. **Balkan Eyaletleri(1606-1774)**, Cilt.1, Çev. Server Tanilli, İstanbul 1995.

Veinstein, Gilles. **İlk Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Anıları “Kafirlerin Cenneti”**, Çev. Murat Aykaç Erginöz, Özgü Yayınları, İstanbul, 2002.

Vovelle, Michel. **Gençler İçin En Güzel Fransız Devrimi**, Çev. Yonca Aşçı Dalar, Kültür -Yayınları, İstanbul, 2017.

Yenidünya, Süheyla. **Halet Efendi'nin Tepedenli Ali Paşa İsyanında ki Rolü**, Uluslararası Balkan Dil, Kültür Ve Medeniyet Sempozyumu Bildirileri 8-10 Nisan 2010, Tiran-Arnavutluk, 2010.

Yeşil, Fatih. **İstanbul Önlerinde Bir İngiliz Filosu: Uluslar arası Bir Krizin Siyasi ve Askeri Anotomisi**, Ed. Seyfi Kenan, İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2010.

Yusuf Akçura ,**Osmanlı Devletinin Dağılma Devri XVIII ve XIX yüzyılda**, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

Yükep, Kemal. **Girit Seferi (1645-1669)**, Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 3. Kısım, Ankara, 1977.

Zürcher, Erik Jan. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Zweig, Stefan. **Marie Antoinette: Vasat Bir Karakterin Portresi**, 3. Baskı, Çev: Tevfik Turan, Can Yayınları, İstanbul, 2017.

MAKALE

Akalın, Durmuş ve Cemil Çelik . “XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz’de İngiliz-Fransız Rekabeti Ve Osmanlı Devleti”, **Turkish Studies**, Cilt:7 , Sayı:3, 2012 , ss.22-41.

Akşin, Sina .”Fransız İhtilali’nin II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri Üzerine Bazı Görüşler”. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 49,Sayı:3, 1994,ss. 23-29.

Altuntaş, İbrahim. “Levant Ticaretinin Çerçevesi ve Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Yaşanan Sosyoekonomik Gelişmelere Bir Örnek Olarak Beyrut’taki Dönüşüm”, 2018, Dergi, Cilt ve Sayı belirtilmemiştir.

Anyığ, Uğur. “Yunanistan’ın Bağımsızlığı ve Mehmet Ali Paşa İsyanı”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:12.Sayı:1,2010, ss.196-.209

Arıkan,Zeki, “Kapitülasyonları ve Cumhuriyet İdeolojisi”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı:7, ss.12-28

Arslan, Ozan. I. Dünya Savaşı Başında Kapitülasyonların İttihad ve Terakki Yönetimi Tarafından Kaldırılması ve Bu Gelişme Karşısından Büyük Güçlerin Tepkileri, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2008, ss. 261-280.

Aslantaş, Selim . “ Sırp Knezliği’nde İktidar Mücadelesi: 1838 Türk Anayasası’nın İlânı, Büyük Güçler ve Osmanlı Devleti”. **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:17, 2013, ss.2-24.

Aşan, Süleyman, “Mısır Meselesi ve Kavalı Mehmet Ali Paşa”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü**, 2016 , ss.2-45.

Aydın, Mithat. “1876 Bulgaristan Ayaklanması’nın Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı:12, 2002, ss:8-86

Aydın, Yusuf Alperen, “18. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Ege (Adalar) Denizi ve Doğu Akdeniz’e Yönelik Güvenlik Parametreleri” , **Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies** , Cilt:40, 2015, ss. 161-184.

Bağçeci, Yahya, “İsyandan itaate; Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babıali İlişkileri (1841-1849)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7 Sayı: 32 , ss,220-230

Bağçeci, Yahya. “Osmanlı Belgelerine Göre Napolyon Bonapart’ın İmparator Ünvanının Osmanlı Devleti Tarafından Tanınması Meselesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7,ss.71-83.

Bağçeci, Yahya.” İngiltere Parlamento Tutanaklarında 1876 Bulgar İsyan’ı ,**Akademik Eğitim Araştırma Dergisi**, Sayı:24, 2014, ss.212-232

Baktıaya, Adil. “1830: Fransa’nın Cezayir’i İşgali, Abdülkadir’in Yükselişi ve Amerikan Kamuoyunda ‘Abdülkadir’ Hayranlığı”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt: 1, Sayı 2, 2010,ss.144-165.

Baktıaya, Adil. “1830 Fransa’nın Cezayir’i İşgali”, **Academia Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2 ss.144-168.

Coşar, A. Mevhibe. ve diğerleri, “Bir “Kavram Alanı” Belirlemesi: Devrim, İhtilal, İsyan”, **Karadeniz Teknik Üniversiteleri Yayınları**, Cilt:3, Sayı:1, 2001, ss.12-25.

Çağı, Galip. “Balkanlarda Ayrılıkçı Birlik, 19.yy sonunda Balkan –Ermeni Komiteleri”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cilt:6 , 2014, ss.1-7

Çelik, Yüksel. “Mısır’ın Napolyon tarafından İşgali Üzerine III. Selim’ Sunulan Tesliyetname” 2010., **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, Sayı:22, 2010 , ss.85-126.

Çeliker, H. Fahri, “Çanakkale Muharebeleri ve Atatürk”, **Atatürk Araştırma Merkezi**, 2015, ss.37-64.

Çiçek, Ali. “Trafalgar Deniz Muharebesi’nin Napolyon Savaşları’ndaki Yeri ve Avrupa Siyasetinde Bıraktığı İzler”, **Historica Dergisi**, Cilt ve Sayı numarası belirtilmemiştir, ss.1-10.

Çolak, Kamil. “Mısır’ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1789-1801)”, **Sakarya Üniversitesi,Fen-Edebiyat Dergisi**, Cilt:2, 2008 , ss. 141-183.

Değirmenci, Kevser, “Vehhabi İsyanının Bastırılmasında ve Sonra Mekke Muhafızı Hasan Paşa’nın Faaliyetleri”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 49, 2016, s. 144-159

Demircan, Necati.”Fransa Devriminde Ulus Devlet Oluşumunda Kapitalizmin Rolü”, Dergi adı , Cilt ve Sayı belirtilmemiştir, 2016.

Demir, Ali, “Sömürge Devletlerinin Kullandığı Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı’nın Kongo’daki Sömürge Dönemi, Güvenlik Stratejileri”, Dergi Adı yok, Sayı: 14, 2017, sayfa aralığı yok,

Demir, Yaşar. “Otuz Yıl Savaşları Öncesinde Osmanlı-Fransa Münasebetlerine Genel Bakış-Fransa’nın Osmanlı Devletine Yönelik Planları ve Ortaya Koyduğu Uygulamalar”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum**, Cilt.4, Sayı. 11, 2015, ss.116-126.

Demir, Yaşar. “XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon’un Mısır’ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 5, 2013, ss.130-146.

Demirhan ,Hasan. “ Yunan İsyanında (1821-1832) Londra Yunan Komitesi ve İngiliz Yunan Severlerin Faaliyetleri”, **Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı:2 ,2012,ss. 40-44.

Dimitris. Loules, “Fransız Devriminin Yunanistan Üzerindeki Etkisi”, Çev.Selda Kılıç, **Ankara Üniversitesi Dergisi**, ss.291-296.

Duman, Olcay Özkaya. “Yakınçağlarda Osmanlı-Fransa İlişkileri ve Fransa’nın Ortadoğu Diplomasisi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:6, Sayı:11 ,2009.

Dördüncü, Muharrem. “1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi”, **Afyonkocatepe Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt ve Sayı belirtilmemiştir. ss. 74-89

Ediger, Volkan Ş. Balkan Devlen ve Deniz Bingöl Mcdonald. “Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”, **Uluslar arası İlişkiler Akademik Dergi**, Cilt:9, Sayı: 33, 2012 ,ss.74-90

Erbaş, Erbaş. “19. Yüzyıl Doğu Akdeniz Donanma Mücadelesinde Öne Çıkan Devletler ve Faktörler”, **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı: 8, 2016 ,ss.134-155

Ergün, Mustafa. “Mehmet Ali Paşa Zamanında Mısır’da Eğitimin Batılılaşması”, **Ahi Evren Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)** ,Cilt:16, Sayı:3 ss.278-289

Ertuğruloğlu, Mehmet. “Fransız Gelir Vergisinin Ana Hatları”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt. 5, Sayı.2, ss.23-83.

Eşiyok ,B. “Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Ekonomisine Eklemlenmesinde Bir Dönüm Noktası:1838 Serbest Ticaret Anlaşması”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt.34, Sayı.266, ss.64-108.

Gencer, Fatih . “İbrahim Paşa’nın Anadolu’yu istilası (1832-1833)”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 9 Sayı: 42, 2016, ss.641-656

Güler, E. Zeynep. “ Batılılaşma” ve “Modernleşme” Üzerine Düşünceler: Tahtavı ve Dostoyevski, **I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı:33, 2005 ,ss. 46-161.

Gündüz,Ahmet. “Sömürgecilik Kavramı ve Sömürgeci Devletlerin Uyguladıkları Taktikler Ortadoğu Örneği”, **Tarih Okulu Dergisi**, Cilt:9, Sayı:25, 2016, ss.763-784.

İnalcık, Halil. “Osmanlılar Döneminde Balkanlar Üzerinde Yeni Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2012, ss.1-10

Kaçmaz, Muhammet “Balkan Coğrafyası, Türk Tarihinde Balkanlar”, **Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları**, Cilt 1,Sayı numarası belirtilmemiştir, ss.11-37

Kale, Hasan. “Genel Hatlarıyla XV.ve XVI yüzyıllarda Osmanlı Dış ticaret Politikası”, Dergi, cilt ve sayfa aralığı belirtilmemiştir.

Karaer, Nihat. “ İlk İkamet Elçiliğimiz Kuruluncaya Kadar (1797) Osmanlı- Fransız Diplomasi İlişkilerinin Genel Seyri” , **OTAM**, Cilt: 28, Sayı:28, 2010, ss.65-85

Karaer,Nihat. “ Abdürrahim Muhib Efendi’nin Paris Büyükelçiliği (1806-1811) ve Döneminde OsmanlıFransız Diplomasi İlişkileri “, **OTAM**, Sayı:30, 2011, ss.1-26

Karal, Enver Ziya, “İngiltere’nin Akdeniz Hakimiyeti Hakkında Vesikalar”, (1798-1805), **Tarih Vesikaları Dergisi**, Cilt:I, Sayı: 2, 1941.ss, 122-134.

Karataş,Hicran. “Bir Sözlü Tarih Metni Olarak Pazvandoğlu Türküsü”, **Millî Folklor Dergisi** Sayı 92 ,2011, ss.131-132

Karpat, Kemal. “Kemal Karpat ile Siyaset Tarihin Üzerine”, **Türkiye Araştırmaları Litaratür Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2003, ss.400-422

Kartal, Emre. “Sömürgecilikten Günümüze Fransa’nın Afrika Politikalarına Genel Bakış”, **Academia Dergisi**, Cilt, sayı ve sayfa aralığı belirtilmemiştir.

Kavas, Ahmet. “Afrika’da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti’nin Rolü”, **TASAM**, Cilt, Sayı ve sayfa aralığı belirtilmemiştir.

Keha, Murat. “Mehmed Ali Paşa İsyanı Sırasında Mısır’ın Ekonomik Durumuyla İlgili Sultan Abdülmecid’e Sunulan Bir Lahiya”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Sayı:7, 2017, ss. 95-122

Kış, Salih. “Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın Anadolu Harekatı ve Konya Muharebesi”, **Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:23, 2010 , sayfa aralığı belirtilmemiştir.

Kocaoğlu, Mehmet . “Kavalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1844) “, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM**, Cilt:6, Sayı:6, 1995, ss.196-209

Kodaman, Bayram. “XIX. Yüzyıl Sonunda Güney-Doğu Anadolu’da Fransız-Politikası”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt ve Sayı Numarası Belirtilmemiştir, ss.3-20

Korkmaz, Nuri. “Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu, Ortodoks Unsurları, Gelişimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:10, Sayı:20, 2017,ss.70-80

Köstüklü, Nuri. “Balkan Savaşı Öncesinde İşkodra ve Kosova Vilayetlerinin Durumuna Dair Çetire Sefiri Alfred Rüstem Bey’in Bir Raporu”, **Arşiv Belgelerinde Kosova ve Osmanlı Devleti Sempozyumu, TİKA**, Cilt belirtilmemiştir, Sayı.84, 2012, ss.41-56

Kuray, Gülbende , “Avrupa’da Gözlenen Napolyon Çağı Bunalımın İtalyan ve Türk Kültürleri üzerindeki Etkileri”, **Belleten**,C.LI, Sayı: 201,(Aralık 1987), Türk Tarih kurumu Basımevi-Ankara, s. 1213.

Külekçi, Cahit. “ Fransız İhtilali ve Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşu”, **İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı:1. 2014, ss.152-167

Oğuz, Aslan. “ I. Dünya Savaşı Başında Kapitülasyonların İttihad ve Terakki Yönetimi Tarafından Kaldırılması ve Bu Gelişme Karşısından Büyük Güçlerin Tepkileri”, **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt ve Sayı belirtilmemiştir, 2008, ss.261-276

Okur, Mehmet Akif. “Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit, ”, Cilt:10, Sayı: 48 Suriye’de Fransız Mandası, **Bilgi**, 2019, ss. 138-141.

Okutan, Çağatay. Arap Milliyetçiliği, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt:2, Sayı:56, ss.158-170

Örenç, Ali Fuat . “1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması”, **Tarih Dergisi**, Sayı:49, 2009, s.37-84

Özkaya Duman, Olcay. “Lübnan’da Maruni Dürzi Çatışmaları ve Osmanlı’nın 19. Yüzyıl Orta- Doğu Siyaseti”, **Ankara Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2007, ss. 1-10

Özkaya Duman, Olcay. “Yakınçağlarda Osmanlı- Fransa İlişkileri ve Fransa’nın Ortadoğu Diplomasisi”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:11, 2009, ss. 524-542.

Özsüer, Esra. “19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt:26, Sayı:2, 2016, ss. 325-344

Samur, Sebahattin, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın (1770- 1849) Sosyal Politikaları; Mısır ve diğer Osmanlı Eyaletlerinde ki Etkisi”, **Bilimname XIII**, Sayı:2, 2007

Sarısık,Melih Adil. “Fransa’nın Cezayir’i İşgali 1830”, **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, cilt ve sayı belirtilmemiştir, ss. 1-23.

Savaş, Mevhibe. “Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın İsyanı ve Neticeleri Hazırlayan Unsurlar”, **AKSU (Mahallî) Gazetesi**, Sayı: 407-43, 1996, ss. 5-6.

Severcan, Şefaattin. “Dönem Kaynaklarında Fransa’dan Kanuni’ye Gelen İki Mektup ve Osmanlı Büyüklüğü”, **Bilimname XII**, Cilt:1, Sayı:2, 2017, ss. 9-22.

Sevinç, Tahir. “Osmanlı-Fransız İlişkileri Ve Mehmet Said Paşa’nın Paris Sefareti (1739-1742)”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.28 Nisan 2013 ,ss.130.

Seyidanlıoğlu, Mehmet. “Yunan İhtilali ve II. Mahmud’un Politikaları”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:106, ss. 49-59

Sezgin, Hamiyet. “Tepedelenli Ali Paşa ve Oğullarının Çiftlik ve Gelirlerine İlişkin Yeni Bilgi Bulgular”, **Ankara Üniversitesi Dergisi**, Cilt ve sayı numarası belirtilmemiştir, ss. 334-342

Soy, H. Bayram. Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918’e kadar, **Bilig**, 2004, sayı 30: 173-202

Soysal, İsmail. “Türk- Fransız Diploması Münasebetlerinin İlk Devresi”, **Tarih Dergisi**, Cilt:5, Sayı:6, 2011, s.63-94

Sönmez, Şinasi. ”Cezayir Bağımsızlık Hareketinin Türk Basınına Yansımaları (1954–1962)”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:12, 2010, ss.289-318

Sunar, Mehmet Mert, “1806-1812 Osmanlı Rus harbi’ni Çalışmaya bir Grizgah: Sefer İçin Asker Toplanması”, **International Journal of History**, Cilt: 10, Sayı:3, 2018, s. 239-256

Süeyhla. Yenidünya , “Trakya Kale-i Sultaniye Anlaşması’nın Gizli Görüşmeleri”, **Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11 Sayı:1, 2009, ss.309-325

Şahin ,İsmail. “İngiltere’nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs(1580-1878), **Turkish Studies**, Cilt: 4 Sayı: 7, 2016 , ss. 149-153

Şahin, Güngör.”Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye”, **Güvenik Stratejileri Dergisi**, Cilt :15, Sayı: 29, 2015, ss.199-230.

Şahin, Hasan. “ Doğu Sorunu Çerçevesinde Osmanlı- Fransız İlişkiler (Başlangıcından Paris Barışı’na 1856)”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı:40, 2009, ss. 277-315

Şimşek, İlknur. “Viyana Kongresi Sürecinde Barışın İnşası ve Avrupa Ahengi (1814-1822)” , **Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt ve Sayı numarası başlamıştır, s.1-13.

Tekdemir,Aziz.” Napolyon’un Moskova Seferi 1812”,**Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt.15, Sayı:1, 2018, ss. 91-113.

Teymurova, Günal, “1806-1812 Osmanlı- Rusya Savaşı ve Azerbaycan”, **Journal of History Studies**, Cilt: 2, Sayı:2, 2016, s.45-59.

Tokmak, Bilal. “Fransa Sömürgecilik Tarihi”, **Academia Eğitim Araştırma Dergisi**, Cilt ve Sayı belirtilmemiştir, ss.1-20.

Toprak,Serap .”Osmanlı- Avrupa İlişkileri Çerçevesinde Sırbistan’ın Bağımsızlığı”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt.6 ,Sayı.24 ,2013, ss. 348-353.

Tunç, Salih. “Dünya Savaşı Yaklaşırken Osmanlı-Fransız İlişkilerinde Yakınlaşma Girişimleri: Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti ve Cemal Paşa’nın Paris Seyahati, ”, **Ankara Üniversitesi Dergisi**, Cilt belirtilmemiştir, Sayı: 25, 2009, ss.183-207.

Turan, Namık Sinan. “Napoleon’un Mısır Seferi Sonrası 19. yüzyılda Fransa’da Şarkiyatçılığın Gelişimi”, Dergi Adı, Cilt ve Sayı belirtilmemiştir, ss. 2429.

Turan, Şerafeddin . “1829 Edirne Anlaşması”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 2, 1951, ss. 111-151

Türkhan, M. Sait. Doğu Akdeniz’de İngiliz Ticareti: İskenderun-Londra Hattında İngiliz Ticaret Filosu) 1704- 1706), **Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)**, Cilt: 4, Sayı:1, 2015, ss. 27-60

Tütüncü, Mehmet, “Akka Şehrinde Tarihin Şahitleri”, **Acedemia Eğitim Araştırmaları Dergisi**, 2011, Cilt:2, Sayı:5, ss.28-31.

Uğur Anyığ, Yunanistan’ın Bağımsızlığı ve Mehmet Ali Paşa İsyanı, **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Cilt ve Sayı belirtilmemiştir, ss. 1-9.

Uzun, Ahmet. “Tepedelenli Ali Paşa ve Mal Varlığı”, **Belleten**, 65 (240), 2001,ss: 1041-1082.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “ Arşiv Vesikalarına Göre Yedi Ada Cumhuriyeti”, **Belleten**, I/3-4, 1937, s. 627-639, lev. I-VIII

Uygun, Süleyman. “Sırp İsyanı ve Hurşid Ahmet Paşa”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 17, 2011, ss.416-436.

Uygur, Erdoğan ve Fatma Uygur, “Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, **Ankara Üniversitesi Dergisi**, Cilt:2, Sayı:3, 2013, ss. 273-286.

Ünal, Fatih. “Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk’un Günlüğünden 1808 Yeniçeri Ayaklanması ve Alemdar Mustafa Paşa Vakası”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** Cilt:1, Sayı:4, 2008, ss.575-590.

Yaycı, Cihat “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye”, **Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi**, Cilt:4, Sayı:4, 2012, ss, 1-70.

Yazıcı, Nuri. “Batılı Büyük Güçlerin Osmanlı İmparatorluğu İle Münasebetlerinde “Çifte Standart” Meselesi”, **Yüzüncü Yıl Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017, Cilt:1, Sayı:2, ss, 1-16.

Yenidünya, Süheyla, “ Kale-i Sultaniye Anlaşması’nın Gizli Görüşmeleri”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı:1, 2009, s. 309-325

Yenidünya,Süheyla. “Halet Efendi’nin Tepedenli Ali Paşa İsyanında ki Rolü”, **Uluslararası Balkan Dil, Kültür Ve Medeniyet Sempozyumu Bildirileri8-10 Nisan 2010**,Cilt: 3, Sayı:1, ss. 261-277.

Yıldız , Abdunnur. “Osmanlı İmparatorluğunun Borçlanmasında Yabancı Sermayenin Etkisi”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt belirtilmemiştir, Sayı: 37, 2007, ss.213-214

Yorulmaz, Şerife. “ (19. yüzyıl - 20. yüzyıl başları), Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet kazanması”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt ve Sayı bulunamamıştır, ss.698-749

TEZLER

Apaydın, Bahadır. **Kapitülasyonların Osmanlı- Türk Adli ve İdari Modernleşmesine Etkisi**, (Yayınlanmayan Doktora Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Eren, Emine. **Kavalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi**, (Yayınlanan Yüksek Lisans Tezi) Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2008.

Eyryce. Elem. **Cezayir’in Fransız Sömürgeciliğine Karşı Yürüttüğü Bağımsızlık Mücadelesi**, (Yayınlanan Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.

Gözübüyük, Sevil. **Osmanlı - Fransa ilişkileri ve kapitülasyonlar (xvi.-xvii. Yüzyıllar)**, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler, Denizli, 2017.

İnalcık, Halil. **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, (Yayınlanan Doktora Tezi) Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1943.

Karaaslan, Burak. **XIX. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı Devleti'nde Sanayileşme Gayretleri**, (Yayınlanan Yüksek Lisans Tezi), T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, 2017.

Özpekcan, Meliha. **İlk Türk- Fransız İlişkileri (1525- 1921)**, (Yayınlanmayan Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı , İstanbul 1993.

Sertdemir, Murat. **1798-1856 yılları arasında Rusya'nın Osmanlı Politikası**, (Yayınlanmayan Yüksek Lisans Tezi) T.C.Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Konya, 2015.

Sezgin, İbrahim. **1828-1829 Osmanlı- Rus Savaşı'nda Edirne ve Çevresi**, (Yayınlanmayan Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Yavuz, Ali. **Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman'ın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle İlişkisi**, (Yayınlanan Yüksek Lisans Tezi) , T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, 2010.

Gazeteler

Enis Faruk Erdem, Napolyon'un Sonu: 1812 Rusya Seferi, <http://www.gazetebilkent.com/2014/09/08/napoleonun-sonu-1812-rusya-seferi/>, (08.02.2019)

Mevhibe Savaş, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın İsyanı ve Neticeleri Hazırlayan Unsurlar", **AKSU (Mahallî) Gazetesi**, 02 Nisan-10 Eylül 1996 tarihlerinde, ss. 407-430, (19.04.2019)

Serap Toprak, 19. Yüzyıl Milliyetçilik Çıkmazında Rumlar, **Yeni Türkiye**, ss. 2841-2845, <https://docplayer.biz.tr/7146428-19-yuzyil-milliyetcilik-cikmazinda-rumlar.html>, (28.01.2019)

Siracettin Aslan, Napolyon'un Mısır Fermanı ve Batının İşgal felsefesinin Altyapısı, **Doğru Haber Gazetesi**, <https://dogruhaber.com.tr/haber/142314-napolyonun-misir-fermani-ve-batinin-iskal-felsefesinin-altyapisi/>, (29.01.2019)

Türkiye Gazetesi, 14.01.2015, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/-224852.aspx>, (23.03.2019)

ÇEVİRİMİÇİ

Jacques Godechot, Napolyon Fransa İmparatoru, <https://tr.qwerty.wiki/wiki/Napol%C3%A9on>, (17.6.2019)

Akt. *Faruk Bilici*, XVI. Louis Döneminde Fransa ile Türkiye Arasındaki Kültürel İlişkiler, <https://books.openedition.org/ifeagd/1656> <https://books.openedition.org/ifeagd/1656> AUTEUR, (01.04.2019).

"Fransa-Osmanlı İmparatorluğu ve sonrasında Türkiye ilişkilerinde belli başlı tarihler, (05.2.2019)

Türkiye’de Fransa Fransa’nın Ankara Büyükelçiliği,
<https://tr.ambafrance.org/Fransa-Osmanli-Imparatorlugu-ve> , (13.9.2018)

Tarık Osman, Sykes-Picot, Orta Doğu'ya nasıl bir miras bıraktı?, 2 .7.2014. **BBC News** , https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140630_sykes_picot_mirasi, (11.04.2019)

<http://www.aljazeera.com.tr/makale/kanuninin-fransuvaya-gonderdigi-mektup>, (06.06.2019)

To- Kat Ulusal Toplu Katalog, http://www.toplukatalog.gov.tr/index.php-?cwid=2&keyword=Kanuni+Sultan+S%C3%BCleyman%E2%80%99%C4%B1n+I.+Fran%C3%A7ois%E2%80%99ya+iki+mektubu&tokat_search_field=2&order=1, (14.05.2019)

[https://www.wikizero.com/tr/Paris_Antlaşması_\(1802\)](https://www.wikizero.com/tr/Paris_Antlaşması_(1802)), (15.04.2019)

“Fransa’ya Verilen Kapitülasyonlar”, (09.09.2018), <https://www.tarihyolu.com/fransaya-verilen-kapitulasyonlar/>, (13.04.2019)

Osmanlı – Fransa İlişkileri Nasıl Başladı ve İlk Kapitülasyonlar, http://www.nkfu.com/osmanli-fransa-iliskileri-nasil-basladi-ve-ilk-kapitulasyonlar/30_Ekim_2017, (04.05.2019)

İdris Bostan, Kanuni Akdeniz’de güç dengelerini nasıl değiştirdi? <https://www.gzt.com/derin-tarih/kanuni-akdenizde-guc-dengelerini-nasil-degistirdi-2620887>, **Derin Tarih**, (28.02.2019)

Doğu Sorunu, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3777/mod_resource/content/1/9-hafta.pdf, (12.02.2019)

Onur Fişek, İnkılap, İhtilal ve Devrim, **QOLUMNİST**, (19.03.2019),

Alp Hamuroğlu, <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2011/06/01/buyuk-fransiz-devrimi/>, (19.03.2019)

<https://www.britannica.com/biography/Jacques-Necker>, (21.04.2019)

Uğur Erözkan, 6.112018 <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2018/11/06/fransiz-devrimi-hangi-kosullarda-olustu/>, (18.04.2019)

Sercan Eker, 16.11.2015. <https://www.mynet.com/osmanli-ordusunda-general-olmasina-ramak-kalan-fransiz-napolyon-bonapart-190101068658>, (16.03.2019)

Ahmet Çadırcı, Napolyon'un savaşları, <https://medium.com/yolcumisali/napolyonun-sava%C5%9Flar%C4%B1-b161284cf667>, (12.04.2019)

Siracettin Aslan, <https://dogruhaber.com.tr/haber/142314-napolyonun-misir-fermani-ve-batinin-iskal-felsefesinin-altyapisi/>, (14. 022019)

İdris Bostan, Kanunî Akdeniz'de güç dengelerini nasıl değiştirdi? <https://www.gzt.com/derin-tarih/kanunî-akdenizde-guc-dengelerini-nasil-degistirdi-2620887>, **Derin Tarih**, (28.02.2019)

Bostan, <https://www.gzt.com/derin-tarih/kanunî-akdenizde-guc-dengelerini-nasil-degistirdi-2620887>, **Derin Tarih**, (28.02.2019)

Gazanfer Eryüksel, Fransaya Fransız Kalmak, <http://www.corumhaber.net/fransaya-fransiz-kalmak-1-makale,1002.html> , (20.05.2019)

<https://ilimcephesi.com/napolyon-bonapartin-misir-macerasi/>, (11.02.2019)

Gazanfer Eryüksel, Fransaya Fransız Kalmak, 28.11.2011, <http://www.corumhaber.net/fransaya-fransiz-kalmak-1-makale,1002.html>, (12.04.2019)

İlber Ortaylı, Tüm Zamanların En ünlü Korsikalısı: Napolyon, <http://www.milliyet.com.tr/butun-zamanlarin-en-unlu-korsikalisi-napolyon/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/09.09.2012/1593434/default.htm>, (09.02.2019)

<http://www.filozof.net/Turkce/tarihi-sahsiyetler-kisilikler/19573-marie-de-medici-kimdir-hayati-donemi-hakkinda-bilgi.html>, (12.02.2019)

XV. Yüzyıl Ortalarından XVI. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı-Fransa İlişkileri, (07.08.2018)<http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/XV.%20Y%C3%BCzy%C4%B1l%20Ortalar%C4%B1ndan%20XVI.%20Y%C3%BCzy%C4%B1l%20Ortalar%C4%B1na%20Kadar%20Osmanl%C4%B1Fransa%20%C4%B0li%C5%9Fkileri>, (12.01.2019)

NAPOLYON SAVAŞLARI, <https://ipfs.io/ipfs/Qme2sLfe9ZMdiuWsEtajWMDzx6B7VbjzpSC2VWhtB6GoB1/wiki/Napolyon.html>, (17.02.2019)

Erkan Karaca, Napolyon Bonapart kimdir ? Hayatı hakkında bilgi, 30.01.2018. <https://bilgihanem.com/napolyon-bonapart-kimdir/>, (01.03.2019)

<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Osmanli-Tarihi-Ansiklopedisi/Detay/KAVALALI-MEHMED-ALI-PASA/352>, (18.05.2019)

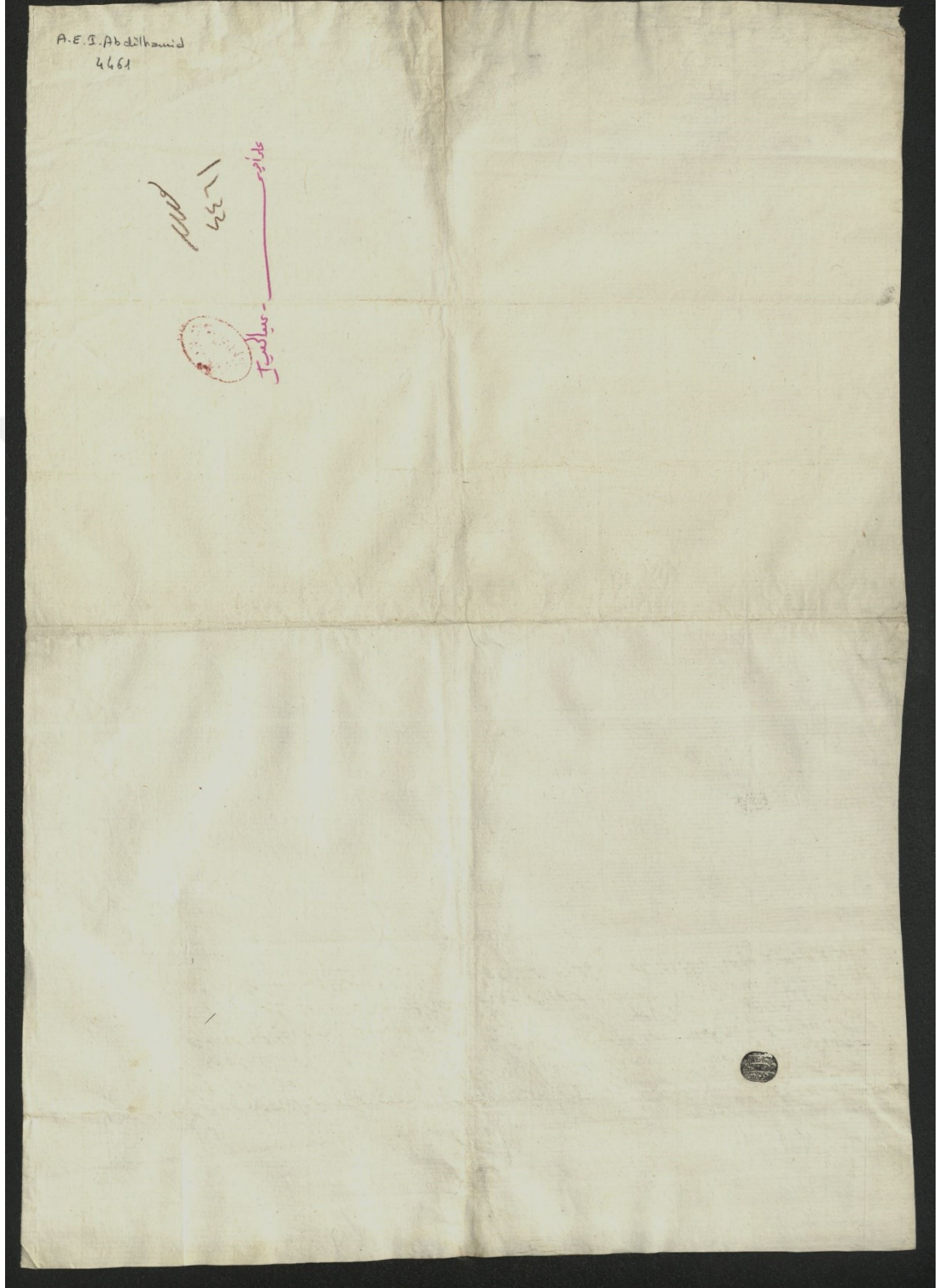
Erkan Evlice, Tarihin En Sıradı Tam şı Liderlerinden Olan Napolyon Hakkında Muhtemelen Duymadığınız 14 Bilgi, 17.05.2016, (05.06.2019)

EKLER



Ek 1: BOA, HAT / 234 – 13037 – 0 Tarih : H- 29-12-1212-

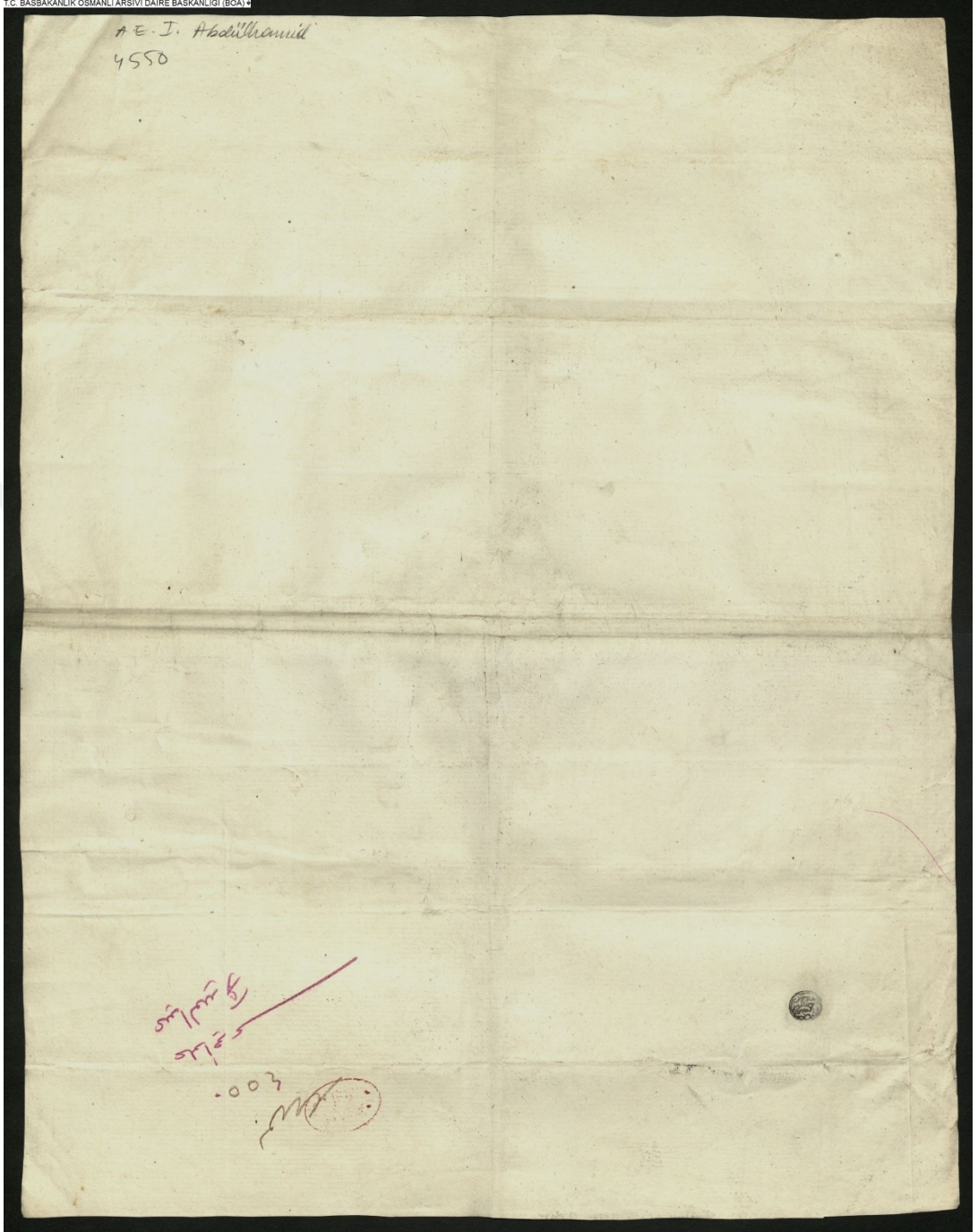
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)



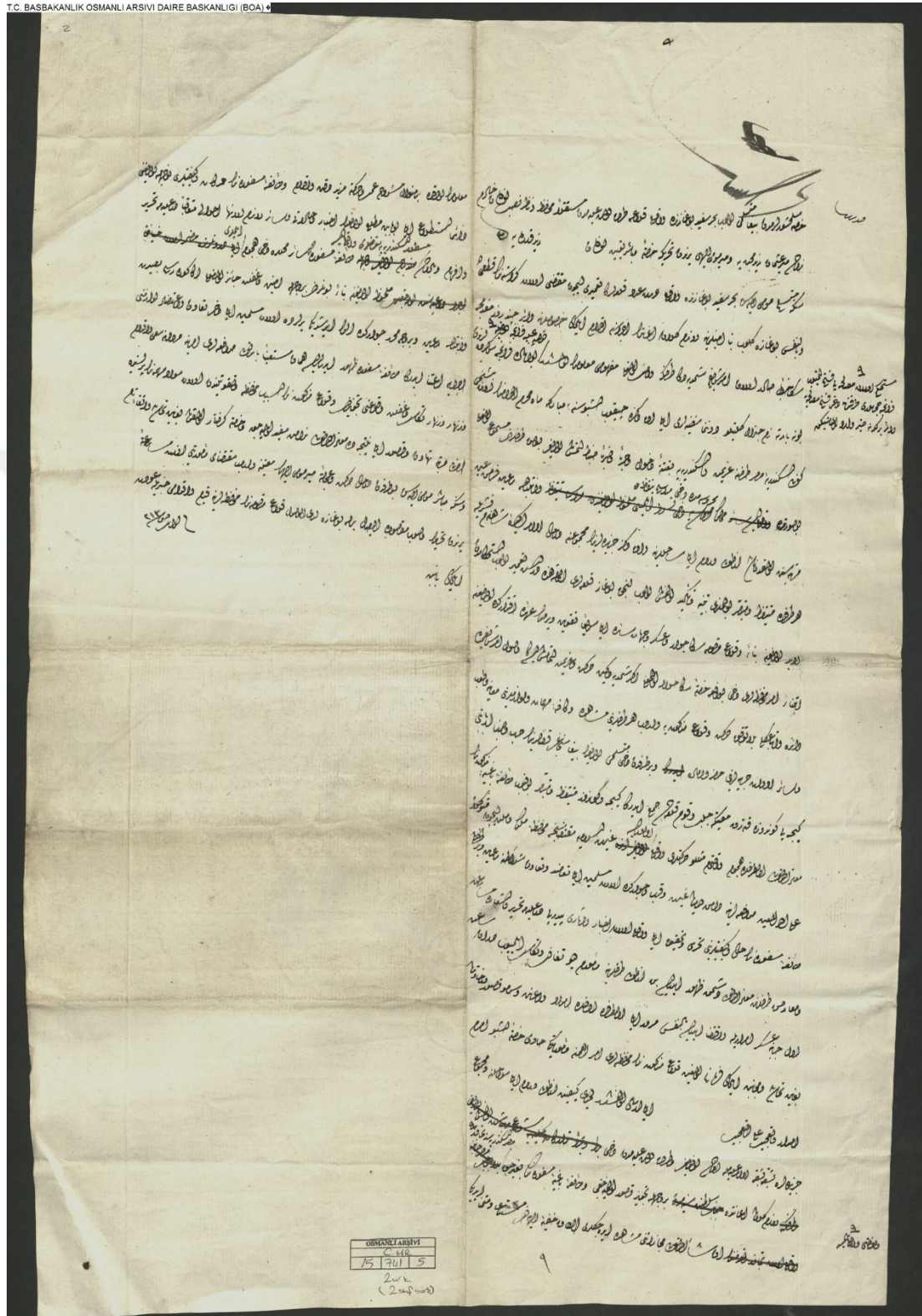
AE.SABH.1.00064.04461.001

Ek 2: BOA, Hat / 234 – 13037 – 0 Tarih: H-29-12-1212

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)



AE.SABHL00065.04550.001



۷۴۱ خا

OSMANLI ARŞIVI		
CHR		
15	741	4

(124508)

[illegible]

برای هر یک از اینها یک فصل در کتاب نوشته شده است

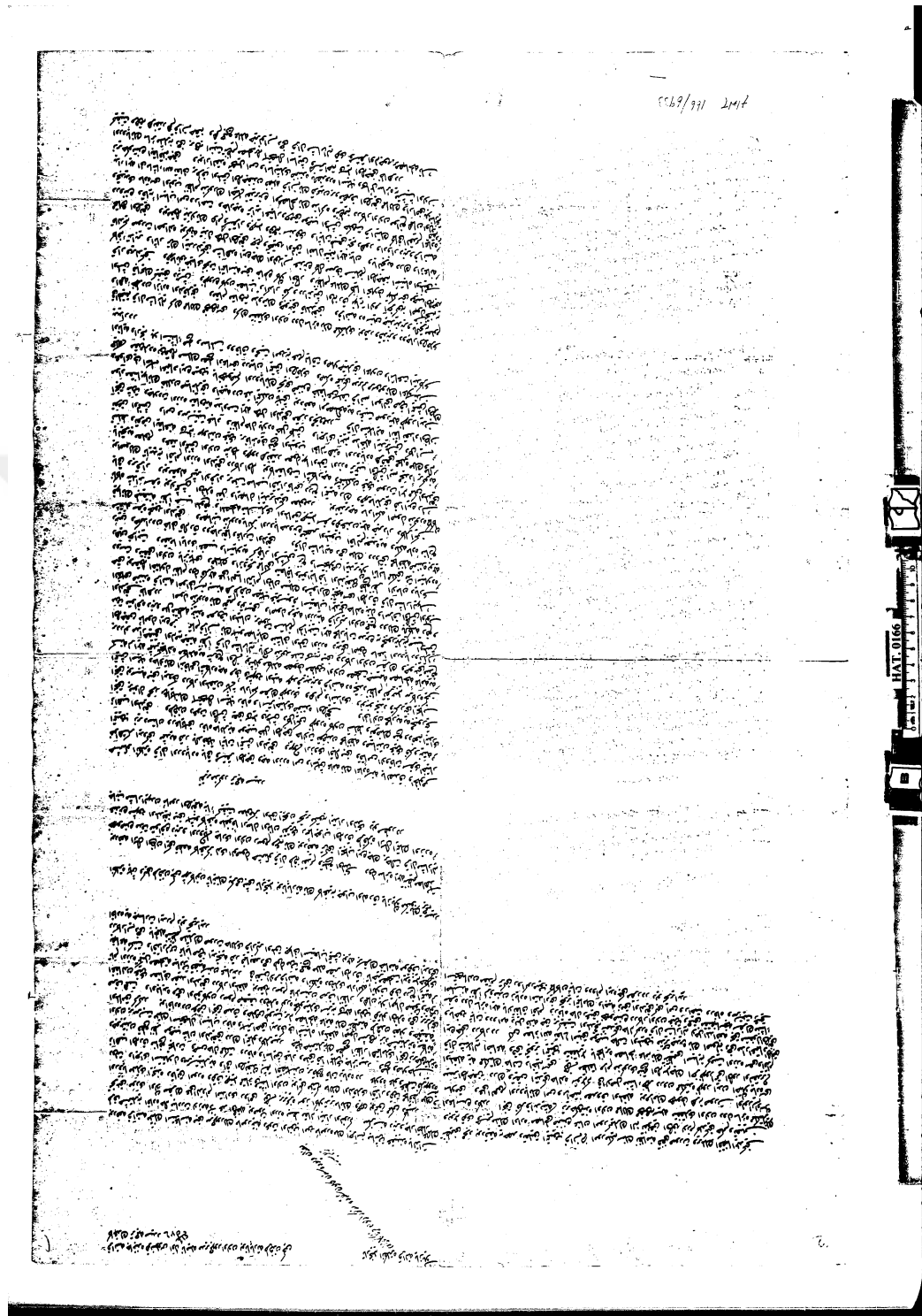
مرفوعه

صورت
نکته استغناء و نقد فضا و نقد درجه و نقد حقیقت

[illegible]

OSMANLI ARŞIVI		
C. HR		
15	741	3
2. cilt (2. sayfa)		

[illegible][illegible]ek s.10



پادشاه

۱۳۰۸

شکر خداوند
کرامت و مهابت
قدردان و قانع
افتم
ابتداء طریقه اودون فرشته جنرل بنیادینه مورچه‌ری جوده کائن دولت علیه رعایا سندن مایه اهابسی تریک راضول و لایه
عوت و ارفال صفتند مایه طریقه جند نفر صفا و جلال ارسال ایمنی و طغله حالو مایه باش قدردانی اودون انطون لیغورکی نام
قدردانک جنرال مرسومه و دایله یارینی جوینامه‌ی غریه کاغذ لایه با صد لاش اولیغنه و قریب صوری تحویل و جرحه استیلا و لب
بوقدر غریه اودافک حاوی اولیغنی حوایه معلوم هاریندی بوزلیغنی اوزره صد و کزده احتمال درکار اولیغنه و فیاض شایه
ایچره صحتی توی اولیغنه اکبر مایه باش قدردان مرسوم لیغوراکسک مسفور بنیادینه جنرال یارینی جوینامه مذکورک روی عیار
بصورتی قدردان مرسوم طرفین قدردان باشا قلایینه توارد اربوب مشارالیه فی معنوی کاغذ فزیرکی صحیفه یسارینه تجرید کون
صکره بابعلی تقیم ایچکله غریه اودافدن اخراج و طغان صورتک تجرید فطیعه و مقابله اولیغنه هینقد رعایای تریک
عینی دلا بیه دخی معنی و تکی بکین عطایه و مواض اولیغنه صحتی تحقیر اولیغنی و قدردان مرسومک جنرال مسفور یارینی
جولدا استقامت طور و طبع لایه دولت ایدر احمیه صادقانه دن اولیغله نمایان عطایه اولیغندن مجرید مصلحت‌ها لایه
بطلایه ایچره ایچکی دخی تقیم شاکای ماکازلی قلیغنی معلوم هاریندی بوزلیغنی خزان مستخر کرامت و مهابت قدردان
و قانع افتم پادشاهم حوریند

HAT 234/13037

HAT. 0234



بیادشاهم

7/24/1213

[illegible]

HA7 266/15411

مدینه انبرده واقع فرانسه قرضولوسی قهقد ریاسندن اخراج اولنان تقریر صورتی ترجمه سیدر

(1213)

اشبه شهر خیر انک ییری برنجی کونی بولاق قیلوزن نام سفینه یه راکب مسکین سورق نام دوبره و سیکو قیلوزن ذکر اولان
 قهقد ریاده قرضولوس مرسومه طلب و التماسه مینی کلکوب ذیل و نیقه ده محرز الیاسامی شهرد محضرین شهردیم
 تقریر کلام ایدرم کییی ماه مایله طغوزنجی کونی از میرا سکه سنه عزت اتمک اوزره الفیور دن خلک کیز
 حرکت برلم ساروینا جزیره سی صولرینه لدی الورود فرانسه کلک سفینه لرین انکی قطع فرقتین سفینه لرینه مصحح
 کلک تجارت سفینه لری الاینه تصادف ایدوب ذکر اولنان فرقتیلرک بری قیلوزن مرسومه توقیف و مالطه جزیره
 قدر برابرجه کلکی نیبه استمدان ناشی جزیره مرقومه و رودین اول طرفین مقیم فرانسه قرضولوسی سفینه صولر
 سولن وارد و تحقیقی بر قاج کونم محتاجد برهان سید سفینه مرقومه یی چند دورا الفیورنجی و اول طرف و رودین
 اوجی کونی بروسی نام فرانسه انجلی آمیرالک زیرا داره من اولی اوزره اون اوج قطع کیر قیاق فالدر رودین
 قطع فرقتین و سائر صغیر جنک کینه لی و عسکر و مافا بمجل در تیز مقدار ی سفانیدن عبارت فرانسه
 جبروری دو ناسی ظهور ایدوب در عقب عسکر ندکوره اوزرینه مامور بونا دایره نام باش جنرال معوضه جزیره
 عسکر اخراج و اول طرف واقع قطع را اوزرینه طلب انداخته شروع اولوب محض اولک مالطه لوکری ورف
 ساعت مقداری مدافعم قلم استمدانین ایرت سی کون سلا تسلیم اولوب ایدرال سفونک سفینه سنه نشان
 بیرنجی کشتا ایدر کلکین بنجاده متعدد مجاره لکدر اند فیکر استمدان اولان شرطنامه مصحح مالطه جزیره
 کاش توابع و لواحقیه فرانسه لریم تسلیم اولوب و سیکو کونی مالدک فرانسه دو ناسی اول طرف
 حرکت برلم سرق جا جنبه متوجه اولوب و ایرت سی کون قیلوزن مرسومه اذن وریلیج صوب مقصود ی اول
 از میرا جنبه هازم و راهی اولوب و بر تیر نام فرانسه جنالی جزیره مذکوره ده ترک اولان اون انکی بلق
 مقداری فرانسه عسکری اوزرینه مدبر و سرکرده نصب و تعیین ایدر یلیج و ووبوا نام دیگر جنرال و قیاق
 محافظه مامور قندنی و اول طرف سید کیمال اول رف اقتضا این ضابطان تعیین و تعیین ایدر یلیج
 مشهور و مشهور

HAT 269 / 15720

HAT. 0269

کمیسیون شهر هرات که برای بررسی تاریخچه استان مساعدت مقامات جمهوری مصلحتاً در این روش بند اینک تقدیم میگردد
مجلسی و محمود تقی زاده سید

۲۴/۱۱/۱۲۱۳

کمیسیون شهر هرات که ابتدا سند مالکیت جریسی فرانسه داشت جزای بونا یا دله به تسلیم اولدنی ضری از سرمانند
معمولاً به این لایحه وارد اولد و ماده مرقومه نلک حین وقوع جریس مرقومه ده حاضر بولند رق را العین
مشهودی اولد کتبی از سرده واقع فرانسه فونسلوسی تقدیم رایت تقدیر ویرن دوبره و نلک فونسلوسین
سورج نام فوندا نلک تقریری و نلک فوندا نلک مالک ده کد و فلیه استساج ابدیکی جریس مذکوره
تسلیم دار بر قلم سروطنامه نلک صورتی منظور عالی ری بوردی نمندن بودقم تقدیم مبادرت اولقم بوضر
لازم اینها نلک تفصیلی اوراق مذکوره مفاهیمن معلوم سامیای بوردی جی و اوراق مذکوره موکالیه
بند لایحه وارد اولدنی کی با حیا نلک تقدیم اولقم هر حال واقع اولد اینها نلک صدق و صفتی از سر بوردی
اولق اوزره نزد عالی ریمن رهین قبول اولق ما مولن ایدوئی محرر و مستور در

HAT 269/15720-A



HAT. 0269



rec

Y.A. Res

1308.8.13

RVVV

3

81
R. 2058
ARSIVI

54
19

طوبی

مکتوب

۱

معهده
حقایق کیهانی
سختی اردوی کهایونیه مقدم طوکانه عهده ارسل اولیاده اسلحه عقبه میانده موجود اولاده فرس کار ی بری و طبع عتوه هادیک طوبی فایده های یونیه
بوتللو کار قییم طوبی و لها دنده محسوس اولاده محل وضع ایستادن فقط جارا امدیاتا طرفه یایولیونه یونیا یارنده اعظام ایلوب بوماینده دولتی
در اولیاده اردوی کهایونیه سیرت حیدر سندن عهده عقبه علیا قلمی اوزرینه مایه اسلحه ایستاده نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
مایه کهایونیه اسلحه کتایت حیدر سندن ایستاده طوبی یانه و اشعار اولیاده بر طبع طوبی یک سیر یونیه ای قیاده نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
بوی الوجب برینه قیاده های یونیه مایه ای موجود اولیاده طوبی رف و نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
بعله مرته زده قیاده های یونیه مایه ای موجود اولیاده طوبی رف و نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
عاجزانه قیاده های یونیه مایه ای موجود اولیاده طوبی رف و نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
صورتیه طوکانه مایه ای موجود اولیاده طوبی رف و نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
مؤلفه قیاده های یونیه مایه ای موجود اولیاده طوبی رف و نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
سالفه مرته سندن اولیاده مایه ای موجود اولیاده طوبی رف و نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
معهده مرته سندن اولیاده مایه ای موجود اولیاده طوبی رف و نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
یدی سندن اولیاده مایه ای موجود اولیاده طوبی رف و نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی
اولیاده طوبی مایه ای موجود اولیاده طوبی رف و نقلی مقضای اردو قیاده های یونیه صیاب هلا سندن دولتی

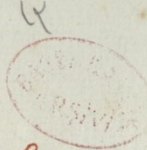
Y.A.RES 54/13

Y. A. Res.

1308.8.13

RVVV

2-1



R. 2048
81

84
19

Y_A_RES_00054.00019.001

